

Кўнгил бозидан

САОДАТ ТОМЧИЛАРИ

Усмон Нурий Тўпбош

«ЭРКАМ»
НАШРИЁТИ

Истамбул - 2020 / 1442 х

© “ЭРКАМ” Нашриёти - 2020 / 1442 х

Кўнгил боғчасидан
САОДАТ ТОМЧИЛАРИ

Усмон Нурий Тўпбош

Туркча асл нусхаси номи: Gönül Bahçesinden Saâdet Damlları

Муаллиф: Усмон Нурий Тўпбош

Таржимон: Баходир Джурабаев

Мухаррирлар: Умида Азиз

Санжар Саид

Одил Ҳамид

Саҳифалаш ва муқова: Расим Шакироғлу

ISBN: 978-605-302-181-0

Адрес: Ikitelli Organize Sanayi Bölgesi Mah.

Atatürk Bulvarı, Haseyad 1. Kısım

No: 60/3-C Başakşehir,

Istanbul, Turkey

Тел: (+90-212) 671-0700 pbx

Факс: (+90-212) 671-0748

Электрон почта: info@islamicpublishing.org

Веб-сайт: www.islamicpublishing.org

Language: Uzbek

Кўнгил боғидан
САОДАТ ТОМЧИЛАРИ

Усмон Нурий Тўпбош

Мундарижа

Кириш.....	7
Ҳақ дўстларининг кўнгил оламидан Саодат томчилари – 1 (Куннинг ҳисоботи).....	17
Ҳақ дўстларининг кўнгил оламидан Саодат томчилари – 2 (Қалби солим).....	35
Пайғамбаримиз хулқининг саҳобаларда кўринишлари – 1.....	53
Пайғамбаримиз хулқининг саҳобалардаги кўринишлари – 2.....	69
Расулulloҳ ортидаги саҳобанинг иймон ҳаяжони.....	85
Иймон лутф айлаган хузур ва тасалли.....	99
Саодат чоғидан хотиралар: Ухуд.....	119
Саодат асри хотиралари: Табук.....	137
Набавий ахлоқ билан хулқланиш.....	155
Қуръони карим таълими.....	171
Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром.....	193
Рамазони шариф.....	215
Ҳажжи мабрур ва Умра.....	235
Мавлоно Жалолиддин Румийнинг кўнгил садоси.....	255
Раҳбарликда омонат ва масъулият.....	267
Мансаб севгиси ва бошқарув масъулияти.....	287
Наслни асраш - 1.....	305
Наслни асраш – 2.....	321
Фарзанд масъулияти.....	339
Муҳаббат.....	355
Эҳсон ва нафсни бошқариш.....	377
Жон ва мол.....	393
Қаноти синганлар: стимулар ва муҳтожлар.....	409

“(Ислом динига кириш хусусида) муҳожир ва ансорларнинг биринчи пешқадамлари ва уларга чиройли амаллар билан эргашган зотлар – Аллоҳ улардан рози бўлди ва улар ҳам Ундан рози бўлдилар. Яна (Аллоҳ) улар учун остидан дарёлар оқиб турадиган, улар абадий қоладиган жаннатларни тайёрлаб қўйди”.
(“Тавба” сураси, 100-оят)

Ё Парвардигоро! Пайғамбаримиз Фахри Коинот соллаллоху алайҳи ва салламнинг, саҳобаи киромнинг ва уларга тобеъ бўлган Аллоҳ дўстларининг муҳаббати ила кўнгилларимизни зийнатлантир. Бизларни муҳожир ва ансорнинг у муҳташам ҳолларига лойиқ шаклда тобеъ бўлган эҳсон соҳибларидан қилиб, улар билан бир жойда жам айла.

Ё Парвардигоро! Қалбларимизни Яратган сабабли яратилганларга марҳамат, дин, миллат, ватан, фарзанд ва оилага бўлган муҳаббат манбаи кил! Гуноҳ ва камчиликларимизни савоб ва яхшиликларга айлантир! Барчамизга Аллоҳнинг йўлига ва яхшиликка чақириш, мазлумлар, бечораларнинг ёнида бўлиш, ғам-қайғуда бўлганларга муносиб хизмат қилиш ҳамда хузурунгда пок ҳолда боришни насиб эт.

КИРИШ

Биз ожиз бандаларига “**Эй бандаларим**” хитоби илоҳияси билан лутф айлаган, Ҳабиби акрамига уммат бўлиш бахтини насиб этган, энг сўнгги ва энг комил китоби Қуръони карим билан шарафлантирган, кўнгилларимизни иймоннинг севинч ва ҳузури билан ризклантирган Аллоҳ таолога чексиз ҳамду сано-лар бўлсин!

Инсониятни зулматдан нурга чиқарган, Қуръони каримни ўргатиб, бизни ҳидоят саодатига эриштирган, буюк шахсиятлар орқали инсониятга “**Саодат асри**”ни армуғон қилган, ахлоқи Қуръон, васияти ҳам, мероси ҳам Қуръон бўлган Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламга, аҳли байтига ва саҳобаларига чексиз-адоқсиз салават ва саломлар бўлсин!

“**Олтинбулоқ журнали**”да нашр қилинган мақолаларимизни Парвардигоримизнинг марҳамати билан аввалроқ «**Муҳаббатдаги сир**» ва «**Сўнгги нафас**» номлари билан нашр қилгандик. Аллоҳ таолонинг лутфи билан охириги нашр қилинган йигирма учта мақоламизни илова ва ўзгартиришлар билан китоб ҳолида сиз азиз ўқувчиларимизга тақдим этишдан бахтиёрмиз. Китобдаги мавзуларга кўра, қисқача куйидаги тафсилотларни келтириб ўта-миз:

Инсоният доимо “**Ҳақ дўстларининг кўнгил олаmidан саодат томчилари**”га, улардан тарқалган файз ва руҳониятга муҳтож. Мўминларнинг кўнгил дунёлари Аллоҳнинг дўстла-ридан таралган файзли шабнамлар билан ҳузур топиб, юксак

даражаларга эришади. Шу сабабли Аллоҳ таоло Ўзининг ҳабиби Пайғамбаримизни оламларга раҳмат ўлароқ армуғон қилгани каби, У зотнинг муборак изидан юрган саҳобай киром ва Ҳақ дўстларини ҳам уммат учун буюк марҳамат ва раҳмат қилиб юборган.

Аллоҳ дўстларининг кўнгилларга малҳам бўлмиш насихатлари мўминларнинг йигирма тўрт соатини руҳоният ва файз билан безайди. Мусулмон киши Аллоҳ дўстларининг: *“Ҳисобга тортилишдан аввал ўзингизни ҳисобга тортинг!”* тавсиясига риоя қилиб, солим қалб соҳибига айланади. Натижада шахсий ва оилавий ҳаётини тартибга солади, Аллоҳ розилигига мувофик ҳаёт кечириб, У берган неъматларни Ўзига эришиш йўлида сарфлайди. Бундай ҳисоб-китоб ҳаётимизни валиюллоҳлар каби маънавий назокат ва хушёрликда ўтказа олиш, яшаган ҳар онни солиҳ амаллар билан безаб, умр сармомизни қийматлантира олиш учун зарурдир.

Бандалик уфқининг энг буюк ғояси – **“Пайғамбаримиз хулқининг саҳобалардаги кўринишлари”**ни ўрганиб, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хусни хулқлари билан хулқланиш йўлидаги узоқ сафардир. Чунки улар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак сўзларини, амал ва ҳаракатларини идрок этиб, уларга чин дилдан риоя қилишда биринчи даражада илмий қудрат ва фикр эгаси эдилар. Улар Пайғамбаримизнинг тиллари ва кўнгилларида акс этган чексиз гўзалликлар билан улғайганлари сабабли фидойилик, ҳаракат, фаросат, заковат ва инсоний кадр-қимматларни кўрса-тишда чўккида эдилар.

Улкан қуёш кичкина ойнада акс этганидек, саҳобанинг кўнглида ҳам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳақиқат ва ҳикмат жилолари бор эди. Саҳобай киром қор устидаги оёқ изларини босиб бораётган синчков йўловчилар каби оламлар-

нинг сарварига тобё бўлдилар. Бу ҳол **“Расулulloҳ изидаги саҳобанинг иймон ҳаяжони”**дан бошқа нарса эмас эди...

Расулulloҳнинг маънавий тарбияси билан улғайган саҳобаи киром иймоннинг ишқ, жўшқинлик ва ҳаяжони билан бор қувватларини Аллоҳнинг яккаю яғоналиги англатиш ва исломни кучайтириш даъвосига бағишладилар. Ҳаётни **“Иймон лутф айлаган ҳузур ва тасалли”** билан нурлантирдилар. Қалбларига Аллоҳ ва Расулининг муҳаббатини жойлаштириб, ҳатто ўқиш-ёзишни билмаган ҳолатларида, билиш керак бўлган энг муҳим маълумотни, яъни “маърифатуллоҳ”ни идрок этдилар. Чунки ўша давр чуқур тафаккур замони, Аллоҳ ва Расулини яқиндан таниш даври эди.

Саҳобаи киром мана шундай ҳаяжон ичида яшади. Биз ҳам саҳобаларнинг бу муҳаббат тўла моддий-маънавий ҳаяжон ҳиссидан ўзига хос улушимизни олиб, улар эришган ҳузурни ҳис этишимиз лозим. Бунинг учун: **“Саодат даврининг хотиралари”**, деб **“Уҳуд”** ва **“Табук”** каби машаққатли сафарлар ҳамда оғир синовли кунларда кўнгли муҳаббат ва эҳтирос билан унутилишига фурсат бермаган меҳр оламиятини ёдга олдик... Чунки у муқаддас маконларда Аллоҳ таоло ва Пайғамбар алайҳиссаломга муҳаббат ва эргашишнинг абадий ҳурмат кўрсатишга лойиқ бўла олиш учун ўткинчи оламда тўланиши мумкин бўлган энг оғир бадаллар тўланди. Илоҳий муҳаббат йўлида мол ва жонлар иймон эҳтиросида фидо қилиниб, буюк синовлардан ўтилди. Даражасига эришиш мушкул дин биродарлиги манзаралари кўринди. Эҳсон, фидойилик, таслимият ва муҳаббат юксалди. Жазирама чўллардан аста-секин оҳират манзилларига ошиб ўтилди. Ўша қийин замон ва маконларда аммо Аллоҳ розилиги томон одим отилди. Кичик жиҳод билан катта жиҳод ўртасидаги фарқ идрок этилиб, нафс билан курашиш машаққати тушуниб етилди. Ўткинчи дунёдаёқ абадий илоҳий қовушиш лаззати тотиб кўрилди гўё.

Бу гўзалликларнинг бари **“Пайғамбар хулқи билан хулқланиш”** йўлидаги самаралари эди. Зеро, саҳобаи киром фақат Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатига қатъий эргашиш ва У зотнинг хулқи билан хулқланиш орқали Расулulloҳнинг муҳаббати ва **“саҳобаларим”** деган илтифотига сазовор бўлиш мумкинлигини жуда яхши идрок этгандилар.

Пайғамбар хулқи билан хулқланишнинг энг муҳим кўри-нишларидан бири эса, **“қалби поки Муҳаммадия”**га нозил қилинган ва У киши томонидан ҳаётга татбиқ этилган, тафсир қилинган Қуръони каримга хизмат билан шарафлана олишдир. Шу сабабли **“Қуръони карим таълими”** ҳар мўминнинг энг асосий вазифаси ва масъулиятидир. Бошқача қилиб айтганда, **“Қуръони каримга муҳаббат ва хизмат”** мўминлик шиори-дир.

Шу сабабли, салкам бир минг тўрт юз йилдан бери Исло-оламидаги кутубхоналарни тўлдирган китоблар ягона китобни, яъни Қуръонни изоҳлаш учун қаламга олингандир.

Қуръони карим Аллоҳнинг мўмин кўнгилларга тортиқ қилган битмас-туганмас зиёфатидир. Парвадигоримиз уни ёдлашни ва тушунишни осонлаштирган, уни ўқиб, коинотдаги илоҳий кудратни намоён этган жараёнлар ҳақида тафаккур қилишни бандаларига севдиргандир. Аллоҳга муножот ва У билан сўз-лашишни хоҳлаган мўминларга Қуръон билан ҳузур топган пок қалб эҳсон қилинган. Шу сабабли Аллоҳ билан бўлишни орзу қилган киши Унинг зиёфат дастурхонида қатнашиши керак ва бу дастурхонда хизмат қилиши керак. Бу зиёфатдаги хизмат-лар: Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиромда нуқсонга йўл қўймаслик, уни яхшилаб ўрганиб ўқиш, Қуръонга мувофиқ яшаш ва билмаганларга ўргатиб, тушунтиришдир.

Қуръон руҳидан насиба олмаган инсонлар жонзотлар ва ўсимликларнинг ҳол-аҳволдан нимани ҳам тушуна оларди?

Кириш ○

Ўлик баданнинг гўзаллиги, жозибаси қолмагани каби Қуръондан маҳрум кишининг ҳам маъниси ва қиймати бўлмайди.

Демак, буюк кадр-қиймат қозониб, охиратда юксак даражаларга муяссар бўла олиш учун доимо Қуръон билан ҳамнафас бўлиш лозим экан. Айниқса, Қуръон оёи бўлган **“Рамазони шариф”**да бунга ортиғи билан аҳамият берилиши керак. Аслида Рамазон оёи Қуръоннинг эмас, шахсий ва ижтимоий барча ибодатларнинг файз ва руҳоният бахш этган ибодат ойдир. Илоҳий мағфират тўлиб-тошган бу ойда барча умрини Рамазон ҳаяжони ичида яшаш ва ўлимни эса Аллоҳга қовушиш они, байрам тонгги ҳолатига айлантира олиш одатлари бажарилади. Бу билан абадий ҳаётнинг саодат фаслига кирган бўлади.

“Ҳажжи Мабрур ва Умра” эса, эҳромлар билан гўёки кафан оламига кириш билан, солиҳ амаллар қилган ва илоҳий раҳмат намоён бўлган ўзига хос онлар. Ҳаж ва умра хузурли бандаликнинг рўёбга чиққани, нафс ва ирода таълими адо этилгани, нафсоний орзулардан воз кечиб, уммат ўй-ташвиши, таслимиятга эришиш ва Аллоҳнинг буюклик аломатларига гувоҳ бўлиш, банданинг даражаси юксалган муҳим ибодатлардандир.

Пайғамбарлар силсиласининг муҳтарам хотиралари билан тўла бўлган, иймонли юракларнинг руҳонияти билан камол топган ва ошиқ каби кўз ёшлар билан суғорилган бу муборак тупроқларда ориф кўнгил билан ҳаж ва умра зиёратини адо этганлар, у ерда кўплаб пайғамбарларнинг азиз хотираларидан файз оладилар.

Бу ва бунга ўхшаш маънавий иқлимлардан файз олиб умрини Қуръони карим ва Фаҳри Коинот Пайғамбаримизнинг ҳассос, теран ва нурли йўлига бор-будларини сарфлаганлар ўлимни “шаби арус”, яъни “тўй кечаси” иштиёки билан кутиб оладилар. Бундай бандаларнинг олдинги сафларидан Мавлоно Жалолиддин Румий ҳазратлари ҳам жой олган. Шамс Табризийнинг таъбири

билан “оламларнинг саррофи” бўлган **“Мавлоно Жалолиддин Румийнинг кўнгил садоси”** кўнгилларда акс-садо берган илоҳий даъват товушидир. Қалби Аллоҳ таоло қўрқуви билан тўлган мухташам даъват намунасидаир. Мавлоно Жалолиддин Румий иймонга чакирувчи, моҳир кўнгил табибидир. Унингдек Ҳақ дўстларининг – ёмғир суви каби соф, дарё мисоли чуқур, ҳассос, сирли ва ҳикмат тўла, анҳор каби жўшқин оқиб кўнгилларга оби ҳаёт бахш этган ифодаларига доимо муҳтожмиз.

Жамиятнинг ҳузур, сакинат, фаровонлик ва саодати – кўнгиллари Куръон ва суннат билан обод бўлган, Аллоҳ дўстларининг амаллари билан зийнатланиб, худбинлик билан видолашган ва **“ҳеч”**лик лаззатини тотган, хусусий бўлган омонат масъулиятини ҳис қилган бошқарувчилар билан мукамал бўлади. Чунки оммани хулқ ва шахсият ўз ортидан эргаштира олади. Инсонларнинг даражасини юксалтирган нарса эса, шахсият ва хулқ кўрсатган юксак ўрнақлардир. Бу кўринишдаги инсонларни улғайтира олиш, нафснинг энг илдиз отган салбий қуроллари билан мансабпарастликни маҳоратли қўллар билан тарбиялаш ва **“Раҳбарликда омонат ва масъулият мушоҳадаси”**ни шакллантириш билан бўлади.

Бироқ бу ерда муҳим хусусият бор. У ҳам бўлса **“Мансаб, мавқе меҳри ва бошқарув масъулияти”** ўртасидаги нозик ва ҳассос мувозанатни идрок этиш ва уни энг гўзал тарзда асрай ола билишдир. Бошқарув мавқеида бўлганлар: “Бошқарув масъулиятининг оғир шартларини идрок этолаяпманми ёки мансаб ва мавқе ишқига берилиб, руҳимга заҳар сочаяпманми?!” деб, виждонини доимий равишда тафтиш қилиб туриши керак. Вазифасини тўлалигича бажара олмайдиган вақтда эса, нафсониятга мағлуб бўлмасдан, ўз ўрнига ундан ҳам лойиқ бўлган кишиларни қолдириши мақсадга мувофиқ. Омонат ва масъулиятни ҳис этмаган, кўзбўямачи сўзлардан бошқа фаолияти бўл-

Кириш ○

маган мансабпараст кишилар ҳақида Аллоҳ таоло шундай деб марҳамат қилади:

“ (Олдингиздан) кетганида эса ерда бузгунчилик, экин ва наслларни ҳалок қилиш учун югуриб-елиб юради. Аллоҳ эса бузгунчилик-фасодни севмайди ” («Бақара», 205).

Ояти каримада келганидек, фасод аҳлининг кўзлаган мақсадларидан бири ҳам наслларимиздир. У ҳолда **“Наслни асраш”**, авлодларимизнинг диний ва миллий қадр-қимматларимиз билан улғайтириб, иймон, Қуръон ва ватан муҳаббатига бўлган ҳис-туйғуларни шакллантириш, қобилиятларни ривожлантириш зарур. Фарзандларига диний, миллий туйғуларни ўргата олмаган миллатларнинг истикболи аянчлидир.

Насл муҳофазаси ва улғайтирилиши борасида энг муҳим вазифа оила зиммасига тушади. Зеро, фарзанд ота-онага омонат қилиб ишониб топширилгандир. Аллоҳ розилиги учун бу омонатни хайр-саховат билан тўлдириб, хайрли фарзанд қилиб улғайтирмак керак.

Аллоҳ таоло фарзандлар дунёнинг зийнати эканини билдирган. Аммо, шунинг унутмаслик керакки, фарзандлар Аллоҳ розилиги йўлида тарбиялагандагина ҳаёт зийнати ва безаги бўла оладилар. Бепарволикка йўл қўйилса, ўзлари ҳамда жамият учун фитна бўлиб, ота-оналарининг икки дунёсини зулматга айлантирадиган ёмонлик ўчоғига айланади.

“Фарзанд масъулияти”ни тўла англаб етган оқил ота-оналар фарзандларига ибодатда, муомала ва ахлоқда гўзал ўрнатилган бўлишга ғайрат қиладилар. Фарзандларининг комил бўлиб улғайишини хоҳлаганлар аввало ўзи рисоладагидек ота-она бўлишга тиришади.

Бу гўзал хислатларга эга бўлиш шахснинг, оила ва жамиятнинг хузури ва тенгликда яшай олиши, Аллоҳга, Расули, мўмин-

лар ва барча махлуқотга нисбатан бўлган **“Муҳаббат”**дандир. Муҳаббатсиз ҳаёт фойдасиз тупроқлар каби файз ва баракотдан маҳрум бўлганидай, муҳаббат булоғидан чикмаган фикр, сўз ва амаллар ҳеч қандай ҳаёт нишонаси бўлмаган томирсиз ва қуриган дарахтлар каби мевасиз қолишга маҳкумдир.

Кўнгилдаги муҳаббатни Аллоҳга йўналтирган босқич илоҳий муҳаббатга, яъни илоҳий қовушишга ҳаракат қилган мўминда бўлиши керак бўлган гўзал хислатлардан бири эса **“Эҳсон ва нафсни назорат қилиш”**дир. Бу ҳол илоҳий кўри-нишнинг қалбда мушоҳада ҳолатига келиб, сўз, туйғу ва ҳаракатларимизнинг Аллоҳга юзланишидир. Аллоҳга ихлос билан ибодат қилиш, бандаларига теран кўнгил лаззати билан ҳормай-толмай, безор бўлиб зерикмасдан, ҳеч кимни ранжитмасдан ва ҳеч кимдан ранжимасдан иймон лаззати ичида хизмат қила олиш, коинот китобининг саҳифаларини ўқий олиш ва мавжудотларнинг ҳол тилларини тушуна олишга эҳсон ва нафсни назорат қилиш билан эришиш мумкин.

Эҳсон ва нафсни назорат қилиш ҳиссида улғайган мўмин учун ҳаёт ва ўлимнинг маъноси теранлашади ва бошқача мазмун касб этади. Энди бу киши Қуръоннинг руҳониятидан ҳиссалар олишни бошлайди. Бу мартабага муяссар бўлган банда ўзига лутф айланган барча имкон ва неъматларнинг омонат эканини англайди. Аллоҳ таолонинг эвазига жаннат ваъда қилгани **“Жон ва мол”**ни Роб исмини улуғлаш, ислом динини ёйиш йўлида жўмардларча сарфлаш унинг учун мислсиз лаззатга айланади.

Фаросатли мўмин кўнглини ғафлатга тортган ҳар хил муносабатлардан узоқлашиб, қалбини Аллоҳга ажратиши керак. **“Ё Парвардигоро, ё Парвардигоро!”** ниёзлари билан шафқат ва марҳаматни кўнглининг асл табиатига айлантириши керак. Бундай юксак сифатларга эга бўлган мўминлар чексиз марҳаматларининг нишонаси қатори хизматига шошиладиган

Кириш ○

кишилар “**Жамиятимиздаги қаноти синганлар – етимлар ва йўқсиллар**”дир. Чунки Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламга етим ва камбағаллар билан бўлиб, кўзларини улардан узмасликни марҳамат қилган, уларнинг шон-шарафи ҳурматига инсонларга ризқ бериб, ёрдам қилганини айтганлар. У зот марҳамат султони, қаноти синганларга соҳиб чиққан, шунчалик аҳамият берганларки, етимни ҳимоя қилган киши билан жаннатда ёнма-ён турган икки бармоқ каби бўлиши хушхабарини берганлар.

Муҳтарам ўқувчилар!

Қўлингиздаги асарда сизларга юқорида қисқача сўзлаганимиз бу ва бошқа мавзуларни Парвардигоримизнинг изни билан ожизона тақдим этишга ҳаракат қилдик. Барча ғайратимиз Аллоҳга етишишда ягона воситамиз бўлган Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламга яқинлашиш ва У зотга лойиқ уммат бўлиш учундир. Бунинг учун эса ҳар сонияда барча умримизни У кишининг суннатларига ажратиш, ахлоқи билан ички дунёимизни зийнатлантириш, моддий ва маънавий борлиқ, қобилият ва истеъдодларимизни бу йўлда фидо қилиш керак. Мана шундагина саодат чўққиларига эриша олиш мумкин. Бу саодатдан насибадор бўлиш ниятида У зотга ойна мартабасидаги саҳобаи киром ҳамда Ҳақ дўстларининг фойдали ва файзли насиҳат, руҳоният ва ҳаракат гўзалликларини қимматли ўқувчиларимизга тақдим этишга ҳаракат қилдик.

Аниқ ҳақиқат шуки, яшаётган охир замонимиз – турли хил диний ва охиратга оид ишларга жадаллик берилиши керак бўлган муҳим вақтдир. Шу сабабли Аллоҳ бизга лутф айлаган ақл, жон, мол ва умр неъматларидан Аллоҳ таолонинг розилиги учун фойдаланиб, уларни охиратнинг сармояси ҳолига айлантириш зарурдир. Исломга қилинадиган энг катта хизмат эса уни саҳобалар

ва Аллоҳ дўстлари каби идрок қилиш, ибодат, муомала ва ахлоқ мукамаллиги билан ҳаётга татбиқ ва табиғ қилишдир.

Бу асарнинг ёзилишида меҳнати сингган М.Акиф Гунай ва Мурод Қоя биродарларимизга миннатдорчилик билдириб, хизматларининг садақаи жория (доимий яхшиликка сабаб бўлган садақа) бўлиб Аллоҳ наздида қабул қилинишини ўтиниб сўрайман.

Ё Парвардигоро! Пайгамбар хулқи билан хулқланиб, тирик Қуръон ҳолатига келишни ва эҳсон комиллигида ҳаёт кечира олишни ҳаммамизга насиб қил! Муҳаббатингдан кўнгилларимизга ҳиссалар эҳсон қил! Бизларни Сенинг саҳийлик ва муҳаббатинг ила тўла “бандаларим!” хитобига ва Ҳабибингнинг ҳам “биродарларим” илтифотига лойиқ қил! Орқамиздан бизга дуо қиладиган ва икки жаҳонда ҳам кўз нури бўладиган наслар қолдира олишни лутфинг ила эҳсон айла!..

Омин!..

Усмон Нурий Тўпбош
Июль, 2005 йил
Ускудор.

Ҳақ дўстларининг кўнгил олаmidан

Саодат томчилари – 1

(Куннинг ҳисоботи)

Моддий ва маънавий жиҳатдан муаззам неъматлар билан дунёга келиб, оқибатда эса тупроқ остида чиришнинг, аҳсани таквим каби (яъни энг мукаммал шаклда) яратилган инсон номига номуносиб бўлишнинг қанчалар буюк фожиа эканини англай олмаслик, бу бахтсизликнинг изтиробини хис этолмаслик, юрагида қолдиқ (бўлиши мумкин бўлгандан) қоладиган бўлса ҳам фикр юритган инсон учун қанчалар буюк зиёндир!..

Ҳақ дўстларининг кўнгил оламидан
Саодат томчилари – 1
(Куннинг ҳисоботи)

Оламнинг энг устун борлиғи бўлган инсоннинг ҳақиқий саодати – руҳларга азият ва изтироб берадиган тўсиқларни баргараф этиб, иймон лаззати ва ибодатлар ҳузури билан тўла бандалик ҳаётини кечиришга боғлиқдир. Бунинг учун эса хулқ мукамаллиги, назокат, латофат ва теран мушоҳада каби фазилатлар билан безалган умр кечириш керак бўлади. Зеро, умр сармоясини чекланган. Инсон эса қаровсиз қолдирилмаган. Илоҳий имтиҳон учун келган бу дунёда ҳар ўткинчи каби бир кун ўлим йўлидан охират оламига ўтиши аниқ. Бу жиҳатдан инсон ўзига берилган омонатни қўлдан чиқармасдан, бор бўлиш ҳикматига ва инсоният шарафига ярашадиган умрни яшаши керак.

Инсон қалбини машғул қилган умумий фикр ва изтиробларнинг энг каттаси ўлим ва охиратга доир. Ўлим – охиратга олиб борадиган зарурий ҳодисадир. Ўлимнинг зарурий тақлифи келишдан аввал қалбни ихтиёрий шаклда охират оламига сафарбар қила олиш – энг мақбул ҳаракат.

Аллоҳ дўстлари бу фаросатни кўрсата олмаган кишиларнинг фоқиллигига ажабланиб шундай дегандилар:

“Дунё орқасига қайтиб кетаяпти, охират эса биз томонга тўғри қараб келаяпти. Ҳайрат у кишигаки, орқасига қайтиб кет-

ганга қараб, ўзига тўғри келгандан юз ўгириб, у билан машғул бўлмайди”.

Яратилиш ҳикматини идрок этолмаган, моддий ва маънавий тузилишининг назокатига, борлиқ тафаккурига шўнгий олмаган инсоннинг пок ҳаёт кечириши ва оламдаги қудрат жараёнларини фазилат чўккисидан кузата олиши имконсиз саналади.

Яратилиш ҳақиқатига муяссар бўла олиш ҳаёт ва ўлимнинг маъносини англай олишда намоён. Бу эса илоҳий нур кўрсата олган ақл ва виждон фойдасидир.

Моддий ва маънавий жиҳатдан муаззам неъматлар билан дунёга келиб, оқибатда эса тупроқ остида чириш аҳсани тақвим каби (яъни энг мукамал шаклда) яратилган инсон номига номуносиб бўлишнинг қанчалар буюк фожиа эканини тушуна олмаслик, бу бахтсизликнинг изтиробини ҳис этолмаслик, юрагида қолдиқ (бўлиши мумкин бўлгандан) қоладиган бўлса ҳам фикр юритган инсон учун қанчалар буюк зиёнди!..

Инсоннинг танимаган ва қандай воқеаларга дуч келишини билмаган оламга мажбуран бориши билан таниган ва билган оламга севинч билан кўчиши ўртасида катта фарқ бор.

Шу сабабли, солиҳлар Аллоҳ таолога яқинлашиш орзусида нафсониятини жиловлаб, руҳониятини зиёдалаштиришга ғайрат қиладилар. Уларнинг барча ғайрати Аллоҳ таолонинг розилиги йўлида жон беришга қаратилган. Парвардигоримиз бу солиҳ инсонлар ҳақида ояти қаримада шундай деб марҳамат қилади:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ
أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ

“Албатта, «Парвардигоримиз Аллоҳдир», деб, сўнгра (Ёлғиз Аллоҳга тоат-ибодат қилишда) тўғри-устувор бўлган зотларнинг олдиларига (ўлим пайтида) фаришталар тушиб, (дерлар): «Қўрқманглар ва ғамгин бўлманглар. Сизларга ваъда қилинган жаннат (хушхабари) билан шодланинглар!»” («Фуссилат» сураси, 30)

Бу оламда охират ташвиши кўнглида бўлган мўмин доимо шу икки кўркув ўртасида яшайди:

1. Хужжати ёпилиб, илоҳий маҳкамада очилиб қоладиган ўтмиш кунларнинг ташвиши. Зеро, кироми котибин фаришталарининг муҳрлаб кўйган у хужжатларда ўзгартириш ва тўғрилаш имкони йўқ. Ягона чора солих амалларнинг руҳониятига ўраниб, қалбнинг ёнаётгандай гуноҳлардан нафратланиши ва истиғфорга беркинишидир.

Бошқа томондан, ўтмишга оид хатолар учун тавбанинг насиб қилиш-қилмаслиги, насиб қилса ҳам Аллоҳ наздида қабул бўлиб-бўлмаслиги ҳам аниқ эмас.

Гуноҳларнинг инсонни қанчалар олий мақсадлардан маҳрум қолдирганини Мавлоно Жалолиддин Румий ҳазратлари шундай ифода қилади:

“Ҳа, афв бор. Аммо умид нурунинг ёруғлиги қаердаки, банданинг тақво сабабли юзи ёруғ бўлсин ва нурлансин. Ўғри ҳатто афв қилинса ҳам, жонини асраб қолгани учун севинади. Акс ҳолда ўғрининг вазир ёки хазина омонатчиси бўлиши мумкинми?”

2. Тақдиримиздаги келажак кунларининг ҳисоби ва сифати, яъни миқдори ва қандай кўринишда бўлишининг бирга келтирилиши.

Мўминнинг энг буюк ташвиши – Аллоҳ розилигини қозона олиши ҳамда ўтмишдаги ғафлат ва хатоларини яхшиликка ўзгартира олиши бўлиши керак.

Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва саллам: **“Дин насиҳатдир”**, дея марҳамат қилганлар (Муслим, «Иймон», 95). Шу сабабли инсонларнинг энг хайрлиси Аллоҳнинг бандаларини Аллоҳга бандалик қилишга чақирган ва инсоният кўнглига илохий муҳаббатни сола олганлар.

Зуннуни Мисрий ҳазратлари дейдиларки:

“Шу уч нарса иймон аломатларидандир:

1. Мусулмонларнинг дардларини ўз қайғуси деб билиб, кўнглининг гамгин бўлиши.

2. (Юсуф алайҳиссалом каби ўтмишда) яқинларидан ва одамлардан кўрган азиятларнинг азобини юрагига кўмиб, уларга турли яхшиликлар қилиш, уларнинг ҳаққига дуои хайр қилиши.

3. Нафсониятлари тўфайли жоҳиллик қилиб, хуш кўрмасалар ҳам, инсонлар муҳтож бўлган ҳолатларда юмшоқ тил ва табассумли чехра билан тўғри йўлга чақиршига ҳаракат қилиши.

Мана шундай кўринишда бандалик ҳаётини кечирган Ҳақ дўстларининг амал ва насиҳатлари мўминлар учун буюк неъматдир. Аллоҳ наздида кадри юксак бўлган Ҳақ дўстларига муҳаббат тўла кўнгил билан яқинлашиш улардан маънавий жиҳатдан фойдаланишнинг энг муҳим йўлидир. Ушбу кўнгил султонларининг ҳолларини ҳаётимизга ўрнак ҳисоблаш, уларга буюк муҳаббат ила эргашиб, изларидан юришга ҳаракат қилиш, улар билан маънавий тенгликка эришиш ва уларнинг кўнгилларидан жой топиш Аллоҳнинг муҳаббатига сабаб бўлади.

Ҳақ дўстларидан Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ бир куни йўлда кетаётиб, жуда хурсанд, кулган бир кишини учратадилар. Ундан:

– Эй одам! Сиротдан ўтдингми? – деб сўрайди.

– Йўқ, – жавобини бергач, такрор сўрайди:

– Хўп, жаннатга борасанми, жаҳаннамгами? Буни биласанми?

У киши яна:

– Йўқ, – деб жавоб беради.

Шунда Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ унга шундай дейдилар:

– Аллоҳ сенга соғлик-офият берсин! Ундай бўлса, нима учун бунчалар берилиб кулаяпсан? Унутмаки, қиёмат кунининг иши жуда мушкулдир!..

Фузайл ибн Иёз раҳматуллоҳи алайҳ *“Инсонларга насиҳат учун ўлим кифоядир”*¹ ҳадисини тез-тез зикр қиларди. Бир куни бир киши ундан насиҳат сўраганида сўровчига:

– Отанг тирикми? – деганларида, ҳалиги одам:

– Йўқ, ўлди, – деб жавоб беради.

Шунда у киши:

– Бу насиҳат сенга кифоя эмасми? – дея танбех берганлар.

Аҳмад ибн Ҳарб раҳматуллоҳи алайҳ шундай деб марҳамат қилади:

“Ер юзи шу икки кишига ҳайратланади: Биринчиси, бу ўткинчи оламда бир парча тупроқ учун биродари билан жанжаллашган кишидир. Бу кишига ер юзи ҳол тили билан: «У ернинг сендан аввалги эгаларини ҳам бир ўйлаб кўрчи! Жуда кўп кишилар ер юзида ҳашамат ичида яшаган ва ҳукмини юритган, аммо у ер ҳеч кимга абадий қолиб ёр бўлмагандир!» дейди.

1 Хайсамий, “Мажмауз-заваид”. Байрут, 1988, X, 308.

Иккинчиси эса, ухлаш учун жойини яхшилаб тайёрлаб, ётогини тўшаган кишидир. Ер юзи бу кишига ҳам ҳол тили билан шундай дейди: «Эй Одам ўғли! Менинг ичимда узун муддат ётоқсиз, кўрпасиз қоладиган қабрингни нега эсламайсан?!»

Кўнгиллар султони – Мавлоно Жалолиддин Румий умр сармоясини Аллоҳ розилиги йўлида сарфлаш учун куйидаги тавсияларни беради:

“Бугун қиладиган яхшиликни эртага қолдирма. Ақлингни йиғки, охират қопини тошлар эмас, султону подшоҳларга тақдим этилиши керак бўлган солиҳ амаллар билан тўлдир!

Оқибатда сен ҳам буну тушунасан ва идрок этасан-ку, ҳеч бўлмаса ҳозирдан ўзингга кел ва сўнги кун, яъни охиратни бугундан кўр. Ақлингни йиғиб олки, шининг натижасини бугундан бошлаб кўришига ҳаракат қил. Ҳақиқатни, охиратни кўрадиган кўзингни гафлат ва нафсоний мойилликлар билан кўр қилма!

Истиқболини кўрган бахтли бўлади. Бундай инсон Ҳақ йўлида юрар экан, ҳеч қачон оёғи сирпанмайди, тоймайди, қоқилмайди.

Оёгинг сирпанишини, тойилиб йиқилишини хоҳламасанг, комил инсон оёгининг босган тупрогини кўзингга сурма қил ва унинг изидан юр!

Ақлингни йиғиб олки, сармоянгни бугун учун эмас, келажакдаги жаннат ва Аллоҳ розилигини қозониши учун тўпла!

Эй саёҳат қилишни севган инсон! Йўловчи кишиларга дерларки, йўлни ўйлаб, борадиган жойини ҳисоблайди; ақл-ҳуши фақат келажакдадир!

Инсоннинг кучи, қуввати, бажариши истаги қўлидан олинган, яъни дунё билан видолашиши они келиб, ўлим оғусини тотганида

ҳамма нарса тугайди. Шундай экан, ақлингни йиғиб олқи умр сармойасини зое қилган ҳолда ажал комига тушиб қолма!

Сенинг барча куч-қувватинг фойда қиладиган умр сармоянга ва қозонганинг солиҳ амаллардир. Куч-қувватинг жойида экан, дунё ҳаётингни яхшилаб таҳлил қил, қўлингдаги фурсатни бой берма!..”

Шайх Саъдий ҳам “Бўстон” номли асарида дунё ҳаётини гафлат билан беҳуда сарфламаслик кераклигини ифода қилар экан, шундай дейди:

“Ақлли бўлсанг, ҳамма нарсанинг маъносига жиддий қара!.. Чунки шакл қолмайди, лекин маъно қолади. Охират озигини ҳаётингда ўзинг тайёрла! Чунки сен ўлгандан кейин қариндошларинг эҳтиросга берилиб кетиб сен учун сен орзу қилганинг каби хайр-ҳасанотлар қилмайдилар.

Қўлингдаги неъматларни тириклигингда ўзинг бер! Сен ўлгандан кейин булар қўлингдан кетади, эгалик қилолмайсан! Изтироб чекишни хоҳламасанг, қабрда изтироб чекаётганларни эсла! Бугун хазина қўлингдалигида лозим бўлган жойларга тезроқ эҳсон қил, эртага қолдирма! Чунки эртага калит қўлингдан кетган бўлади. Озигингни бугун ўзинг олиб бор! Ўлгандан кейин қариндошларинг ва орқангда қолган дўстларинг сенга сен кутган даражада шафқат қилишидан умидвор бўлма!

Озигингни нариги дунёга ўзи олиб борган киши буюк неъматга эришган демакдир. Зеро, белинг сени ўйлаб қашинмайди, белингни ўз тирноқларинг билан қашлайсан.

Эшигинга келган гарибнинг қўлларини қуруқ қайтарма. Аллоҳ кўрсатмасин, балки бир кун сен ҳам гариб бўлиб, эшикма-эшик айланарсан!

Комил инсон кун келиб ўзининг ҳам бошқаларга муҳтож бўлишини ўйлаб, муҳтожларга иззат-икром кўрсатади.

Яраланган қалбларнинг ҳол-аҳволини сўра, уларга қара. Балки, бир кун сен ҳам шундай вазиятга тушишинг мумкин!

Изтироб чеккан инсонларнинг кўнгилларини хурсанд қил. Балки бир кун сен ҳам кимсасиз ва изтироб чеккан ҳолатда бўларсан!

Сен бир нарса сўраш учун бировнинг эшигига бормаяпсан, бунга шуқр қилиб, эшигингга келган эҳтиёж соҳибларини меҳмон қил!

Бугун муҳаббат уругини экмаган эртага жаннатдаги туба² шохидан мева еёлмайди.

Эртага охиратда жаннат бозори қурилади; барча у ерда амалига кўра нисбатини топади. У ерга қанча сармоя олиб борсанг, шунчалик кўп неъматга муяссар бўласан. Агар бировнинг ҳаққини еган бўлсанг, қўлингга уят ва қайғудан бошқа нарса тегмайди!

Умрингда ўтган кунлар энди мозийда қолди. Кетган қайтиб келмайди. Ҳеч бўлмаса қолган уч-беи кунингни бўлса ҳам ганимат билиб, қадрига ет.

Агар ўликларнинг тили бўлганида эди, йиглаб-йиглаб, бақариб-чақариб шундай дердилар:

“Эй тирик инсон! Тилинг айланаётган экан Аллоҳ таолони зикр қил! Лабларингни юмма! Биз вақтимизни гафлатда ўтказдик, сен биз каби бўлма! Саноқли нафасни, Аллоҳ зикри билан зийнатлантир ва бу ҳаётни фурсат ва ганимат деб бил!..”

² Туба – жаннатдаги бир дарахт.

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам вафот этган солих мўминларнинг чеккан ҳасрат ва пушаймонлигини шундай ифодалаганлар: *“Жаннат аҳли бошқа ҳеч нарсага эмас, аммо дунёда Аллоҳни зикр қилмасдан ўтказган онлар учун ҳасрат ва надомат чекадилар!”* (Хайсамий, X,73-74)

Жаннатга киролмаганларнинг пушаймонлиги қандай бўлади?!

Имом Ғаззолий ҳазратлари мўмин кундалик ҳаётини тез-тез тафтиш қилиши кераклигини таъкидлаб, шу тавсияларни келтирадilar:

“Мўмин бомдод намозини ўқигандан кейин ва кунни бошлашидан аввал бир муддат нафси билан ёлғиз қолиб, у билан баъзи келишувлар қилиши керак ва бир нечта шартлар борасида келишиб олишлари керак. Чунончи, савдогар ҳам сармоясини шеригига топшириши пайтида у билан шундай аҳдлашувлар қилади. Бу орада унга баъзи эслатмаларни айтишини ҳам унутмайди. Инсон ҳам ўз нафсига шундай эслатма ва насиҳатлар қилиши керак:

“Менинг сармоям умримдир. Умрим кетиши билан сармоям ҳам кетади, бошқа фойда ва даромад ҳам тугайди. Аммо бу бошланган кун – янги кундир. Аллоҳ таоло бу кунни ҳам менга рухсат бериб менга тортиқ қилди. Агар мени ўлдирганда эди, албатта, бир кунга бўлса ҳам орқага қайтарилиб, бу ерда доимий солиҳ амаллар ва турли яхшиликлар қилишни истаган бўлардим”.

Эй ўғил! Тасаввур қилгинки, ҳозир вафот этдинг ва дунёга қайта юборилдинг. Ундай бўлса бугун гуноҳ ва ёмонликларга мутлақо яқинлашма ва асло унутмаки, бугуннинг бир лаҳзасини ҳам бўш ўтказма. Зеро, ҳар нафас пулга ўлчанмайдиган неъматдир”.

Ҳақ дўсти Робий ибн Ҳайсамнинг шу ҳоли ҳам нафс ҳисоботи борасида диққат жалб қиладиган ўрнақдир:

У боғчасига қабр қаздирганди. Қалби қотганини ҳис этганида бу қабрга кирар, бир муддат у ерда қоларди. Бир куни дунё билан видолашишини ва қабрда истиғфор ва садақага муҳтож ҳолатда қолишини ўйлар, охиратдаги ҳисобини тасаввур қилиб, тафтиш ҳолатига кирар эди. Кейинчалик:

“То қачон улардан (яъни мушриклардан) бирига ўлим келганида: «Парвардигор, мени (яна ҳаётга) қайтаринглар. Шояд, мен қолган умримда яхши амал қилсам», деб қолур...” (“Мўминун” сураси, 99-100) оятларини ўқирди. Қабрдан чиққач эса ўз-ўзига:

“Эй Робий! Қара, бугун орқага қайтариб юборилдинг. Бу талабанинг қабул қилинмайдиган, дунёга такрор қайтарилмайдиган вақт ҳам келади. Ҳозирдан бошлаб ҳаракатингни қил ва солиҳ амалларни, Аллоҳ йўлидаги ғайратларингни ва охиратга тайёр-гарликларингни купайтир”, дерди.

Бу жиҳатдан Умарнинг инсон ҳамиша ўзини назорат қилиши лозимлиги борасидаги:

“Илоҳий маҳкамада ҳисобга тортилишдан аввал, нафсингизни ҳисобга тортинг!” (Термизий, «Қиёмат», 25/2459) эслатмасини ҳеч қачон унутмаслик керак.

Яна Ҳақ дўстларининг умматга қилган баъзи эслатма ва тавсиялари борки, улар кишининг кунлик ҳаётда ўзини қандай тарозига қўйиши ва ҳисоб-китоб қилиши кераклигига мисол бўлади.

1. Бу тонгда ҳаёт дафтари қандай очдинг? Сенга янги кунни лутф айлаган Парвардигорингга шукр қилдингми? Бу янги кунда Парвардигорингга бандалик аҳдини янгиладдингми?

2. Аллоҳ таоло сени саҳар вақтида истиғфорга чақирар экан, сен у вақтда тўлиб-тошган илоҳий раҳмат ва мағфиратдан қанчалар насиба ола билдинг? Ёхуд ёмғир томчилари қоялар устидан бекорга оқиб кетганидай, бу махсус лутф лаҳзалари зое кетдими?

Зеро, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қиладилар:

“Ҳар кеча Аллоҳ таоло кечанинг сўнги учдан бирида, дунё самосига тушади ва:

«Ким Менга дуо қилапти, унга ижобат қилайин, ким Мендан нарса сўраяпти, уни берайин, ким Мендан афв қилишимни сўраяпти, уни афв этайин», дея сўрайди” (Бухорий, «Тавҳид», 35, «Таҳажуд», 14, «Даъват» 13; Муслим, «Мусофирун», 166).

3. Саҳарлик вақтининг файзини барча кунингга сингдира олдингми? Бугунингнинг қанча қисми Аллоҳни зикр қилиш билан ўтди? Қанча пайт Парвардигорингни эслай олдинг?

4. Муаззиннинг “Ҳайя ғалас-солаҳ!” даъватига кулок солиб, неча вақт намозни жамоат билан ўқий олдинг? Намозларингда такбир, қиём, қироат, рукуъ ва саждани Аллоҳ истаган шаклда, яъни хушуъ билан, руҳ ва жисм ҳамоҳанглигида адо эта олдингми?

5. Бугун сени панжасига туширган ёки тушириши мумкин бўлган мутаассибликларга қарши туришга ирода топа олдингми? Аллоҳ таоло ман қилган, аммо сенда бўлган ёмон амал ва хатти-ҳаракатлардан виждонинг безовта бўлганини сездингми? Булар сабабли надомат кўз ёшлари тўқдингми?

6. Бугун тилингни беҳуда ва бепарво сўзлардан, ёлғон ва миш-мишлардан, ғийбат ва тортишувлардан ва гулга тикан санчишдан муҳофаза қила олдингми?

7. Бугун сен учун яратилган бу коинотда биллурдек жил-валанган юлдузларни, само чексизлиги, ер юзига ҳаёт берган куёш ва ой, сармоysi тупрок бўлган ўсимликларнинг ранг-баранг барг ва гуллари, ранг, ҳид, лаззат ва шаклда бир-бирини такрорламаган мевалар, икки ҳафталик умри бўлган капалакнинг қанотларидаги мўъжиза нақшлар, инсоннинг яратилишидаги ибратли саҳифаларни тафаккур қилиб, илоҳий тазоҳури қудрат ва “ҳолат тили”да сўзланган сир ва ҳикматларини идрок этиб, махлуқот ва ҳодисаларни кўнгил кўзи билан кўра олдингми? Коинотдаги илоҳий қудрат маҳсулларида ибрат олиб, туйғу теранлигини қозона олдингми?

8. Бугун Яратган учун яратилганларга шафқат, марҳамат ва муҳаббат назари ила қарай олдингми?

9. Бугун Аллоҳ сенга эҳсон қилган неъматларни кимлар билан ва қанча миқдорда баҳам кўра олдингми?

10. Бугун мўминни севинтиришнинг маънавий лаззатини тота олдингми? Бир маҳзунга тасалли бериб, уни табассум қилдира олдингми? Бир кўнгилдан жой ололдингми?

11. Бугун бирор етимнинг бошини силадингми?

12. Бугун бемор зиёрати ёхуд жанозада бўлдингми?

13. Бугун кўшнилари ва атрофингдаги муҳтожлар ҳолидан воқиф бўлдингми? Оч ётган кўшнинг изтиробини, совуқда титраган ғарибларнинг изтиробини юрагингни зирқиратдимми?

14. Ер юзининг қаерида бўлмасин, мазлумлар дардини ҳис қилдингми? Бугун мазлумлар ва ёлғизларнинг ёнида бўлиб, уларнинг изтиробларига шерик бўлдингми? Қалбинг улар учун ўксиндимми, кўзинг уларнинг дардлари билан ёш тўқдимми, уларнинг изтиробини юрагингда санчикка йўл очдимми?

15. Бугун очларнинг тўйиши, касалларнинг шифо топиши, қарзлар остида эзилганларнинг фароғатга чиқиши учун ғайрат кўрсатиб, дуо қилдингми?

16. Бугун бировнинг ҳаққига, ҳаттоки ҳайвон ҳаққига риоя қилдингми? Эшингдаги оч қолган мушук ва итдан сўралишингни ўйладингми?

17. Бугун ҳидоятга муҳтож инсонларга тилинг, холинг, амалинг ва қалбинг ила қанчалар ёрдам қила олдинг? Уларга “амри бил маъруф ва наҳий ʻанил мункар”да бўлиб ҳидоятлари учун дуо қилдингми? Уларга амалларинг билан “мусулмон гувоҳномаси”ни кўрсата олдингми?

18. Бугун ота-онанг, қариндошларинг ҳол-аҳволини сўраб, кўнгилларини шод этдингми? Агар улар охиратга кўчган бўлсалар, руҳлари учун «Фотиҳа» сурасини ўқиб, уларни ҳайр дуолар билан ёд этдингми? Уларнинг эски дўстларига вафо кўрсатдингми?

19. Бугун таниган ва танимаган барчага Аллоҳ учун салом бердингми? Табассумни садақа деб билиб, инсонларни очиқ юз билан қаршиладингми?

20. Бугун дўст топа олдингми? Нечта дўстинг билан дўстлигингни янгиладингми?

21. Бугун йўлдан инсонларга зарар берадиган бирор нарсани олиб ташладингми?

22. Бугун оилангга кўнгил кўзи билан қараб, унинг жаннат боғчаси эканини идрок қилиб, ташқаридаги салбий таъсирлардан ўзингни асрай олдингми?

23. Аллоҳ сенга омонат қилиб берган фарзандларингга бугун тарбия ва одоб ўргатдингми? Аллоҳ ва Расулининг муҳаббатини, пайғамбарлар ва авлиёлар севгисини қалбларига жо қила олдингми?

гми? Улар ислом хулқи билан хулқланган шахсиятга муваффақ бўлишлари учун ҳаракат қилдингми? Қиёмат куни болаларинг юзингни ёруғ қилишини ёхуд акси бўлишини мулоҳаза қилдингми?

24. Агар уй бекаси бўлсанг, турмуш ўртоғингни очик юз ва муҳаббат билан кузатиб, ҳалол ризқ олиб келиши учун дуо қилдингми? Шомда яна уни табассум ва ширин сўзлар билан кутиб олиб, чарчоғини аритишга, покиза ва намунали оила бўлишга ҳаракат қилдингми?

25. Агар уйнинг эркаги бўлсанг, аёлинг ва фарзандларингга нисбатан қанчалар шафқат ва марҳамат кўрсата олдинг? Аҳли оилангга сендан қоладиган энг катта мерос – охират мероси эканини, уларнинг дунё ва охират саодатига муяссар бўлишлари учун яъни аҳлингнинг руҳоний ва маънавий тараққиёти учун қанчалар ғайрат кўрсата олдинг?

26. “Тарих ҳофизаи миллатдир”. Тарбиялаб, вояга етказган фарзандларинг ватанинг истикболининг белгиси. Уларга дин, иймон, ватан омонати туйғусини бера олдингми? Бу жаннатмонанд ватанни бизга мерос қолдирган аждодини ва шу мақсадда жонларини фидо қилган шаҳидларни, уларнинг иймон-эътиқодини эслата олдингми? Аллоҳнинг энг буюк неъматини Куръоннинг, чор-атрофда акс-садо берган азонларнинг ва хилпираб турган байроғимизнинг энг буюк шараф ва қадр-қимматимиз эканини идрок эттира олдингми?

27. Бугун инсонларнинг жуда кўпчилиги нафсоният оқимида йўқолиб кетаётган экан, сен руҳиятингни кўриқлай олдингми? Оилабоши сифатида масъулиятдан сўраладиганларингни даврнинг фитна ва ёмонликларидан асраш учун қандай чораларни кўрдинг?

28. Бугун шахсий камчилик ва зарарларингдан қутилиш учун бирор Ҳақ дўстига мурожаат қилдингми? Бугун бир Аллоҳ дўсти ёки солиҳ инсонлар билан бўлишга ғайрат кўрсатдингми? Сенга – нафсингга ёқмаса ҳамки – Аллоҳ розилиги учун доимо тўғриларни айтадиган солиҳ ва содиқ дўст топа олдингми? Фосиқ ва ёлғончилар билан бўлишдан қалбингни асраш ташвишига тушдингми?

29. Бугун илмни орттирадиган, онгни ривожлантирадиган бирор хизмат ёки фаолият билан машғул бўлдингми? Пайғамбаримизнинг ўрнак амал ва ҳаракатларига эргашиб, ҳикмат излашга чиқдингми? Бу руҳият ва гўзалликларни татбиқ қилиш учун ғайрат кўрсатдингми?

30. Бугун даромадинг, еган-ичганинг, кийганинг ҳалолми, шубҳали ёки ҳаром эмаслигига эътибор қилдингми? Ҳаромлардан тийилиш туйғуси ҳар бир ҳаракатингда ёдингда бўлдимми?

31. Бугун сенга ёмонлик қилиб, қаттиқ ва қўпол муомала қилган инсонни афв этиб, унга эҳсон қилдингми?

32. Бугун Аллоҳнинг энг буюк неъмати бўлган Қуръони каримдан неча саҳифа ўқидинг? У ерда сенга берилган хабарларни тафаккур қилиб, муносиб амал қилдингми?

33. Бугун вафот этишинг, кафанланиб қабрга қўйилишинг мумкинлигини, барча оила аъзоларинг ва дўстларинг сени қабрга топшириб, орқага қайтишларини, қабрда иймон ва амалларинг билан ёлғиз қолишингни ўйлаб кўрдингми? Бу ҳаёт китобингда ғофилона ва беҳуда ўтган онларинг учун оҳ-воҳ чекишингни эсладингми? Ибодатларинг ва амалларингни шу тушунчалар билан бошқариб, тавба қилдингми?

34. Бугун ҳаёт дафтارينгни қандай очдинг, қандай ёпдинг? Кироми котибин фаришталари унга нималар ёзди? Буюк ҳисобкитоб кунда бугунги кун саҳифасининг ҳисобини бера оласанми?

35. Қисқаси, бугун доимий ҳаёт дафтаринг тўлдирилаётганини, бу ҳаракатинг илоҳий ойна билан кўрилаётганини ўйладингми? Сўнгги йигирма тўрт соат ҳисобини нафсинг билан ҳисоблашдингми?

Аждодларимизнинг шундай машҳур ибораси бор —«**Инсон хофизаси – унутиш билан иллатлидир**». Ўтган вақт унутиш касалига мубтало инсон хофизасидан жуда кўп нарсаларни олиб кетмоқда. Шунинг учун унутганимиз гўзалликларни ёдга олиш ва йўқотган фазилатларимизни кўнгилларимизда янгилаб туриш керак.

Шу жиҳатдан Ҳақ дўстларининг амал, ҳаракат ва эслатмалари пул билан баҳоланмайдиган қийматга эга. Чунки ҳаётимизни Аллоҳ дўстлари бўлган улуғлардай маънавий назокат ва бедорликда ўткази олиш учун ҳар куни кечираётган йигирма тўрт соатни иймон нуқтаи назаридан ҳисоб-китоб қилиш керак.

Яхё ибн Муоз раҳматуллоҳи алайҳнинг мана бу илтижоси бизга бу борада ўрнак бўлади:

“Эй Аллоҳим! Кечалар Сенга илтижо ва ёлвориш билан хайрли бўлади.

Кундузлар Сен учун қилинадиган ибодат ва солиҳ амаллар билан нурланади.

Дунё Сени эсга олиш билан ва яратганларингни тафаккур қилиш билан гўзаллашади.

Охират Сенинг афв этишинг билан гўзаллашади.

Жаннат Сенинг жамолинг билан гўзаллашади”.

Эй Парвардигоро! Бизга ҳам шу мазмунда бандалик ҳаётини кечиринг ва умр сармомиздан Сен рози бўладиган энг гўзал ҳолатда сарфлашни насиб эт!..

Омин!..

Ҳақ дўстларининг кўнгил оламидан

Саодат томчилари – 2

(Қалби солим)

Қалбан Аллоҳга етишишнинг энг қисқа йўли бўлган илоҳий ишқ ва муҳаббатга эриша олиш учун аввало кўнгилни Аллоҳдан узоқлаштирган нафсоний орзулардан поклаб, Аллоҳнинг зикри билан шаффоф ҳолатга келтириш керакки, у ҳақиқат ва сирлар кўзгусига айлансин. Аллоҳнинг комил хуснига ойна бўладиган даражада соф ва тоза қалб эса Парвардигорга олиб бориладиган энг муносиб ҳадядир. Зеро, Аллоҳ таоло бизни хузури илоҳиясига қабул қилиши учун “қалби солим”га эга бўлишимиз керак.

Ҳақ дўстларининг кўнгил олаmidан Саодат томчилари – 2 (Қалби солим)

Илоҳий ҳикматлар дарсхонаси бўлган бу имтиҳон дунёсида Парвардигоримиз биз бандаларига ҳақиқатга етказадиган сабабларни лутф айлаган. Ҳидоят раҳбари бўлган китоблар, пайғамбарлар ва авлиёлар, ҳамиша инсониятни ҳақ ва ҳақиқатга йўналтириб, Аллоҳнинг “**жаннат даъватига**” элчилик қилганлар. Зеро, Парвардигоримиз шундай деб марҳамат қилади:

وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ

“Аллоҳ тинчлик диёри – жаннатга даъват қилур...” (“Юнус” сураси, 25). Албатта, ҳар даъватнинг қабул шарти, ҳар неъматнинг эса бадали бўлади. Парвардигоримиз бу бадалнинг нима эканини бошқа бир ояти каримада шундай баён қилиб, дейди:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٩٨﴾

“У кунда на молу давлат ва на бола-чақа фойда бермас, магар Аллоҳ хузурига қалби солим (тоза дил) билан келган кишиларгагина (фойда берур)” (“Шуаро” сураси, 88-89-оятлар).

Қалби солим (тоза дил) нуқсонлардан покланган ва порлоқ ойнадек Аллоҳнинг жамоли сифатлари кўринадиган ҳолатга келган қалбдир. Аллоҳ таоло банданинг қалбида жамол сифатларининг кўринишларини кўриши билан уни севади ва ундан рози бўлади.

Парвардигоримиз жаннат даъватига ва эҳсон қиладиган абдий мукофотларга лойиқ бўлиш учун нуқсонлардан узоқлашиб, қалбан Аллоҳга йўналиш шартдир. Зеро, Парвардигоримиз биздан илоҳий тазоҳур ўрни бўлган дил, яъни Қалби солим (тоза дил) истайди.

Мавлоно Жалололдин Румийнинг “Маснавий”сида шундай кисса бор:

Юсуфга узоқ диёрлардан юраги муҳаббат билан тўла бир дўсти келиб, меҳмон бўлади. Улар болаликдан самимий дўст эдилар. Дўстлик ёстиғига бирга суянган эдилар. Юсуф бироз у билан суҳбатлашгач, ҳазиломуз тарзда:

– Айтчи менга, дўстим, бизга борган жойларингдан қандай совға олиб келдинг? – дейдилар.

Меҳмон бу саволдан хижолат чекади ва нима дейишини билмай қолади. Сўнг ҳиссиётини шундай ифодалайди:

– *Сенга ҳадя олиб келиш учун бу ўтқинчи оламда кўп нарсаларга назар солдим. Аммо ҳеч бирини кўзим қиймайди, ҳеч қайсисини сенга муносиб кўра олмадим. Бир бўлак олтинни олтин маконига ёхуд бир томчини денгизга қандай ҳадя деб олиб кела олардим? Сени гўзаллигинг билан беллаша оладиган уруғ Миср ўлкасининг омборида борми? Сенга келтириладиган ҳадя сенинг гўзаллигингга шерик, ўхшаш бўлиши керак. Шу чорасизлик билан мен ҳам сенга кўнгил нури безубор, покиза, порлоқ ойна тақдим этишини маъбанда кўрдим.*

Эй қуёш каби осмоннинг нури бўлган Юсуф! Сенга кўнгли нуридан ойна олиб келдимки, унга қарашинг билан хуснингни кўриб маҳлиё бўл. Унда гўзал юзингни кўришинг билан Парвардигорингнинг сендаги жамол тазоҳирини кўрасан ва мени эслайсан”.

Мусофир шундай дея ўтирган жойи остидан ойна чиқариб, Юсуф алайҳиссаломга такдим этади.

Мавлоно Румий дейдилар: “Борлиқнинг ойнаси нима? Борлиқнинг ойнаси – йўқлик. (Шуни яхши билки, **сен жойингдан кетсанг, сени Яратган қолади!**) Эй Ҳақ ошиғи! Агар нодон бўлмасанг, Аллоҳнинг ҳузурига йўқлик олиб бор.

Маърифат – кўпликдан бирликка кўча олиши ва Аллоҳнинг рангига бўяна олишида. Осмонларда булутнинг, дарёларда сувнинг ўз ранги йўқ. Уларни рангдан рангга қўйган самодаги Қуёшдир.

Сен ҳам нафсоний орзуларингдан фориғ бўл, йўқликка, яъни бўшлиққа эриш! Зеро, ҳар илоҳий кўринишининг камоли бўшлиққа эришгандан кейин бошланади...

Аллоҳ билан дўст бўлишни хоҳласанг, шуни яхши билки, дўстларга қўли (ва кўнгли) бўш борилмайди. Дўстларга бўш қўл билан бормоқ, тегирмонга бугдойсиз боршидек. Аллоҳ таоло маҳшар куни бандаларига:

– Қиёмат куни учун қандай ҳадя олиб келдингиз? – деб сўрайди ва сўнгга шундай деб марҳамат қилади:

– Сени илк яратганимизда бўлгани каби қўли бўш, озиқсиз, ёлғиз ва муҳтож ҳолатда келдинг. Қани айтчи, қиёмат куни учун қандай ҳадя олиб келдинг? Бўлмаса, сенда дунёдан охиратга қайтиши ва Аллоҳнинг ҳузурига чиқиши умиди йўқмиди? Қуръоннинг қиёмат ҳақидаги хабарлари сенга фойдасиз кўринганмиди?

*Эй аҳсани тақвим, яъни энг гўзал шаклда яратилган инсон!
Дўстнинг эшигига бўш кўнгил билан келдингми?*

*Бу ўтқинчи оламда оз бўлса ҳам ухлашни, еб-ичишни камай-
тирки, Аллоҳ билан кўришадиган вақт учун ҳады тайёрлаб
улгур!”*

*Банданинг вазифаси, илоҳий буюклик ва қудрат чексиз-
лиги олдида йўқлик ва ожизлик идрок қила олишдир. Зеро,
Парвардигоримиз ҳар нарсанинг яратувчиси ва соҳибидир. Шу
сабабли У ҳар борлиқдан мустағнийдир. Унга олиб борадиган
ҳеч бир ҳады йўқки, Унинг битмас-туганмас хазинасидан топил-
масин. У ҳусни мутлақдир; барча гўзалликларнинг булогидир.
Шу сабабли мавжудотлар ичида энг гўзал ва қийматли нарса
Аллоҳнинг гўзаллигига ойна бўла оладиган даражада соф ва
тоза “қалб”дир. Аллоҳ таолога олиб борилишига энг лойиқ ҳады –
Парвардигоримиз биздан истаган “Қалби солим” (тоза дил)дир.
Шоирнинг ушбу гўзал ибораларига бир қаранг:*

*“Эй сотувчи! Ўйламаки, сендан олтин ва кумуш сўрарлар.
Ҳаттоки мол ва авлодинг ҳам фойда бера олмайдиган ҳисоб
қунида Қалби солим истарлар”.*

*Қалби солим соҳиби бўлган солиҳ банда яширин, сирли
ҳар нарсанинг ошкор бўладиган ҳисоб қунида Аллоҳ таоло-
нинг, Унинг Расули ва барча оламларнинг ҳузурда маҳжубият
ва шармандалиқдан амин бўлади. Ўша куннинг қайғу, азоб ва
қийинчиликларидан ҳам омонликка эришади.*

*Чунончи, Пайғамбаримиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва
саллам:*

*“Аллоҳим! Сендан динда сабот истайман... Тўғри сўзлайди-
ган дил ва Қалби солим истайман...” (Термизий, Даъват, 23/3407) дея
Парвардигорга илтижо қилардилар.*

Шундай қийматли қалбни ўткинчи ва саботсиз савдоларга асир қиладиганчалик фожиали ғафлат бўлиши мумкинми? Аллоҳнинг розилигига эришишнинг ягона бадали бўлган қалбни, нуқсонлар билан кирлатишдан каттароқ фалокат бўлиши мумкинми? Қалб кирли бўлса, қолипни, яъни жисмни ва ташқи кўришни тозалашнинг маъноси қоладими?

Бир замонлар Истанбулдаги бир ҳаммомда қуйидаги ибратли ёзув илиб қўйилган экан:

«Ёмон хулқли ва бузук феъл-атворли инсон бўлсанг, ҳаммомдан яхшилик кутма! Тозалик истасанг, аввало қалбингни тозала, кейин эса жисмингни..».

Қалби солим ичида иймон нурининг порлаган, тоза ва биллур қандил кабидир. Мўмин қалбидаги нур билан тўғрини эгридан, яхшиликни ёмонликдан, ҳақни ботилдан, ҳалолни ҳаромдан ажрата олади. Чунончи, нозик қалб эгаси кўзи ёшли ва маъюс саҳобий Вобиса ибн Маъбад розияллоҳу анҳу бу ҳолнинг гўзал мисолидир. Бу муборақ саҳоба шундай ривоят қиладилар:

«Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурига келгандим. Менга хитобан:

– *Яхшиликнинг нима эканини сўрагани келдингми?* – дея сўрадилар.

– Ҳа, ё Расулуллоҳ! – дедим. Кейин шундай деб марҳамат қилдилар:

– *Қалбингга қулоқ сол! Яхшилик сенга мос келадиган ва бажарилишини қалб тасдиқ этган нарсадир. Гуноҳ эса ичингни тимдалаган ва бошқалар сенга бажар деб неча мартаба фатво беришига қарамай, ичингда шубҳа ва гумон уйғотган нарсадир.*³

3 Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад”, Истанбул 1992, IV, 227-228.

Пайғамбар алайҳиссалом ўзларига якин саҳобаларига яхшининг, гўзалнинг, ҳақ ва хайрнинг нима эканини қалби билан маслаҳатлашиб ўрганишни тавсия қиладилар. Шу сабабли гуноҳ ва эҳтирослар билан чиритилмаган тоза қалб яхшини ёмондан ажрата олиши мумкинлигини баён қилади. Зеро, солим қалб ҳақиқатнинг аниқ қибланомасидир. Унинг софлигига зарар бериб оғришига сабаб бўлган нарсалар эса, ғафлат, нафсоний эҳтирослар ва гуноҳлардир. Ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қиладилар:

“Мўмин бир гуноҳга қўл урганида қалбида қора нуқта пайдо бўлади. Агар у гуноҳни дарров тарк этиб тавба ва истиғфор айтса, қалби жиловланади, аввалги ойдинлигига эришади. Тавба ва истиғфорни тарк этиб, гуноҳ қилишда давом этса, қора нуқталар борган сари кўпаяди ва натижада қалбини бутунлай қамраб олади. Аллоҳ таолонинг:

«Йўқ, (ундай эмас)! Балки уларнинг дилларини ўзлари касб қилгувчи бўлган гуноҳлари қоплаб олгандир!»
 (“Мутоффифин” сураси, 14) *деб баён қилган ҳолати мана шу.*”
 (Термизий, «Тафсир», 83; Ибн Можа, «Зухд», 29; Ахмад, II, 297)

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ бир насихатларида шундай дейдилар:

“Қалблар олти нарса сабабли чирийди ва бузилади:

1. Тавба қилиш умиди билан гуноҳ қилавериш;
2. Илм ўрганиб, муносиб амал қилмаслик.
3. Амалларни кўнги́лдан ва ихлос билан бажармаслик.

4. Аллоҳ берган неъматлардан фойдаланиб, шукур келтирмаслик.

5. Аллоҳ яратганлари ўртасида тақсимлаган ризққа рози бўлмаслик.

6. Ўликларни дафн этиб, улардан ибрат олмаслик”.

Қалб ичида бўлган муҳитнинг таъсири остида қолади. Яхшиликларга ва гўзалликларга дуч келса, гўзал товланишлар билан нурланади. Аксинча, ёмонлик ва хунукликларга учраса, ёмонликлар ёйилиб, уни қорайтиради.

Ривоятларга кўра, жаннатдан келган ва Иброҳим алайҳиссалом томонидан тавофнинг бошланишига аломат бўлсин деб Каъбанинг бурчагига жойлаштирилган машҳур ҳажарул асвад ҳам инсонларнинг гуноҳларининг ва қалбдан яхшилик чиқишининг салбий товланишлари натижасида қорайган.⁴ Маълумки, ҳажарул асвад “қора тош” маъносини билдиради. Ҳолбуки, бу тош жаннатдан чиққан вақтда сутдан ва қордан ҳам оппоқ эди. Лекин замон ўтиши билан унга тегилган инсонларнинг гуноҳлари сабабли қорайган. Чунончи, бу қораликнинг ҳажарул асваднинг кўринган қисмида бўлган, Каъба деворига кўмилган қисмини эса ҳанузгача оқ бўлганига доир бир қанча ривоятлар бор.⁵

Ўйланиш керак, инсонларнинг гуноҳлари, ҳаттоки тошга ҳам шунчалар таъсир қилиб, уни қорайтира олиши мумкин бўлса, худди сув каби, бўлган муҳитнинг шаклига ва рангига ўранган қалбни қанчалар таъсири остида қолдиради?! Ундай бўлса, қалбнинг софлиги ва тозалигини муҳофаза қилиш учун гуноҳ

4 Термизий, Ҳаж, 49/877; Ахмад, I, 307 қаранг.

5 Саид Бектош, “Фадлул ҳажарил асвадва мақами Иброҳим”, Байрут, 1420, 36-38- бе - лар; Доктор Муҳаммад Илёс Абдулғаний, “Тариху Маккатал Мукаррамати қадиман ва ҳадисан”, Мадинагул Мунаввара, 2001, 43-бетга қаранг.

ва ёмонликларнинг манфий таъсирларидан жуда ҳам сақланиш керак бўлади.

Қалб гуноҳ доғлари томонидан буткул забт қилинган, ғафлат ва ғам зулматига кўмилади. Ойна устида пайдо бўлган кир ва доғларнинг вақт ўтиши билан кўриниш кафолатлигини бузганидай, гуноҳ кирлари ҳам қалб кўзини кўр қилиб қўяди; гўзал билан хунукни, яхши билан ёмонни ажрата олиш вазифасида кишини ожизга айлантиради. Шундай вақт келадикки, қалбга ҳаёт берган иймон нури ҳам сўнади. Бундай қалб эндиликда ичида маййит ётган қабрдан фарқи қолмайди.

Қалбнинг руҳан ўлими натижасида инсон яхшилик ва ёмонликни ажратадиган энг муҳим истездодини йўқотган бўлади. Эндиликда руҳга заҳар сочган энг буюк гуноҳлар бўлса ҳам, оғирлиги ҳис қилинмасдан ишлана оладиган ҳолатга келади. Умар ибн Абдулазиз раҳматуллоҳи алайҳнинг ушбу сўзлари бу ҳақиқатни қанчалар гўзал шаклда ифода этмоқда: *“Ҳаромлар оловдир. Унга (қалб) ўликлар чўзилади. Агар қўл чўзганлар тирик бўлсалар эди, у оловнинг азобини ҳис қилардилар”*.

Одамзод моддий ва ўткинчи йўқотишлар учун қайғурганидек, ғафлати сабабли маънавий ва абадий йўқотишлар учун қайғуролмаяпти. Энг фожиали ғафлат инсоннинг ўлик қалбга эга бўла туриб, бундан изтироб чекмаслигидир. Ваҳб ибн Мунаббих раҳматуллоҳи алайҳнинг ушбу сўзи жуда ҳам маънолидир:

“Инсонлар нақадар галати?! Жисми ўлганларга йиғламоқдалар, аммо кўнгли ўлганларга йиғламаяптилар. Ҳолбуки, асл фалокат қалбнинг ўлишидир!”

Намозни буюк эътимод билан адо этишга ғайрат қилган Фазл ибн Аббос розияллоҳу анҳу шундай дейдилар:

«Тўғриси, шу инсонларга ҳайратланаман; бир фарзандим ўлганида минглаб инсонлар ёнимга келишиб таъзия изҳор қилади,

аммо бир вақт жамоат билан намозни ўтказиб юборганимда ҳеч ким келиб менга таъзия изҳор қилмайди, изтиробларини билдирмайдилар. Қасам ичаманки, бир вақт жамоат билан бўлмаслигим мен учун улғайган, олим ва солиҳ фарзандимнинг ўлимидан кўра буюкроқ мусибатдир”.

Мана шу ҳақиқатни энг олий даражада идрок этган Ҳақ дўстлари дунёвий ва ўткинчи йўқотишлардан кўра, охират ва абадий ҳаёт йўқотишларига хушёрроқ бўлишни тарғин қилганлар.

Ҳақ дўстларининг кўнгилларидан тошиб, муҳсин тилларидан тўкилган насиҳатлар улардан насибланганлар учун қалб ойнаси устида тўпланган кирни ўчириб, унга аслий тозалик ва нурунийлик бахш этган файзли нафаслардир. Валийларнинг бу руҳоният ва раҳмат сўзларидан қаҳри-илоҳий билан муҳрланган бенасиб қалблар маҳрум қоладилар. Зеро, бундай фалокатга дучор бўлганларга ҳаттоки пайғамбарлар насиҳат қилсалар ҳам бефойда. Қалблари гуноҳ кирлари билан бутунлай қорайиб, маънавий идрок қобилияти йўқолганидан, энди ҳақиқатни англай олмайдилар.

Абу Туроб ан-Нахшобий раҳматуллоҳи алайҳ шундай деганлар:

“Қорайган қалбнинг уч аломати бор:

- 1. Инсон гуноҳлардан сесканмайди.*
- 2. Итоат ва ибодатлар кўнгилга лаззат бермайди.*
- 3. Насиҳатлар таъсир қилмайди”.*

Кўнгил дунёмиз бу ҳолатга тушмаслиги учун Парвардигоримиз лутф айлаган ҳидоят раҳбарлари бўлган илоҳий китобларни, пайғамбарларни ва пайғамбар ворислари бўлган Ҳақ дўстлари кўрсатган йўлдан юришимиз керак.

Мавлоно Румий шундай дейдилар: *“Солиҳ ва содиқлардан узоқда қалиб дунёга боғланган ва нафсига ром бўлган инсон оламга султон бўлса ҳам ҳаётда ўликдир”*.

Абу Умома розияллоху анхунинг ривоятига кўра, Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам:

“Луқмони Ҳаким ўғлига деди: «Олимлар (ва орифлар) мажлисларида бўл! Ҳикмат аҳлининг сўзларини тингла! Чунки Аллоҳ таоло ўлик тупроқни ёғдирган мўл ёмғирлар билан тирилтиргани каби ўлик қалбни ҳам ҳикмат нури билан тирилтиради», дедилар” (Ҳайсамий, I, 125).

Қалбнинг маънавий соғломлигини муҳофаза қилиш ёки хаста қалбни даволаш учун керакли фаолиятни қалбни яратган Парвардигоримиз шундай тушунтирган:

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

“...Огоҳ бўлингизким, Аллоҳни зикр қилиш билан қалблар ором олур” (“Раъд” сураси, 28). Вужуд мулкининг султонни мавқеида бўлган қалб Аллоҳ зикри билан жонланиб, ҳақни ботилдан ажрата оладиган нурга қовушганида, амри остидаги барча аъзоларга мос буйруқлар беради. Натижада, рози бўладиган бандалик комиллигига эришилади.

Аллоҳ зикрининг ҳаётий аҳамиятини энг яхши шаклда идрок қилган комил муршидлар кўнгилларнинг ҳар фурсатда, ҳаттоки доимий равишда Аллоҳнинг зикри билан машғул бўлиши кераклигини талқин қиладилар. Яхё ибн Муоз раҳматуллоҳи алайҳи шундай дейди:

“Аллоҳнинг зикри билан кўнгилларингизни янгилангиз, чунки кўнгиллар тез гафлатга тушадилар.”

Дарҳақиқат, қалбан Аллоҳга етишишнинг энг қисқа йўли бўлган Аллоҳ ишқи ва муҳаббатulloҳга эриша олиш учун аввало кўнгил яратилганлардан тозаланиб, Аллоҳнинг зикри билан порлоқ ҳолатга келтирилиши керак бўладики, у кўнгил ҳақиқат ва сирларнинг ойнаси бўла олсин.

Фузайл ибн Иёз раҳматуллоҳи алайҳи шундай дейди:

“Аллоҳ таоло кечалари зоҳир бўлганида:

«Кундузлари Мени севишини даъво қилганлар қаерда? Ҳар ошиқ севгилиси билан ёлғиз қолишни севмайдими? Мана Мен шу онда ҳузур мақомида Мен билан гаплашган, кузатиш мақомида Менга хитоб қилган дўстларимга назар солиб турибан. Эртага жаннатимда уларнинг кўзларини ёритаман», дер экан”.

Ривоятга кўра, Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга шундай ваҳий қилган:

“Эй Довуд! Кеча қоронғиликка бостирилганида ухлаб, Мени эсламаган Мени севиш даъвосида ёлгончидир”.

Банда ихлос, самимият, муҳаббат ва эътимод билан яшаши учун кечаларнинг файзу-барокатидан баҳра ололиши шартдир.

Абу Бакр розияллоху анхунинг вафоти олдидан Умар розияллоху анҳуга берган насиҳатларидан бири:

“... Эй Умар! Яхши бил! Аллоҳ таоло кечаси бажарилишини хоҳлаган бир нечта вазифалар бор, уларнинг кундузи бажарилиши мувофиқ бўлмайди! Кундуз бажарилиши керак бўлган ишлар ҳам борки, уларни кечаси бажариб бўлмайди...” бўлди.

Али розияллоху анхунинг Мисрга ҳоким қилиб тайинлаган Малик ибн Харисга ёзган амрномасида келтирилган мана бу гаплар ҳам қанчалар маънодор:

“Барча ҳаракатлар қанчалар тоза ният билан ва инсонларнинг фойдасини кўзлаб Аллоҳ розилиги учун бажарилган бўлса ҳам, сен вақтларнинг энг хайрлисини Аллоҳ билан ўртангдаги ишлар учун ажрат! Аллоҳ розилиги учун бажариладиган ибодатларнинг энг муҳими эса Аллоҳ зотига махсус бўлган фарзлардир. Кечалари ва кундузларини ҳам жисмингдаги Аллоҳга оид бандалик ҳиссига ажрат ва сени Аллоҳ таолога яқинлаштирадиган ушбу ибодатларни нималар эвазига бўлса ҳам камчиликсиз бажар!..”

Кечалари тонггача ибодат билан машғул бўлган Бишир Ҳофий ҳазратларидан:

– Кечаси аниқ бир муддатда истироҳат қила оласанми? – дея сўраганларида ушбу хикматли сўзларни айтадилар:

– Аллоҳ таоло ўтмиши ва келажакдаги барча гуноҳларини кечирганига қарамай, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечалари муборак оёқлари шишиб кетгунча намоз ўқир эканлар. Аллоҳ таолонинг биргина гуноҳимни ҳам кечирганини билмайман, мен қандай ухлай оламан?!”

Кўнгиллар султони Жалолиддин Румий ҳам шундай дейдилар:

“Эй Ҳақ ошиги! Кечалари оз ухлаганлардан, саҳар вақтлари гуноҳларининг кечирилишини истаганлардан бўл!

Ҳеч бўлмаса, она бачадонидаги бола каби бироз қимирлаки, сенга нуроний туйгулар лутф айласин. Она бачадонига ўхшаган, шу гамгин, қайгули, андуҳлар билан тўла дунёдан ташқарига чиқасан, ер юзидан кенгроқ, қувончлироқ оламга чиққан бўласан.

Ёқимсиз рангда бўлган кечада қанча гўзалликлар бор. Оби ҳаёт, қоронғиликлар билан дўст бўлган, унинг ичига беркингандир.

Сен менга ўз маънавий ожизсизлигинг билан боқма; тун сен учун тундир, аммо худди ўша тун менга ибодат вақтидир.

Туннинг ҳақиқатини кўра олган уйқуни хоҳламайди, уйқудан қочади. Қанча нурли кўнгиллар, ҳисобсиз топ-тоза жонлар кечани жонлантирадилар; ухламайдилар, бандалик қиладилар. Аллоҳга ёлвориб дуо қиладилар.

Тун – зайб дилбари, маъно гўзаллигининг ёпинчигидир.

Кундуз қандай қилиб тунга шерик бўла олади? Сенинг назарингда тун қопқора қозондир. Чунки сен кеча ҳолвасидан тотмадинг, кечанинг ҳақиқатини, нима эканини англай олмадинг...”

Кечалар, айниқса, сахар вақтлари Аллоҳга яқинлашишнинг мустасно фурсатларидир. Бу вақтларни буюк неъмат ўларок билиш керак. Бу неъматдан бебаҳра қолишнинг асосий сабаби эса гуноҳларнинг инсонни ғафлатга етаклашидир.

Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ дейдилар:

“Инсоннинг тун ибодатига турмаслигининг ягона сабаби гуноҳларидир. У ҳолда ҳар оқшом нафсингизни сўроққа тутиб, ўзингизни тафтиш қилингиз. Тунги ибодатга уйғониш учун Парвардигорингизга тавба қилингиз. Тунги ибодатга уйғониш гуноҳлари остида эзилган кишига оғир келади”.

Кечаларнинг маънавий файзидан муносиб тарзда фойдаланиш учун кундузлари гуноҳдан тийилиш ва сахар вақтининг файзини барча кунга тақсимлаш керак. Чунончи, бир киши Иброҳим Адҳам ҳазратларига:

– Тунги ибодатга уйғона олмаяпман, менга бирор чора ўргат! – деганида Иброҳим ибн Адҳам ҳазратлари унга шу жавобни беради:

– Кундузлари Аллоҳга исён қилма; кечалари У сени ҳузурига тургазади, кечалари Унинг ҳузурда бўлиш энг буюк шарафдир. Гуноҳкорлар бу шарафга лойиқ бўлмайдилар!

Кеча ва кундузларни жонлантирган ибодатлар маънавий назокат ва ҳассослик билан ҳам бажарилиши жуда муҳимдир. Ибн Аббос розияллоху анху дейди:

“Тафаккур билан ўқилган икки ракаат намоз Парвардигорингдан гафлатга тушган кўнгил билан бутун кечани ибодат билан ўтказишдан кўра хайрлироқдир”.

Абу Дардо розияллоху анху ҳам шундай деб марҳамат қилади:

*“Бир соат тафаккур қирқ кечалик нафл ибодатдан устундир”.*⁶

Ибодатлар маънавий сезгирлик, хушуъ ва тафаккур билан бажарилганида қийматга эга бўлади. Саҳобаи киром ва уларга эргашган солиҳ мўминларнинг энг муҳим хислати эса руҳий комилликдир. Чунончи, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоху анху ҳам дўстларига шундай дердилар:

“Сиз саҳобадан кўра кўпроқ намоз ўқийсиз ва ижтиҳод қиласиз. Аммо улар дунёга нисбатан сиздан кўра зоҳид, охиратга нисбатан сиздан кўра рағбатлироқ эдилар”.

Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ дейдилар:

“Салафлардан бири кечалари Қуръон ўқиганида эрталаб уни кўрганлар сарғайганига, ҳолсизланганига, кучсизланганига қараб кечасини ибодат билан ўтказганини билишарди. Бугун эса кечанинг бир қисмида Қуръонни бошидан охиригача ўқийди, аммо

⁶ Дайлабий, “Фирдавс би-масури-хитоб”, Байрут 1986, II, 70-71, № 2397, 2400.

эрталаб турганида гўёки устига ҳирқасини кийиб ухлагандай ҳеч қандай ўзгариш кўринмайди”.

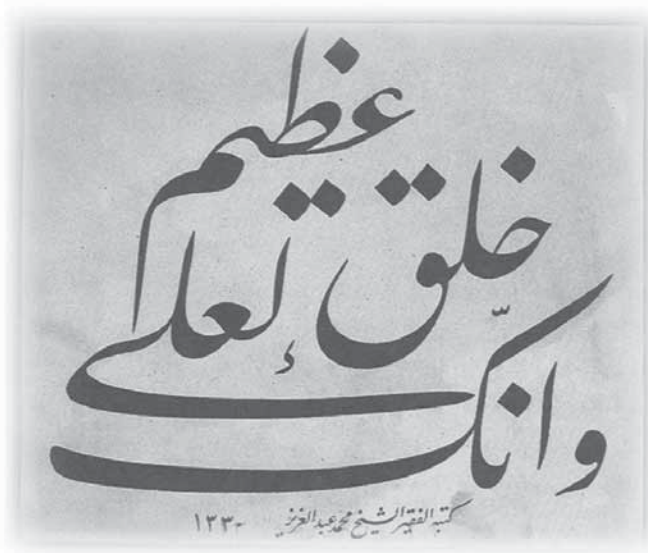
Демак, Аллоҳнинг севимли бандаларининг даражасини баланд қилган хусусият ибодатларини маънавий назокат ва сез-гирлик билан адо этишларидир. Ибодатларини Аллоҳ наздида ёқимли қилган нарса эса ихлос ва тақводир. Яъни Аллоҳнинг буйруқ ва тақиқларига нисбатан буюк самимият, ҳурмат ва ҳассослик билан бўйин эгиб, Аллоҳ розилиги йўлида тўғри ҳаракат қилишдир.

Аллоҳ таоло бизни Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам, У зотнинг ворислари бўлган Ҳақ дўстларининг руҳониятидан ва шахсиятларидан файз олиб, Ўзининг розилигига эриштирган солиҳ бандаларидан айласин!..

Омин!..

Пайғамбаримиз хулқининг саҳобаларда кўринишлари – 1

Оламларнинг сарвари Пайғамбар саллаллоху алайхи ва саллам зулм ва тартибсизлик ичида қолган инсониятга иймоннинг энг қийматли меваси бўлган марҳамат ва шафқат билан кучок очди. У раҳмат ва муҳаббат тўла ҳаракатлар манзумаси билан инсониятга намуна бўлиш йўлида абадий чўққи барпо қилди.

Кунимизда кўнгилларига Қуръоннинг руҳониятини, руҳларига хизматнинг севинчини, виждонларига гўзал хулқнинг софлигини жо қилиб, абадий саодатнинг тугамайдиган маънавий фароғатида умр кечираётган мўминлар нақадар бахтли...

Пайғамбаримиз ҳулқининг саҳобаларда кўринишлари – 1

Ислом динининг энг қийматли асри, шубҳасиз, оламини пайғамбарлик нури билан ойдинлатган “**Саодат асри**” дирки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда у зотнинг мумтоз саҳобалари ўша муқаддас замоннинг энг қийматли зийнатлари бўлгандилар. Улар инсон наслининг чиқиши мумкин бўлган энг сўнгги поғонага кўтарилишга муяссар бўлганлар.

Пайғамбаримиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўриб, Исломни юксалтириш мақсадида жонларини ва молларини сахийларча сарф қилиш бахтига эришган саҳобаи киром гўёки уммати Муҳаммадга “**ўрнак насл**” бўлишга лутф айланган илоҳий армуғондир. Шу жиҳатдан, ҳар бир мусулмон кўнгли муборак динимизнинг бугунги кунимизга қадар етиб келишига муҳим хизматлар қилган “**танланган саҳобалар**”га ҳурмат, муҳаббат ва миннатдорчилик туйғулари билан тўлиши керак. Улардан бирининг исми эслатилганда, “розияллоҳу анҳу”, яъни “Аллоҳ ундан рози бўлсин!” деб дуо қилиш вазифамиздир.

Улар ҳам яшаган замони, ҳам ўзларидан кейинги даврлар учун фидойилик қилдилар. Улар билан кечалар кундузга айланди, кишлар баҳор бўлди. Улар инсониятни теран тафаккур ва мулоҳаза дунёсига муваффақ қилдилар. Улар инсонни ўзига танитдилар, коинотнинг яратилиш ҳикматини ўргатдилар.

Инсон вужуди бир томчи сувдан, қушларнинг оддий тухумдан, дарахтларнинг зарра каби кичкина уруғдан пайдо бўлиши, заррача жисмлардаги сир ва ҳикматлар каби абадий илоҳий қудрат оқимлари олдида инсониятга туйғу ва тафаккур теранлигини ўргатдилар. Мўмин кўнгиллар улар сабабли шуқр, сабр ва ҳамд каби олий туйғуларни ўргандилар.

Маълумки, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбарлигидан аввал Арабистон фожиа саҳроси эди. Қавмлар орасидаги душманликлар, қон даъволари, қиз фарзандларни тириклайин кўмиш, зино, спиртли ичимликлар, судхўрлик, бутларга сиғиниш, ақл ва хаёлга келмайдиган турли хурофотлар, қисқаси, барча ёмонликлар эпидемия ҳолатига келганди. Таврот ва Инжилнинг ичи бўшатилиб, нафсоний орзуларга кўра тўлдирилган ва номи қолганди. Аллоҳ таоло шундай зулм ва ғам гирдобига тушиб қолган жамиятга ҳидоят нуруни юборди. Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбарлик нури билан олам бу қаттиқ ғафлат уйқусидан уйғонди. Зеро, У зот оламга ҳидоят ва оламларга раҳмат ўларок юборилганди.

Оламларнинг Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам зулм ва тартибсизлик ичида қийналаётган инсониятни иймоннинг энг қийматли меваси бўлган **марҳамат** ва **шафқат** билан қучдилар. Раҳмат ва муҳаббат тўла ҳаракатлари билан инсониятга намуна бўлиш учун абадий чўкки барпо этдилар. Қисқа вақтда шундай порлоқ ва танланган уммат улғайтирдиларки, диний ривоятлари қиёматгача инсониятга фазилат намунаси бўлади.

Зеро, улар барча истак ва ҳаракатларининг Аллоҳ розилигига мувофиқ бўлишининг ғайратида яшадилар. Барча қувватларини Аллоҳ номини ва исломни ёйиш мақсадида сахийларча сарф қилдилар. Уларнинг назарида ҳаётнинг энг завқли ва маъноли онлари инсониятга тавҳид хушхабарини таблиғ қилган вақтлари эди. Қатл этилиш арафасида экан, ўзига сўнгги орзусини рўёбга

Пайғамбаримиз хулкининг саҳобаларда кўринишлари – 1 ○

чиқарилиши учун уч дақиқалик фурсат берилган саҳоба бу фурсатни берган ҳақдан маҳрум “бечора”га раҳмат айтди ва:

– Бу уч дақиқани менга ажратганинг учун сенга қанчалар миннатдорман! Зеро, бу инъом қилган уч дақиқада балки сенга тавҳид ҳақиқатини таблиғ қила олиш имкониятим бўлади, – деди.

У зотнинг муҳаббат ва марҳамат соясида улғайган саҳобани киром таъриф этилмайдиган ишқ оламида яшадилар. Уларнинг ибодатларидаги рухоният, муомалаларидаги олийжаноблик, ахлоқларидаги назокат, кўнгилларидаги латофат, туйғуларидаги теранлик ва нозикликлар, ушбу Борлик нурида акс этган рухоний жилвалардир. Уларнинг Сарвари коинотдан ўрناق олиб етишган ахлоқий даражани акс эттирган ҳисобсиз ходисалари мавжуд. Саҳобанинг Пайғамбар алайҳиссаломга ҳис қилган чексиз ишқ ва муҳаббат ила эга бўлган маънавий савияни, туйғу теранлигини ва хатти-ҳаракатларидаги мукамалликларини сўз билан таърифлаш имконсиз. Уларнинг хатти-ҳаракатларидаги комиллик акс эттирган сон-саноксиз мисоллардан бир нечасини тақдим этамиз:

Саҳобанинг мўмин биродарини ўз нафсидан ҳам афзал кўришини акс эттирган ушбу қисса қанчалар гўзал Ислому ахлоқини ўзида мужассам этади. Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бани Назирдан олинган ғаниматларни муҳожирларга тақсимлар экан, ансорлардан эҳтиёжи бўлган уч кишидан бошқасига бермаган эдилар. Кейинчалик ансорларга хитоб қилиб:

– Хоҳласангиз, аввалроқ муҳожирларга берганларингиз уларда қолади, сиз эса бу ғаниматдан улуш оласизлар. Хоҳласангиз, берганларингизни қайтариб олиб, бу ғаниматнинг барчасини уларга қолдирасизлар, – дедилар.

Шунда ансорлар розияллоҳу анҳум чексиз ғамхўрлик билан мўмин биродарларини ўзларидан кўра афзал кўришиб, ушбу гўзал жавобни бердилар:

– Ё Расулulloҳ! Муҳожир биродарларимизга ҳам молларимиздан ва уйларимиздан улуш берамиз, ҳам ғаниматнинг барчасини уларга қолдирамиз.

Кейин самимий фидокорлик билан қилинган эҳсонлар бандани нажотга эриштириш хушхабарини берган шу ояти карима нозил бўлди:

وَالَّذِينَ تَبَوَّأُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“У(муҳожир)лардан аввал бу жой(Мадийна)да яшган ва иймонга (ихлос қилганлар). Улар юртларига ҳижрат қилиб келганларни севарлар ва уларга берилган нарсаларга қалбларида ҳасад қилмаслар. Ва гарчи ўзларининг хожатлари бўлса ҳам, уларни ўзларидан устун қўярлар. Ким ўз нафсининг бахиллигидан сақланса, ундоқ кишилар, ҳа, ўшалар ютувчилардир” (“Ҳашр” сураси, 9).⁷

Жобир розияллоҳу анҳу ҳам ансорларнинг муҳожир биродарларидаги сахийлиги ва ғамхўрлигини шундай сўзлаб беради:

“Ансорлар хурмоларини тўплаганларида буларни иккига бўлиб, бир тарафга кўп, иккинчи тарафга оз хурмо қўйишар эди. Кейин оз бўлган тарафга хурмо шохларидан қўйиб (у тарафни кўп

7 Фахридин ар-Розий, “Мафатихулғайб” (“Тафсирулкабир”), Байрут 1990, XXIX, 250; Куртубий, “Ал-Жомеъ лиаҳкомилКуръан” ,Байрут, 1985 XVIII, 25.

кўрсатарди), муҳожирларга: “Қайси бирини танласангиз олинглар”, дейишарди. Улар эса кўп кўринган ҳосил ансор биродарларимизга қолсин, деб оз кўринган ҳосилни олишарди ва шундай қилиб хурмонинг кўпроғи муҳожирларга қоларди. Ансорлар эса бу йўл билан оз бўлган қисмини ўзларига қолдирган бўларди...” (Ҳайсамий, X, 40)

Бир куни Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам Баҳрайн ерларини саҳобаларига тақсимлаш учун аввал ансорларни чақирдилар. Ансорлар буюк фидокорлик ва фароғат кўрсатиб:

– Ё Расулulloҳ! Муҳожир биродарларимизга бунинг мислидан кўпроғини бўлиб бермагунизгача бизга нарса берманг!” дегандилар.

Шунда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

– *Эй Ансорлар! Модомики, (мўмин биродарларингизни ўз нафсингиздан афзал кўриб) олишни хоҳламасангиз, у ҳолда Кавсар ҳовузида менга қовушишгача (дунёнинг мутаасибликларига) сабр қилингиз!*” (Бухорий, “Манакибул Ансор”, 8).

Чунки ансорлар ўзлари мансуб бўлган жамиятнинг моддий ва маънавий қийинчилик ва муаммоларидан ўзларини масъул ҳис қилган юксаклашган руҳ ва сезгир виждонга эга эдилар. Муҳожирлар фақирлик ва муҳтожликда яшашларига қарамай, имкон борича қаноаткор ҳаёт кечириб, бировга юк бўлмасликка, аксинча, ёрдамчи бўлишга ҳаракат қилишарди. Зеро, улар дунё неъматларини нафсларига ажратиш ўрнига Аллоҳ йўлида сарфлаб, иймоннинг жўшқинлик, лаззат ва ҳаловатини афзал кўрардилар.

Саҳобаи киромлар Аллоҳ таолонинг ўзларига омонат қилиб топширган дунёвий мақом ва мавқеларни ҳам ҳеч қачон ғурур ва кибр каби нафсоний устунлик йўлида фойдаланмаган Пайғамбар

саллаллоху алайҳи ва салламнинг ҳар хил вазиятда камтар ҳаёт тарзларини ўзларига ҳаёт дастури қилиб олгандилар.

Чунончи, Салмон розияллоху анху Мадоин ҳоқими бўлганида Шомдан Тайма ўғиллари қабиласига мансуб бир зот келади. У ўзи билан бир идиш анжир ҳам олиб келганди. Салмоннинг устида оддий кийим бўлиб, шомлик уни танимаётган эди. Уни бу ҳолатда кўриб:

– Кел, шуни кўтариб юбор! – деди.

Салмон розияллоху анху бориб, юкни кўтариб олди. Халк уни кўриб таниди. Одамга:

– Юкингни ташиган бу одам ҳоқимдир! – дедилар. Шомлик киши:

– Кечирасиз, сизни таний олмадим, – деса ҳам Салмон розияллоху анху:

– Ҳечқиси йўқ, юкни уйингга олиб бормагунимча белимдан туширмайман, – жавобини берди.⁸

Салмон розияллоху анхунинг бу амали қайси мақом ва мавқеда бўлса ҳам, мўминни ҳар қандай ҳолатда камтар бўлишга рағбатлантирган:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا

“ Раҳмоннинг (суюкли) бандалари Ерда тавозуъ билан юрадиган...” (“Фурқон” сураси, 63) ояти каримасининг феълий мисоли эди.

⁸ Ибн Саъд, “Табакотулқубра”, Байрут, Дару Садир, IV, 88.

Саҳобаи киромнинг жамиятдаги етимларга эга чиқиш борасидаги ҳассослигини ифода этган ушбу воқеа эса, Исломдаги ўзаро ҳамжиҳатликка ёрқин мисол бўлади:

Баро ибн Озиб розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Макка фатҳидан бир йил аввал қилган қазо умрасидаги воқеани шундай тушунтиради:

«Расулуллоҳ умраларини тугатиб, Маккадан чиқдилар. Ана шу пайтда Уҳудда шаҳид бўлган ҳазрати Ҳамзанинг қизи Умома: “Амакижоним! Амакижоним!” деб бақириб орқаларидан келишни бошлади.

Али розияллоҳу анҳу кичик қизни кучоқлаб, туянинг устида бўлган аёли Фотимага:

– Амакингнинг кизини ол! – деб узатди.

Мадинага боришганида, бу қизнинг кимда қолиши борасида ҳазрати Али, акаси Жаъфар ва Зайд ибн Ҳориса ўртасида келишмовчилик пайдо бўлди.

Али розияллоҳу анҳу:

– У менинг амакимнинг қизидир. Унинг тарбиясига ва ўстиришига қараш ҳаммадан кўра менинг ҳаққимдир, – деди.

Жаъфар розияллоҳу анҳу:

– У менинг ҳам амакимнинг қизидир, боз устига, аёлим унинг холасидир, – деди.

Зайд ибн Ҳориса розияллоҳу анҳу эса:

– Унинг отаси билан мени Расулуллоҳ биродар қилганлар. У менинг биродаримнинг қизидир, – деди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

– *Хола она ҳисобланади, –*деб кизни Жаъфар розияллоҳу анхунинг аёлига бердилар. Кейин кизни ҳимоясига олишни хоҳлаганларнинг кўнглини алоҳида-алоҳида олдилар:

Алига:

– *Сен мендансан, мен эса сендан, –*дедилар.

Жаъфарга:

– *Сенинг ҳам кўринишинг ҳамда феъл-атворинг менга ўхшайди, –*дедилар.

Зайд ибн Ҳорисага эса:

– *Сен бизнинг бирбиродаримизсан, дўстимизсан, –*дедилар. (Бухорий, «Сулҳ», 6, Мағозий 44; Муслим, «Жиход», 90; Абу Довуд, «Талок», 35)

Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“*Ўз етимингни ёки бошқасига оид етимни ҳимоя қилган киши билан жаннатда шундай ёнма-ён бўламиз*”.

Ҳадиснинг ровийси Малик ибн Анас Пайғамбар алайҳиссалоту вассаломнинг қилганидай ишорат бармоғи билан ўрта бармоғини кўрсатди (Муслим, «Зухд», 42).

Саҳобаи киромнинг бу каби фазилатли ҳоллари, шакшубҳасиз, уларнинг Аллоҳ ва Расулига буюк муҳаббат билан таслимият ичида бўлишлари, шу сабабдан ҳам дунё ва охира-га оид фойда ва зарарларни англай олишининг натижаси эди. Зеро, Аллоҳ таоло Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларига эргшиб, у зотни ўрнат билиш орқали розилигини ва муҳаббатини қозона олишга сабаб қилинган. Шу сабабли Ислом динида энг асосли мурожаат қилинадиган икки мақом **Аллоҳнинг Китоби ва Расулulloҳнинг суннати**дир.

Бир инсон Қуръони каримга ва Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатларига эргашмасдан, Пайғамбаримизнинг ҳаётларидан ўрнак олмасдан комил мўмин бўла олмайди, абадий нажотга эришолмайди. Саҳобанинг Қуръон ва Суннат мазмунида яшаш ҳассослигини ифода этган мана бу мисол ҳам бизларга мумтоз саодат йўлини кўрсатмоқда:

Қози Шурайх ҳазратлари Умар розияллоҳу анҳуга мактуб ёзиб, даъволарда қандай ҳукм бериши кераклиги ҳақида сўради. Умар розияллоҳу анҳу унга бу борадаги тақво услубини шундай ифода қилди:

“Халққа Аллоҳнинг Китобида бўлганлар билан ҳукм қил. Агар у ерда бўлмаса, Расулуллоҳнинг суннати билан ҳукм қил. Аллоҳнинг Китоби ва Пайғамбарнинг суннатида ҳам топа олмасанг, солиҳларнинг берган ҳукмлари билан ҳукм қил. Солиҳларнинг берган ҳукмлар орасида ҳам йўқ бўлса, хоҳласанг давом эт, ҳукмингни бер, хоҳласанг ўзингни четга торт. Четга тортиб ҳукм бермаслигинг сен учун хайрлироқ деб ўйлайман, вассалам” (Насоий, «Қудат», 11/3).

Саҳобаи киром, ҳар хусусда бўлганидай, Қуръонга боғлиқлик ва унинг мазмунини кўнглига жо этиб, тирик Қуръон сифатида яшашда ҳам Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг изидан юрдилар.

Кинона ал-Адавий шундай деб ёзади:

Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу кўшин кўмондонларига:

“Қуръонни ёдлаган шахсларни аниқлаб, менга хабар беринг, уларга шараф билан эҳсонлар қилайин ва атрофга юборайинки, инсонларга Қуръонни ўргатсинлар”, деб ёзганди.

Абу Мусо ал-Ашарий ҳазрати Умарга кўл остида 300га яқин Қуръон қорилари борлигини хабар берди. Умар розияллоху анхунинг у қориларга хитоб қилиб ёзган мактубда жой олган насиҳатларнинг бир қисми шулардир:

*“Билингизки, Қуръон сизлар учун савоб ва шараф хазинасидир. Унга эргашишлар. Уни ўзингизга мослаштирманглар. Ким Қуръонни ўзига мослаштиради, Қуръон у кишини йиқитади, то жаҳаннамгача отиб ташлайди. Ҳар кимки Қуръонга эргашса, Қуръон уни Фирдавс жаннатларига етказиши. Қуръонни сизларга шафоатчи бўлишини, хасмингиз бўлмастивини таъминланг. Зеро, Қуръон шафоат қилган киши жаннатга, даъвогар бўлган киши эса жаҳаннамга киради. Билингизки, бу Қуръон ҳидоят манбаи ва илмларнинг энг порлоғидир. У Раҳмондан келган ва ўзи билан кўр кўзларни, қар қулоқларни ва қулфланган қалбларни очган энг сўнги китобдир...”*⁹

Чунончи, ривоятда ҳам шундай дейилади:

*“Саҳобаи киромлар Қуръони каримни жуда кўп ўқир, бир кунининг ҳам уни ўқимасдан ва саҳифаларига қарамасдан ўтишини хоҳламасдилар. Кунларини Қуръонга бағишлар, кўзидан шикоятчи бўлганларга ҳам Қуръони каримга қарашни тавсия қилардилар”.*¹⁰

Ярмук жангида ўзи чанқаганига қарамай, бошқа мўмин биродарларини ўз нафсидан афзал кўриб, сувни аввал уларга олиб бориб, орқасидан бир ютум сувга зор қолиб шаҳодат шарбатини ичган Икрима розияллоху анху Қуръонни олар, юзига-кўзига суртар ва “Парвардигоримнинг Каломи! Парвардигоримнинг Китоби!” деб йиғларди.¹¹

9 Али ал-Муттақий ал-Ҳиндий, “Канзулуммаҳ”, Байрут 1985, II, 285-286/4019.

10 Қаттоний, “Низамулҳужуметин-набавийя” (ат-Таратибулдирийя), Байрут 1996, II, 197.

11 Ҳоким, “Мустандрок ғалас-саҳиҳайн”, Байрут 1990, III, 272.

Пайғамбаримиз хулканинг саҳобаларда кўринишлари – 1 ○

Демак, Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ахлоқи билан хулқланган саҳобаи киромлар Куръонни шундай муҳаббат билан бошларига тож қилганлари учун Аллоҳ наздида алоҳида шарафга муяссар бўлдилар. Қиёматгача келадиган мўминларнинг кўнгили оламида тахт қурдилар. Ҳақ дўстларидан Ҳасан Басрий ҳазратларининг шу эслатмаси жуда ибратлидир:

“Саҳобалар ва улардан кейингилар Куръонни Аллоҳнинг буйруғи ва фармони деб билишар, шунга кўра ҳаракат қилишарди. Кечаю кундуз унга риоя этишга талабчанлик кўрсатишар, уни асрар, кўз ўнгида келтирар ва унга кўра амал қилардилар. Ҳозир сиз Куръон ҳарфларига ва ҳаракатларига аҳамият бераяпсиз, аммо ичидаги таълимотларига ҳеч аҳамият бермаяпсизлар. Ҳаттоки, уни тушунмаяпсизлар ҳам” (Қандоҳлавий, “*Фадойил*”).

Демак, биз ҳам саҳобаларнинг Куръонга муносабатларидан ўрнак олиб, ўзимизни ҳисоб-китоб қилишга мажбурмиз. Зеро, келтириб ўтилган бу барча мисолларда китоб сатрларида қолиши эмас, балки умматнинг кўнглида яшасин, деган мақсад бор.

Гарчи бу мисоллар Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонида яшаб, У зотнинг тарбиясини олган саҳобалар ҳаётидан келтирилган бўлишига қарамай, Набий алайҳиссаломнинг:

“Умматим ёмғирга ўхшайди, олдами-орқасими хайрлироқдир билинмайди” (Термизий, «Адаб», 81), деганлари биз мўминлар учун шараф, буюк тасалли ва умид манбаидир.

Чунки инсонларнинг кўпинча нафсига энгилиб, жуда кўп салбий оқибатларга олиб бораётган, жамият ва унинг хузур манбаи ва курашиш воситаси бўлган дин ўртасига чегара қўйган бугунги кунимизда иймон ва ахлоқда саҳобаларга хос яшашга ҳаракат қилган мўминларнинг шижоати Аллоҳ наздида қийматга эгадир.

Нафсоний ҳислар ғолиб келаётган, инсонлар ҳақиқат ва эзгуликка ташна бўлган бугунги кунларда исломий ғайрат-шижоат энг кўп эҳтиёж сезилган фазилатдир. Зеро, яхшиликнинг ажри унинг бажарилишида чекилган машаққатлар нисбатида буюк бўлади. Шу жиҳатдан, яшаётганимиз кунлардаги барча салбий жиҳатларга қарамасдан, озгина муваффақиятнинг ҳам жуда катта мукофот билан кутиб олиниш эҳтимолини асло унутмаслигимиз керак.

Ҳаётимиз илоҳий имтиҳон бўлиб, ора-сирада қайғу, ора-сирада шоду хуррамчилик ичида кечади. Асл маърифат эса нафсоний орзулардан воз кечиб, ички дунёсини тозалаш ва поклаш, иродани Аллоҳ розилиги сари йўналтириш ва бунинг натижасида эса барча қайғу ва лутф намойишларидан самарали чиқа олишдир.

Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Жоним измида бўлган Зотга қасам, Аллоҳ таоло мўмин банда учун нимани етказса, ўша унинг учун яхши бўлади. Агар унга хурсандчилик етса, шукр қилади – унга яхши бўлади. Агар унга хафачилик етса, сабр қилади – унга яхши бўлади. Бу фақат мўминлардагина бўлади” (Муслим, «Зухд», 64)

Демак, вақтимизни минг турли эътироз, баҳона ва шикоятлар билан ўтказиш ўрнига, қалб ва иродамизни ҳаққа ва хайрга йўналтириш билан аввал ўзимизни, сўнгра ҳаётимизни ўзгартириш ғайратида бўлишимиз керак.

Бугунги вазиятда ҳидоят йўлини излаганларнинг заифлар, етимлар ва кучсизларга марҳамат билан ёрдам қўлини узатиш Аллоҳ розилигига элтадиган энг муҳим хизматлардандир.

Пайғамбаримиз ва у зотнинг танланган саҳобаларидан ўрнак олиб, қалбларига иймон лаззати ва жўшқинлигини, кўнгилларига Қуръоннинг руҳониятини, руҳларига хизматнинг севинчи-

Пайғамбаримиз хулқининг саҳобаларда кўринишлари – 1 ○

ни, виждонларига гўзал ахлоқнинг софлигини жо айлаб абадий саодатнинг туганмас роҳатига эришган мўминлар қанчалик бахтиёр.

Аллоҳ таоло юқорида келтирилган қиссаларда айтиб ўтганимиз муборак саҳобаларнинг ҳаётига онд бу диний ривоятлардан оладиган илҳом ила қалбларимизни жонлантирсин ва амалларимизни ўз розилиги билан қабул айлсин!

Омин!..

Пайғамбаримиз хулқининг саҳобалардаги кўринишлари – 2

Саҳобаи киром ҳақ ва ҳақиқатдан маҳрум гуруҳларга ҳар қандай макон ва замонда Исломининг нақадар ҳақиқатпарвар дин эканини ўз ҳаётлари мисолида кўрсатиб берганлар. Улар Аллоҳнинг бандаларига Ҳақнинг назари билан боққан, кўнгиллари марҳамат, шафқат, хизмат, тўғрилиқ, бориға қаноат ва ғамхўрлик каби рисолат нурлари билан тўла, тақво аҳли, Аллоҳ таоло мақтаган солиҳ мўминлар эди.

Пайғамбаримиз хулқининг саҳобаларда кўринишлари – 2

Иймоннинг камоли ва юксак чўққиси гўзал ахлоқдир. Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва салламнинг барча амал ва ҳаракатлари, бир жиҳатдан қаралганда, ахлоқ низомидан иборатдир.

Оламларнинг Парвардигори Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва салламни зоҳирий ва ботиний энг гўзал фитратда яратиб, тарбия қилган. Чунончи, Пайғамбаримиз Расулуллох алайҳиссалоту вассалом ҳам:

*“Мени Парвардигорим тарбия қилди ва тарбиямни жуда гўзал қилди”*¹² ҳадиси шарифи билан ушбу ҳақиқатга ва пайғамбарликнинг энг олий ғоясига ишорат қилдилар. Бу жиҳатдан инсониятга тақдим қилинган энг олий ахлоқ Аллоҳнинг ҳукмига суянган ва розилигига мувофиқ бўлган гўзал феъл-атвордан иборатдирки, пайғамбар ҳаёти орқали барча инсониятга билдирилган.

Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг ўрнак шахсияти ва маънавий ҳаётидан кучимиз етганича ҳисса олиб, У зотнинг ахлоқи билан хулқланиш дунё ва охирадаги шарафларнинг

12 Суйутий, “Жамъус-сағир”. Миср, 1306, I, 12/30.

энг каттасидир. Бунинг учун эса, аввало у зотни муносиб тарзда яқиндан таниш керак.

Тарихда барча ҳаёти энг кичик тафсилотларигача тадқиқ этилган ягона инсон Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламдир. Жанобимиз Расулulloҳдан ташқари 124 мингга яқин пайғамбар ҳақида инсониятни ҳаққа ва яхшилиққа йўналтириш борасида жуда оз миқдорда хотиралар кунимизгача етиб келган. Ҳолбуки, охирзамон Пайғамбари алайҳиссалоту вассаломнинг энг оддийсидан энг мураккаб ва мукаммалигача бўлган барча сўзу амаллари ҳар лаҳза кузатилган ва тарихга шараф лавҳаси бўлиб нақш қилинган.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ибодат, одоб-ахлоқ ва муаммоларни ҳал қилиш йўлларини келажак авлодларга етказиш вазифаси эса вафодор ва фидокор саҳобаларга насиб қилган. Зеро, инсон муҳаббат қўйган кишининг тақдирдан насиба олади. Саҳобаи киромнинг бу борадаги фидокорлигини ва ўзига хос мавқеини ифода қилиш мақсадида Пайғамбаримиздан энг кўп ҳадис ривоят қилган Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳунинг ҳоли ғоят ибратли мисолдир:

Ҳижратнинг еттинчи йилида мусулмон бўлган Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Масжиди Набавийнинг айвонида яшаган “**Асҳоби суффа**” дейилган фақир мусулмонлардан эди. Кечаю кундуз Пайғамбаримиз ёнида бўлар, у зотдан эшитганларни ёдлашга ҳаракат қиларди. Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳаётининг сўнгги уч йилида шахсан ўзидан ва бошқа буюк саҳобалардан эшитган, тақрори билан 5374 ҳадиси шариф ривоят қилган. Шундай қилиб, саҳобаи киром ичида энг кўп ҳадис ривоят қилган саҳобий у киши ҳисобланадилар. Ривоятларининг 609 донаси ҳам Бухорийнинг, ҳам Муслимнинг “Саҳиҳ”ларида жой олган.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу ўзининг жуда кўп ҳадис ривоят қилганини айтганларга шу жавобни бергандир:

– Муҳожир биродарларимиз тижорат, ансор биродарларимиз деҳқончилик ва хурмозорлар билан машғул бўлар экан, улар бўлмаган пайтларда мен ярим оч, ярим тўқ ҳолда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнида бўлар, улар кўрмаган жуда кўп нарсаларни кўрар ва улар ёдлай олмаганларини ёдлардим (Бухорий, «Илм», 42).

Бу услубда Расулуллоҳнинг муборак сўз, ҳаракат ва амалларининг кейинги наслларга етказиш шарафини зиммасига олган саҳобаларнинг пешқадамларидан бири Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу ҳижратнинг 59-йилида Мадинада 78 ёшида вафот этгандир. Бу муборак саҳобадан 800 дан ортиқ саҳобалар ва тобеинлар ҳадис ривоят қилган.

Саҳобаи киромнинг шунга ўхшаш сон-саноксиз фазилат ва фидойиликлари баракотидан Расулуллоҳнинг барча амал ва ҳаракатлари қиёматгача келадиган сўнгги инсонгача бус-бутун ҳолда етиб боради. Саҳоба ва уларнинг изидан юрган солиҳ мўминлар вақти келса ровийдан ҳадис олиш учун ўша даврнинг қийин шартларида ойлик масофани узун йўл юрардилар. Улар Пайғамбаримиз тарбияси билан шундай камол ва фазилат обидаси ҳолатига келгандиларки, ҳайвонини олдига чақириш учун бўш ем қопини кўрсатиб алдаган кишининг ҳам ахлоқини мўътабар ҳисоблашмас эдилар. Яъни, феъл-атворида ва ахлоқида ҳаттоки ҳайвонни бўлса ҳам алдаш туйғуси бўлган киши Расулуллоҳнинг ҳадиси шарифларини ровий сифатида олишга лойиқ кўрилмас кўрмас эди.

Улар синчковлик ва тафаккур ичида яшадилар. Тафаккурлари марказига “**тавҳид**”ни жо қилганларидан тавҳид лаззатига эриша олиш учун ҳар турли фидойиликка иймон ҳаяжони билан бардош бердилар.

Мадинада қурилган, тахминан, тўрт юз оиладан ташкил топган кичик бир Ислом шаҳар давлати чегаралари ўн йилда Ирок ва Фаластин ҳудудигача етиб борди. Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг вафоти арафасида Византия ва Форслар билан жанг бўлаётган эди. Мадинага ўлжа моллари оқар эди. Лекин саҳобалар ўн йил аввал қандай ҳолда бўлсалар, ҳеч нарса ўзгармади. Яъни, уларнинг дунёга муҳтож бўлмаган, камтар яшаш тарзи, уйлариининг шакли ва эҳсон ҳисси ўзгармаган эди. Улар иймон лаззатини дунё неъматлари ҳисобига топталишига йўл қўймаганлар. Шу сабабли ҳаёт тарзлари фақатгина Аллоҳнинг розилигига эришишга қаратилган эди.

Демак, Исломнинг ҳақ-ҳуқуқдан маҳрум тупроқларга тезлик билан ёйилишининг асосий сабабларидан бири ҳам, саҳобаларга борган ҳар маконда ва бўлган ҳамма вақтда гўзал Ислом шахсияти кўрсатгандилар. Зеро, Расулulloҳнинг махсус талабалари бўлган саҳобаи киром Аллоҳнинг бандаларига Ҳақ назари билан қараган, кўнгиллари марҳамат, шафқат, хизмат, тўғрилиқ, назари тўқлик ва ғамхўрлик каби рисолат нурлари билан тўла, тақво аҳли, солиҳ мўминлар эдилар.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизларга ҳаётнинг барча жабҳаларида ҳар томонлама мукамал ўрнатган намуна кўрсатганди. Ҳар бир инсон Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатида ўзига ибрат олиши мумкин бўлган ҳаракатларнинг энг мукаммалини топиши мумкин. Яъни, Пайғамбаримизнинг ҳаётлари барча ранг, оҳанг ва мазаси билан бирга энг мустасно атиргуллардан тўпланган гулдастага ўхшайдик, излаганлар ўзлари учун атиргулларнинг энг танланган ва чиройлиларини унда топа олиши мумкин.

Жанобимиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сийрати соф ва тоза ойна кабидир. Ҳар инсон унда сурати ва

руҳини, ички дунёсини ва ташқи оламини, сўзини ва амалини, ахлоқини ва одобини кузатиб, ўз аҳволини тафтиш қилиб кўриши мумкин. Бу ойнада кўрганларига қараб ахлоқини тузатиб, нуқсонини тўғрилаш ҳар бир мўминнинг вазифасидир.

Аллоҳ таолонинг бандаларига илоҳий фармон ва ҳидоят раҳбари қилиб юборган Қуръон карими эса умматга лафзи ва маъноси билан Расулуллоҳнинг қалб олами воситаси нозил бўлгандир. Шу жиҳатдан Қуръон сирлари ҳам қалбнинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам руҳониятига ўрнашиши нисбатида ўртага чиқади. Аллоҳ таолонинг Қуръони каримдаги баёнларини идрок қилишда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам чўққида бўлсалар, У зотнинг муборак сўзлари, ҳол ва ҳаракатларини идрок этганлар ҳам **“Саҳобаи киром”** ҳазратларидир. Зеро, саҳобаи киром Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбарлик ойнасида товланган илоҳий гўзаллик ва ҳикматларни бевосита кузатиб, муносиб ҳаёт кечириб бахтига эришган Аллоҳнинг насибли бандаларидир.

Чунончи, ҳадиси шарифда:

Саҳобаларим юлдузлар кабидир. Уларнинг қайси бирига эргашсангиз ҳам тўғри йўлни топасиз”,¹³ дейилган. Расулуллоҳнинг бу шаҳодати билан ҳам собит бўладикки, саҳобаи киром қиёматгача келадиган барча инсониятга ўзига хос намуна бўлдилар. Уларни бундай мартабага юксалтирган Пайғамбаримиз тарбиясининг мазмунини англаш ҳар мўминнинг бурчи бўлиши керак.

Дарҳақиқат, саҳобаи киромнинг жоҳилият даврида қуриган кўнгил саҳроси Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мажлисларидаги раҳмат ва баракот ёмғирлари билан суғорилди. Шу сабабли бир пайтлар устига тупроқ тўшалган қанчадан-қанча

13 Муборакфурий, “*Тухфатул аҳвазий*”, Қоҳира, тарихсиз., X, 226, №:3807; Ибни А - дулБарр, “*Жамиу Баянул Илм*”, II, 91.

фазилат уруғлари ўсиб, ривожланиш имконини топди. Жисмдан жисмга кўчган муҳаббат ва руҳоният бу шахсларни камолот чўққисига эриштирди. Жоҳилият даврида киз фарзандларини тириклайин кўмадиган даражада бағритош, марҳаматсиз, виждонсиз, ҳақ-ҳуқуқ танимайдиган инсон эриди, йўқолди. Худди ўша жуссада кўзи ёшга тўла, ғамхўр, нозик, ҳассос ва фазилатнинг чўққисисидаги инсон тимсоли шаклланди. Улар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг маънавий тарбиялари билан дунёнинг энг мумтоз инсонлари ҳолатига келди. Улар Қуръон, инсон ва коинотни ўқишни уддалай олишлари билан бир қаторда, ички оламларини илоҳий буюклик ва кудрат олдида юмшатиб нозикликка эришдилар. Шу сабабли кўнгиллари доимо ҳамд, шукр ва зикр ҳолатида эди. Чунончи, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг руҳонияти ва маънавий тарбияси натижасида эришган олий даражани:

– Биз ейилган луқмаларнинг тасбеҳини эшитадиган ҳолатга келгандик! – сўзлари¹⁴ билан ифода қилган эди.

Саҳобаи киром Аллоҳ ва Расулига нисбатан ҳис этган муҳаббатни қалбларида ҳар он тоза тутганлари сабабли ибодатлари хушуъ билан тўлди, фазилат ҳикоялари қиёматгача мусулмонларнинг тилларидан тушмайди. Ана ўша ҳикоялардан бирини келтирамиз:

Табук сафари арафасида саҳобаларнинг фақирларидан етти киши Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга мурожаат қилиб, кўшинга қўшилиш учун ўзларига мингани ҳайвон сўрадилар:

“Миндирадиган туя бўлмагани...” жавобини олгач эса йиғлаб-йиғлаб ортга қайтдилар. Аллоҳ йўлида тўкилган бу самимий кўз

¹⁴ Бухорий, «Манокиб», 25.

Пайғамбаримиз хулкининг саҳобаларда кўринишлари – 2 ○

ёшлари Ўз наздида қадри баланд эканидан Пайғамбаримизга шу ояти каримани нозил қилди:

“... «Сизларни миндириб юборадиган улов йўқ-ку» деганингизда (жиход учун) ишлатиладиган бирор нарса топа олмаганлари учун ғамгин бўлишиб, кўзларидан ёш тўкиб қайтиб кетган кишиларни ҳам айблашга ҳеч қандай йўл йўқ” (“Тавба” сураси, 92).

Шунда Усмон, Ибн Ямин ва Аббос розияллоху анҳум у етти саҳобани овқат ва мингани улов билан таъминладилар.¹⁵ Саҳобалардан баъзиларининг эҳтиёжларини эса кейинчалик Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам таъминладилар.¹⁶

Кўнгиллари иймонга тўла бу саҳобалар Расулуллоҳ билан бирга жонларини Аллоҳнинг йўлида қурбон қилиш сафарига чиқа олмаслик ғамида йиғлаганларида ҳаттоки фаришталар ҳам уларга ҳавас қилиб кўз ёшлари тўкдилар.

Улар ҳаётларини Аллоҳ ва Расулига кўра баҳолашни, Аллоҳ ва Расулининг розилигини ҳар нарсадан азиз билишни ҳаётларининг ғоясига айлантириб, бу олий даражага муяссар бўлгандилар.

Макка фатҳ қилинган куни бўлиб ўтган бу манзара эса саҳобалар кўнгил уфқининг нақадар кенг эканини кўрсатмоқда:

Абу Бакр розияллоху анҳу кўзлари кўрмаган қария отасини мусулмон бўлиш учун қўлидан ушлаб Расулуллоҳнинг хузурига олиб келганди.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом уларни кўргач:

15 Ибни Ҳишом, “*Сийратун-Набий*”, Байрут 1937, Дарул-Фикр, IV, 172; Вакидий, “*Мағозий*”, Байрут, 1989, III, 994.

16 Бухорий, «*Мағозий*», 78.

– Ё Абу Бакр! Қария отангни нега бу ергача олиб келиб уни безовта қилдинг? Биз унинг ёнига боришимиз мумкин эди, – дедилар.

Абу Бакр розияллоху анху эса:

– Аллоҳнинг унга савоб беришини хоҳлаганим учун уни хузурингизга олиб келдим, – деди.

Абу Бакрнинг отаси Абу Қуҳофа розияллоху анху байъат қилиш учун қўлини Пайғамбаримизнинг муборак қўлларига узатганида Пайғамбар ошиғи Абу Бакр розияллоху анху ўзини ушлай олмасдан йиғлашни бошлади.

Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам Абу Бакрга хайратланиб, нима учун йиғлаганини сўраганида ҳазрати Абу Бакр розияллоху анху кўз ёшлари тўла шундай деди:

– Ё Расулulloх, сизга байъат қилиш учун узатилган шу қўл, менинг отамнинг қўли эмас, балки амакингиз Абу Толибнинг қўли бўлганда эди, бу сабабли Аллоҳ таоло менинг ўрнимга сизни севинтирганида эди, ким билар қанчалар изоҳсиз севинчга муяссар бўлардим. Чунки сиз уни жуда севар эдингиз...” (Ҳайсамий, IV, 174; Ибни Саъд, V, 451).

Демак, бу Пайғамбар алайҳиссалом ахлоқи билан хулқланиш, бундан муносиб фойдаланиш ва ушбу йўлда бардавом бўлиш мисли кўрилмаган даражаларга олиб чиқади. Бундай олий хайронлик, эҳтиром ва муҳаббат шалоласини, ажабо, тарих неча маротаба кўра олган экан?

Бизлар ҳам кўнглимизни Расулulloхга бўлган муҳаббат билан яшната олиш ғайратида ва ҳаяжони билан яшашимиз керак. Зеро, Аллоҳга комил маънода таслимият таваккал ва итоат, иймон лаззати билан тўла кўнгил соҳиби бўлишга боғлиқдир. Бу шундай муҳаббатки, инсон бутун вужуди билан Парвардигорига йўналади, дунё ва дунёдагиларга қалбан муҳтож бўлмай қолади.

Набавий ахлоқ намуналаридан бири бўлган бори-га шуқр қилишни ҳаётининг энг муҳим қисмига айлантирган саҳобаларнинг бунга қандай эришганлари қуйидаги мисолда яққол кўринади:

Абу Саид розияллоҳу анҳу очарчилик пайтида очлигидан қорнига тош боғлаган саҳобалардан бири эди. Онаси унга:

– Тур, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ёнлари-га бор. Ундан нарсалар сўра. Фалончи Расулуллоҳ ёнига борган экан, Пайғамбаримиз ҳам унга ёрдам берибди. Фалончи ҳам борибди, у ҳам неъматларга муяссар бўлибди. Қани, сен ҳам бор, балки яхшилик билан қайтарсан, – деди.

Абу Саид эса онасига жавобан:

– Бироз кутиб турайлик, нарсалар излаб кўрайлик, топа олмасак, кейин борайлик, – деди. Аммо барча изланишлари ва уринишлари фойдасиз бўлди. Шунда чорасиз Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурига боришга қарор қилди. Расулуллоҳнинг ҳузурига келганида у зот хутба қилаётган эдилар. Абу Саид хутба эшитишга берилди. Расулуллоҳ хутбасида шуларни айтди:

“Бориға сабр қилган ва иффатини муҳофаза қилган инсонларни Аллоҳ таоло оламдан беҳожат қилади”.

Абу Саид розияллоҳу анҳу бу сўзларни эшитгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан бирор нима сўрашга жасорат эта олмади ва қўли бўш ҳолда уйига қайтди. Ўзи бундан кейинги холини шундай баён этади:

“Расулуллоҳдан нарса сўрамасдан уйга қайтган пайтимда Аллоҳ таоло бизга ризқимизни юборди, ишимиз шунчалар йўлига кирдики, ансорлар орасида биздан бой киши йўқ эди” (Аҳмад, III, 449). Бу – бориға шуқр қилишнинг ҳам бу дунёдаги баракотига аниқ мисолдир...

Шу билан бирга, эҳтиёжини арз қилганнинг кўнглини севинтириш эвазига келган илоҳий лутфни мана бу қисса жуда гўзал шаклда ифода қилмоқда:

Пайғамбаримизнинг аёли Оиша розияллоҳу анҳо рўза оғиз бўлган куни бир бечора келиб, ундан егани бир нарса сўради. Оиша розияллоҳу анҳонинг уйида нондан бошқа ҳеч нарса йўқ эди. Хизматчиларига:

– Нонни унга бер! – деди.

Хизматчи:

– Шомда ифторлик қилгани ҳеч нарсангиз йўқ! – жавобини берди.

Оиша розияллоҳу анҳо:

– Сен нонни унга бер! – деди.

Хизматчи ҳодисанинг давомини шундай айтиб беради:

Оишанинг буйруғига биноан нонни фақирга беради. Шом пайти бўлганида биров бизга бир парча пишган қўй гўшти юборди. Оиша розияллоҳу анҳо мени чақирди ва:

– Ма ол, бу сенинг нонингдан кўра лаззатлироқдир! – деди.
(Муватто, Садақа, 5)

Садақа беришдаги ҳассослик ва садақани олганга эмас, аслида берганга неъмат бўлишини мана бу мисол қанчалар гўзал тушунтиради:

Бир девона Абдуллоҳ ибн Аббосга келиб нарсалар истади. Абдуллоҳ розияллоҳу анху унга:

– Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқлигига, Муҳаммад Расулуллоҳ эканига шаҳодат келтирасанми? – деб сўради.

Девона:

– Ҳа! – деди.

– Бўпти. Рамазон ойида рўза тутасанми?

– Ҳа!

Шунда Абдуллоҳ:

– Сен нарса сўрадинг, сўраганнинг ҳаққи бор. Сенга ёрдам қилиш эса бизнинг зиммамизга қарздор, – деб девонага кийим берди. Кейинчалик эса қуйидаги ҳадиси шарифни ривоят қилди:

*“Қайси муслмон бошқа муслмонга бир кийим кийдирса, биродарининг устида ўша кийимдан парча бўлган муддатгача берган киши Аллоҳнинг ҳимоясида бўлади”.*¹⁷

Аллоҳ таолонинг розилигини истаб муҳтож бандага қилинган ёрдам, юқоридаги мисолларда кўрилганидай, гўё Аллоҳга қарз беришга ўхшайди. Аллоҳ таоло бошқа бандасининг зиммасига масъулият юқлар экан, ўша яхшилик мислича яхшилик билан сийлайди ва шахсан Ўзи бандасини ҳимоясига олади. Бу Аллоҳ розилиги учун қилинган икромнинг дунёдаги фойдасидир. Охиратда эса қилинган эҳсон учун қандай яхшиликлар кутаётганини ким ҳам биларди?

Дарҳақиқат, Аллоҳнинг бандасига қилинган ёмонлик ҳам Аллоҳ таолонинг бошқа бандаси воситаси билан – кўпинча аниқ муддатдан кейин – у ҳақсизликни бажарганга нисбатан воқе бўлади. Яъни яхшиликлар ҳам, ёмонликлар ҳам дунё даласига экилган уруғ кабирдир. Охиратдаги эвазига қўшимча бу дунёда ҳам ҳосил берадилар.

Аллоҳ таолоояти каримада шундай демоқда:

17 Термизий, «Қиёмат», 41/2484.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ
عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

“Шунингдек, (яъни тўғри йўлга ҳидоят қилганимиз каби), сизларни бошқа одамлар устида гувоҳ бўлишингиз ва Пайғамбар сизларнинг устингизда гувоҳ бўлиши учун ўрта (адолатли) миллат қилдик...” (“Бақара” сураси, 143)

Парвардигоримиз уммати Муҳаммадни инсонлар ўртасида бундай ҳақиқатгўй, тўғрисўз, адолатли, гўзал ахлоқ соҳиби, илм ва зийракликда танланган, шоҳидликка лойиқ, дохий жамоат бўлиши учун Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам байроғи остида тўғри йўлдан юришга марҳамат қилган.

Бизлар ҳам ибодат, ҳол ва ҳаёт тарзимиз билан Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга қанчалар лойиқ уммат бўла олганимиз борасида эртага қиёматда Расулуллоҳ шоҳидлигига муяссар бўла олиш учун бугунги кунларимизни яхшилаб ўтказиш мажбуриятидамиз. Бу борада энг муҳим раҳбарларимиз эса, Пайғамбаримиз ахлоқи акс этган покиза ойна бўлган саҳобаи киром бўлиши керак. Чунки улар дунёда Аллоҳнинг шоҳидларидир, қиёмат куни эса Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам улар ҳақда яхши гувоҳлик берадилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг танланган бу талабаларининг дунё ҳаётига оид бирор ташвиши йўқ эди. Улар қаерга борган бўлсалар, ўша жойларга набавий муждани, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатини етказиш иштиёқида яшар эдилар. Шу сабабли Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ахлоқи бўлган Қуръонни ўрганишар, ўқишар, ҳис қилишар, кўнгилларида ҳазм қилишар, сўзлари билан, ҳаракатлари билан, ҳоллари билан ва ахлоқлари билан таблиғ қилишар эди.

Яна улар жамиятдаги барча манфийликлардан ўзларини масъулиятли ҳисоблаган руҳий юксакликка эришгандилар. **“Заҳар билан пишган ошга севиб мубтало бўлишар эди”**. Хитой, Самарқанд ва Истамбул каби узоқ диёрларга қилинган кийин, оғир ва азобли сафарларида ҳам чарчамадилар. Зеро, зиммаларида рисолат нурини ташиганлари учун бу узун ва машаққатли сафарларда чеккан азоблари, эндиликда ўзлари учун лаззат ҳолига келганди ва эришишни истаган поғона эди.

Саҳобаи киром таблиғ ҳаётларида давомида айримларнинг нотўғри сўз ва ҳаракатларига ҳам йўлиқдилар. Аммо Аллоҳ йўлида чеккан бу азоблари сабабли ҳеч қачон ранжимадилар. Зеро, улар ҳақиқий дўстлик ва муҳаббатнинг манбаига Аллоҳ ва Расулида эришгандилар. Шу сабабли Аллоҳ таоло уларни қиёматгача уммати Муҳаммаднинг дўсти қатори кўнгилларда яшатади.

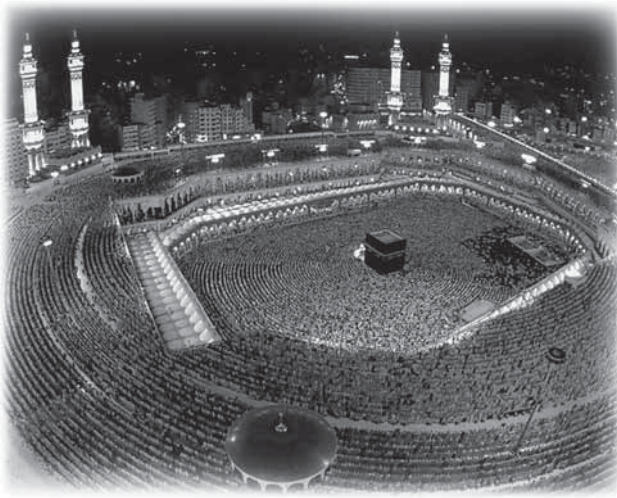
Розияллоҳу анҳум ажмаин!..

Парвардигоримиз Пайгамбаримизнинг, саҳобаи киромининг ва уларнинг изидан юрган авлиёларнинг муҳаббати ила кўнгилларимизни ёруғлатсин! Бизларни муҳожир ва ансорнинг у мухташам ҳолларига лойиғи билан эргашган эҳсон эгаларидан қилиб қиёмат кунда улар билан биргалликда тўпласин!..

Омин!..

Расулulloҳ ортидаги саҳобанинг
иймон ҳаяжони

Қалблардаги дўстликнинг марказига Аллоҳ ва Расули жойлашганида ярим ваҳший жамият инсониятга марҳамат ва фазилатда юксакларга қўтарилган обид шахсиятларни етказиб беришни бошлади. Иймон биродарлигини ювган икки қўл ҳолига айланди. Ошиқча истеъмол, очкўзлик ва риё саҳоба жамиятининг танимаган яшаш тарзи эди. Зеро, улар ўтқинчи эканликларини ҳеч қачон унутмадилар. “Эртага бу нафснинг меҳмонининг қабр бўлиши” идроки билан яшадилар.

Расулulloҳ ортидаги саҳобанинг иймон ҳаяжони

Ислому нурунинг тенгсиз гўзалликларини, айниқса, юмшоқлик ва назокатини яқиндан таний олиш саодат асрининг кўнгили оламига кириш билан мумкин бўлади.

Саодат асри инсониятга ҳидоят раҳбари бўлган Қуръони каримнинг нозил бўлгани, оламларга раҳмат қилиб юборилган Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг яшаб шарафлан-тирган даврдир. Яна у давр, пайғамбарлик нуруни даврларга ва диёрларга ташиган, дунё тарихида ахлоқ, марҳамат, фазилат ва комилликда олий мартабага кўтарилган саодат асридир.

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Инсонларнинг энг хайрлиси менинг асримда яшаганлар”, деб марҳамат қилганлар.¹⁸ Бу жиҳатдан саодат асри мўминларнинг энг мукамал замони қабул қилган, ҳасрат ва ҳурмат ҳис қилган тенги йўқ даврдир.

Пайғамбаримиз тарбияси билан комиллашган саҳобаи киром инсон, нафс, коинот ва Аллоҳ таоло борасида янги, соф, тоза, тиниқ ва тўғри фикр ва йўналишга эришди. Таблиғ, тўғрилиқ, ишонч, хавфсизлик, ростгўйлик, молдан ва жондан фидокорлик

¹⁸ Бухорий, “Асхобун-Набий”, 1.

асл табиий ҳолатга айланганди. Шундай қилиб, ахлоқ энг юксак савияга кўтарилди.

Саҳобаи киром фарқли ва ҳукмдорлик хусусияти, ҳаётни буюк иймон, ишқ, жўшқинлик ва ҳаяжони билан шакллантириш ғайратида эди. Бу иймон ҳаяжони асосида эса, Расулуллоҳдан ўрганган **“руҳоният ва товланиш”** бор эди.

Дарҳақиқат, шу вақтгача иймон, ҳақиқат ва ахлоқий кадр-кимматлардан маҳрум бўлган саҳобалар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мажлисларида маънавий оламининг раҳмат ва баракот ёмғирлари билан суғорилди.

Шундай қилиб, **“Исломдан аввалги Умар Исломдан кейин ҳазрати Умар”** бўлди. Яъни, Исломдан аввалги қўпол ва кўрс табиатли Умар эриди, тугади. Исломдан кейин эса худди ўша шакл ичида юмшоқ кўнгилли, қалби муҳаббат ва шафқатга тўла, ҳаттоки ердаги чумолига ҳам озор беришни хоҳламайдиган Умар ҳосил бўлди.

“Дажладан ўтар экан, қўй сувга тушиб чўкса, Аллоҳ унинг ҳисобини Умардан сўрайди”, деб ўзини ҳисоб-китобга тортди. Кечалари елкасида ун қопи билан етим-есирлар атрофида айланадиган бўлди. Оламнинг жараёнидан масъул бўлиши ўзининг энг катта муаммоси ҳолатига айланди.

Бошқа мисол эса Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудир. Ўтмишда “туя чўпони” бўлган Абдуллоҳ хидоятга эришиб, Расулуллоҳ қўл остида кўнгли дарё ҳолига келди, юмшади, теранлашди, қалби илоҳий кўринишларни акс эттирди. Ўзининг таъбири билан айтганда, “Бизга Расулуллоҳдан шундай ҳоллар ўтдики, ейилган лукмаларнинг зикрини эшитар эдик”, дерди.¹⁹

¹⁹ Бухорий, “Манокӣб”, 25.

Машхур Куфа мактаби бу шонли саҳобанинг асаридир. Дунёнинг энг буюк фақиҳи Абу Ҳанифа ҳам бу мактабнинг талабасидир. У Имоми Аъзамки, ҳуқуқчи бўлиб танилган Солон ва Ҳамураби унга шогирд бўла оладилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг таълим ва тарбияси соясида, ўтмишда ҳеч ким бўлмаган инсонлардан ҳамма нарса бўлган, дунёга амру фармон берган инсонлар пайдо бўлди. Ўликлардан тириклар чиқди, кўмирдан олмос қозонилди.

Демак, саҳоба пайғамбарлик булоғидан сув ичиб, қалбан Ҳаққа яқин бўлишни ўргатди. Уларнинг назарида ҳақ ва яхшилик барча гўзаллиги билан; ёмонлик ва ботил эса барча хунуклиги билан аниқлашди. Ўзларидан кейин келган наслларга ҳам худди ўша руҳни акс эттирдилар.

Улкан қуёш кичкина ойнада акс этгани сингари, саҳобалар кўнглида ҳам Расулulloҳнинг акслари жилваланар эди. Расулulloҳ каби зоҳид ва қаноат билан яшашни мақсад қилди. Ортиқча исроф, очофатлик ва риё бу саодат жамиятининг танимаган ҳаёт тарзи эди. Зеро, уларнинг кўнгилига “Эртага бу нафснинг меҳмони қабр бўлади!” деган тушунча жойлашганди. Шу сабабдан улар ўткинчи эканликларини ҳеч қачон унутмадилар. Нафси амморанинг ёмонлигидан қутилиб, нафсларини сўроққа тутиб, юмшоқ ва нозик мўмин сиймосини яратдилар. Кечаги куннинг ваҳший, бадавий инсонлари фазилатда фаришталар мисоли соф ва тоза шахсиятлар ҳолатига келдилар. Қалбларига Аллоҳ ва Расулининг муҳаббатини жойлаштирдилар. Шундай қилиб, ҳаттоки ўқиш, ёзишни ҳам билмаган бу жамият билиниши керак бўлган энг муҳим маълумотни, яъни Аллоҳни танишни идрок қилди.

Ояти каримада шундай дейилади:

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

“... Айтинг: “Биладиган зотлар билан билмайдиган кишилар баробар бўлурми?!” Дарҳақиқат, аммо ақл эгаларигина панд-насихат олурлар” (“Зумар”, 9).

Саҳобалар ояти каримада ифода қилинган ҳақиқий “**ҳақни, ҳақиқатни ва ҳикматни билганлар**”дан ташкил топган саодат жамияти ҳолига айланганди. Аллоҳ таолони ақлан таний олмайдиган узоқликда экан, Аллоҳнинг инсонга ҳаттоки ўзидан ҳам яқинроқ бўлгани ва ҳар он бандасини кўраётганини унутмадилар.

Инсоният назокат, латофат ва гўзал ахлоқ билан танишди. Қалблар “**Аллоҳ таоло жалла жалалуҳу биздан нима истайди, Унинг розилигига қандай эриша оламиз, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам биздан нима истайди, қандай ҳаракат қилишимизни кутади, у зотни қандай хушнуд эта оламиз?**” тушунчалари билан тўлди. Шу сабабли Расулуллоҳнинг энг кичик орзусига ҳам “**Онам, отам, жоним сизга фидо бўлсин, ё Расулуллоҳ!**” деб жавоб берилар эди. Бу мақсадда мол ва жон билан қанчалар фидокорликлар кўрсатилди.

Қалбларда дўстликнинг марказига Аллоҳ ва Расули жойлашгач, ярим ваҳший жамият инсониятда, марҳамат ва фазилатда ноёб инсонларни улғайтиришни бошлади.

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзига неъмат инъон этилганида саҳобаларни меҳмон қилиб, уларни

Расулulloҳ изидаги саҳобанинг иймон ҳаяжони

тўйғизмасдан ўзи эмас эдилар. “Қўшиниси оч ётар экан тўқ ётган мўмин эмас”, дер эди.²⁰

Расулulloҳнинг оиласи қурбонлик сўйганларида гўштлири дарҳол камбағалларга тарқатилар, Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам қурбонликдан нима ортиб қолганини сўраганида:

– Курак суяги қолди, – жавобини олганида:

– *Курак суягидан ташқари ҳаммаси бизники бўлди, десангчи*, – дер эдилар.²¹

Камбағал саҳобага инъом қилинган қўйнинг боши “Қўшним мендан ҳам очроқ бўлиши мумкин”, деган хаёлда қўшнидан қўшнига ўтказилиб, етти эшик айлангандан кейин биринчи инъом қилинганга қайтарди. Зеро, ораларида энг оч бўлгани биринчи инъом қилинган эди (Ҳоким, II, 526).

Саодат асри жамияти маърифатуллоҳ, яъни Аллоҳни қалбан таниб-билиш даражасига эришган жамият эди. У давр чуқур тафаккур даври, Аллоҳ ва Расулини яқиндан таниб, билиш даври эди.

Аллоҳ таоло:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

20 Ҳоким, II, 15.

21 Термизий, «Қиёмат», 33/2470.

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом,) айтинг: “Агар сизлар Аллоҳни севсангиз, менга эргашинглар. (Шунда) Аллоҳ сизларни севади ва гуноҳларингизни мағфират қилади. Аллоҳ (гуноҳларни)мағфират қилгувчи, меҳрибондир”, демокда.²²

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анхумонинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат ва итоати жуда диққатни тортади.

Абдуллоҳ розияллоҳу анху Расулуллоҳнинг вафотидан кейин у зотга бўлган севгиси сабабли Пайғамбаримизнинг намоз ўқиган жойларни билиб, ўша жойларда намоз ўқир, юрган йўлларда юрар, сояланган дарахтларнинг тагида ўтирар, куриб қолмасин деб уларни суғорар эди. Расулуллоҳнинг юрганини кўрган йўллардан борар, у зотнинг ҳайвонларини буриб ортга қайтган йўллардан ортга қайтарди. Айниқса, Пайғамбаримизнинг саломлашиш мавзусидаги буйруқларини бажо келтириш борасида жуда талабчанлик билан ҳаракат қилар эди. Ҳеч иши бўлмаса ҳам, мусулмонлар билан саломлашиш ниятида кўчага чиқиб, каттаю кичик ҳаммага салом берарди.²³

Уловда, ҳайвоннинг устида бўлганларида томони қайси йўналишга бўлса ҳам тасбеҳ айтар, (нафл намоз ўқир, рукуъ ва сажда қилиш учун) боши билан имо-ишора қилар эди. (Худди қордаги изларни босиб йўл олган киши каби) Ибн Умар розияллоҳу анху ҳам умр бўйи Расулуллоҳга тақлид қилиб сафарларида шундай қилди. (Бухорий, “Тақсирус-солат”, 7, 8, 11, 12; Витр, 5, 6; Муслим, «Мусофирун», 39)

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳар шанба куни ҳайвонга миниб ёки пиёда Масжиди Қубога борганини кўр-

22 “Оли Имрон” сураси, 31-оят.

23 Ибни Саъд, IV, 156; Ибни Ҳожар, “*ал-Исоба*”, Байрут, Дару ихяти-Турасил- Арабий, II, 349; Ибни Асир, “*Усдул Ғоба*”, Қоҳира 1970, III, 341.

Расулulloҳ изидаги саҳобанинг иймон ҳаяжони

ган Абдуллоҳ ибн Умар розияллоху анху ҳам умрининг қолган қисмида худди шундай қиларди. (Муслим, «Ҳаж», 521)

Бир куни Ибн Умар розияллоху анху учун қўчқор сўйилган эди. Ибн Умар оиласига:

– Ундан яҳудий қўшнимизга ҳам ҳадя қилдингизларми?” деб сўради.

– Йўқ! – жавобини олгач эса:

– Бундан унга ҳам юборинг. Зеро, мен Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламнинг:

«Жаброил менга қўшни ҳақларидан шунчалар қўп тавсия қилдики, қўшнини қўшига ворис қилишни ўйладим» деганларини эшитдим”, деди. (Абу Довуд, “Адаб”, 122-123/5152; Термизий, 28/1943)

Қисқаси, унга қилган бир ҳаракати сабабли “Нега бундай қилаясан?” деб сўрашганида жавоб доим бир хил эди:

“Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламни шундай қилаётганида кўрдим”.²⁴

Қалблари иймон ишқи ва ҳаяжони билан тўла бўлган ёш саҳобалар Пайғамбаримизнинг таблиғ мактубларини олиб бориш шарафига муяссар бўлиш учун гўё мусобақага киришгандилар. У зотнинг истакларини бажо келтириш учун турли хил фидокорликдаги хатарни аввалдан қабул қилишиб узрли сабаб кўрсатишмасдан, ғайрат билан хизматга талаб бўлгандилар. Тик тоғлар ва қурук чўллар ошиб борган диёрларда, жаллодларнинг орасидан ўтиб подшоҳларнинг ҳузурида Расулulloҳнинг мактубини буюк

²⁴ Бухорий, Вудуъ 30; Ҳаж 16, 38, 149; Муслим, Ҳаж 25, 245, 521; Алфаз 21; Термизий, Ҳаж 39/864; Абу Довуд, Хотам 5/4227,4228; Насайй, Ҳаж 174; Ибн Можжа, Ҳаж 43; “Муватто”, Ҳаж 31.

иймон билан ўқигандилар. Бу муқаддас вазифа йўлида ҳаттоки жонларини беришдан ҳам тортинмасдилар.

Шунингдек, бу муборак насл иймоннинг энг буюк мева-си бўлган шафқат ва марҳамат борасида шундай ҳолатга кел-гандики, мусулмонларга қийин вақтларида буюк фидокорлик билан қучоқ очган ансорлар муҳожирларни хотиржам қилмасдан хузур топа олмасдилар. Маккадан Мадинага ҳижрат қилган муҳожирлар билан ансор ўртасидаги бу биродарлик ўхшаши-ни тарих ҳанузгача кўрмади. Улар бор-будини ўртага қўйиб, муҳожир биродарлари билан тенг бўлишишга тайёр эдилар. Кўнгиллари қаноатга тўла муҳожирлар ҳам бунга жавобан:

– Молинг ва мулкинг сенга муборак бўлсин, биродарим, сен менга бозорнинг йўлини кўрсатсанг, бўлади! – дея олиш комил-ликлигини кўрсатгандилар (Бухорий, «Буйу», 1).

У муборак насл ҳаётларини Аллоҳ ва Расулига бағишлади. Аллоҳ йўлидаги хизмат ҳаёт лаззатига айланди.

Хайбар зафаридан кейин ғанимат ҳиссасини олиш учун Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Равоҳага вазифа бергандилар. Абдуллоҳ ибн Равоҳа ҳар йили Хайбарга бориб, олиниши керак бўлган миқдорни тўплар эди. Хайбар ерида ишлаган яҳудийлар Абдуллоҳнинг талабчанли-гидан безовта бўлдилар. Ҳатто бир сафар ўз фойдаларига кўз юмиши учун унга пора ҳам таклиф қилдилар. Абдуллоҳ эса уларга:

– Аллоҳга қасамки, қанча камчиликларингиз сабабли сизга нисбатан ҳис қилган нафратим, сизга адолатли ҳаракат қилишимга монеълик қилолмайди. Сизнинг менга қилган бу так-лифингиз поради. Пора эса ҳаромдир, биз уни емаймиз! – деди. Яҳудийлар Абдуллоҳ розияллоҳу анҳуни ёқтиришиб:

– Мана шу адолат ва ростгўйлик билан осмонлар ва ер тартиб ичида оёқда туради, – дедилар. (“*Муватто*”, Мусақат, 2)

Саҳобаларнинг бу адолат ва ҳаққонияти уларнинг изидан юрган тобеинларнинг буюкларида ҳам намоён бўлди.

Ривоят қилишларича, Имом Аъзам Абу Ҳанифа ҳазратларининг бир мажусийда моли бор эди. Уни сўраб мажусийнинг уйига борди. Уй эшигининг ёнига келганида оёқ кийимига лой илашди. Оёқ кийимини силкиган эди, лой учиб, мажусийнинг деворига ёпишди. Нима қилишини билмай қолган Абу Ҳанифа ўзига ўзи шундай деди:

“Агар буни шундайлигича қолдирсам, мажусий деворининг хунук кўринишига сабабчи бўламан. Агар у ердан лойни туширсам, унда деворнинг сувоғи тўкилади!” - деб эшикни тақиллатди, чўри чиққанида унга:

– Хўжайинингга Абу Ҳанифа ташқарида кутаяпти, деб хабар бер! – деди.

Мажусий ташқарига чиқди ва Абу Ҳанифанинг қарзини сўрашини тахмин қилиб, узр сўрашни бошлади.

Абу Ҳанифа эса:

– Ҳозир бу муҳим эмас, – деди ва деворнинг ҳолатини тушунтирди.

– Бу деворни қандай тозалашим мумкин? – деди.

Бу олийжаноблик олдида қалби жўшқинлик ва сезгирлик туйғулари билан тўлган мажусий:

– Мен аввал нафсимни тозалаб, ишни бошлайин! – деди ва у онда мусулмон бўлди.

Бу ердаги асосий нуқта шуки, Абу Ҳанифа ушбу кичик нарсада мажусийга зулм қилишдан тортингани ва шу сабабли ундаги

молини унга қолдиргани учун мажусий куфрдан иймонга келди. Зулм ва ҳақсизликдан узоқлашган кишининг Аллоҳ наздидаги аҳволи қандай бўлади? (Разий, “Тафсири Кабир”, I, 192)

Юқоридаги бу қисса Имоми Аъзам Абу Ҳанифа ҳазратларининг гўзал ахлоқи билан биргаликда, ҳол билан таблиғнинг аҳамият ва баракотини кўрсатган қанчалик гўзал мисолдир.

Ичида бундай порлоқ шахсиятлари бўлган саҳбои киром “тобеин” наслининг улғайишига ҳам омил бўлди. Улар бу ўткинчи оламдан абадий оламга кўчар экан, инсонга фойда берадиган нарсанинг орқада қолдириладиган хайрли насл бўлганини бевосита Расулulloҳнинг мухтарам ҳаётидан ўргангандилар. Шунингдек, Аллоҳ ва Расулининг ҳузурига муваффақият билан бора олиш учун ҳам яна солиҳ насл улғайтиришнинг энг буюк садакаи жория бўлганини тўлалигича идрок этгандилар. Шу сабабли ҳаттоки вафот этганларидан кейин ҳам тарих саҳифаларидан ўчиб кетмадилар, балки мўминларнинг кўнгилларида чоғларни ошган ҳаёт ва яхши дуолар билан эслаш неъматига муяссар бўлдилар.

Бу солиҳ наслдан кейин шундай иймон ҳаяжони оламини қопладики, Торик ибн Зиёднинг беш минг кишилиқ кўшини тўксон минг кишилиқ Испания кўшинини паришон қилди. Торик подшоҳнинг хазиначиси устига оёғини қўйиб, ўз-ўзига шундай дерди:

“Торик! Кеча бўйни тасмалик банда эдинг, кун келдики, Аллоҳ сени озодликка қовуштирди. Кейин кўмондон бўлдинг! Бугун Испанияни фатҳ қилдинг ва подшоҳнинг саройидасан. Шунинг яхши бил ва ҳеч қачон унутмаки, эртага эса Аллоҳнинг ҳузурини бўласан!”

Бу қандай тарбиядирки банданинг шахсиятини барпо қилаяпти ва уни фазилатнинг чўққисига чиқараяпти!... Кейинчалик эса уни доимий нафс ҳисоботи оламида яшатади...

Расулulloҳнинг маънавий тарбияси билан улғайган саҳобаи киром иймон ишқи ва жўшқинлиги билан барча қувватларини Аллоҳнинг бирлигини ва Исломи кучайтириш даъвосига бағишладилар. Саҳобалар учун ҳаётнинг энг завқли ва энг маъноли онлари инсон наслига тавҳид мактубларини етказган вақтлари бўлди. Зеро, улар инсонларнинг ақлларини ва кўнгилларини қозониб, Аллоҳ розилигига эришишни мақсад қилишганди.

Расулulloҳнинг машҳур видо хутбасини тинглаган 120 мингга яқин саҳобадан 20 мингга яқини Макка ва Мадинада дафн қилингани ҳисобга олинса, таблиғ вазифасининг саҳобаи киром томонидан қандай чегараларни ошгани яхшироқ идрок этиш мумкин. Чунончи, Хитойдан Истамбулга, Африкадан Кавказларгача борган саҳобаи киром борган ҳар жойда ҳидоят ва раҳматни тарқатди. Шундай қилиб, Маккадан бошланган ҳидоят даъватини барча замон ва маконларга етказилди.

Бу ғамхўр инсонларнинг самимий ғайратлари, чоғлари ва замонлари шакллантирди. Инсониятга саодат асри ҳадя қилди... Бу иймон ҳаяжони ила бошланғичда бир километр квадрат бўлган Мадина шаҳар давлатининг чегаралари ўн йилдан кейин Фаластин ва Ироққа қадар чўзилди. Минг беш юз кишилик Мадина аҳолиси, ўн йилдан кейин юз эллик минг нафарга етди.

Бугун ер юзиди бир ярим миллиардлик Илом олами бор экан, ҳануз кечаги куннинг жоҳилият ваҳшийликлари давом этилаётган бўлса, иймон келтирганларнинг сони саодат асридаги каби тезлик билан кўпаймаётган бўлса, боз устига, иймоний жиҳатдан йўқотишлар давом этаётса, саҳобага оид ишқ ва ҳаяжонига эҳтиёжимиз қизил чегара босқичида демакдир...

Саҳобаи киром динини тўғри ўрганиб-ўргатишда бунчалар талабчанлик ва ғайрат кўрсатишар экан, бугун биз ўзимизда Ислom шахсиятини қанчалар кўрсата оламиз? Уларнинг иймонидан бизда қанчалар асар бор?.. Бу борадаги аҳволимизни муносиб ҳисоб-китоб қила оламизми?..

Аллоҳ таоло Ислom ва иймон осмонимиздаги юлдузлар мисоли нурли ва танланган саҳоба наслининг раҳбарлиги остида тўғри йўлга қараб ҳаёт кечиришни биз бандаларга насиб ва муяссар айласин!..

Омин!..

Иймон лутф айлаган
хузур ва тасалли

Аллоҳ таоло ҳар бандасини турли сабаблар билан имтиҳон қилади. Бу имтиҳондаги ҳикмат ва сирларини еча олмасдан исён қилганлар зарарга учрар экан, сабр, ризо, таваккал ва таслимият билан Аллоҳга илтижо қилган мўминлар буюк ажрларга муяссар бўлдилар. Зеро, қозонилган натижанинг шарафи унга эришиш учун чекилган машаққатлар нисбатидадир.

Иймон лутф айлаган ҳузур ва тасалли

Аллоҳ таоло имтиҳон учун юборган бу олам дарсхонасида ҳар инсонга имкон ва неъматлар берганидай, баъзи маҳрумиятлар ва кулфатлар ҳам юклагандир. Бу кулфат ва мусибатлар қанчалар оғир бўлса ҳам ҳақиқий мўмин уларга исён қилмасдан, сабр, таваккал ва таслимият билан бартараф этиш йўлида ғайрат кўрсатиши керак. Ҳам қайғули ҳамда шоду хуррамлик пайтларида Аллоҳ таолога нисбатан “ризо”, “таваккал” ва “таслимият” ҳолида бўлиб, ҳузур ва сокинлик ичида бандалик ҳаётини кечирishi лозим.

Ислом ҳаётни борича қабул қилишни, машаққат ва мусибатларини сабр ва ризо билан, неъматлари эса шукр билан кутиб олишга буюради. Масалан, туғма ногирон ва буюк етишмовчиликлар ичида бўлган кишига қандай тасалли бериш мумкин? Агар у нафсоний дунёга ром бўлган бўлса, ҳақиқатдан ҳам тасалли топиши мумкин эмас. У дунёнинг ўткинчи, ўлимдан кейинги ҳаётнинг эса доимий бўлганига ишонган мўмин эса, маҳрумиятлар охиратдаги масъулиятни камайтиришини, ҳаттоки сабр қилса мукофотга муяссар бўлишини ўйлаб, кўнгли ғам ва қайғу ўрнига ҳузур билан тўлади. Маҳрумиятларни сабр, таваккал ва ризо сабабли ўзи учун фойда эшиги ҳолига айлантиради. Албатта, қалби бу мукамалликдан маҳрум бўлганлар танглик ва изтироблардан қутила олмайдилар.

Ҳақиқатда ҳеч нарсага ўзидай неъмат ва мусибат қатори қаралиши керак эмас. Бир жиҳоз электр энергиясини ё иссиқлик, ёки совуқликка айлантирганидек, инсон онги ҳам ҳар қандай ҳодисани ё яхши, ёки ёмон деб қабул қилиши мумкин. Нафсини тозаламаган ва қалбини покламаган инсон гўё бузуқ жиҳоздай Аллоҳнинг марҳаматига аҳамият бермасдан, уларни ҳам қайғуга айлантирмоқда, ўзига берилган неъматларни охират гуноҳи ҳолатига келтирмоқда. Аксинча, тоза қалб ва гўзал ахлоқ эгаси бўлган инсон сабр, шукр, таваккал ва таслимияти сабабли ҳаттоки қайғу каби кўринган ҳодисалардан ҳам фойда топиб, уларни ўзи учун охират сармоясига айлантиради. Масалан, мўмин касал бўлганида ёки бошига мусибат тушганида, “Ё Парвардигоро, бу имтиҳон Сендандир, мен Сендан розиман!” дея сабр ва таваккул қилса, ҳадиси шарифда айтилганидай, кузда баргларини тўккан дарахт каби неча гуноҳларидан тозаланади. Лекин “Бу синовлар қайси гуноҳим учун менинг бошимга тушди?” деб исён қилса, чеккан қийинчиликлари етмагандай, исёни сабабли ҳам гуноҳкор бўлади.

Шу ҳодиса розилик ҳолатидаги мўмин шахсиятини кўрсатмоқда: Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анху бир кун Ато ибн Абу Рабоҳга:

– Сенга жаннатий бир аёлни кўрсатайми? – деди. У:

– Ҳа, кўрсат, – деганида Ибн Аббос шундай деди:

– Шу қора аёл бор-ку! Мана шу аёл Пайғамбаримиз алайҳиссалом ёнига келди ва: “Мени тутқаноқ тутади ва усти бошим очилиб кетади. Тузалиб кетишим учун Аллоҳга дуо қила оласизми”, деди. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам: “Агар сабр қиламан, десанг, сенга жаннат бор. Аммо яна ўзинг биласан, хоҳласанг шифо бериши учун Аллоҳга дуо қиламан”, дедилар. Шунда аёл: “Қасаллигимга чидайман. Аммо тутқаноғим тутганида уст-бошим очилиб кетмаслиги учун дуо қилишингизни

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасалли ○

сўрайман”, деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эса унинг учун Аллоҳга дуо қилдилар” (Бухорий, 6; Муслим, 54).

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилади:

“Мўминнинг иши ажойиб. Унинг барча иши яхшиликдир. Бу фақат мўмин учунгина хосдир. Агар унга хурсандчилик етса шукр қилади, бунинг учун унга яхшилик бўлади. Агар унга зарар етса сабр қилади, бунинг учун унга яхшилик етади” (Муслим, “Зухд”, 64)

Дунёга вужуд нуқсони билан келган ёки мусибатларга дучор бўлган киши Аллоҳга иймони сабабли тасалли топиши учун жуда кўп сабабларга эгадир. Зеро, у Парвардигоримизнинг бандаларига лутф айлаган неъматларнинг, Аллоҳ сақласин, Унинг устига қарз бўлмаганини идрок этгандир.²⁵ Ориф кўнгилга эга

25 Аллоҳ таоло бир-бирига зид сифатларга эга бўлиши сабабли **“Жамиулаздал”**дир. Яратган махлуқот ҳам, Унинг сифатларини кўриниш таркиблари билан пайдо бўлганидан, уларда ҳам бу зидлик ва ўзгачалик муҳим бир асос бўлгандир. Зотан, оламдаги иккита нарса бири-бирининг ўхшаши бўлганида эди, биттасининг яратилиши сафсата бўларди, кераксиз ва сафсата нарсалар билан шугулланиш эса **“Мутаал”**, яъни энг комилдан ҳам кейинги мукаммал бир борлик бўлган Аллоҳ таоло ҳақида жоиз эмасдир. Бошқа томондан мавжудотлар Аллоҳнинг **Латиф** илоҳий сифатининг асаридир. Лутфда эса тенглик керакли ва зарурий эмасдир. Тенглик ҳақ қозонишга боғлиқ бўлган “адолат”да мавзуга оиддир. Қайсидир бир мавжудот адолат талаб қиладиган бўлса, унинг ҳаққи йўқ бўлишидир. Чунки у азалда йўқ эди, зеро. Аллоҳ таоло уни лутфининг бир асари қатори мавжудотлар сахнасига чиқарганди. Аслида “йўқлик” бўлган бир нарсанинг адолат натижасида қозониладиган ҳаққи эса “йўқлик”дан бошқа бир нарса эмасдир. Инсон соҳиб бўлган неъматлар сабабли махлуқот зинапояларининг чўққисидан жой олган мукаррам ва энг шарафли бир мавжудотдир. Шунинг билан биргалликда Аллоҳ таоло уларни ҳам турли савияларда яратгандир. Илоҳий неъматлар Аллоҳнинг **Латиф** илоҳий сифатининг бир натижаси бўлганига ва буларда махлуқот учун тенглик қидирилмаслигига қараганида, инсонлар ўртасидаги бу ўзгачаликдан шикоят қилиш тўғри эмасдир ва илоҳий тақсимотга рози бўлмаслик маъносига келади. Ҳолбуки, оламимиздаги оҳанг ва низомнинг асосий омили, бу - ўзгачаликдир. Аллоҳ таоло шундай буоради:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ

бўлган мўминнинг мусибат ва маҳрумиятлари сабабли оладиган мукофотни ўйлаб тасалли топади. Тақдирнинг мажхул бўлагини билгани учун изтироб ва мусибатларнинг ҳикматини Аллоҳга хавола қилиб, виждонини роҳатлантиради. Ҳар ходисада хайр бўлгани йўлидаги диний ҳикматга боғланади. Аллоҳ таолонинг шу баёнини тафаккур қилади:

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا
وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

“... (Зотан,) сизлар ўзингиз учун яхши бўлган нарсани ёқтирмаслигингиз ва сизлар учун ёмон бўлган нарсани яхши кўришингиз мумкин. Аллоҳ билур, сиз билмассиз” (“Бақара”, 216).

Ёқтириб-ёқтирмаслик, шартланишларга кўра вужудга келган ҳисдир. Бу ҳисга суянган ҳолда яхшилик ва ёмонлик, фойда

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ
بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُلْحَبًا وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

“Эй Мухаммад алайҳиссалом,) Парвардигорингизнинг раҳмати (бўлмиш пайғамбарлик)ни ўшалар тақсимлайдиларми? (Йўқ, асло ундок эмас!) Уларнинг ҳаёти дунёдаги маишат-тирикчиликларини ҳам уларнинг ўрталарида Биз Ўзимиз тақсимлаганмиз ва баъзилари баъзиларини қўл остига олиб (ишлатишлари) учун (бировларни бой ёки кучли-қувватли қилиб, бошқа бировларни эса камбағал ёки заиф-кучсиз қилиб) айримларини айримларидан баланд даража-мартабаларга кўтариб қўйганмиз. Парвардигорингизнинг раҳмати – пайғамбарлик эса улар тўплайдиган нарса (мол-дунё)ларидан яхшироқдир. (Бас, Биз бу улуг неъматни аммо Ўзимиз танлаган кишиларгагина ато этурмиз)” (“Зухруф” сураси, 32-оят).

Лекин бу илоҳий тақсимот “неъмат нисбатида масъулият” асосига қурилганди. Яъни, бир инсон илоҳий неъматлардан қанчалар насиба олган бўлса, ибодат, хизмат ва таблиғ каби хусуслардаги масъулияти унинг миқдорчалиқдир. Аллоҳ таоло тоқатидан ортиғини истамайди. Лекин тоқат нисбатида масъул ҳам тутади. Ояти каримада шундай буюрилади:

“Сўнгра ана ўша Қунда, албатта, (хаёти дунёда сизларга ато этилган барча) неъматлар тўғрисида масъул бўлурсизлар” (“Тақосур” сураси, 8-оят).

ва зарар аниқланмайди. Бир нарсанинг яхши ва ёмон бўлгани ишларнинг оқибатини билиш билан аниқланиши мумкин. Чунончи, ҳадиси шарифда:

“Ишларнинг асл қиймати натижаларига қараб ўлчанади”, марҳамат қилган. (Бухорий, «Қадар», 5; «Рикак», 33)

Буни билиш эса, барча ишларнинг оқибатидан кейин ўзига қайтариладиган бўлган Аллоҳ таолога хосдир.

Гўзал ва хунукнинг яратувчиси бўлган ва ҳар нарсани яхши билган Аллоҳ таоло бандаларининг жаннатга ва Аллоҳ жамолини кўришга муяссар бўла олиши учун буйруқлар беради, ёмонликдан сақланишларини таъминлайдиган тақиқлар қўяди ва шунингдек, уларни турли кўринишда имтиҳон қилади. Неча киши кўпинча ғафлати сабабли ҳодисаларнинг ҳикматини еча олмаганлари учун ҳар хил гумонларга боради. Аллоҳ таоло инсоннинг бу руҳий ҳолатини шундай деб англатади:

﴿۵۱﴾ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَيْهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ

﴿۶۱﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَيْهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ

“Бас, энди инсон қачон Парвардигори уни имтиҳон қилиб, азиз қилиб қўйса ва унга неъмат ато этса дарҳол: «Парвардигорим (иззат-хурматга лойиқ бўлганим учун) мени азиз қилиб қўйган», дер. Энди қачон (Парвардигори) уни имтиҳон қилиб, ризқини танг қилиб қўйса, дарҳол: «Парвардигорим мени хор қилди», дер” (“Фажр”, 15-16).

Нафсга мағлуб бўлган ғофил инсон имтиҳон ҳикматини унутиб, ўткинчи неъматлар олдида завқланади ва севинади. Булар сабабли маънавий фалокатларга дуч келиши, яъни дунёнинг ўткинчи лаззатларига алданиб қолиши мумкинлигини, асл эҳтиромнинг эса охиратда бўлишини хаёлига ҳам келтирмайди.

Масъулиятини ҳисоб қилмасдан завқ ва ўйин-қулгига, исрофгарчилик ва фасодга шўнғийди, шу сабабли Парвардигорининг неъматларига онкўрлик қилиб, зарарга дучор бўлади.

Шояд, ризқи торайтириладиган бўлса, ҳикматга назар ва таваккал қилмасдан, **“Парвардигорим менга қадр-қиммат бермади!”** деб хафа бўлади. Ҳолбуки, ҳар ҳол каби ризқ ҳам имтиҳон сабаби бўлганидан шукр келтирилиши керак. Шунингдек, сабр қиладиган бўлса, буюк мукофотларга ҳам муяссар бўлади. Балки, ризқи ортган бўлганида эди, бу ўзи учун фалокат бўларди. Шу сабабли келажакнинг мажҳул ва ризо ҳолатида яшашнинг зарурий бўлишини ҳеч қачон унутмаслик керак.

Бошқа томондан Парвардигоримиз бизга англаб ета олмаганимиз жуда кўп неъматлар эҳсон қилган. Буларни кўра олиш учун назарларни жисм тартибининг пасткашлик завқларидан олий фазилатларга айлантириш керак. Масалан, давоси йўқ касалликка учраган кишига: “Бойлигингни берсанг шифо топасан!” дейилса, ҳеч иккиланмасдан беради, ҳаттоки қарзга киришга ҳам рози бўлади. Яна дунёга нисбатан жуда эҳтиросли бўлган инсонга: “Икки кўзингни олайлик, эвазига дунёни берайлик”, десалар, дарҳол бу таклифни рад этади. Афсуски, қанча киши Аллоҳнинг ўзига лутф айлаган ва ҳисобсиз даражада кўп бўлган неъматлар ичида ғафлатдадир. Инсоннинг бу чуқур ғафлати сабабли Парвардигоримиз:

وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ

“... Бандаларим орасида шукр қилгувчи (зотлар жуда) оздир” (“Сабаъ”, 13) дея марҳамат қилади.

Бу ерда шуни ҳам ифода қилиш керакки, инсоннинг бошига келган ҳар ҳол имтиҳон бўлиши билан биргаликда, берилган неъматлар имтиҳони маҳрумийатлар имтиҳонидан оғирроқдир.

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасалли ○

Зеро, неъматлар кўплигидан нафс тўғри йўлдан чиқиб кетишга мойил бўлиб қолади. Маҳрумият ҳолатида эса бу осонроқдир.

Шунингдек, ёшликда нафсоний орзулар сабабли ҳаққа ва хайрга йўналиш қийин бўлади. Шу сабабли ёшлик пайтларида хайр йўлларига боғланиш ва тўғри йўлда бўлиш Аллоҳ наздида яна ҳам қийматлироқдир.

Аллоҳ таоло бу ҳолатларда неъматларга ғарқ бўлгандан кейин тўғри йўлдан чиққан исёнкор Қорунни ва унга ўхшашни хоҳлаган инсонларни мисол келтирмоқда. Ояти карималарда шундай дейилади:

“Сўнг (Қорун) қавми олдига ясан-тусан қилиб чиққан эди, ҳаёти дунёни истайдиган кишилар: «Эҳ, қани эди бизлар учун ҳам Қорунга ато этилган молудавлат бўлса эди?! Дарҳақиқат, у улугъ насиба эгасидир!» дедилар.

Илм-маърифат ато этилган кишилар эса: «Ўлим бўлсин сизларга! Иймон келтирган ва яхши амал қилган киши учун Аллоҳ берадиган ажр-савоб яхшироқ-ку! У (савобга) аммо сабр-қаноатли кишиларгина эришурлар», дедилар.

Бас, Биз (Қорунни) ҳам, унинг ҳовли-жойини ҳам ерга ютдирдик. Сўнг унинг учун Аллоҳдан ўзга ёрдам берадиган бирон жамоат бўлмади ва унинг ўзи ҳам ғолиблардан бўлмади.

“Ва куни кеча унинг мартабасини орзу қилган кишилар: «Вожаб, Аллоҳ бандаларидан Ўзи хоҳлаган кишиларнинг ризқини кенг қилиб, (Ўзи хоҳлаган бандаларнинг ризқини) танг қилиб берар экан-да! Агар Аллоҳ бизларга марҳамат қилмаганида, бизларни ҳам (ерга) ютдирган бўлур эди. Вожаб, кофир бўлган кишилар нажот топмас экан-да», деб қолдилар” (“Қасос” сураси, 79 – 82-оятлар).

Ояти каримадан шундай хулосага келиш мумкин: кишига имтиҳон учун берилган дунё моли унинг Аллоҳ наздидаги даража ва қийматини кўрсатмайди. Чунончи, Пайғамбаримиз:

“Агар дунё Аллоҳ наздида чивиннинг қанотичалик қийматга эга бўлганида эди, Аллоҳ ҳеч бир кофирга дунёдан ҳаттоки бир қултум сувни ҳам ичирмас эди”, (Термизий, «Зухд», 13) дея марҳамат қилганлар.

Исломи очик-ойдин билдирадиги, баъзи буйруқ ва тақиқларга эргашиш қийин ва аччиқдир. Лекин Аллоҳ таоло уларнинг ичларига шундай ҳикматлар сақлаганки, бу ҳикматлар уларнинг қийинчилигини аҳамиятсиз ҳолатга келтиради, аччиқни ширинга айлантиради. Масалан, Худайбия сулҳида олинган қарорлар кўринишда мусулмонларга қарши эди. Гўёки ғолиб ва кучли экан, мағлубиятга рози бўлгандилар. Шу сабабли саҳобаи киром бу шартномани қабул қилишни хоҳламаётгандилар. Кейинчалик аниқ бўлдики, илк қараганда мағлубият ва қайғу деб ҳисобланган бу шартнома, ҳақиқатда очик зафар ва забтлар экан... Изоҳ берсак:

Сулҳ пайтларида Исломи танитишга янги имкониятлар ва даъват соҳалари очилди. Шу сабабли мусулмонлар мушриқлар билан бир жойга тўпланиш, уларга Исломи танитишни бошладилар. Мусулмон эканликларини яширганлар эса бундан кейин иймонларини бемалол эълон қила олишлари мумкин эди. Маккаликлар Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳол ва амаллари, мўъжизалари, тенгсиз ахлоқи ва йўлининг гўзаллиги ҳақида маълумот олишар, натижада қалблари юмшаб Исломига киришар эдилар. Бу икки йил ичида мусулмон бўлганлар сони Худайбиягача ўтган ўн тўққиз йилда мусулмон бўлганларнинг сонидан икки марта ортиқ эди. Худайбияга бир минг тўрт юз киши билан чиққан Исломи қўшини икки йил-

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасалли ○

дан кейин Маккага ўн минг, бошқа ривоятларга кўра, йўлда қўшилганлар билан биргаликда ўн икки минг киши билан киргандилар (Ҳайсамий, VI, 170; Ибн Ҳишом, III, 372).

Мўмин атрофида содир бўлган ҳодисаларга шу мантиқ билан қараганида, баъзи зоҳирий кўринишлар ҳақидаги ҳукмнинг вақт ўтиши билан ўзгарганини кўриб, бундан ибрат олади. Аллоҳ таолонинг Қуръонда тушунтирган Мусо алайҳиссалом билан Ҳизр алайҳиссаломнинг қиссаси мазкур ҳақиқатнинг энг жонли ва соф мисолидир. Ҳизр алайҳиссаломнинг ўзларини анҳорнинг нариги бетига ўтказган фақирга раҳмат айтадиган пайтда кемасининг тешиши кўринишда онкўрлик бўлгани ҳолда қисқа вақтдан кейин бу хайр экани маълум бўлганди. Зеро, золим қирол яхши кемаларни тортиб оларди. Ҳизр алайҳиссалом кемани нуқсонли кўрсатиш билан уни қиролнинг куч билан эгаллаб қолишдан қутқариб қолганди. Кема эгалари ҳам кейинчалик бу оддий камчиликни тузатиб, тирикчиликларини давом эттиришганди.

Яна йўлларининг давомида Мусо алайҳиссалом билан Ҳизр алайҳиссалом ўғил болага дуч келдилар. Ҳизр алайҳиссалом уни дарҳол ўлдирди. Мусо:

“... бировни (ўлдирмаган) бегуноҳ жонни ноҳақ ўлдирдинг-а?! Дарҳақиқат, (сен) бузук иш қилдинг!» деди” (“Қаҳф” сураси, 74).

Бу ердаги ҳикматни Ҳизр алайҳиссалом шундай ифода этди:

“Ҳалиги боланинг эса ота-оналари мўмин кишилар эдилар. Бас, биз у (бола) тугён ва қуфр билан уларни қийнаб кўйишидан (яъни уларнинг ўз болаларини яхши кўрганлари сабабли диндан чиқиб кетишларидан) кўркдик” (“Қаҳф” сураси, 80)

Ҳизр алайҳиссалом Мусога зоҳирда ёмонлик деб кўринган ишнинг ботинда яхшилик бўлиши мумкинлигини изоҳлаб шундай дерди: Ўғил болага келсак, эртага осий бўлар эди. Унинг ота-онаси эса солиҳ кишилар эди. Шу боис боланинг уларни тўғри йўлдан адаштиришига ва нонкўрликка етаклашидан, уларга азият етказишидан шубҳаландик. Шундай хоҳладикки, Парвардигори унинг ўрнига уларга ундан тозароқ ва ундан марҳаматлироқ бўлганини берсин.

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кичик ёшда фарзанди ўлган ота-оналарга жаннат хушхабарини етказганларини ҳам бунга мисол қилиб келтириш мумкин.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларга қилган панд-насиҳатларида шундай деганди:

«Кимнинг учта фарзанди вафот этса ва бунга савоб умидида сабр қилса, жаннатга киради».

«Эй Аллоҳнинг Расули! Икки фарзанди вафот этса ҳамми?» деб сўрадик.

«Ҳа, иккитаси бўлса ҳам» (Бухорий, «Илм», 36; Муслим, «Бирр», 152)

Мавзуга алоқали диққат тортадиган бошқа ҳадиси шариф эса шундайдир:

«Агар банданинг фарзанди вафот этса, Аллоҳ таоло фаришталарига айтади: «Бандамнинг фарзандининг жонини олдингизми?» Фаришталар: «Ҳа», дейишади. Аллоҳ таоло: «Унинг қалбининг самарасини олдингизми?» дейди. Фаришталар: «Ҳа», дейишади. Аллоҳ толо: «Бандам нима деди?» деб сўрайди. Фаришталар: «Сенга ҳамд айтди ва «... **Албатта, биз Аллоҳнинг (бандаларимиз) ва албатта, биз У Зотга қайтгувчилармиз**», («Бақара» сураси, 156) деди», дейишади. Шунда Аллоҳ таоло: «Бандам учун жан-

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасалли

натда бир уй курунглари ва унга «Байтул ҳамд» деб ном беринглари», дейди» (Термизий, «Жанаиз», 36)

Балки бутунлай дунё ҳаётига ишонган охират маҳруми киши учун тасалли имкони йўқ экан, мўмин учун бундай иймоний тасалли ва талофат нуқталари жуда кўпдир. Масалан, кўзларини йўқотган инсон Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шу муборақ хушхабари билан севилади:

“Аллоҳ таоло дейдики: бандам икки кўзининг нуруни олиши билан имтиҳон қилинганида бунга сабр қилса, кўзлари эвазига унга жаннатни бераман”. (Бухорий, 7)

Расулудлоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мол ва вужуд сабабли ўзини нуқсонли кўрган инсонларга ҳам қуйидаги тавсияларни берган:

“Сиздан бири мол ва яратилиши билан ўзидан устун бўлган бирини кўрса, назарини дарҳол ўзидан моддий томондан пастроқда бўлганга бурсин”. (Бухорий, «Рикок», 30)

“Яшаш тарзи сизникидан яхши бўлганларга эмас, балким пастроқ бўлганларга қаранг. Зеро, Аллоҳнинг сизга берган неъматларини камситмаслик учун бу яна ҳам тўғри ҳаракатдир”. (Муслим, «Зухд», 9)

Ислом сабр билан кутиб олинган изтиробларнинг ё гуноҳларнинг каффорат ёки маънавий даражанинг ортишига сабаб бўлиши йўлидаги талқини билан кадр-қиймати ўлчаб бўлолмайдиган тасалли манбаидир. Пайғамбаримиз ҳадиси шарифларида шундай деб марҳамат қилади:

“Чарчоқлик, давомий касаллик, безоғталиқ, қайғу, сиқилиши ва ғамдан, оғзига ботган тиканга боргунча мусулмоннинг бошига келган ҳар нарсани Аллоҳ унинг хатоларини кечиршига сабаб қилади”. (Бухорий, 1, 3; Муслим, «Бирр», 49)

“Эркак бўлсин, аёл бўлсин мўмин Аллоҳга гуноҳсиз бўлиб қовушгунча ўзидан, бола-чақасидан ва молидан бало армайди”.
(Термизий, «Зухд», 57)

“Мўминга касаллик келиб, кейин эса Аллоҳ унга шифо берса, бу касаллик унинг ўтмиш гуноҳларига каффорат, ортда қолган ҳаёти учун ҳам насиҳат бўлади. Шоядки, мунофиқ оғриб, кейинчалик даъво берилса, у эгаси томонидан боғланиб, кейинчалик ечилиб юборилган, аммо нима учун боғлангани ва нима учун ечиб юборилгани билмаган туя кабидир”. (Абу Довуд, 1/3089)

Шу сабабли Аллоҳ дўстлари бало ва мусибатларни сабр билан кутиб олишга, яъни **“заҳар билан пишган ош”**ни иштаҳа билан ейишга ғайрат кўрсатганлар. Бу лаззатни тотган Шоир Фузулий ҳам: “Ё Парвардигоро, ишқ балоси билан қил ошно мени бир дам ишқ балосидан этма жудо мени!” деган.

Лекин шунга ҳам эътибор беришимиз керакки, тилда айтиш осон бўлган бу ҳақиқатларни ҳаётда қўллаш жуда қийин. **“Розия”** мақомидаги бу ифодаларни бепарволик билан айтишдан эҳтиёт бўлиш керак. Зеро, бу ҳолатда Аллоҳ таоло бандасининг айтган бу сўзида самимият борлигини имтиҳон қилса, жуда кўп кишининг синовдан йиқилиши аниқ .

Чунончи, Аллоҳ таолонинг ибрат олишимиз учун ўрناк килиб кўрсатган, мусулмон сеҳргарларнинг иймон имтиҳони қанчалар даҳшатлидир. Фиръавн мўъжизалар қаршисида Аллоҳга таслим бўлган сеҳргарларга:

“...Бас, энди мен, албатта, оёқ-қўлларингизни қарама-қаршисига (яъни ўнг қўл, чап оёғингизни ёки аксинча) кесурман ва сизларни хурмо шохларига осурман, (ана ўшанда) қайсимизнинг (яъни, менинг ёки Мусонинг худосининг) азоби қаттиқроқ ва давомлироқ эканини билиб олурсизлар”, деганди (“Тоҳа” сураси, 71)

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасалли ○

Улар эса ўткинчи ҳаёт билан боқий ҳаётини қиёслаб Фиръавнга:

“...Бизлар ҳаргиз ўзимизга келган очик ҳужжат-мўъжизаларни ва бизларни яратган Зотни қўйиб, сени танламаймиз. Бас, қиладиган ҳукмингни қилавер. Сен аммо мана шу ҳаёти дунёдагина ҳукм қилурсан”, («Тоҳа», 72) жавобини бердилар.

Фиръавн зулмини ижро қилишни бошлаганида, сеҳргарлар эса иймонлари заифликка учрамаслиги учун:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَقَّفْنَا مُسْلِمِينَ

“...Парвардигоро, устимиздан сабру тоқатни ёғдиргайсан ва бизларни аммо мусулмон бўлган ҳолимизда ўлдиргайсан!” («Аъроф», 126) дейишиб, Аллоҳ таолога илтижо қилдилар. Аллоҳнинг иймон билан ўлган кишиларга ваъда қилган мукофот энг буюк тасаллилари бўлди. Бошларига келган мусибатни сабр билан кутиб олишиб, уни абадий оламнинг сармоеси ҳолатига келтирдилар.

Бошқа тарафдан, қийинчиликлар домига тушиб қолган инсон Қуръонда қиссалари айтиб ўтилган пайғамбарларнинг чеккан мусибатлари ўйлаб тасалли топишлари керак. Машаққатларнинг энг ортиғига ва энг каттасига эса, умматга намуна бўлган Оламларнинг Сарвари дуч келганини тафаккур қилиш керак. Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоху анҳудан шундай ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва салламнинг ҳузурига бордим. Пайғамбаримизнинг ҳарорати бор эди.

– Эй Расулуллоҳ! Дарҳақиқат, шиддатли ҳароратингиз бор!
– дедим.

– *Ҳа, сиздан икки кишининг чека олиши мумкин бўлган изтироб чекаяман,*– дедилар.

– Бу ҳар ҳолда икки марта савоб ишлашингиз учундир?” – дедим.

– *Ҳа, шундай. Аллоҳ оёгингга ботган тикан ёки бошингга келган жуда кўп қийинчиликлар сабабли мусулмоннинг гуноҳини кечиради. У мусулмоннинг гуноҳлари дарахт барглари каби тўкилади”, дейдилар.* (Бухорий, 3,13,16; Муслим, «Бирр», 45)

Булардан тушунилишича, қийинчиликларнинг энг буюги Аллоҳга яқинроқ инсонлар бошига тушган. Абу Саид розияллоху анхунинг шу ривояти ҳам шуни таъкидламоқда:

– Эй Расулуллоҳ! Инсонларнинг энг кўп балога дучор бўлганлари кимлар? – деб сўрадим.

– *Пайғамбарлар!* – дедилар.

– Кейин кимлар? – дея сўрадим.

– *Кейин солиҳ инсонлар!* – дея марҳамат қилдилар... (Ибн Можа, «Фитан», 23)

Бало ва мусибатларнинг кўпроқ пайғамбарларга, кейин эса даражасига қараб бошқа инсонларга берилишининг ҳикмати бундай:

Руҳан юксак савиядаги инсонларнинг вазифалари оғир бўлганидан, буни муносиб равишда бажаришлари учун комиллик чўққиларини забт этишлари лозим. Қийинчилик ва машаққатлар эса инсонни комилликка етказувчи кучли таъсир эга. Яъни, бало ва мусибатлар сабр қилган юксак руҳли инсонларни бир томондан комиллаштирар экан, иккинчи томондан руҳан даражаларини юксалтиришга муяссар қилади. Зеро, қозонилган натижанинг шарафи унга эришиш учун чекилган машаққатлар нисбатида бўлади.

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасалли ○

Фазола ибн Убайд розияллоҳу анҳудан нақл қилган қуйидаги ҳодисада ҳам Расулуллоҳнинг хос талабалари бўлган саҳобаларнинг машаққатларга сабр ва матонати яққол кўзга ташланади:

“Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларга намоз ўқитар экан, улардан баъзилари очлик берган тоқатсизлик сабабли оёқда тура олмасдан йикилиб, хушидан кетардилар. Булар асҳоби суффа эди. Чўлдан келган бадавийлар: “Булар телба!” дердилар. Расулуллоҳ намозни тугатганларидан сўнг очликдан хушини йўқотганларнинг ёнларига келиб ва уларга тасалли бериб:

«Аллоҳ таолонинг наздида сизлар учун нималар тайёрланганини билсангиз эди, бундан ҳам камбағал ва муҳтож бўлишни хоҳлардингиз», дер эди». (Термизий, «Зухд», 39/2368)

Бундан кўзланган мақсад Аллоҳ таоло бандаларини турли сабаб ва воситалар билан имтиҳон қилишидадир. Ояти каримада бу масала шундай баён қилинади:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ

“Албатта, Биз сизларни хавфу хатар, очлик, молу жон ва мева-чеваларни камайтириш каби нарсалар билан имтиҳон қиламиз. (Эй Муҳаммад алайҳиссалом) сабрли кишиларга хушхабар беринг!” («Бақара», 155)

Бу билан биргаликда, Аллоҳ таоло, имтиҳонга солинган бандаларини ёрдамсиз қолдирмасдан, уларга қуйидаги тавсияларни берган:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Эй мўминлар, сабр қилиш ва намоз ўқиш билан (Мендан) мадад сўранглр! Албатта, Аллоҳ сабр қилгувчилар билан биргадир” («Бақара», 153).

Чунончи, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва бошқа пайғамбарлар қийин ҳолатларда қолганларида Аллоҳдан ёрдам ва сабр исташ учун дарҳол намозга ошиқардилар (Абу Довуд, «Татавву», 22; «Жиход», 162; Аҳмад, IV, 333). Саҳобай киром ҳам яқинларидан бирини йўқотганларида ёки қандайдир қийинчиликка дуч келганларида намоздан тасалли топишган ва намоз билан Аллоҳдан сабр тилаганлар (Ҳоким, II, 296/3066).

Қисқаси, мусулмон, на қозона олмаган неъмат ва имкониётлар учун жуда хафа бўлиши керак, на муяссар бўлган дунё неъматлари сабабли жуда севиниб, эркаланиб кетиши керак. Мавлоно Жалолиддин Румий қанчалар гўзал ифода этади:

“Сенинг ички дунёнинг мусофирхона кабидир. Севинчлар ҳам, қайғулар ҳам келиб-кетувчидир. На севинчларга алдан ва на гамларни ўзинга дард тут! Гамлар севинчнингга моне бўлса, хафа бўлма; чунки у гамлар сен учун севинч ва хурсандчилик тайёрламоқда.

Эй Ҳақ йўлининг йўловчиси! Кўнгилга келган қайғуларни табассум билан кутиб ол ва шундай дуо қил: «Эй Парвардигорим! Сен мени балонинг ёмонлигидан сақла, аммо унинг воситаси билан келадиган лутф ва эҳсондан ҳам бебаҳра қолдирма! Парвардигорим, лутф айлаки, балоларга шуқр қилай. Ўтиб кетганида нечун шуқр қилмадим, деб афсус чекмай”.

Иймон лутф қилган ҳузур ва тасали

Аллоҳим! Бизларни сабр, таваккал ва таслимият эгаси бўлган ва ҳар турли вазиятларда «Ё Парвардигоро, Сендан розиман!» деган солиҳ бандаларинг гуруҳига муяссар айла!..

Омин!..

Саодат чоғидан хотиралар:

Уҳуд

Уҳуд ва шаҳидлари Расулуллоҳ саллоллоху алайҳи ва салламнинг кўнглида шундай чуқур из қолдирган эдики, ҳар зикр қилган вақтларида У зот шаҳидларнинг фазилатини баён қилиш мақсадида: “Аллоҳга қасамки, саҳобаларим билан биргаликда мен ҳам шаҳид бўлиб, Уҳуд тоғининг тагида ётишни қанчалар хоҳлардим!” (Аҳмад, III, 375) дер эдилар.

Саодат чоғидан хотиралар:

Уҳуд

Инсоннинг конига илоҳий билимлар ва илоҳий ҳақиқатлар билан қорилган борлиқ хамирига, диний севинчлар сингдирилган. Шу сабабли Ҳаққа иймон ва эътиқод Одам алайҳиссалом билан бошланган ва илк инсон илк пайғамбар бўлиб юборилган. Одам алайҳиссалом билан бошланган иймон нури пайғамбарларнинг кетма-кет келиши натижасида оламларга раҳмат қилиб юборилган Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан комилликка эришилган. Унинг қиёматгача давом этадиган рисолат нури инсоният йўлини ёритадиган энг буюк илоҳий неъматлардан биридир. Ҳаттоки қанчадан-қанча жоҳилият кишилари ҳам У зотнинг таблиғи билан ҳидоятга муяссар бўлиб, тарбия ва руҳонияти билан буюк шахсиятлар ҳолатига келганлар; фидо-корлик, шафқат, марҳамат, назокат, ишқ ва ғамхўрликнинг тенгсиз мисолларини кўрсатгандилар.

Маърифатуллоҳ, яъни Аллоҳ таолони қалбда таний олишга илоҳий муҳаббат билан эришилади. Инсоннинг ҳақиқий саодати ҳам маърифатуллоҳ ва илоҳий муҳаббат севинчларида зоҳир бўлади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қиладилар:

“Ким Аллоҳга йўлиқишни севса, Аллоҳ ҳам унга қовушишни севади. Кимки Аллоҳга йўлиқишдан завқланмаса, Аллоҳ ҳам унга йўлиқишдан завқланмайди!”

Шунда Оиша розияллоҳу анҳо:

– Ё Расулulloҳ! Ўлимдан завқланмаслик ҳоли ҳам бунинг ичидами? Ҳеч кимимиз ўлишдан завқланмаймиз,— деди.

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам:

– Йўқ, бундай эмас. Лекин мўмин (ўлим келганида) Аллоҳнинг раҳмати, розилиги ва жаннати хушxabар қилинганида Аллоҳга йўлиқишни хоҳлайди ва севади. Аллоҳ ҳам у билан учрашишни севади. Кофир эса ўлим унга келганида Аллоҳнинг азоби ва жазосидан хабар топади. Шу сабабли Аллоҳга йўлиқишдан завқланмайди, Аллоҳ ҳам унга йўлиқишдан завқланмайди, – деб марҳамат қиладилар (Бухорий, «Рикак», 41; Муслим, «Зикр», 14).

Демак, Аллоҳга муҳаббат натижасида савияли банда бўлиб, бунинг эвазига Аллоҳнинг муҳаббатига эришиш учун ҳаёт имтихонлари олдида сабр қилиш, мувозанатни ва Ҳаққа боғлиқликни бузмаслик, қалбга маърифат ва тавҳидни жойлаштириш, тафаккур қилиш лозим.

Ҳаққа йўлиқишни орзу қилган комил мўминларнинг маърифатуллоҳ йўлида Куръон ва Пайғамбарнинг файз ва руҳоният оламида “тарбия, таълим, ибодат, поклаш, покланиш, хайр-ҳасанот” ғайратлари билан комиллашиб, масофа олишлари зарурдир.

Ҳаққа яқинлашишнинг энг ёрқин кўринишлари саҳобаи киромда кўринади. Зеро, улар бу олий савияга Расулulloҳдан олган қувват, файз рисолат нури билан муяссар бўлдилар. Натижада уларда “Ҳаққа яқинлик, яъни яқинлашиш ва эришиш” иштиёқи кучайди. 23 йиллик нубувват даврида бу моддий ва маънавий ҳаяжон бўй кўрсатган баракотли заминлардан

Саодат чоғидан хотиралар: Ухуд ○

бири Ухуд бўлди. Ухудда кўрсатилган иймон лаззат ва ҳаловат хикояларидан бири куйида ифодасини топади:

Уруш тугаб, мушриклар Ухудни бутунлай тарк этгач, Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам, уруш майдонига тушиб шаҳидларни дафн этдилар. Роппа-роса етмиш киши шаҳид бўлганди. Булар орасида Ҳамза розияллоҳу анҳу каби баҳодирлар ва Мусъаб ибн Умайр каби жасурлар ҳам бор эди.

Мусъаб ибн Умайр розияллоҳу анҳу Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва салламни мудофаа қилаётганида шаҳид бўлганди. Шунда фаришталардан бири Мусъабнинг қиёфасига кириб, қўлидаги байроқни олганди. Пайғамбаримиз эса хануз у кишининг шаҳодатидан хабардор бўлмагани учун байроқдорга қарата:

– *Олга, юр, эй Мусъаб*, – дегандилар.

Шунда фаришта бурилиб, орқасига қараганида унинг Мусъаб эмас, фаришта эканини сезган Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом муборак саҳобасининг шаҳид бўлганини тушунганди. Кейинчалик Мусъаб ибн Умайр розияллоҳу анҳунинг муборак жасади бор, аммо эса уни ўрайдиган кафан йўқ эди. (Ибн Саъд, III, 121-122)

Охир-оқибат қисқа бўлса ҳам бир парча кафан топилди. Бироқ у билан боши беркитилса оёқлари, оёқлари беркитилса, боши очилиб қолар эди. Вазият Расулulloҳга етказилди. Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом муборак шаҳиднинг бошини кафан билан, очикда қолган оёқларини эса хушбўй гиёҳлар билан ёпилишига амр бердилар (Бухорий, «Жаноиз», 27).

Ҳолбуки, Мусъаб ибн Умайр розияллоҳу анҳу Макканинг энг нуфузли ва бой оилалардан бирининг фарзанди эди. Барча Макка ёшлари унга ҳавас қилишарди. Ҳаттоки ёш қизлар у юрган йўлларга атиргул сепардилар. У эса мушрик оиласининг мажбур-

лашларига қарамай, Расулulloҳнинг кўнглида бўлишни барча ўткинчи лаззатлардан устун кўрди. Оиласи маҳрум қилиш билан таҳдид қилган катта мерос ва дунёвий имкониятлар эса кўз олдида ва кўнглида қадрини йўқотганди. Зеро, Расулulloҳга шунчалар буюк мухлислик ва муҳаббат билан боғланган эдики, дунё ва бошқа нарсалар унинг назарида “ҳеч” ҳолига айланганди.

Дарҳақиқат, инсон боласи энг оғир бадални муҳаббати учун тўлайди. Бу ўткинчи оламда тўланган энг оғир бадал эса, илоҳий муҳаббатнинг бадалидир. Шу сабабли саҳобаи киром ва уларнинг издошлари бўлган Ҳақ дўстлари умри давомида муҳаббатларининг бадалини тўлаб яшадилар. Шундай қилиб, Аллоҳ таоло ва Расулulloҳ билан дўст бўлишнинг буюк лаззати-га ғарқ бўлдилар. Демак, Аллоҳ ва Расулulloҳ муҳаббатининг оғир бадалини иймон лаззати ичида ва завқ билан тўланган ислом қахрамонлари орасида ҳазрати Мусъаб розияллоҳу анҳу бор. Чунончи, Али розияллоҳу анҳу айтади:

“Биз Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга масжидда ўтиргандик. Мусъаб ибн Умайр чиқиб келди. Устида теридан қилинган парчалар билан ямалган хирқасидан бошқа нарса йўқ эди. Расулulloҳ алайҳиссалом Мусъабни кўргач, унинг Маккада неъматлар ичидаги ҳолати билан ҳозирги ҳолатини ўйлади ва кўз ёшларини тиёлмади. Кейин эса шундай деди:

– Бирингиз эрталаб бошқа, тушдан кейин бошқа гўзал кийимлар кийган, олдига бир товоқ қўйилиб, иккинчиси олинган, уларингизни Каъба ўралганидек матоларга ўралганингиз, (яъни дунё лаззатларини ёнингизга ёйилган) пайтда ҳолингиз не бўлар?!

– Эй Расулulloҳ, албатта, у кун ҳолимиз бугунгидан яхшироқ бўлади. Чунки у пайт (бугунги қийинчиликларимиз ва) тирикчилик дардимиз бўлмайди, ўзимизни бутунлай ибодатга берамиз, – дедилар.

Саодат чоғидан хотиралар: Ухуд ○

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деди:

– *Акс ҳолда, бугун сиз ўша кунгидан кўра хайрлироқ ҳолатдасиз* (Термизий, «Қиёмат», 35/2476).

Қийинчилик ва машаққатли пайтларда самимий кўнгил билан бажарилган ислом йўлидаги ғайрат инсонларнинг ҳақ ва хайрни машаққатсиз бажарган осойишта ва тўқчилик пайтларидаги қанча хизматлардан устунроқ ва фазилатлироқдир. Зеро, маҳрумиятлар инсонни кучли қилиб, у эришган ютуқларга даража-даража мукофот берилади. **Бир яхшиликнинг ажри унинг бажарилишида чекилган машаққатлар нисбатида бўлади.**

Мана шундай муаззам фидокорлик билан бутун борлигини Аллоҳ ва Расули учун саҳийлик билан фидо қилган Мусъаб розияллоҳу анҳу шаҳодат шарбатини ичар экан, фаришта унинг киёфасига кирди ва муборак саҳобанинг жонидан азиз билган Ислом байроғини ҳилпиратди. Мусъабнинг дин учун чеккан азоб ва кўрсатган фидокорлиги учун Аллоҳ таоло фаришталарини вазифалантириб, унинг даражасини олий қилади.

Ухуд жангида Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва барча мўминларнинг энг теран шаклда юракларини ёқиб, кўнгилларини ғамгинликка ғарқ қилган ҳодиса, шак-шубҳасиз, Ислом қўшинининг тенгсиз қаҳрамони, Аллоҳнинг Арслони Ҳамза розияллоҳу анҳунинг ваҳшийларча шаҳид этилиши бўлганди.

Урушнинг охирида Сафия розияллоҳу анҳо биродари ҳазрати Ҳамза розияллоҳу анҳуни кўришни хоҳлади. Бу ният билан шаҳидлар бўлган тарафга йўналди. Ўғли Зубайр уни кутиб олиб:

– Расулуллоҳ ортга қайтишингизни истаяптилар, онажоним, – деди.

– Нега? Биродаримни кўрмаслигим учунми? Мен уни қанчалар фожиали шаклда кесилиб, тўғралганини биламан. У

Аллоҳ учун бу мусибатга дучор бўлди. Зотан, бизнига ҳам бундан бошқаси тасалли беролмас эди. Иншааллоҳ, сабр қилиб, ажрини Аллоҳдан кутаман, – деди.

Зубайр бориб, онасининг айтганларини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга билдирди. Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

– *Ундай бўлса, тегма, кўрсин*, – дедилар. Сафия розияллоҳу анҳо эса шаҳид бўлган биродарининг жасади ёнига келиб, ичидан дуо қилди. (Ибн Ҳишом, III, 48; Ибн Ҳажар, ал-Исоба, IV, 39)

Уҳудда кўрилган тенгсиз дин биродарлиги манзарасини Зубайр ибн Аввом розияллоҳу анҳу шундай тушунтиради:

“Онам Сафия ёнида олиб келган иккита ҳирқани чиқариб:

– Буларни биродарим Ҳамзага кафан қилишингиз учун олиб келдим, – деди.

Ҳирқаларни олиб, Ҳамзанинг ёнига бордик. Ёнида ансорлардан бўлган бошқа шаҳид ҳам бор эди ва ҳануз уни ёпадиган кафан топилмаган эди. Ҳирқаларнинг иккаласини ҳам Ҳамзанинг устига ёпиб, ансорийнинг кафансиз қолдиришдан уялдик. Ҳирқанинг биттаси Ҳамзага, иккинчиси ансорийга кафан бўлсин дедик. Ҳирқалардан бири катта, бири кичик бўлгани учун иккиси ўртасида қуръа ташладик.” (Аҳмад, I, 165)

Бу ҳаяжонли манзара нафақат қариндошлик, балки биродарлик ришталарининг гўзаллигидан ҳам далолат беради. Шундай қилиб, саҳобалар томонидан қиёматгача келадиган барча мўминларга дин биродарлигини яшаш ҳаяжонини кўрсатар эди.

Шаҳидларнинг намозлари ўқилиши учун Ҳамза билан бирга ўн шаҳид олиб келинар, намоздан кейин тўққизтаси дафн қилинарди. Ҳамзанинг ёнига яна тўққиз шаҳид олиб келинар, такрор жаноза намози ўқилар эди. Шундай қилиб, Расулulloҳ

саллаллоҳу алайҳи ва саллам амакиси ва шаҳидларнинг сардори бўлган Ҳамзанинг жаноза намозини бир неча маротаба такрорлангандир. (Ибни Можа, «Жаноиз», 28) Бу ҳам ҳазрати Ҳамзанинг Расулуллоҳ қалбида қай даражада эканини намоён қилади.

Уҳуддаги бу қайғули манзаралар кўнгиллarga оғир ботди. Орадан узун муддат ўтган, исломнинг қувват қозонган пайтлар идрок қилинганди. Шукр қилгувчи бойлардан бўлган Абдурахмон ибн Афв розияллоҳу анхунинг рўза тутган куни олдига ифтор қилиши учун ўғли томонидан неча турли овқат қўйилганида, у бундан таъсирланиб, кўз ёшлари билан шундай деганди:

– Мусъаб ибн Умайр Уҳуд жангида шаҳид қилинди. У мендан ҳам фазилатли эди. Аммо кафанликка ҳирқадан бошқа ҳеч нарсаи йўқ эди. У билан боши ёпилса оёқлари, оёқлари ёпилса, боши очик қолар эди. Ҳозир эса бизга дунёдаги ҳамма нарса берилди. Тўғриси, яхшиликларимизнинг нисабатини дунёда берилишидан кўрқаяпман (Ажабо, қозонган ажрларимиз охирадан танқис қилиниб, бу дунёда бериляптими?!).”

Абдурахмон ибн Афв розияллоҳу анху бу сўзларининг ортидан, ғамгин ҳолда дастурхонни тарк этганди. (Бухорий, «Жаноиз», 27)

Уҳуднинг ибрат тўла манзараларидан яна бири қуйидагича бўлган:

Жобир розияллоҳу анхудан ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам Уҳуд жангида шаҳид бўлганларни ҳурмозорга икки киши қўйиладиган ҳолда сафлагандан сўнг: “*Буларнинг қайси бири кўпроқ Қуръон биларди?*” деб сўраган ва шаҳидларнинг қайси бири кўрсатилса, уни олдига, қибла томонига қўйдиргандилар (Бухорий, «Жаноиз», 73,75)

Мадинаи Мунавварадаги аёллар хабар олиш умидида шаҳар ташқарисига чиққандилар. Оиша розияллоҳу анҳо ҳам улар ора-

сида эди. Ҳарра деган жойда солиҳа аёл Ҳинд бинти Амрга дуч келди. Ҳинд куёви Амр ибн Жамух, ўғли Ҳаллад ва биродари Абдуллоҳнинг шаҳид баданларини туяга юклаб, олиб кетар эди. Оиша унга:

– Бошқа нима янгилик бор? – деб сўради.

Ҳинд бинти Амр розияллоху анҳо:

– Яхшилик. Расулуллоҳ соғдир. **У соғ бўлгандан кейин ҳар мусибат унинг олдида ожиз бўлади**”, деди. Оиша туянинг устидаги жасадларни кўрсатиб:

– Булар кимлар? – деб сўради. Солиҳа аёл Ҳинд:

– Биродарим Абдуллоҳ, ўғлим Ҳаллод ва куёвим Амрдир, – деди.

Оиша розияллоху анҳо:

– Уларни қаерга олиб кетаяпсан? – деб сўради. Ҳинд:

– Мадинага олиб кетяпман. У ерда дафн қиламан, – деди. Кейин туясини юриши учун оз мажбурлаганида туя ерга чўкди. Оиша:

– Туя юкининг оғирлигидан чўкяптими? – деб сўради. Ҳинд:

– Нима сабабдан чўкканини билмайман. Ҳолбуки, бошқа вақтларда икки туянинг юкини ташир эди. Аммо ҳозир унда бошқача ҳолат сезяпман, – деди.

Мажбурлагач туя ўрнидан турди, аммо Мадина тарафга йўналтирганида яна чўкди. Уҳуд томонга йўналтирганда югуришни бошлади. Ҳинд Пайғамбаримизга ёнига бориб, бўлган вазиятни тушунтирди. Пайғамбаримиз унга:

Саодат чоғидан хотиралар: Ухуд ○

– *Туя вазифаликдир. Амрнинг қандайдир васияти бормиди?*
– деб сўради.

Ҳинд:

– Амр Ухудга борадиган пайтда қиблага қараб: «Аллоҳим! Менга шаҳидлик насиб қил! Мени маънос ва маҳрум ҳолатда оиламга қайтарма!» деб дуо қилганди, – деди.

Шунда Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳга бўлган садоқатнинг фазилатини ҳам ифода этган шу сўзларни айтди:

– *Мана шу сабабли туя юрмапти. Эй ансорлар жамоати! Сиздан отангиз Аллоҳга қасам ичган бўлса, унга содиқ қолсин.*

Эй Ҳинд! Куёвинг Амр содиқлардандир. У шаҳид қилинган ондан эътиборан фаришталар қанотлари билан устига соя қилдилар ва қаерга дафн қилинади деб қараб турибдилар. Эй Ҳинд! Жаннатда Амр ибн Жамуҳ, ўғлинг Ҳаллод ва биродаринг Абдуллоҳбир бир жойда тўпланадилар ва дўст бўладилар.

Бу хушxabар олдида Ҳинд содиқлардан бўлган куёви билан абадий ҳаётда ҳам биргаликда бўлишни орзу қилиб:

– *Ё Расулуллоҳ! Илтимос, Аллоҳга дуо қилинг, мени ҳам улар билан жойга тўпласин, –* деб ёлворди.²⁶

Ухуддан бошқа ибратли манзара эса шундайдир:

Ухуд куни Мадина мудҳиш хабар билан чайқалди. “Муҳаммад ўлдирилди” дейилиши билан шаҳарда ҳайқириқлар кўпайди, фарёдлар аршга юксалди. Ҳаттоки ансорийлардан Сумайра розияллоху анҳо икки ўғли, отаси, куёви ва биродарининг шаҳид қилингани хабари берилганида ўзини қайғуга

26 Вакидий, I, 264-265; Ибн Ҳажар, “*Фатхул Борий*”, Дорул Фикр, тарихсиз, III, 216; Ибн Абдулбар, “*Ал-Истиаб фи марифатил асҳаб*”, Қохира, тарихсиз, III, 1168.

солаётган яқинларининг ҳалок бўлганини эмас, Расулуллоҳнинг ҳолатини сўрар эди:

– Унга бир нарса бўлдимиди?

Саҳобаи киром жавобан:

– Аллоҳга ҳамд бўлсинки, ҳолати яхшидир. У сен орзу қилгани каби ҳаётда! – дедилар.

Сумайра:

– Уни кўрмасам кўнглим таскин топмайди, менга Расулуллоҳни кўрсатинглар, – деди.

Кўрсатганларида дарҳол бориб кийимининг учидан ушлади ва:

– Ота-онам сизга фидо бўлсин, эй Расулуллоҳ! **Сиз соғ бўлсангиз, бошқа ҳеч нарсадан шубҳаланмайман**”, деди (Вакидий, I, 292; Ҳайсамий, IV, 115).

Башир ибн Акраба розияллоху анху дейди:

Отам Ақроба Уҳуд куни шаҳид бўлганида йиғлаб Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва саллам ёнига бордим. У пайтлар кичик бола эдим. Пайғамбар менга шундай деди:

– *Эй севикли болажоним! Сен нега йиғлаясан! Тинчлан, йиғлама! Сенинг отанг мен бўлсам, онанг Оиша бўлса, рози бўлмайсанми?*”

– Ота-онам сизга фидо бўлсин, ё Расулуллоҳ, албатта, рози бўламан, – дедим.

Кейин Пайғамбаримиз бошимни силади. Бугун эса шу қария ҳолатимда сочларим оқарганига қарамасдан, Расулуллоҳнинг муборак қўллари теккан жойлар ҳали ҳам қоралигича қолган».²⁷

Илохий дийдорга бўлган иштиёқ ва ҳаяжоннинг яна бир манзараси қуйидагича:

Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоху анху шундай деган:

“Ухуд жангидан олдинги кеча отам мени ёнига чақирди ва:

– Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг саҳобаларидан илк шаҳид бўладиган кишининг мен эканимни тахмин қиляяпман. Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламдан кейин мен учун орқамда қоладиган энг қийматли киши сенсан. Қарзларим бор, уларни тўла. Биродарларимга доимо яхши муомалада бўл, – деди.

Бошқа ривоятда бу иймон ҳаяжонини ўғли билан ҳам бўлишиш орзусини шундай айтиб берди:

– Жобир! Уйда ҳимояга муҳтож қизлар бўлмаганида эди, сенинг ҳам шаҳид бўлишингни истардим!..

Жобир розияллоху анху сўзларини давом эттириб шундай деди:

“Эргалаб отам илк шаҳид бўлган киши бўлди. Бошқа бир шаҳид билан уни бир қабрга дафн қилдим. Кейин уни алоҳида жойга дафн қилишни хоҳладим. Олти ойдан кейин уни қабрдан чиқардим. Не кўз билан кўрайинки, қулоғининг бир қисмидан бошқа, барча вужуди уни қабрга қўйган кундагидек эди! Уни ёлғиз ўзини бошқа қабрга дафн қилдим” (Бухорий, «Жаноиз», 78).

Жобир бошқа ривоятда шундай дейдилар:

“Бир куни мен ғамгин ўтирганимда Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва саллам билан учрашгандик. Менга:

– Сени нега бундай ғамгин кўраяпман? – дедилар.

– Отам Уҳудда шаҳид бўлди. Ортидан карашга муҳтож бўлган катта оила ва анчагина қарз қолдирди, – дедим.²⁸ Шундан кейин:

– *Аллоҳ сени отангни қандай кутиб олганини хуш хабарини берайми?* – дедилар. Мен: «Ҳа!» деганимда, шундай давом этдилар:

– *Аллоҳ ҳеч бир киши билан юзма-юз гаплашмайди, доимо парда орқасидан гаплашади. Аммо отангни тирилтирди ва у билан пардасиз, юзма-юз гаплашди:*

– *Эй бандам, нима тиласанг, Мендан сўра, берай!* – деди. Отанг:

– *Эй Парвардигорим, мени тирилтир, сенинг йўлингда такрор шаҳид бўлай!* – деди.

Аллоҳ таоло таоло:

– *Аммо мен бундан аввал «Ўлганлар энди дунёга қайтмайдилар!»* деб ҳукм қилдим, – деди.²⁹

Отанг эса:

– *Эй Парвардигорим, ундай бўлса (менинг ҳолимни) ортимда қолганларга билдир!* – деди. Бу илтимосдан кейин шу ояти қари-малар нозил бўлди:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ

28 Аллоҳ Расули соллаллоху алайҳи ва саллам Жобир розияллоху анхуга ҳар хусусда доимо ёрдамчи бўлгандир. Мисол учун, қарзини тўланиши учун боғчасига бориб, молини барокатлантирилишини Аллоҳдан ниёз қилган, Аллоҳ Расулининг бу дуоси натижасида Ҳазрати Жобирнинг хурمولари мўъжизавий бир шаклда баракотланиб, барча қарзларига кифоя қилган. (Бухорий, Васая, 36; Истикраз, 9; Жиход, 49; Сехр, 34; Муслим, Мусоқат, 109; Ахмад, III, 303, 373, 391)

29 Термизий, Тафсири, 3/3010

﴿٩٦١﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا
بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ إِلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٩٧١﴾

“Эй Муҳаммад алайҳиссалом), Аллоҳ йўлидаги жангда ўлдирилган зотларни ҳаргиз ўликлар деб ўйламанг! Йўқ, улар тириклардир! У зотлар Аллоҳ Ўз фазлу карами билан уларга берган неъматлардан хушнуд ҳолларида баҳраманд бўлдилар ва ҳали ортларидан егиб келмаган биродарларига ҳеч қандай хавфу хатар йўқлиги ва ғамгин бўлмасликлари ҳақида хушхабар бермоқдалар”. («Оли Имрон», 169-170) (Ибн Можа, «Муқаддима», 13/90)

Уҳуд ва шаҳидлари Расулulloҳнинг кўнгилларда шу қадар чуқур из қолдирган эдики, ҳар зикр қилинган вақтда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам у муборак шаҳидларнинг фазилати-ни баён қилиш мақсадида:

“Аллоҳга қасамки саҳобаларим билан бирга мен ҳам шаҳид бўлиб, Уҳуд тоғининг тагида қолишни қанчалар истардим!” (Аҳмад, III, 375) дердилар. Бу ҳолат Расулulloҳнинг умматига бўлган муҳаббат ва шафқатининг энг очиқ ифодаларидан биридир.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни Уҳуд шаҳидлари билан учрашдилар ва:

– Уларнинг (иймон ва садоқатларига) шаҳодат келтираман, – дедилар.

Абу Бакр розияллоҳу анҳу:

– Эй Расулulloҳ, биз уларнинг биродарлари эмасмизми? Улар қандай мусулмон бўлишган бўлса биз ҳам шундай мусулмон бўлдик, улар жиҳод қилганидай биз ҳам жиҳод қилдик! – деди.

Пайғамбаримиз шу жавобни берди:

– *Ҳа, (айтганларингиз тўғри), аммо мenden кейин қандай бидъатлар чиқаришингизни била олмайман.*

Абу Бакр йиғлади кейин:

– Яъни, биз Сиздан кейин қоламизми, ё Расулуллоҳ? – (деб хафа бўлди) (Муватто, «Жиход», 32).

Абу Бакрнинг бу ҳоли Расулуллоҳга бўлган муҳаббатининг камолига ва унинг “учинчилари Аллоҳ бўлган иккиннинг иккинчиси” бўлганига доир энг гўзал далилдир.

Уҳуднинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кўнгилларида бекиёс ўрни бор. Пайғамбаримиз умри мобайнида Уҳудни ва Уҳуд шаҳидларини зиёрат қилишга узлуксиз давом эттиргандилар.

Шаҳидлар мозори Уҳуд Расулуллоҳнинг муҳаббати билан зийнатланган ва олий хотиралар билан файзланган макон бўлиб, киёматгача келадиган уммат учун бемисл зиёратгоҳ бўлгандир. Айниқса, ҳаж ва умра қилганларнинг Мадинаи Мунавварада Равзадан кейин энг кўп зиёрат қилган муборак жойлардан бири ҳолатига келгандир.

Яна бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам (Мадинанинг ташқарисига қараб) чикдилар. Уҳудни кўргач:

– *Уҳуд шундай тоғки, у бизни жуда севади, биз ҳам уни севамиз, –*дея марҳамат қилдилар. (Бухорий, «Жиход», 71; Муслим, «Ҳаж», 504)

Уҳуднинг Пайғамбаримиз алайҳиссаломни таниши ва севиши, асосан барча махлуқотнинг Борлиқ Нурини билиб тасдиқ

Саодат чоғидан хотиралар: Ухуд ○

қилганининг яна бир гувоҳлигидир. Чунончи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Жинларнинг ва инсонларнинг осийларидан бошқа ер билан осмон ўртасида бор бўлган ҳар нарса менинг Расулуллоҳ эканимни билади”, марҳамат қилган (Аҳмад, III, 310).

Жонсизлар каби ўсимликлар ҳам уни танишардилар:

Али розияллоҳу анҳунинг:

“Биз Маккада Расулуллоҳ билан биргаликда айланиб юрган пайтларимизда ёнидан ўтган тоғларнинг ва дарахтларнинг тилга келиб:

– Ассалому алайка ё Расулуллоҳ! – деганларини эшитардик” (Термизий, «Манокіб», 6) ифодалари ҳам бу ҳолатнинг тенгсиз мисолларидан биридир.

Бошқа мисол эса шундайдир: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир мушрикни исломга даъват қилганди. Мушрик эса мўъжиза истади. Пайғамбаримиз бироз олдинроқдаги дарахтга ишора қилдилар. Дарахт томирларини судраб Пайғамбар ёнигача келди ва “Ассалому алайка, ё Расулуллоҳ!” деб шаҳодат келтирди. Кейин Пайғамбаримизнинг ишораси билан яна қайтиб жойига қайтди. (Ҳайсамий, VIII, 292)

Шунингдек, Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда хутба ўқишни бошлаганларида аввалари хутба ўқиётганда суянган хурмо ёғочи бу фироқ сабабли роса йиғларди ва инграшни бошларди. У ерда бўлган саҳобалар бу ҳодисага шохид бўлдилар (Бухорий, «Жумъа», 26, «Манокіб», 25; Термизий, «Манокіб», 6/3627; Аҳмад, III, 300).

Хурмо дарахти Пайғамбар алайҳиссаломни танирди, эшитарди, туйғуланарди, у зотга бўлган ҳасрат ва муҳаббати тўлиб-тошарди.

Ҳайвонлар ҳам Расулulloҳни танишар эди. Эгаларининг ўзларига жафо қилган неча ҳайвон Пайғамбарнинг ёнига келишиб, ҳолати билан дардларини тушунтиришарди. Пайғамбаримиз эса уларнинг эгаларини чақирар ва уларни Аллоҳнинг азоби билан огоҳлантирарди (Абу Довуд, «Жиход», 44/2549).

Инсон наслига келсак, Расулulloҳни руҳий савияларига кўра энг теран шаклда саҳобаи киром ва Аллоҳнинг дўстлари сифатида таниди. Унинг олий шахсият ва хулқига ҳайрон қолди. Жонини, молини ва ҳар нарчасини у зот учун сарф қилишни буюк неъмат деб билдилар.

Ҳаттоки кичкинадан каттагача барча жонсизлар, ўсимликлар ва ҳайвонлар ҳам изҳор қилган У Борлиқ Нурига нисбатан инс ва жиннинг насибсиз ғофиллари бепарво ва қар бўлишди. Шундай қилиб, бу иймонсизлик мусибати нафсониятининг асоратига кирган нечта аҳмоқ ва бадқовоқ материалист чекланиб қолди.

Охирзамон пайғамбари Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам инсон наслини ўз ҳақиқати билан бирга Парвардигорининг зот ва сифат ҳақиқатлари билан таништирди; таблиғига кўнгил берган мўминларнинг ички дунёсини чуқурлаштирди. Сокин коинотни тилга киритди. Жонсизларнинг сирли тилларининг тасбеҳ ва ниёзларини билдирди. Инсонийлик шахсиятини йўқотганларга саодат хазиналарининг қалитларини, жаннат хушхабарини ва илоҳий хузурга қовушишнинг бахтини лутф айлади. Дунёдан Унинг муҳаббати билан интиқол этиш қиёмат кунининг саодати бўлди. Унга бўлган бу олий муҳаббат иймонни камолга эриштирди.

Аллоҳ таоло ва жаноби Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббати қалбларимизнинг тугамайдиган хазинаси ва тўйилмайдиган лаззати бўлсин...

Омин!...

Саодат асри хотиралари:

Табук

Мол ва жон билан фидокорлик имтиҳони... Табук сафари... Ёз фасли. Қуёш қовжиратаяпти. Қум чўғ бўлиб куйдиради... Бошқа томондан хурмолар пишган, соя-салқин жойлар тан роҳати...

Бир томонда неъматлар, иккинчи томонда қийинчиликлар ва йўқсиллик... Ва бу сафардан қайтган мўминларга Расулulloҳ олисларга ишора қилиб: “Ҳозир кичик жиҳоддан катта жиҳодга; банданинг нафсоний истаклари билан курашишга қайтаямиз!” дея марҳамат қилганлар. Ажабо, биз бугун иймон имтиҳонида Табук сафарининг қайси чорраҳасида эканмиз?..

Саодат асри хотиралари: Табук

Дунё мусофирхонасига келган ҳар ўткинчи қочиши мумкин бўлмаган ва мутлақ ҳақиқат бўлган “ўлим”ни тотиб кўришга мажбурдир. Ўлим ўткинчи кунларга видо ва абадий оламга, яъни маҳшар тонгига кўчишни бирлаштирган нуқтадир. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Қабр охират манзилининг биринчисидир. Киши ундан қутила олса, кейингилари осонроқдир. Ундан қутила олмаса, кейинги манзиллар қабрдан кўра қийинроқ ва шиддатлироқдир... Кўрганам манзараларнинг ҳеч бири қабрчалик даҳшат берадиган ва кўрқитувчи эмасди!” (Аҳмад, I, 63-64) дея марҳамат қилганлар.

Ҳар инсон уйқудан уйғонган каби ўлимни тотати. Ўлим инсоннинг яшаган ҳаётининг сифатига мос моҳиятда қаршисига чиқади.³⁰ Кимларгадир байрам тонги бахтиёрлиги, кимгадир эса ваҳималарга тўла азоб сафари...

Бу томондан соғлом ақл ва кўнгил оламига эга бўлганлар ўткинчи борлиқлардан фориг бўлиб, абадий ҳақиқат оламига сафар қилишга тайёргарлик кўрадилар. Улар “*Ўлишдан аввал ўлинглар*” сирига кўнгил бериб, хом инсонни комил инсон шахсиятига етказишга ҳаракат қиладилар. Шунингдек, улар бу дунё-

30 Ҳоким, I, 93-95; Аҳмад, IV, 287, 295; Ҳайсамий, II, 322, 324 қаранг.

да нафснинг хунук ҳолатларини бартараф этувчи, “ўлимни гўзаллаштириш” борасида маънавий раҳбарлардир.

Рухан бу комилликка эришган мўминнинг Парвардигор билан ўртасидаги ғафлат пардалари кўтарилади. Рух Аллоҳга қовушишнинг абадий лаззатини тотишни бошлаганидан уларнинг назарида ўткинчи лаззатлар аҳамиятини йўқотади. Дунёга оид энг аввало жон ва мол бўлган барча неъматлар Аллоҳга етишига муяссар бўлиб, абадий саодат ва саломатга қовушиш учун восита ҳукмига айланади. Ҳақ йўлидаги фидокорлик иймон лаззатига айланади.

Фидойилик комил мусулмоннинг қалбида ҳеч сўнмаган оловдир. Фидойилик бандани қалбан Парвардигорига йўналтирган энг муҳим Инсонийлик жавҳаридир.

Инсониятнинг ахлоқи Қуръон билан камолга эришгандир. Қуръони каримда Аллоҳ розилигига эришиш учун ихлос билан фидойилик қилишга амр қилинмоқда. Фидойи мўмин барча гўзал сифатларини ўзида мужассамлаштиради. Фидойи мўмин – сахий, марҳаматли, камтарин, хизмат аҳли ва кўнгил табибидир. Фидойи мўмин – тўкиб-сочувчи, яъни ўзи ҳам муҳтож бўлишига қарамай, мўмин биродарларини ўзидан устун кўриб, кўлидаги имконларни уларга ўтказа олиш фазилатини кўрсата олган кишидир. Яна фидокор мўмин Аллоҳ йўлидаги ҳар хизматни муҳаббат ва шафқат билан бажарган умид ва иймон манбаидир. Рухларга ҳузур бахш этган ҳар ғайратнинг илк сафида топилади. У сўзлари ва ҳаракатлари, намунали ахлоқи билан доимо Аллоҳнинг розилигини талаб қилади. У дардлининг, изтироб чекаётганининг ёнида, кимсасизлар ва умидсизларнинг қошида бўлади. Зеро, мўминдаги иймоннинг илк меваси раҳмат, марҳамат ва фидойилиқдир.

Яна Қуръони каримда зикр қилинган илк сифати илоҳия **“Раҳмон”** ва **“Раҳим”**дир. Парвардигоримиз олий зотининг

“Марҳаматлиларнинг энг марҳаматлиси” бўлганининг хушхабарини беради ва бандасини ўзининг ахлоқи билан хулқланишга буюради. Шу сабабли Парвардигорга муҳаббат билан тўла мўмин барча махлуқотга шафқат ва марҳамат билан муносабатда бўлиши, бу мақсадда фидойиликларга бардош бериши керак бўлади.

Аллоҳни севишнинг аломати Унинг махлуқотига муҳаббат, марҳамат ва фидокорликлар билан йўналишдир. Зеро, севган севгани учун севгиси ўлчовида фидокорлик қилади ҳамда бунинг завқ ва вазифа деб ҳисоблайди. Аллоҳнинг махлуқотига қилинган фидойиликлар Аллоҳ ва Расулига бўлган муҳаббатнинг энг очик белгисидир.

Аждодларимизнинг қанчалар муаззам фидойилик ва марҳамат уфқига эга эканини кўрсатиш учун Корнейл Ла Бруйн исмли ғарбликнинг ушбу кузатуви қанчалар муҳимдир:

“Турклар яхшилиқни инсонларга қилиб чекланиб қолмасдан, ҳаттоки қушларга ҳам ўз эътиборини қаратади. Ораларидан баъзилари бозорларга бориб, қафаслардаги қушларни сотиб олиб, дарҳол озод қилганлар. Бундай қилишларининг сабаби рўзи Маҳшарда у қушларнинг ҳузури илоҳияга келиб инсонлардан кўрган яхшилиқлар учун гувоҳлик беришларига ишонишларидир”.

Фидойиликнинг чўққиси иймон шарафи билан моддий боғлиқларнинг асоратидан қутилган “жон”ни ҳар нарсанинг мутлақ эгаси бўлган Аллоҳ таолога етишиши учун Унинг розилиги йўлида фидо қила олишдир. Мол ва жондан қилинган фидойиликлар самимият билан ва кўнгилдан бажарилганида худди Иброҳим ва Исмоил алайҳиссаломнинг Парвардигорига бўлган таслимият ва садоқати каби, илоҳий тарафдан ҳусни қабулга эришади.

Аллоҳ учун бажарилган фидокорликлар сабабли Аллоҳга яқинлаша олишнинг энг ёрқин кўринишлари Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳамда у зотнинг танланган саҳобаларининг ҳаётида кўринади. Бу орадаги тенгсиз мисоллар уммонидан қатраси сифатида **“машаққатли Табук сафари”**да яшалган куйидаги хотиралар бор:

Сафарга чиқиш арафасида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўшин эҳтиёжлари учун саҳобаларини аввал эҳсон сафарбарлигига чақирганди. Ҳолбуки, у пайтда Мадинада буюк етишмовчилик ҳукм сурарди. Бунга қарамай саҳобаи киром, юксак азм ва иймон жасорати ичида дунёнинг барча ўткинчи манфаат тушунчаларини бартараф этиб, буюк инфоқ-эҳсон ва фидойилик мусобақасига киришдилар.

Абу Бакр розияллоху анҳу молининг барчасини олиб келди. Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг:

“Абу Бакрнинг молдан фойдалангачалик ҳеч кимнинг молдан фойдаланмадим...” деганларида кўз ёшлари билан:

– Мен ва молим сиз учун эмасми, ё Расулуллоҳ?! – деб ўзининг ҳамма нарсаси билан Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга бағишлаганини ва у зотда ўткинчи эканига урғу берди.³¹

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг:

– *Бола-чақангга нима қолдирдинг, эй Абу Бакр?* – деган саволларига эса буюк иймон билан:

– Аллоҳ ва Расулини (қолдирдим, эй Расулуллоҳ)!..– шаклида жавоб берди (Термизий, «Маноқиб», 16/3675)

³¹ Ибн Можа, «Муқаддима», 11.

Саодат асри хотиралари: Табук ○

Умар розияллоху анху молининг ярмини олиб келганди. Бу сафар Абу Бакрдан ўтиб кетишини ўйлаганди. Аммо яна унга ета олмаганди.

Усмон розияллоху анху эса қўшинга 300 туя бахш этди ва алоҳида 1000 динор эҳсон қилди. Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам унинг учун эса:

“Усмонга (бу фидокорона инфоқ сабабли) бундан кейин қиладиган ҳеч нарса зарар бермайди!” (Термизий, «Манокиб», 18/3700; Аҳмад, V, 63) деб, буюк муҳаббат билан уни набавий илтифотга сазовор қилдилар.

Усмон розияллоху анхунинг оиласи ҳам барча қимматбаҳо ашёларини Аллоҳ йўлида инфоқ-эҳсон қилди.

Барча аёл саҳобалар ҳам қанча тақинчоқлари ва зийнат ашёлари бор бўлса, Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг олдига олиб келдилар. Ўн яшар кичик мўмина қиз эса, болалигида қулоғига тақилган зиракларни чиқара олмагач, хаяжонланганидан уларни қулоғидан йиртиб чиқарди. Бу қонли зиракларни Расулulloхнинг олдига қўйди.

Ҳаттоки эҳсон қилишга бирон нарса топа олмаган фақир саҳобалар ҳам мол ва жондан фидокорлик қила олишнинг хаяжонида эдилар. Булардан Абу Акил розияллоху анху бир кеча ишлаб икки ўлчов хурмо ишлаб топган эди. Бир ўлчовини оила аъзоларига, бир ўлчовини эса қўшинга бағишлади.³²

Сафар давомида аксар ҳолларда икки аскарга, ҳатто баъзан уч аскарга бир туя тўғри келарди ва туяни навбат билан минишар эдилар. Сафарга иштирок этишни ва ҳар лаҳза Расулulloх билан бирга бўлишни чин кўнгилдан орзу қилган, аммо навбатлашиб

³² Табарий, “Жамиул баян ан тавили айил Қуръон”, Байрут 1995, X, 251.

бўлса ҳам мингани туя тополмаган фақир саҳобалар ҳам бор эди. Уларнинг етти нафари Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурларига келиб, ўз ҳолларидан шикоят қилдилар. Шунда фақирлар жиҳодда қатнашиш мажбуриятидан истисно қилингани билдирилган ушбу ояти карима нозил бўлди:

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ
تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ

“Яна сизга (жангга миниб бориш учун) от-улов сўраб келган вақтларида уларга: «Сизларни миндириб юборадиган улов йўқ-ку», деганингизда (жиҳод учун) ишлатиладиган бирон нарса топа олмаганлари учун ғамгин бўлишиб, кўзларидан ёш тўкиб қайтиб кетган кишиларни ҳам айблашга ҳеч қандай йўл йўқ” («Тавба», 92).

Ояти каримада Аллоҳ розилигига эришиш ҳамда Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга бўла олмасликдан кўз ёш тўккан бу саҳобаларни Ибн Ямин, Аббос ва Усмон розияллоҳу анҳум улов билан таъминладилар.³³ Бир қисмини эса кейинчалик Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам таъминладилар (Бухорий, «Мағозий», 78). Жиҳодда қатнашмасликка рухсат олганларига қарамасдан, Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламдан айро қолишни оғир олган ва қалблари Аллоҳ таолонинг муҳаббати билан тўла бўлган бу саҳобалар иштиёқ ва муҳаббатлари эвазига сафарга қатнашиш неъмат ва шарафига муяссар бўлдилар. Бу – саҳобаи киромнинг моли ва жони билан Ҳақ йўлида қандай фидокорлик кўрсатганларига тенгсиз мисоллардан биридир.

³³ Ибн Ҳишом, IV, 17; Вақидий, III, 994.

Саодат асри хотиралари: Табук ○

Табукдан ибрат тўла бошқа бир хотирани Васи́ла ибн Аска розияллоху анху шундай ҳикоя қилади:

Табук сафарига чиқиладиган кунларда Мадинада шундай нидо қилдим:

– Ўлжам, ҳиссамни беришим эвазига ким мени уловига миндиради?!

Ансордан қария бир зот навбатлашиб миниб, мени урушга олиб кетиши мумкинлигини айтди. Мен дарҳол: “Келишдик!” деганимда:

– Ундай бўлса Аллоҳнинг баракоти учун юр! – деди. Шундай қилиб дўст билан йўлга чиқдим. Аллоҳ ғанимат ҳам насиб қилди; ҳиссамга бир миқдор туя насиб қилди. Буларни етаклаб ансорийга олиб келдим. У менга:

– Туяларни олиб кет, – деди.

– Бошида келишганимиздай булар сенга, – дедим. Аммо ансорий:

– Эй биродар! Ғаниматларингни ол, мен сенинг моддий улушингни хохламагандим (савобингга, яъни маънавий фойдангга шерик бўлишни ўйлагандим), – деди. (Абу Довуд, «Жиход», 113/2676)

Бу сафарда жонларни ва молларни охират сармоясига айлантириб, жаннатни сотиб олиш ҳаяжони билан яшаб, қиёматгача умматга намуна бўладиган қаҳрамонликлар кўрсатилди. Саҳобаи киром Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг атрофида хизмат учун гўё парвона бўлишар, Аллоҳ йўлида ҳар нарсалари билан кўрсатган фидокорликларини: **“Отам, онам, жоним сизга фидо бўлсин, эй Расулуллоҳ!”** нидолари билан тилга олишарди.

Сафарга чиқилган, бирмунча йўл юрилганди. Орадан анча вақт ўтгач, саҳобалардан Абу Зарр розияллоҳу анху ҳам кўшинга етиб олди. У минган улови кучсиз бўлиб, йўлга чидай олмагани учун орқада қолиб кетганди, кейин ҳайвонини ташлаб, пиёда юриб минг бир машаққат билан кўшин ортидан етиб олди. Буни кўрган Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам табассум билан:

– *Аллоҳ саломатлик берсин! Абу Зарр ёлғиз яшайди, ёлғиз ўлади ва ўзи ёлғиз тирилади*, – дедилар.

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг бу башоратлари вақти келиб рўёбга ошди ва Абу Зарр розияллоҳу анху ёлғиз яшаб, ёлғиз вафот этди (Вакидий, III, 1000).

Кўшин сафида Табук ғазотида иштирок этганлардан яна бири Абу Ҳайсама эди. У аввало сафарнинг қийинлиги сабабли Мадинада қолган, кўшинга иштирок этмаганди. Бир куни боғчасидаги айвончада оиласи унга тўкин дастурхон тайёрлаб, уни дастурхонга чақирди. Абу Ҳайсама бу манзарани кўриши билан Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳамда саҳобаларнинг аҳволи хаёлига келиб, юраги зиркиради ва ўзига ўзи:

“Улар бу жазирамада Аллоҳ йўлида қийинчиликларга бардош беришар экан, менинг бу қилаётган ишим яхшими?!” деди. Шундай надоматлар билан ўзи учун тайёрлаган дастурхонга қўл ҳам теккизмасдан дарҳол йўлга чиқиб, Табукда ислом кўшинига етишди.

Унинг келганини кўрган Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бу ишидан мамнун бўлдилар ва:

Саодат асри хотиралари: Табук ○

– *Эй Абу Хайсама! Ҳалок бўлишингга оз қолганди!*..– деб, унинг кечирилиши учун Аллоҳ таолога дуо қилдилар (Ибн Ҳишом, IV, 174; Вакидий, III, 998).

Аллоҳ таоло бандаларига тоқатидан ортиқ юк юкламайди. Аммо кучи етган ишларни бажаришда масъул тутади. Демак, Абу Хайсама ҳам тоқатига яраша зиммасига юкланганларнинг бадалини тўлаши шарт эди.

Бу ходисалар биз учун жонли насиҳатлардир. Моддий ва маънавий имкониятларимизни Аллоҳ йўлида қанчалар сарф қила олишимизни ўлчашга ва мўмин бўлишнинг масъулиятларини тафаккур қилишга бир сабабдир.

Табук сафарида бир саҳоба шаҳид бўлган. Бу саҳоба мушрик қабила ичида Ислому билан шарафланган Абдуллоҳ ал-Музаний розияллоху анҳудир.

Анча фақир бўлган ёш Абдуллоҳ иймонга келганидан кейин қабиласи орасида бутунлай ҳимоясиз ва ёрдамсиз қолиб кетди. Унинг Мадинага қочиб кетиб, бошқа ёшларга ўртак бўлишидан қўрққан мушриклар саҳобанинг устидаги кийимларигача борбудини тортиб олдилар. Эғнида жундан тўқилган қопдан бошқа ҳеч нарса қолмади. Шундай қилишса, бу фидокор мўмин, мушрикларнинг фикрига кўра, гўё уйига беркиниб, одамлар орасига чиқмасликка ва натижада қабиласининг динига қайтишга мажбур бўларди.

Аммо Абдуллоҳ розияллоху анҳу қарорида қатъий эди. Эртароқ Мадинага бориб, Расулуллоҳ саллоллоху алайҳи ва саллам ёнларида бўлишни хоҳларди. Бунинг учун олдидаги барча тўсиқлар кўз ўнгида ҳеч ҳолатига келганди. Ортиқ чидаб тура олмади, у бир куни тунда махфий равишда йўлга чиқди. Узун ва машаққатли сафарнинг ортидан оч-наҳор, паришон ҳолда

Мадинага яқинлашган эди. Ҳаяжони жуда кучли эди. Аммо бир лаҳза устидаги қўпол қоп билан Пайғамбаримиз ҳузурига чиқа олмаслигини ўйлади. Кейин бу қопни иккига бўлди ва уни белига ўраб вужудининг пастки қисмини ёпди. Бошқа қисмини эса елкасига отди. Расулulloҳ билан бирга бўлиш ҳаяжони билан ўзини йўқотган ёш саҳоба уни кўрганларнинг ҳайрат тўла қарашлари ҳамроҳлигида Масжиди Набавияда етиб борди.

Ниҳоят, кимсасизларнинг, ёлғизларнинг ва мазлумларнинг яширинадиган жойи бўлган Раҳмат Пайғамбарига етишди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу муборак саҳобани шафқат ва муҳаббат билан бағрига босдилар. Орадан узун вақт ўтишига қарамай, бу муборак саҳобанинг ўша кунги ҳоли ҳеч унутилмади ва унга “жуфт жул/гилом эгаси” маъносини билдирган «Зул Бижадайн» лақаби берилди.

Расулulloҳга ишқ билан боғланган бу муборак саҳобау зотнинг ёнида жиҳоддан жиҳодга чопар, шаҳид бўлиб, Парвардигорининг йўлида жонини фидо қилиш орзуси амалга ошмаганидан хафа эди.

Табук сафарига чиқиш арафасида ўзига шаҳодат насиб қилиши учун Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламдан дуо талаб қилиб туриб олди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга:

“Сен Аллоҳ йўлида жиҳодга чиқиб, ичбуруғ касалигига дучор бўлиб ўласан, шаҳидсан!” дедилар. Дарҳақиқат, унинг шаҳодати мўъжизавий шаклда Расулulloҳнинг деганларидек бўлди.

Чунончи, кўшин ортга қайтишга машғул бўлган кеча бири Пайғамбарларнинг Сарвари, иккиси эса Аллоҳ ва Расулининг дўсти бўлган уч киши машғала нурида жонсиз жасадни олиб кетишарди. Бу уч киши: Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Умар розияллоҳу анҳум эдилар. Олиб кетилаётган жасад эса Абдуллоҳ Зул Бижадайн розияллоҳу анху эди.

Саодат асри хотиралари: Табук ○

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу ҳавас билан томоша қилган бу манзарани шундай айтиб беради:

“Тун қоронғилигида мужоҳидлар чодир қурган жой бурчагида ҳаракатланаётган нурга кўзим тушди. Туриб кузатдим. Не кўз билан кўрайки, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абу Бакр ва Умар розияллоҳу анҳумо Абдуллоҳ Зул Бижадайн розияллоҳу анҳунинг жасадини олиб кетишарди. Бир жойга келиб, қабр қазишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қазилган қабрга тушдилар. Абу Бакр ва Умар розияллоҳу анҳумо жанозани Пайғамбаримизга узатишга тайёрладилар.

Пайғамбаримиз: *“Биродарингизни мен тарафга яқинлаштирингиз”*, дея марҳамат қилдилар, яқинлаштирдилар. Жасадни кучоғига олган Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уни қабрда ётадиган жойга ва тарафга йўналтиргач бурилиб, шундай дедилар:

– *Ё Парвардигоро! Мен ундан розиман, доимо рози бўлдик, Сен ҳам ундан рози бўл...*

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу сўзларини давом эттириб дейди:

“Бу манзара олдида ичим тўла бўлди. Зул-Бижадалайнга ҳавас қилдим. Ўша он: “Қани энди бу қабрнинг эгаси мен бўлганимда! Кошки у ерга Пайғамбаримиз илтифоти билан кўмилган мен бўлганимда эди!” - деб қанчалар орзу қилдим”.³⁴

Барча бу мисоллар Аллоҳга самимият билан таслим бўлганлар ҳақида ҳикоя қилишда. Уларнинг бу йўлдаги ихлосли ғайратлари Аллоҳ таоло томонидан баракотлантирилишини, Расулуллоҳнинг фидокор ва вафодор мўминларнинг хизматлари

34 Ибн Ҳишом, IV, 183; Вақидий, III, 1013-1014; Ибн Асир, *“Усдул ғоба”*, III, 227; III - рофидин Қалай, *“Ўрнак Авлод”*, Истамбул 2001, 197 – 200-бетлар қаранг.

асло унутилмаслигини ва бу фидокорликларнинг Аллоҳ наздидаги қиймати олий эканлигини кўрсатишда.

Пайғамбаримиз Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Табукда эрталаб хурмо дарахтига суяниб хутба ўқидилар. Аллоҳга ҳамду сано айтгандан кейин шундай дедилар:

“Инсонларнинг хайрлиси отининг ёки туясининг устида ёки икки оёқларининг устида (ниёда ҳолатда) ўлгунича Аллоҳ йўли(Аллоҳнинг динидан ҳидоят кутганларга таблиғ қилиши)да жиҳод қилганидир! Инсонларнинг ёмони эса Аллоҳнинг Китобини ўқиб, ундан ҳеч фойдаланмаган фосиқ ва сурбет кишидир.

Яхши билинларки, сўзларнинг энг тўғриси Аллоҳнинг Китобидир! Маҳкам ёпишиладиган энг мустаҳкам арқон тақводир! Динларнинг хайрлиси Иброҳим алайҳиссаломнинг дини (Исло)дир! Суннатларнинг хайрлиси Муҳаммаднинг суннатларидир! Сўзларнинг шарафлиси зикруллоҳдир. Қиссаларнинг гўзалли Қуръон(Қуръонда келтирилган қиссалар)дир.³⁵Амалларнинг хайрлиси Аллоҳ бажариллишини истаган фарзлардир. Амалларнинг ёмони бидъатдир. Энг гўзал йўл ва хатти-ҳаракат

35 Қуръони Каримнинг учдан бирдан ортигини қиссалар ташкил этади. Аллоҳ таоло Қуръон қиссаларининг аҳамиятини билдириб уларда баён қилинган ҳақиқатларни фикрлашимизни, керакли ибратлар олишимизни ва буларни ўз ҳолатимиз билан ўлчамимизни буюрмоқдадир. Ояти-карималарда буюрилади:

تَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ

“Эй Муҳаммад алайҳиссалом, Биз Сизга ушбу Қуръон (сураси)ни ваҳий қилиш билан қиссаларнинг энг гўзалларини сўйлаб берурмиз...” (“Юсуф”, 3)

فَأَقْصِبْ قَصَصَ الْقَصَصِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“...Улар тафаккур қилсинлар учун Сиз бу қиссаларни сўйланг”. (“Аъроф”, 176)

وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“Аниқки, Биз ушбу Қуръонда одамлар учун турли мисоллар келтирдик. Шояд, эслатма-ибрат олсалар”. (“Зумар”, 27)

Пайғамбарнинг йўли ва хатти-ҳаракатидир. Ўлимларнинг шарафлиси шахидликдир.

Кўрликнинг энг ёмони тўғри йўлни топганидан кейин ундан чиқишидир. Бирор нарса оз бўлса-да, ўзига машгул қилган кўп нарсадан, яъни Аллоҳга итоатдан ажратган нарсадан яхшидир. Кечирим сўрашнинг ёмони ўлим келиб қолган ондагидир. Пушаймонликларнинг энг ёмони қиёмат кунидагидир. Инсонларнинг хайрсизи жумага энг охирги келган ва Аллоҳни ёмон тил билан элаганидир. Хатолари энг кўп бўлган тил жуда кўп ёлгон гапирганидир.

Бойликнинг хайрлиси кўнғил бойлигидир. Озуқаларнинг хайрлиси тақво озуқасидир. Ҳикматнинг боши Аллоҳдан қўрқишидир. Ҳикматсиз шеър Иблиснинг ишларидандир. Хамр гуноҳларнинг ҳар турини бир жойга тўпланганидир. Фосиқ аёллар шайтоннинг тузоқларидир. Тарбия қилинмаган ёшлик аҳмоқликдан парчадир. Судхўрлик даромадларнинг энг ёмонидир. Таомнинг энг ёмони етим молини ейишидир. Бахтли киши ўзидан бошқасининг ҳолидан ибрат олган кишидир.

Ҳар инсон икки газ ўлчовли қабрга боради. Амалларнинг ҳисоб-китоби эса охиратга қолади. Амаллар муҳим бўлган натижалардир. Фикрларнинг ёмони нотўғри тушунчалардир. Мўминни сўкиш гуноҳкорликдир. Мўминни ўлдирishi кўфрдир. Мўминнинг гийбатини қилиш Аллоҳ буйруқларига осий бўлишидир.

Афв талаб қилган киши Аллоҳ томонидан афв этилади. Ким газабини ютса, Аллоҳ уни мукофотлантиради. Учраган зиёнга чидаган кишига, Аллоҳ нисбатини беради. Аллоҳ қийинчиликларга дуч келган кишининг ажрини бир неча марта оширади. Аллоҳга исён қилган кишини Аллоҳ азобига дучор қилади.

Эй Аллоҳим! Мени ва умматимни мағфират қил!

Эй Аллоҳим! Мени ва умматимни мағфират қил!

Эй Аллоҳим! Мени ва умматимни мағфират қил!

Ўзим ва сизлар учун Аллоҳдан мағфират тилайман!”³⁶

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам иштирок этган охирги сафар бўлган Табук сафари машаққатлар билан тўла, қийин сафар эди. Ислом қўшини 1000 километрлик масофани босиб ўтиб, Мадинага яқинлашганларида гўё бошқа қиёфага кириб қолган эдилар. Терилари суякларига ёпишган, соч-соқол бир-бирига аралашиб кетганди. Ҳолат шундай экан, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга:

“Энди кичик жиҳоддан катта жиҳодга ўтамиз!» - дея марҳамат қилдилар.

Саҳобалар ҳайрат билан:

– Ё Расулуллоҳ! Ҳолимиз кўриниб турибди! Бундан ҳам катта жиҳод борми? – деганларида Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

– Энди буюк жиҳодга – банданинг нафси билан курашишига (нафс жиҳодига) қайтаяпмиз! – дедилар.³⁷

Пайғамбаримиз бошқа бир ҳадисларида шундай дейдилар:

“Сенинг энг хатарли душманинг нафсингдир!” (Ажлуний, I, 143).

Нафс жиҳоди маънавий таълим-тарбиядир. Гоя ахлоқни ёйиш ва инсонни “қомил-инсон” ҳолатига айлантиришдир. Бунинг

36 Вакидий, III, 1016-1017; Аҳмад, III, 37; Ибн Касир, “Ал-Бидоя ван-ниҳоя”, Қоҳира 1993, V, 13-14.

37 Суютий, II, 73; Мунаввий, “Файзул қадир шарҳул жамилус-соғир”, Байрут 1994, III, 141/2873; Али ал-Муттакий, IV, 430/ 11260 қаранг.

Саодат асри хотиралари: Табук ○

йўли илоҳий ҳақиқатларга йўғрилган ақл, «Иймон», гўзал ахлоқ билан безатилган қалб, Қуръон ва Суннатнинг руҳонияти билан зийнатланган ҳол ва амаллар билан “тавҳид мерожига юксалиб”, камолга эришишдир.

Аллоҳ таоло моллари ва жонлари билан фидокорлик мусобақасига киришган саҳобаи киромларнинг олий ҳолларидан ибрат олиб, тоқатимиз нисбатида диний ғайрат соҳиби бўлишимизни насиб айласин! Кўнгилларимизни Қуръон ва Суннат билан нурафшон этсин!..

Омин!..

Набавий ахлоқ билан хулқланиши

Расулуллоҳ саллалоҳу алайҳи ва саллам барча инсониятга, хаттоки коинотдаги барча мавжудотларга раҳмат бўлди. Яна у Раҳмат Пайғамбари бизга сокин коинот китобининг саҳифаларини очди. Сирли ва мажхул тилларнинг зикр ва тасбеҳларига таржимон бўлди. Аллоҳ таоло ислом билан мақсад қилган “комил инсон” қиёфасини Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам шахсида кўрсатди ва у зотни барча инсоният учун ўрнак-намуна қилди.

Набавий ахлоқ билан хулқланиш

“Кел, эй кўнгил! Ҳақиқий байрам Жаноби Муҳаммадга етишишдир. Чунки оламнинг ойдинлиги ул муборак зот жамолининг нуридандир” (Жалолиддин Румий).

Яратилиши билан коинотдаги мавжудотларнинг энг шарафлиси бўлган инсоннинг ҳақиқий қиймати моддий тузилишидан кўра маънавий дунёсида, яъни ахлоқи билан ўлчанади. Инсониятнинг ахлоқ ва фазилат тарихи ҳақ динларнинг ҳам тарихидир. Зеро, гўзал ахлоқ диннинг кўнгилда яхши «ҳазм қилиниши», камолга етишиши натижасидир. Шу жиҳатдан Ислом ахлоқи динимизнинг асли, асоси ва бевосита ўзидир.

Ўткинчиларнинг қаноат ва нуқтаи-назарлари комил ахлоқ низомида ўлчов бўлолмайди. Ахлоқ низомининг қиймати, қанчалар илоҳий асосли эканига боғлиқдир. Чунки инсон табиятини яхши биладиган Зот – унинг яратувчиси бўлган Аллоҳ таолодир. Шу жиҳатдан инсоният оламининг ахлоқи илоҳий баён билан собит бўлган, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва У зотнинг қалбига нозил қилинган Қуръони карим билан камолга эришгандир.

Чунончи, ояти каримада:

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом) Сиз (Охират азобидан) огоҳлантирувчилардан бўлишингиз учун қалбингизга уни

(яъни, Қуръонни) **Рухул-Амин – Жаброил очик равшан арабий тил билан нозил қилди**” («Шуаро», 193-195).

Аллоҳ рози бўлган амаллардан иборат бўлган гўзал ахлоқ Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак тиллари ва амаллари билан инсониятга етказилган.

Расулulloҳнинг ахлоқини сўраганларга Оиша розияллоҳу анҳо онамиз: “*Унинг ахлоқи Қуръондир*”, - деб айтганлари бежиз эмас. Зеро, набавий ахлоқ бутунлай “**Қуръон ахлоқи**”дан иборатдир (Муслим, «Мусофирун», 139). Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам тирик Қуръон ўлароқ умри давомида ҳар бир ҳолатлари ва амаллари билан шарафли қалбларига нозил қилинган Қуръони каримнинг амалий ифодасини кўрсатдилар.

Аллоҳ таоло Исломдан мақсад қилган “комил инсон” сиймосини Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам шахсида кўрсатган, у зотни барча инсоният учун ўрнак шахсият қилган.

Яна у зотнинг ахлоқини улуғлаш мақсадида:

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿٣٩١﴾
عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٤٩١﴾

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом), **албатта, Сиз учун** (кофирларнинг бундай озорларига сабр-тоқат қилганингиз сабабли) **битмас-туганмас ажр-мукофот бор. Албатта, Сиз улуғ хулк узрадирсиз**” («Қалам», 3-4) деб марҳамат қилган.

Гўзал ахлоқнинг Аллоҳ наздидаги ҳақиқий қийматини тушуниш учун Аллоҳ таолонинг буюк каломи Қуръони каримга назар солиш етарлидир. Ахлоқ Қуръони каримдан энг муҳим ва асосли жой олган сифатлардан биридир. Шунингдек, Қуръони каримда

кўп жойни эгаллаган қиссалар ҳам бу жиҳатдан ахлокий асосларни тўлдирувчи аҳамиятга эгадир.

Мавлоно Жалолиддин Румий бу ҳақиқатни қанчалар гўзал ифода қилади:

“Кўзингни оч ва Аллоҳнинг каломига бошидан бошлаб назар сол! Оятма-оят бутун Қуръон одоб таълимидан иборатдир!”

Пайғамбаримиз Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам ҳам:

“Мен бошқа бир мақсад билан эмас, гўзал ахлоқни такомилга етказиш учун юборилдим”, (Муватто, Хуснул хулқ, 8) деб ўз вазифасининг моҳиятини баёно этганлар.

Дарҳақиқат, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг қутлуғ ташрифи билан оламнинг қорайган уфқлари нурга ғарк бўлди, инсоният қутган янги саодат тонги отди, қалблар нурланди, фаҳму фаросатлар янгиланди, жирканч жараёнлар тўхтатилди. У буюк Пайғамбарнинг файз ва баракоти билан олам абадий баҳорга қовушди. У зот инсониятни ҳақиқий шараф ва ор-номусга, хайр-ҳасанотга, ҳаққа, адолат ва тенгликка эриштирди. Ҳаёт ва абадиятнинг сирини уларга ошкор қилди.

Пайғамбар бўлган у олий зот саводсиз бир жамятда улғайди. Лекин олиб келган буюк китоби билан дунё кутубхоналарининг нур манбаи бўлди. Кўнгиллари хислат, сир ва илоҳий илм билан тўлдирди. У китоб келиши билан минбарлар, меҳроблар, курсилар Ҳақнинг ҳақиқат дарсларини ўқитишни бошлади.

Жаноби Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам барча инсониятга, ҳаттоки коинотдаги барча мавжудотларга раҳмат бўлди. Сўнг у Раҳмат Пайғамбари алайҳиссалом бизга сокин коинот китобининг саҳифаларини очди. Сирли ва мажхул тилларнинг зикр ва тасбеҳларига таржимон бўлди. Инсонийлик ор-номусини йўқотган ва ҳайвоний ҳаётга шўнғиган шахсларни

хақиқий инсонийлик шарафи ва кадр-қимматига қовуштириб, кўнгиллардаги муҳаббат саройининг султони бўлди.

Унинг муҳаббатига муяссар бўла олиш абадий саодат хазинаси, жаннат йўлланмаси ва илоҳий хузурга кириш ҳужжатиدير. Шубҳасизки, унинг олий муҳаббати унда ўткинчи бўлиш насиб қилганларнинг саодатларидир. Инсониятнинг энг буюк ахлоқ қаҳрамони бўлган Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг энг яхши издошлари эса, саҳобаи киром ва Ҳақ дўстларидир. Уларнинг изларидан юрган барча мўмин зотлар ҳам энг гўзал ахлоққа эга бўлган ор-номус соҳибларидир.

Кўнгиллари Расулulloҳнинг муҳаббати ила тўлган саҳобаи киром у зотга ҳар хусусда итоат қилдилар, у зотнинг ахлоқлари билан хулқландилар ва Аллоҳ таолонинг мақтовига муяссар бўлдилар. Чунончи, ояти каримада:

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ
بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“**(Ислом динига кириш борасида) муҳожир ва ансорларнинг энг пешқадамлари ва уларга чиройли амаллар билан эргашган зотлардан Аллоҳ рози бўлди ва улар ҳам Ундан рози бўлдилар. Яна (Аллоҳ) улар учун остидан дарёлар оқиб турадиган, улар абадий қоладиган жаннатларни тайёрлаб қўйди**” («Тавба», 100) деб марҳамат қилинмоқда.

Бизнинг саҳоба бўлиш имкониятимиз йўқ. Аммо ояти каримада марҳамат қилинганидай **“уларга чиройли амаллар билан эргашган”** мўминлар сифатида Аллоҳ таолонинг рози-

лигига муяссар бўлиш имкони ва эҳтимоли ҳаётимиз давомида кўлимиздадир.

Саҳобаи киромдан кейинги асрларда эса, Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ахлоқини бизларга энг гўзал тарзда етказганлар. Аллоҳ таоло ўз дўстларини бизларга намуна қилиб кўрсатмоқда. Улар:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Огоҳ бўлингизким, албатта, Аллоҳнинг дўстларига (Охиратда) бирон хавф-хатар йўқ ва улар ғамгин бўлмай-дилар” («Юнус», 62) ояти каримасида марҳамат қилинганидай, Аллоҳ наздида жуда олий мавқега эгадирлар. Шубҳасизки, бу илоҳий кафолатдан насибадор бўлиш учун Аллоҳнинг дўстлари изидан юриш лозим.

Ибни Бурайда ал-Асламийдан шундай хикоя қилинади:

“Бир одам Ибн Аббосга жуда хунук гапларни айтди. Ибн Аббос розияллоҳу анҳу эса жим турди. У одам ҳайратланиб, Ибн Аббосдан нега жавоб қайтармаётганини сўради. Ибн Аббос эса:

«Менда уч хислат борки, булар сенга жавоб беришимга монедир», - деди ва у хислатларни навбат билан айтиб берди:

1. Аллоҳнинг Китобидан бир оят ўқилганида; кошки барча инсонлар менинг шу оятдан тушунганим маъно ва ҳикматларни билсалар, деб истаб қоламан.

2. Мусулмон ҳокимнинг адолат тарқатганини эшитганимда жуда севиnamан, ҳолбуки у ҳоким билан ҳеч қандай моддий-маънавий боғлиқлигим йўқ.

3. Мусулмонларнинг шаҳрига ёмғир ёғса ҳам севинаман, ҳолбуки у шаҳарда на ўтлаган ҳайвоним, на ерим бор», - деди (Ҳайсамий, IX, 284).

Яна бир ҳикояда келтирилишича, Абу Дужона розияллоҳу анҳу бетоб вақтида зиёратига келганлардан бири унинг юзи нур каби порлаганини кўрди ва ундан:

“Юзинг нега бунчалар порлаяпти?” - деб сўради. У эса шу жавобни берди:

“Менинг икки амалим бор:

Менга тегишли бўлмаган ҳолатларда жим тураман.

Кўнглим мўминларга нисбатан ёмон гумондан узоқда бўлади. Ҳар мўминга яхши гумоним бор” (Ибн Саъд, III, 557).

Демак, кўнгилнинг мана шундай дин биродарлиги туйғуси билан тўлиши саҳобалар муҳаббатларининг гўзал мисолидир. Саҳобаи киромни раҳбар қилиб олган, уларга гўзаллик билан эргашган мўминларнинг кўнгиллари ҳам ёлғиз қалб ҳолатига келиши лозим бўлади. Бир биродарининг севинчи билан севиши, изтиробидан куйиниб-қайғуриш ҳар бир мўминнинг асл табиатидир.

Али розияллоҳу анҳу шундай дейдилар:

“Икки неъмат борки, мени қайси бири кўпроқ севинтирганини била олмайман. Биринчиси, кишининг эҳтиёжини кондиришимни умид қилиб, менга келиши ва самимият билан мендан ёрдам сўрашидир. Иккинчиси эса, Аллоҳ таолонинг у кишининг орзусини менинг воситам орқали бажо келтирилиши ёки осонлаштиришидир. Бир мусулмоннинг ғам-қайғусини аритишни дунёларга тенг олтин ва кумуш эгаси бўлишдан кўра афзал кўраман” (Али ал-Муттакий, VI, 598/17049).

“Нафсим, менинг нафсим” худбинлигидан кутилиб, “умматим, умматим” ғамхўрлигига юксалишни рағбатлантирган пайғамбар ахлоқининг саҳобалар кўнгил дунёсида жилваланиши яна бир мисол эса шундайдир:

Ибн Аббос розияллоху анху Пайғамбаримизнинг масжидида эътикофда экан, бир киши ёнига келиб салом берди ва ўтирди. Ибн Аббос розияллоху анху:

“Биродарим, сени толиққан ва ғамгин ҳолда кўраяпман”, - деди.

“Ҳа, эй Расулуллоҳ амакисининг ўғли, ғамгинман! Фалончи пул эвазига мени кулликдан озод қилганди, аммо шу қабр эгаси (Расулуллоҳ) ҳаққи-хурмати айтаманки, унинг қарзини тўлай олмаяпман”.

“Сен ҳақингда у билан гаплашайми?”

“Ўзингиз биласиз”.

Ибн Аббос розияллоху анху оёқ кийимини олиб масжиддан чиқди. У одам Ибн Аббосга:

“Эътикофда эканингизни унутдингизми, нечун масжиддан чиқдингиз?” – деб сўрди.

Ибн Аббос розияллоху анху:

“Йўқ! Мен шу қабрда ётган ва орамиздан яқиндан айрилган зотдан эшитдимки (буларни айтар экан кўзларидан ёшлар оқарди):

“Кимда-ким, бир дин биродарининг мушкулини осон қилиши билан машғул бўлса ва унинг мушкулини осон қилса, бу ўзи учун ўн йил эътикофда қолишдан кўра хайрлидир. Ҳолбуки, бир киши Аллоҳ розилиги учун эътикофга кирса, Аллоҳ таоло у киши билан

олов ўртасида уч ҳандақ яратадики, ҳар ҳандақнинг ораси шарқ билан ғарб орасичалик узоқдир".³⁸

Саҳобаи киромни бундай ғамхўр, шафқатли ва марҳаматли қилган туйғу Расулulloҳга бўлган чексиз муҳаббат билан у зотнинг изидан юриш ғайрат ва ҳаяжони эди. Чунончи, Расулulloҳнинг севганини ўз севганларидан кўра афзал кўрар, керак бўлса, ўз орзуларидан воз кечишга ҳам иккиланмас эдилар.

Чунончи, Умар розияллоху анху Пайғамбаримиз озод қилган Зайд ибн Ҳорисанинг ўғли Усомага уч минг беш юз дирхам нафақа тайинлаган, ўз ўғли Абдуллоҳга эса уч минг дирхам берганди.

Абдуллоҳ отаси Умарнинг бу тақсимига эътироз билдириб:

“Усомани нечун мендан устун кўраяпсиз? У урушда мендан кўра кўпроқ қатнашмаган-ку ахир!” - деганди.

Умар розияллоху анху шундай жавоб беради:

“Ўғлим! Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва саллам Усоманинг отасини сенинг отангдан кўра кўпроқ севарди. Усомага эса сендан кўпроқ муҳаббати бор эди. Шу сабабли Расулulloҳнинг севганини ўз севганимдан кўра афзал деб билдим” (Термизий, «Манокиб», 39/3813).

Ҳозирги кунда ҳам саҳобалар каби Расулulloҳнинг муҳаббати билан у зотнинг юксак ахлоқини ўрганишга мажбурмиз. Орадан ўтган асрларга қарамай, уларни ҳеч қачон эскирмайдиган, сўлмайдиган гўзалликларини бардавом қилиш йўлида ғайрат кўрсатишимиз керак. Зеро, Пайғамбаримизнинг ҳақиқий

³⁸ Байҳақий, *Шуабул-ийман*, Байрут 1990, III, 424-425

уммати бўлиш шарафи ва бахтиёрлигига лойиқ бўлишнинг бадалли шу.

Умар ибн Ҳаттоб розияллоху анхунинг мана бу ривояти саодат асридан кейин яшаган Қуръон ва Суннат йўлида ҳаёт кечирганлар учун улуғ пайғамбарга оид қанчалар гўзал хушхабарни ўз ичига олишдадир:

“Бир куни Пайғамбаримиз алайҳиссалом билан ўтирган эдик. Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам:

«Айтингларчи, мўминлар орасида энг иймони мустаҳками кимлардир?» - деб сўрадилар.

Саҳобалар аввал фаришталарни, кейин пайғамбарларни, сўнг шаҳидларни энг мустаҳкам иймонга эга кишилар деб зикр қилсалар ҳамки, Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам ҳар сафар:

“Ҳа, улар шундайлар ва бу уларнинг ҳақларидир. Аллоҳ уларни шундай мартабага чиқарганки, бу даражанинг уларга берилишига ҳеч нарса қаршилик қила олмайди? Аммо мен булар ҳақда сўрамаянман”, - деявердилар.

Саҳобалар:

“Ундай бўлса кимлар эканини сиз айтинг, ё Расулуллоҳ!» - деганларида Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам шундай дедилар:

«Улар оталари ва боболарининг йўлларини сақлаган баъзи кишиларки, мендан кейин келадилар. Мени кўрмаган бўлсалар-да, менга иймон келтирадилар, мени тасдиқлайдилар ва Қуръонни ўқиб, унга амал қиладилар. Демак, иймон келтирганлар ичида энг мустаҳкам иймонга эга бўлганлар шулардир» (Ҳоқим, IV, 96/6993; Хайсамий, X, 65).

Ҳадиси шарифдаги хушxabарни тўғри идрок этиб, Қуръон ва Суннат асосида яшаш ҳар бир мўминнинг вазифасидир. Охират диёрида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоатларини умид қилар эканмиз, Қуръон ва суннатдан узоқ ҳолатда бўлишимиз зиёндан бошқа нарса бўлиши мумкин эмас. Чунончи, ўзларига келган Қуръони каримга хилоф ҳаёт кечирганлар ҳақида охиратда Пайғамбаримизнинг Парвардигорига шикоят қилишлари ояти каримада шундай билдирилмоқда:

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا

«Пайғамбар айтди: «Ё Парвардигорим, дарҳақиқат, менинг қавмим ушбу Қуръонни тарк этдилар», - деди» («Фурқон», 30).

Демак, охиратда бу набавий шикоят сабабчиларидан бири бўлмаслик учун у зотга уммат бўлишнинг шартлари асосида яшаш лозим. Бунинг йўли эса, Қуръони каримни ўз одобига мос шаклда, яъни махражига, тажвидига риоя қилиб жуда кўп тиловат қилиш, ичидаги маъноларга ошно бўлиш, ҳаётнинг ҳар лаҳзасига татбиқ этишдир.

Бундай яшаганлар учун Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бу дунёда ҳам, охиратда ҳам муҳаббат ва шафқат канотлари очиқдир. Нотўғри йўлларда адашган, Қуръон ва Суннатни тарк этганлар эса, қаттиқ пушаймонлик ва паришонликка мубтало бўлажақлар.

Чунончи, Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобалари билан биргаликда қабристонга бордилар ва:

“Аллоҳнинг саломи сизларга бўлсин, эй мўминлар диёрининг сокинлари! Иншааллоҳ, бир кун биз ҳам сизларга қўшиламиз.

Биродарларимизни кўришни жуда ҳам хоҳлайман. Уларни қанчалар соғиндим!” - дедилар. Саҳобаи киром:

«Биз сизнинг биродарларингиз эмасмизми, ё Расулulloҳ?» – деб сўрашди.

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам:

“Сизлар менинг саҳобаларимсизлар, биродарларим эса ҳали дунёга келмаганлар”, - дедилар.

Шунда саҳобалар:

«Умматингиздан ҳали дунёга келмаганларни қандай танийсиз, эй Расулulloҳ?» - дейишди.

Пайғамбаримиз саллalloҳу алайҳи ва саллам:

“Бир кишининг пешонаси ва оёқлари оқ бўлган оти борлигини ўйланг. Одам бу отини барчаси қора бўлган бир тўда отлар орасидан топа олмайдими?” - деб сўрадилар.

Саҳобалар:

«Ҳа, топади, эй Расулulloҳ!» - дедилар.

Шунда Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилдилар:

“Ана ўшалар ҳам таҳоратлари сабабли юзлари нурли, қўл ва оёқлари порлоқ бўлиб келадилар. Мен аввалроқ бориб, ҳовузимнинг бошида уларни инъом қилиш учун кутаман. Диққат қилинг! Бир неча кишилар ёввойи туянинг устида қувилиб, узоқлашгани каби менинг ҳовузимдан қувиладилар. Мен уларга «Бу ерга келинглар», деб нидо қиламан. Улар менга:

«Улар сендан кейин ҳолларини ўзгартирдилар, сенинг Суннатинга эргашимасдан, бошқа йўлларда адашдилар, катта гуноҳларга қўл урдилар», - дейилади.

Шунда мен ҳам:

«Узоқ бўлсинлар, узоқ бўлсинлар», - дейман (Муслим, «Таҳорат», 39).

Бошқа ривоятда эса баён этилади:

“Менга айтиладики:

*«Сен уларнинг сендан кейин нималар қилганини биласанми!»
Мен эса:*

«Мендан кейин (йўналиш ва ҳолларини) ўзгартирганлар узоқ бўлсинлар, узоқ бўлсинлар!» - дейман” (Муслим, «Фадойил», 26).

Аллоҳ таолога шукрлар бўлсинки, биз ожиз бандаларини ҳеч қандай бадал тўламасдан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг уммати бўлиш билан шарафлантирди. Шу боисдан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббатига ва “*Биродарларим*” деган эътирофларига лойиқ бўлишнинг йўли У зотнинг Суннатига маҳкам боғланиш ва ахлоқлари билан ҳулқланишдир.

Яратилиши бир мўъжиза бўлган Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва у зотнинг гўзал ахлоқларини тўла англаб етиш ҳамда буни тил билан ифода этиш имконсиз. Олиб борилган барча изланишлар у зотни тўлақонли идрок этишга кифоя қилмайди. Бир пиёлага уммонни сифдириш мумкин бўлмаганидай, Пайғамбаримизнинг кашф этиш ҳам имконсиз. У зотни таърифлаш учун тилимиздан тўкилганлар барча сўзлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тенгсиз гўзалликларидан таралган бир парча холос.

Ё Парвардигоро! Пайғамбарингнинг гўзал ахлоқ ва руҳониятидан қалбларимизга ҳиссалар насиб айла! “Онам, отам, жоним сизга фидо бўлсин, ё Расулulloҳ!” - деган муборак кўнгиллар файзу ҳикмати билан кўнгилларимизни севинтир!..

Омин!..

Қуръони карим таълими

Қуръони карим Аллоҳ таолодан барча инсониятга келган хидоят мактубидир. Бу мактуб билан Аллоҳ таоло бандаларини жаннатга даъват қилади. Бу даъватга жавоб бериш учун Қуръонни қалб кўзи билан ўқий олиш, мазмунини теран ҳис этиш, умрни Қуръон асосида барпо этиш, тоза қалб эгаси бўлиш лозим. Барча умматнинг ўз илдизига қайтишини таъминлайдиган асл хизмат, яъни Қуръони каримга йўналтирилган вазифаларга бу кунларда ҳам ривож бера олишдир.

Қуръони карим таълими

Қуръон бир учи Аллоҳнинг, иккинчи учи эса сизнинг қўлингизда бўлган мустаҳкам ип (каби)дир. Унга маҳкам боғланинглар. Ана шунда адашмайсизлар ва ҳалок бўлмайсизлар (Ҳайсамий, IX, 164).

Ҳаётида минг бир синовларга рўбару келган инсон ўз ички оламидаги жиддий мушоҳада ва тафаккур оламига киришга мажбурдир. Аммо абадиёт сафарининг моҳиятини англашга инсоннинг ақлу идроки, онгу шуури ожиздир. Шу сабабли ҳаётнинг бу мураккаб имтиҳонида инсон илоҳий баёнлар орқали йўл топишга катта эҳтиёж бор.

Улғайиш тарбия қонунига боғлиқ бўлгани каби, ақл ва ҳислар ҳам диний мушоҳадага, иймон файзи билан баркамоллашишга, илоҳий тарбия остига киришга мажбурдир. Акс ҳолда ақл ҳам, туйғулар ҳам йўл кўрсатишда адашади ва эгасини ҳалокатга йўлиқтиради. Бу ҳаёт сафарининг мавҳум жиҳатларини маълум қилган, саволларининг ечимига қовуштирган, зулматни ёритган, ақл ва қалб учун ҳар жиҳатдан мос далилларни ўз ичига олган ягона илоҳий китоб Қуръони каримдир.

Қуръони карим инсонга аввало: **“Сен Аллоҳнинг бандаси-сан, Қуръоннинг очиқ далиллари билан яша, Қуръоннинг очиқ далиллари билан ўл!”** дейди. Қуръони карим абадий ҳузурга қовушишнинг йўлини кўрсатган, ер ва осмоннинг «овозини» эшиттирган, инсонлар зулматдан нурга чиқишлари учун **“Қалби пок Муҳаммад”**га нозил қилинган илоҳий китобдир.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва у зотнинг қалбидан оламга ёйилган Қуръони карим инсоният учун энг

муҳим икки нурнинг манбаидир. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай дейдилар:

“Сизга мендан кейин адашмаслигингиз ва маҳкам боғланишингиз учун икки муҳим омонат қолдираяпман. Мен учун бири иккинчисидан азизроқдир. Уларнинг бири Аллоҳнинг Китобидир! Қуръон самодан ер юзига туширилган мустаҳкам ип кабидир. Иккинчи омонат эса оилам, аҳли байтимдир. Қуръон ва аҳли байтим жаннатда, ҳовуз олдида мен билан учрашгунингизгача бир-бирларидан ажралмайдилар. Мендан кейин у иккисига нисбатан қандай муомалада бўлишингизга эътибор қаратинг!” (Термизий, «Маноқиб», 31/3788).

Қуръони карим коинотнинг яратилиш ғоясини ва инсоннинг борлиқ ҳикматини баён этган, коинотдаги илоҳий низомга лойиқ ҳолда яшашимиз лозимлигини билдирган илоҳий фармондир. Аллоҳ таоло ояти карималарда **инсон, Қуръон** ва **коинот**даги олий мезонга шу тарзда муносабат билдирмоқда:

لَرَحْمٰنٌ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

“Меҳрибон Зот (Муҳаммад Пайғамбар ва унинг умматларига) **Қуръонни таълим берди. У Зот инсонни яратиб**, (дилидаги мақсадини аён эта эта олиши учун) **баённи (нуткни) таълим берди”** («Раҳмон» 1-4).

Ояти каримада аввало Қуръон ўргатилиб, сўнг инсоннинг яратилиши ҳақида сўз бориши яратилиш ҳикматларидандир. Бу ифода инсон бошқа махлуқотлардан ўзгача қилиб яратилгани, “банда” эканини билдирмоқда ва шу билан биргалликда, Қуръон олдидаги масъулиятимизни эслатмоқда. Зеро, инсоннинг ҳақиқий ор-номуси ва шарафи Қуръон билан яшагани ва унинг ахлоқи билан хулқлангани билан чамбарчас боғлиқдир. Раҳмон

бўлган Аллоҳ инсонлар билан алоқа қилиш лутфи учун бандаларига энг буюк омонат қилиб Қуръони каримни юборгандир.

Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Сиздан бирингиз Парвардигорига ёлвориб, У билан гаплашишни севса кўнгиш сакинати билан Қуръон ўқисин” (Суютий, I, 13/360).

Аллоҳ таоло ҳидоят раҳбари бўлган Қуръонни идрок эта олиш учун ҳам инсонга баён қобилиятини берган. Юқоридаги ояти карималарнинг давомида эса шундай деб марҳамат қилади:

“Қуёш ҳам, ой ҳам (аниқ) ҳисоб-ўлчов билан (жорий бўлур). Ўт-ўлан, дов-дарахт ҳам (ёлғиз Аллоҳга) сажда қилур-бўйинсунур. У Зот осмонни баланд қилиб қўйди ва сизлар тош-тарозида туғёнга тушмасликларингиз (яъни, ўзгаларга зулм қилмасликларингиз) учун мезон-тарозини ўрнатди. (Эй инсонлар, ўзаро олди-бердиларингизни) тўғри, адолат билан тортинглар ва тарозидан уриб қолманглар!” («Раҳмон» 5-9).

Бошқа сурада эса шундай марҳамат қилинмоқда:

“У етти осмонни устма-уст қилиб яратган Зотдирки, сен (эй инсон), У Раҳмоннинг (Меҳрибон Зотнинг) яратишида бирор тавофут-нуқсонни кўрмассан. Энди кўзингни яна (самога) қайтаргин-чи, (унда) бирон нуқсон-ёриқни кўрарми-кансан?.. Сўнгра кўзингни қайта-қайта (самога) қайтаргин, кўзинг сенга чарчаб, ҳолдан тойган ҳолда қайтур (аммо Аллоҳ таоло яратган осмонлардан бирон айб-нуқсон топа олмас)” («Мулк», 3-4).

Парвардигоримиз ояти карималарда коинотдаги жараёнларни “ақл эгаларига” кўрсатмоқда. Мулоҳаза қилиш керакки, коинотда айланадиган ва тезлиги, орбиталари турлича бўлган миллиардларча осмон жисмлари бир низомга тобеъ бўлмаганларида эди, коинот ҳаттоки бир сония ҳам борлиқ оламида қолиши мум-

кин эмас эди. Миллионлаб йиллардан бери бу муаззам ҳаракат ва фаолиятга қарамай, бирор камчилик кўрилганми?

Оламни, кенг самони, ер юзидаги неъматларини мезонлар билан таъминлаган ва идора қилган Аллоҳ таоло коинот мезонидан кейин Қуръон мезони келишини билдиради. Мўъминлар дунё ва охират мезонларига кўра ҳаёт кечиришлари лозимлигини англатади.

Ҳақ субҳонаҳу ва таоло бизга Қуръони каримни ҳидоят раҳбари, шифо ва раҳмат қилиб туҳфа қилган. Бир мўмин учун ҳам энг буюк дунё ва охират неъмат Қуръони карим ва Пайғамбаримизнинг суннатларидир. Шунга кўра мўмин инсон руҳоний ҳаёт кечириши ва умри давомида Қуръоннинг хизматида бўлишга интилиши лозим.

Аллоҳ таоло шундай деб марҳамат қилади:

﴿۷۲﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿۸۲﴾

“У (Қуръон), ҳеч шак-шубҳасиз, барча оламлар учун – сизларнинг орангизда тўғри йўлда бўлишни хоҳлаган кишилар учун эслатмадир” («Таквир», 27-28).

Ҳадиси шарифларда шундай дейилади:

“Қуръонни ўқинглар! Чунки Қуръон қиёмат кунинда уни ўқиганларга шафоатчи бўлиб келади” (Муслим, «Мусофирун», 252; Ахмад, V, 249, 251).

“Қиёмат кунинда Қуръон ва дунёдаги ҳаётларини унга кўра тартибга келтирган Қуръон аҳли маҳшар майдонига келтириладилар. Шу пайт Қуръоннинг бошида келган «Бақара» ва «Оли Имрон» суралари (жисм ҳолига кириб) ўзларини ўқиганларни мудофаа қилиш учун мусобақалашадилар» (Муслим, «Мусофирун», 253; Термизий, «Фадаилул Қуръон», 5/2883).

“Ким Қуръони каримни ўқиб, унга амал қилса, қиёмат куни ота-онасига тож кийдирилади. Бу тожнинг нури қуёш дунёдаги уйга берадиган нурдан гўзалроқдир. Ундай бўлса, Қуръони каримга амал қилганнинг нури қандай бўлади, ўйлаб кўринглар-чи?”
(Абу Довуд, «Витр», 14/1453).

Аллоҳ *“Сизнинг энг хайрли бўлганингиз, Қуръонни ўрганган ва ўргатганларингиздир”* (Бухорий, Фазаил Қуръон, 21) деб марҳамат қилган. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эса, умматига ҳар қандай вазиятда Қуръон таълимига ғайрат кўрсатиш бора-сида юксак намуна бўлганлар. Чунончи, Анас розияллоҳу анҳу айтади:

*“Бир куни масжидда Пайғамбаримизнинг очликдан қорнига тош боғлаган ҳолатда, тик туриб суффа аҳлига Қуръон ўқитганини кўрдим”.*³⁹

Абу Имома розияллоҳу анҳу шундай дейди:

Бир киши Пайғамбаримиз ёнига келди ва:

«Ё Расулulloҳ! Фалончиларнинг ҳиссаларини олиб сотдим, шунча-шунчадан фойда қилдим», - деди.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Сенга бундан ҳам фойдали нарсдан хабар берайми?” - дедилар. У киши:

«Шундай нарса борми?» - деб сўради.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Қуръондан ўн оят ўрганган киши сендан кўра кўпроқ фойда кўргандир!” - дея марҳамат қилдилар.

³⁹ Абу Нуайм, *Ҳилятул-авлиё* Байрут 1967, I, 342

Шундан кейин у одам ўн оят ўрганиб келди ва буни Расулulloҳга билдирди (Ҳайсамий, VII, 165).

Охират фойдасининг дунё фойдасидан кўра ўлчанмайдиган даражада қийматда ва абадий эканини билган саҳобаи киром абадий саодат сармоясини қозонишнинг лаззат ва ҳаловатини туйдилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳақда шундай дейдилар:

“Ҳар зиёфат берган, зиёфатиға (инсонларнинг) келишини хоҳлайди ва бундан хурсанд бўлади. Қуръон ҳам Аллоҳнинг зиёфатидир. Ундан узоқ бўлманглар» (Доримий, «Фазоилул Қуръон», 1).

Саҳобаи киром ҳам Қуръон ва пайғамбарга оид хусусият-ни ҳаёт дастурига айлантиргандилар. Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху улардан бирига бир оят ўқитар (ўргатар) ва:

«Бу оят устига қуёш чиққан ва ер юзида бўлган ҳар нарсадан хайрлироқдир», - дер эди. Бу сўзини Қуръоннинг ҳар ояти учун такрорларди (Ҳайсамий, VII, 166).

Қуръони каримни мукамал таълими учун қуйидаги уч босқичга риоя қилиниши керак:

Тўғри ўқиш, тиловат ва тажвид.

Ояти Каримада марҳамат қилинади:

“...Қуръонни тартил билан (яъни, дона-дона қилиб) тиловат қилинг!” («Музаммил», 4)

Ҳадиси шарифда ҳам Қуръонни гўзал ўқишга буюрилган:

“Қуръонга моҳир киши элчи, ҳурматланган, итоаткор (фаришта)лар биландир. Қироат қилсаю, бу унинг учун қийин бўлганга эса икки ажр бордир», деганлар» (Бухорий, «Тавҳид», 52).

Яна бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Шубҳасиз, инсонлардан Аллоҳга яқин бўлганлар бор!» - дедилар. Саҳобаи киром:

«Эй Расулulloҳ! Улар кимлардир?» - деб сўраганларида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай жавоб бердилар:

«Улар Қуръон аҳли, Аллоҳ аҳли ва Аллоҳнинг хос бандаларидир!» (Ибни Можа, «Мукаддима», 16)

Кулайб ибн Шуҳайб дейди:

Бир марта Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳу Куфа масжидидан овозларнинг юксалганини эшитгач, нима бўлганини сўради. Унга:

“Одамлар Қуръон ўқияптилар ва ўрганаптилар”, - дедилар. Али розияллоҳу анҳу:

«Булар қанчалар бахтли! Булар Расулulloҳ наздида инсонларнинг энг севимлилари эдилар», - деди (Ҳайсамий, VII, 162).

Гувоҳи бўлинганидек, Қуръони каримни ўрганиш ва ўргатиш Аллоҳ ва Расулунинг муҳаббатини қозонишга энг буюк сабаблардан биридир. Қуръоннинг Аллоҳ ва Расули наздидаги шарафи ва қийматини билдирган шу тарихий манзара ҳам жуда ибратлидир.

Ухуд ғазоти охирида саҳобаи киром:

«Ё Расулulloҳ! Шаҳидларимиз жуда кўп. Бизга нима қилишимизни буюрасиз?» - деб сўрадилар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Чуқур ва кенг қабрлар қазинлар, ҳар қабрга иккитадан, учтадан қўйинлар!” – дедилар. Саҳобалар:

“Аввал қайсиларини қўяйлик?” - деб сўраганларида
Пайғамбар алайҳиссалоту вассалом:

“Қуръонни кўп билганни аввал қўйинглар!” - дедилар (Насай,
«Жанаиз», 86, 87, 90, 91).

Қуръони каримни тушуниш

Ояти каримада шундай дейилади:

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“Аниқки, Биз ушбу Қуръонда одамлар учун турли мисол-
лар келтирдик. Шояд эслатма-ибрат олсалар” («Зумар», 27).

Шунингдек, Аллоҳ таоло ояти карималарида бандаларидан
сўрайди:

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

“Дарҳақиқат, Биз Қуръонни зикр-эслатма олиш учун
осон қилиб қўйдик. Бас, бирон эслатма-ибрат олгувчилар
борми?” («Қамар», 17)

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا

“Ахир улар Қуръон ҳақида фикр юритмайдиларми?!
Балки дилларида қулфлари бор, (шунинг учун у дилларга
Қуръон нури етмаётгандир)?!” («Муҳаммад», 24)

Бошқа ояти каримада эса:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Қачонки Қуръон кироат қилинса, унга қулоқ тутингиз ва жим турингиз – шояд (Аллоҳ томонидан) раҳматга сазовор бўлсангизлар” («Аъроф», 204) дейилади.

Яъни, илоҳий марҳаматга муяссар бўлиш учун Қуръонга одоб билан яқинлашиш, уни хушув билан тинглаш ва талабчанлик билан ҳаётга татбиқ этиш керак.

Ривоятга кўра, Абу Ҳамза розияллоҳу анҳу Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳуга шундай деди:

«Мен Қуръонни жуда тез ўқийман. Қуръонни ўн кунда хатм қиламан».

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу эса унга шу маънода жавоб берди:

«Бақара сурасини фикр юритиб, қоидаси билан бир кечада ўқишим, менга сен ўқиган шаклда ўқишимдан хайрлироқ кўрилади». ⁴⁰

Сулаймон Дараний ҳам Қуръони карим ҳақидаги ҳисларини шу сўзлар ёрдамида ифодалайди:

“Мен бир оят ўқийман, тўрт-беш кеча уни ўйлайман, яхшилаб тушунмасдан туриб бошқа оятга ўтмайман”.⁴¹

Ийяс ибн Муовия Қуръони каримни тафаккурсиз ўқиганлар учун шу ўхшатишни келтиради:

“Қуръонни ўқиб, унинг маъноларини, нозикликларини билмаган ва ўйламаган киши қоронғу кечада ҳукмдордан ўзига мактуб келган, аммо бу мактубда нима ёзилганини била олмагани учун қўрқув босган киши кабидир. Қуръоннинг маъно ва нозикликларини тушунган киши эса ёруғлик олиб келиб,

40 Байхақий, *ас-Сунанул-қубра*, Дарул-фикр, тарихсиз., II, 396

41 Имом Ғаззолий, *Иҳёу Улумид-Дин*, Бейрут 1990, II, 374.

атрофни ёритган мактубда ёзилганларни ўқиган киши кабидир” (Куртубий, I, 26).

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръонни тушуниб ўқиган ва ҳукмларига амал қилган мўминларга Аллоҳ таоло буюк неъматларни ато этишини шундай ифодалайдилар:

“Бир жамоат Аллоҳнинг уйида тўпланиб, Аллоҳнинг Китобини ўқисалар ва орада музокара қилсалар, устларига ҳузур тушади. Уларни раҳмат қоплайди ва фаришталар атрофларини ўраб олади. Аллоҳ таоло эса, у кишиларни ўз ҳузурда бўлганлар орасида зикр қилади» (Муслим, «Зикр», 38).

“Ким Қуръонни ўқиб, гўзал шаклда ёдласа, ҳалоллини ҳалол деб, ҳаром дейилганини ҳаром деб қабул қилса ва буларга мувофиқ яшаса, Аллоҳ бу сабабли у кишини жаннатига киритади. Оиласидаги ҳақ меҳрини қозонган ўн кишига шафоат этиши ҳуқуқини беради” (Термизий, «Фазилул Қуръон», 13/2905; Аҳмад, I, 148).

Қуръон Аллоҳ таолодан барча инсониятга келган ҳидоят мактубидир. Аллоҳ таоло бу мактуб билан бандаларини Даруссуламга, яъни жаннатга даъват қилмоқда. Бунинг учун Қуръонни кўнгил кўзи билан ўқиш, оятларини тафаккур қилиш, мазмунини туйғу теранлиги билан илғаш, файзли ва жонли Қуръон ҳаётига интилиш, тоза қалб эгаси бўлиш керак. Қуръоннинг мазмунидан хабардор бўлишнинг заруратини Парвардигоримиз шундай англатмоқда:

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ

“Эй Мухаммад алайҳиссалом, ушбу Қуръон барча одамлар) оятларини тафаккур қилишлари ва ақл эгалари эслатмаибрат олишлари учун Биз Сизга нозил қилган муборак Китобдир” («Сод», 29).

Ояти кариманинг очиқ баёнидан қўринадикки, Қуръон У Зотнинг ўзи билан муҳим бир алоқа қуришимизни истайди. Бу алокани ўрнатиш учун жисмоний ва маънавий поклик зарур. Ояти каримада:

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخْرُوا عَلَيْهَا ضُمًّا وَعُمْيَانًا

“Уларга Парвардигорларининг оятлари эслатилган вақтида у (оятларига) гунг ва кўр ҳолларида ташланмайди-ган, (балки уларни англаб-билиб амал қиладиган) кишилардир” («Фурқон», 73) дея марҳамат қилинмоқда. Зеро, маънавий хасталиклар инсоннинг Қуръонга тўғри ва гўзал шаклда эришишига монёв бўлади. Қуръоннинг раҳмати, шифоси ва ҳидояти билан қовуша олмаганлар унинг файз ва баракотидан фойдаланмаганлари учун жисмоний ва маънавий покликка эриша олмайдилар. Шунинг учун Қуръонга қовушиш йўлида маънавий хасталиклардан покланиш ғайратида бўлиш ва қалб поклигига риоя қилиш лозим.

Яна Қуръони карим инсонлар томонидан ўрганилиши ва амалга тадбиқ қилиниши борасида шундай марҳамат қилинмоқда:

وَالكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾

“Очиқ-равшан Китобга-Қуръонга қасамки, албатта, Биз уни сизлар ақл юргизишингиз (маъно-мазмунини фаҳмлашингиз) учун арабий Қуръон қилдик” («Зухруф», 2-3).

Бу ва шунга ўхшаш ояти карималарда Қуръон мукаммал тушунилганида ва унинг асосида ҳаёт кечирилганида тафаккур қилишимиз осонлашишига урғу берилмоқда. Зеро, Қуръон онгу тафаккуримизга раҳбарлик қилади. Аллоҳнинг китоби барча

борлиқларнинг аввалидан ва яратилиш ҳикматларидан сўзлагани учун башарий илмларнинг юқорисидадир. Уларга раҳбарлик қилиш учун туширилгандир. Бу бораияти билан у инсониятни фаолиятсизликдан, яъни гўзал амаллардан йироқлашишдан қутқариб, юксак илоҳий ҳақиқатлар сирини тушунишга рағбатлантиради.

Ҳақиқатдан ҳам, бир минг тўрт юз йил аввал умуман саводи бўлмаган зотга туширилган Қуръони карим илмий ҳақиқатлар билан кучайиб келинмоқда. Ҳаттоки энг мумтоз олимлар жиддий изланишлари натижасида тайёрлаган қомусларда ҳам илмий ривожланишлар сабаб вақти келиб хато ва камчиликларга эга экани маълум бўлади ва замон ўзгаришларига мос равишда тузатиш, такомиллаштиришга эҳтиёж сезади. Қуръони карим бўлса асрлардан бери ҳеч қандай илмий раддияга учрамаганидай, илмий кашфлар ҳам доимо Қуръонни дастаклаб келаётир. Яъни, дунёвий илм доимо Қуръоннинг изидан келмоқда, Қуръоннинг олий баёнлари эса инсон илмларига бошловчилик қилмоқда.⁴²

Қуръон таълимида бу жиҳатларнинг ҳам ўргатилиши замондошларимизнинг Исломни тўғрироқ ва соғлом шаклда тушунишларига сабаб бўлади. Зеро, бугунги кунда инсонларнинг идроки ҳақиқатни билим билан исботлашга мойилдир.

1. Қуръони карим бўйича яшаш

Саҳобайи киром Қуръонни ўқир, англа, кўнгил оламига сингдирар ва ҳаётларига тадбиқ қилардилар. Умар розияллоху анху:

“Бақара» сурасини ўн икки йилда тугатдим ва шукрона сифатида тую қурбон қилдим» (Куртубий, I, 40) дейди. Яъни, Умар розияллоху анху ушбу суранинг ҳар бир оятини ёд олиб, улар ҳақда тафаккур қилиб, сўнгра уларда баён этилганларни

⁴² Усмон Нурий Тўпбош, *Раҳмат Шабодалари*, Стамбул 2001, 205-239 бетлар қаранг.

Қуръони карим таълими ○

хаётига татбиқ этган. Бунинг учун эса ўн йил керак бўлди. Бошқа саҳобалар ҳам Қуръон тиловати ва унга амал қилишда қатъиятли эдилар. Уларнинг Қуръон тиловатлари бугунги кунимиздагидек мазмунига аҳамият бермасдан шунчаки ўқиб қўйиш ёки ўлганларнинг руҳига ўқиш учун эмас эди.

Чунончи, Абу Умар Қуръон қорисини шундай таърифламоқда:

“Қуръон қорилари Қуръоннинг ҳукмларини, ҳалол ва харомларини билган ва ичидагиларга амал қилганлар” (Қуртубий, I, 26).

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Қуръони карим қориларининг бу илоҳий каломдан қандай таъсирланиши кераклигини шундай ифодалайди:

“Қуръонни ёдлаган киши инсонлар уйқудалик вақтларида уйғониб ибодат қилиши билан, халқ овқатланаётганда рўза тутиши билан, бошқалар севиниб, кўнгилхушлик қилаётганида оқибатини ўйлаб қайғуриши билан, одамлар бир-бирлари билан суҳбатлашар экан жим туриши билан, инсонлар кибрланар экан камтарлиги билан билиниши керак. Қуръон ёдлаган киши маҳзун, сабрли, тафаккур қиладиган ва сукут сақлайдиган ҳолатда бўлиши керак. Қуръон аҳли тошбағир, ғофил, бақироқ ва тезда ғазабланадиган бўлишдан ҳам эҳтиёт бўлишлари лозим” (Абу Нуайм, “Ҳилия”, I, 130).

Аллоҳ рози бўладиган банда бўлиш учун Қуръон қалбдан жой олиши зарурдир. Зеро, Пайғамбар алайҳиссаломнинг Қуръон йўлида яшаш ҳассослигидан ғофил қолганлар ҳақидаги ривоятлари кўнгилни титратувчидир:

قَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا

“Пайғамбар айтди: «Ё Парвардигорим, дарҳақиқат, менинг қавмим (Қурайш қабиласи) ушбу Қуръонни тарк қилиб (ундан юз ўгирдилар)»” («Фурқон», 30).

Ҳадиси шарифда киёмат куни Қуръон жисм ҳолига келиб, шикоят қилиши билдирилмоқда:

“Ҳар ким Қуръонни ўргангач (Қуръонни ўқиб бўлгач), у билан шугулланмаса, унга қарамаса (унга йўналмаса), қиёмат куни келганда, Қуръон у кишининг ёқасига ётишади:

*«Ё Парвардигоро! Бу банданг мени қамади. Мени тарк этди. Мендан узоқлашди. Менга амал қилмади. Мен билан унинг орасида Сен ҳукм бер», - дейди”.*⁴³

Саҳобаи киромнинг Қуръонга бўлган муҳаббати ва садоқати биз учун ибрат бўлиши керак. Улар Қуръон ахлоқига бурканиб, Қуръон ҳақиқатларининг ҳузури билан яшадилар. Қуръоннинг олий садосини дунёнинг тўрт томонига етказиш учун молларини, жонларини сахийларча фидо этдилар. Уларнинг Қуръон тиловатлари лафзларининг талаффузидан иборат эмасди. Уларнинг Аллоҳ каломини ўқишлари Қуръони Каримнинг ҳикмат ва сирларидан хабардор бўлиш, ундаги илоҳий ҳукмларни тушуниб, амал қилишни ўз ичига оларди. Зеро, Қуръондан ҳақиқий маънода фойдаланиш шундай бўлиши мумкин.

Саҳобаи киром Қуръонни қандай тушуниб ўқиганлари ва унга амал қилиш вақти келганида моллари ва жонларини фидо қилганларини кўрсатган мана бу ҳодиса ҳам жуда диққатни жалб қилади:

Анас розияллоху анху айтади:

Бир қанча кишилар Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг ёнларига келиб:

⁴³ Алусий, «Рухул-маоний», Байрут тарихсиз, XIX, 14.

Қуръони карим таълими ○

«Бизга Қуръонни ва суннатни ўргатадиган инсонлар юборсангиз!» - дедилар.

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам ансор қориларидан етмиш кишини юбордилар. Уларнинг ораларида тоғам ҳам бор эди. Улар Қуръон ўқир, тунда у ҳақда музокара қилишар эди. Қундузлари масжидга сув келтиришар, ўтин тўплаб сотишар, пулини суффа аҳли ва фақирларга овқат олар эдилар.

Улар:

«Аллоҳим! Сенга эришганимизни, Сендан рози бўлганимизни ва Сенинг ҳам биздан рози бўлганингни Пайғамбаримиз алайҳиссаломга етказ!» - дея шаҳид бўлдилар.

Бир одам тоғамнинг орқасидан келиб найза санчади, ҳаттоки найза вужудининг бир томонидан кириб, иккинчи томонига ўтиб кетади. Шунда тоғам:

«Қаъбанинг Парвардигорига қасам ичаманки, мен қозондим!» - дейди.

Бу ҳодисадан кейин Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам дедилар:

«Шубҳасизки, дин биродарларингиз шаҳид бўлдилар. Улар шундай дедилар: Аллоҳим! Сенга эришганимизни, Сендан рози бўлганимизни ва Сенинг ҳам биздан рози бўлганингни Пайғамбаримизга етказ!» (Бухорий, «Жиход», 9; Муслим, «Имора», 147)

Қуръон хизматига чопган бу Қуръон аҳли Парвардигоримизнинг розилигига ва ҳаёлга келмайдиган илоҳий лутфларга муяссар бўлгандилар. Бу илоҳий лутф манзараларининг намуналари эса шундайдир:

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам бир куни Қуръон ошиқларидан Убай ибн Қаъб розияллоҳу анҳуга қараб:

«Аллоҳ таоло «**лам юқуниллазина кафару**» сурасини сенга ўқишимни амр қилди», - дедилар.

Убай ибн Каъб розияллоҳу анҳу:

«Аллоҳ таоло менинг исмимни зикр қилдимиз?» - деди.

Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам:

“*Ха!*» - дея марҳамат қилдилар.

Убай ибн Каъб бу илоҳий икром олдида таъсирланиб йиғлади (Бухорий, «Манокйбул-Ансор», 16, «Тафсир», 98/1, 3; Муслим, «Мусафирун», 246).

Буюк Парвардигоримиз бу амри билан Убай розияллоҳу анҳунинг Қуръон ўқишга бўлган иштиёқ ва орзусини мукофотлантирганидай, саҳобаи киромни ҳам ундан Қуръон ўрганишга рағбатлантирди.

Демак, Исломнинг илк даврларида мусулмонлар Қуръони каримни шундай ҳурмат, муҳаббат ва ҳассослик билан ўқиб, маънавий ва руҳоний даражаларини юксалтирганлар. Уларнинг изидан борган орифлар, солиҳлар, зоҳидлар, ошиқлар ва содиқлар ҳам тирик Қуръон бўлдилар. Аммо, афсуски, бугунги кунда Қуръондан ўз саёз идроклари ва манфаатларига кўра фойдаланишга ҳаракат қилаётганлар ҳам топилмоқда. Уларнинг ҳолати ояти каримада баён этилади:

“Улар Аллоҳнинг оятларини озгина қийматга алмаштириб, (инсонларни) Унинг Йўлидан (яъни, динидан) тўсдилар. Дарҳақиқат, улар энг ёмон ишни қилгувчи бўлдилар” («Тавба», 9).

Ҳолбуки, Қуръони карим уларнинг тушунчаларидан жуда баланд даражада бўлган олий ва муборак китобдир. Ояти каримада Аллоҳ таоло Қуръоннинг фазилатини шундай келтиради:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Мана бу эса, Биз нозил қилган муборак китоб-Қуръондир! Бас, унга эргашингиз ва (Аллоҳдан) қўрқингиз! Шояд раҳматга эришсангизлар” («Анъом», 155).

Ҳадиси шарифда:

“Агар Қуръон тери ичига қўйилса ва оловга отилса ёнмайди”, (Ахмад, IV, 151,155) дейилади. Бу Ҳадиснинг маъноси эса, “Қуръони каримни ёдлаб, ҳукмларига риоя қилган киши жаҳаннамда ёнмайди», - демакдир.

Мана бу ҳадиси шариф ҳам бу ҳақиқатнинг бошқа бир ифода этилмоқда:

“Қуръон ўқинглар... Чунки Аллоҳ ичида Қуръон бўлган қалбга азоб бермайди...” (Даримий, «Фазоилул Қуръон», 1).

Яна Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу хушхабарга қарши бўлган хабар билан:

“Ичида Қуръондан бирон нарса бўлмаган киши, хароб уй қабидир” (Термизий, «Фазоилул Қуръон», 18/2913) деб бизни огоҳлантиргандир.

Кўнглимиз ҳаёт белгиси кўринмайдиган, қуриган чўл ҳолатига келмаслиги учун бизларга энг буюк илоҳий омонат бўлган Қуръонни ўқишимиз, тушунишимиз ва унга амал қилишни доимо бошимиз тожи қилишимиз керак. Унга нисбатан вазифаларимизга бепарволик қилиш, лоқайд бўлиш абадий йўқотишнинг энг даҳшатли сабабларидан биридир.

Аммо, афсуски, бугун шоу-бизнес вакиллари ва спортчилар ҳаёти ўрناق қилиб кўрсатилар экан, ҳақиқат ва саодат йўлининг раҳбарлари бўлган пайғамбарларнинг исмларини билиш, улар

хақидаги Қуръоний хабарлардан ибрат олмаслик қанчалар аянчли йўқотишдир.

Шунингдек, бугун кўпроқ чет тилларини ўрганиш учун ўқув марказлари, хусусий ўқитувчиларга пул тўлаб, ўзимизнинг устимизда тинимсиз ишламоқдамиз. Ваҳоланки, фарзандларимизни Аллоҳнинг каломини ўргатиш, руҳониятини юксалтиришга бирламчи аҳамият қаратишимиз керак эмасми? Ҳолбуки, энг гўзал муваффақият ўлганимиздан сўнг манфаат берадиган, орқамиздан дуо қиладиган, хайрли насл қолдириш-ку.

Шу билан бирга, Қуръон курслари ҳам фақатгина тажвид ва ёд олиш билан чекланиб қолмаслиги керак. Қуръоннинг мазмунидан, айниқса, пайғамбарларга оид қиссаларидан ва бу қиссалардаги илоҳий хабарлар мазмун-моҳиятини тушунтириш, уларнинг бугунги кундаги ва шахсий ҳаётимиздаги аҳамиятини тушунтиришимиз ҳам зарур. Хусусан, бу илм Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаётларини ўрганиш билан янада мустаҳкамланиши лозим. Чунки У зотнинг ҳаётлари Қуръоннинг жонли ва ҳаётий тафсиридир. Пайғамбаримизнинг ҳаётларидан тўлиқ хабардор бўлиш ва ундан ўғит олиш учун эса, Расулulloҳнинг изларидан бориш, у зотга ўхшашга ҳаракат қилишимиз лозим.

Қуръон муаллимлари, айниқса, ҳозирги даврда талабаларига кўпроқ аҳамият беришлари зарурдир. Талабаларига илоҳий ҳақиқатларни мукамал тарзда ўргата олишлари учун талабалар ўзларига меҳр ила боғланишларига эришишлари лозим. Зеро, теран тафаккурсиз ва муҳаббатсиз берилган таълим чарчоқлик ва зерикишга олиб келади.

Шунингдек, Қуръони карим барча илмларнинг ҳикматли жиҳатларини ўзида жамлагани учун Қуръон муаллимлари фанга оид илмий ҳақиқатлардан хабардор бўлишлари ҳам шартдир.

Аллоҳ таоло абадий саодат ва ҳидоят раҳбаримиз бўлган Қуръони карим маъноларини англаш, ҳукмларини бажара олишимизни, сирлари ила комил мўмин бўлиб яшашимизни ва қиёмат кунда Қуръоннинг гўзал шаҳодатига ва шафоатига эришишимизни насиб ва муяссар айласин!..

Омин!..

Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром

Ота-она фарзандига бериши мумкин бўлган энг қийматли ҳадя ва энг буюк хазина уни Қуръон маданияти билан зийнатлашидир. Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қиладилар:

“Қуръон бойликдирки, ундан кейин фақирлик бўлмайди (яъни, унга соҳиб бўлган инсон энг муаззам нарсага соҳиб бўлган инсондир) ва ундан бошқа бойлик ҳам йўқ (яъни, у илоҳий хазинадир, ҳеч бир моддий бойлик билан қиёсланмайди)»
(Ҳайсамий, VII, 158).

Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром

Қуръони карим мўминлар учун буюк ҳурмат ва муҳаббат асосидир. У бевосита Парвардигоримизнинг каломи бўлиб, бизга “ҳидоят раҳбари” бўлишимиз кераклигини ўргатади. Шу сабабли ҳам Қуръон “Парвардигорини таниган ва Унга муҳаббат билан йўналган” ҳар кўнгилда бепоён муҳаббат мавзуси бўла олади. Чунки уммати Муҳаммад учун энг буюк илоҳий лутфлардан бири ҳам Қуръони карим билан шарафланмоқдир. Аллоҳ таоло ушбу ҳақиқатни шундай англатади:

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Дарҳақиқат, Биз сизларга Китоб – Қуръон нозил қилдикки, унда сизлар учун зикр (яъни, шаъну шараф) бор. (Чунки у сизларнинг тилингизда нозил қилинди). Ақл юргизмайсизларми?!” («Анбиё», 10)

Дарҳақиқат, Одам билан бошланган ва охирзамон Пайғамбари саллаллоҳу алайҳи ва салламда камолга эришган Исломининг Қуръони карим билан етган уфқи инсон учун шараф ва фазилатнинг сўнгги босқичини ташкил қилади. Муаззам илоҳий китоб билан йўғрилган кўнгиллар эса, аллақачон маъно уфқига етганлар. Зеро, Қуръони каримнинг нуруний ёруғликларига ҳамсуҳбат бўлмасдан, Яратувчининг зот ва сифат ҳақиқатларини англаш ва

инсоннинг қаердан келиб, қаерга бориши сирига ошна бўлиш мумкин эмас.

Шу сабабли Қуръони карим ҳар жиҳатдан кўзимизнинг нури, қалбимизнинг сурури ва ҳидоятимизнинг энг файзли манбаидир. У ҳидоят раҳбари ва маъно қуёши бўлган Аллоҳнинг каломидир. У шундай ҳидоят юлдузики, ўзига эргашган гуруҳларни барча замон ва маконларда ҳузур ва саодатнинг чўққисига юксалтиради. Инсоният қўлида дунё ҳаётини жаннатга айлантирадиган бу даражада таъсирли восита ҳозиргача мавжуд бўлмаганидай, бундан кейин ҳам бўлмайди...

Бошқача айтганда, Қуръони карим ҳамма нарсаси билан бутун коинотнинг калом ойнасида акс этган ҳолидир. Шу сабабли коинотдаги барча ҳақиқатлар Қуръонда ҳам мавжуд. Зеро, Қуръон тўғри йўлини идрок этган инсонга сўнгги хабар ва сўнгги даъватдир. Коинотда сирли бўлган ҳақиқатлар: тиб, ботаника, астрофизика ва эмбриология каби соҳаларда табиат олимлари томонидан ўрганилганидай, уларнинг идрок ва зехнлари даражасида кашф этилганидай, Қуръони карим ҳам Ислом олимлари томонидан ўрганилмоқда ва ҳақиқатлари вақти келганда юзага чиқарилмоқда. 1400 йилдан бери унинг бепоён самосида айланиб, қамраб олган ҳақиқатларини тадқиқ этган беҳисоб Ҳақ дўстлари бўлган олимлар ундан ақл, идрок, фаросат, қобилият ва руҳий теранликларидан насибадор бўлмоқдалар. Бу фаолият қиёматгача давом этади ва Қуръон қамраб олган ҳақиқатларни кашф қилиш қиёматгача ниҳоясига етмайди. Зеро, Қуръоннинг ҳар калимаси ҳақида фикр юритган олим ундаги чексиз маъно теранлигига амин бўлади.

Инсонларнинг кўпчилиги Қуръоннинг зоҳирий мазмунидан огоҳдирлар. Уларнинг ана шу билимлари ҳам ҳаётларини мукамал шаклда тартибга қўйишларига кифоя қилмоқда. Зеро,

Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром ○

бу ҳақиқат уммонини тўлиқ идрок этиш асло мумкин эмас. Бу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга оид хусусиятдир.

Қуръон ожиз инсоннинг илми эмас, балки дунёдаги барча илмларнинг қоидалари лутф айланган Парвардигорнинг илмидир. Шунингдек, илмий кашфиётларга восита бўлган идрокларни яратган ҳам у каломнинг эгаси бўлган Аллоҳ таолодир.

Шу сабабли муфассирлар оятларга иқтидорлари ва маънавий қобилиятлари нисбатида маъно берганларидан кейин, сўзларини *اللَّهُ أَغْلَمُ بِالصَّوَابِ* “Тўғриси Аллоҳ билгувчидир!” -деб тугатадилар.

Хақ дўстлари ҳам Қуръоннинг ҳар калимасида ҳаттоки, ҳар харфида турли сирлар борлигини англашга сазовор бўлганлар. Буларнинг барчаси барча илмлар Қуръон нуридан зоҳир бўлганини ифода этишдадир.

Бошқа тарафдан қараганда, Қуръони каримни ҳар даврда миллионлаб инсонлар ёд олганлар. Шарқшунослар эътироф этганларидай,⁴⁴ бу ҳолат ер юзида ҳеч бир китобга насиб қилмаган. Бу жиҳатдан Пайғамбаримиз умматни:

“Умматимнинг энг шарафлилари Қуръони каримни ёдлаган қорилар ва тунларини жонлантирганлар” (Суютий, I, 36/1063) ҳадиси шарифи билан рағбатлантирганлар.

Бундай илоҳий китобнинг маъноларини тушуниб ўрганиш ва ўргатишимиз яратилишимизнинг моҳияти ҳамда иймонимизнинг жилосидир. Зеро, Қуръон бугун ўзига ошно сиймолар ва калбларни қидирмоқда.

Бир ҳадиси қудсийда Аллоҳ таоло:

44 Ж.Ж.Янсен, *Қуръонга яқинлашишлар*, Халилрахмон Ачар таржимаси, Анкара 1999, 42-бет.

“Қуръони каримни ўқиш ва Менинг зикрим ҳар кимни Мендан бир нарса сўраш билан машғул қилади, уни ўқишни кўпайтирса, Мен унга сўраганларга берганимдан кўра кўпрогини бераман”, - дея марҳамат қилади (Термизий, «Фазаилул-Қуръон», 25/2926).

2. Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром

Саҳобаи киром ва авлиёларнинг Қуръони каримга бўлган муҳаббати ва эҳтироми биз учун ибратлидир. Жумладан, Умар ва Усмон розияллоҳу анҳумо ҳар куни эрталаб уйғонганларида Мусҳафи Шарифни ўпишни одат қилгандилар. Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу ҳам ҳар тонг Мусҳафни кўлига олиб ўпар ва таъсирланиб: “Парвардигоримнинг аҳди, Парвардигоримнинг очик фармони!” - деб муҳаббатини изҳор қилар эди (Каттоний, II, 196-197). Икрима розияллоҳу анҳу эса Мусҳафи Шарифни олиб, кўли ва юзига суриб йиғлар: “Парвардигоримнинг каломи! Парвардигоримнинг китоби!» - деб Ҳақ таолога бўлган муҳаббатини ифода этар эди (Ҳаким, III, 272).

Уларнинг даврларида сиёҳ билан ёзилган ёзувларни исталган пайтда сув билан ювиб ўчириш мумкин эди. Анас розияллоҳу анҳу хулофаи рошидин давридаги талабалар Қуръон оятлари ювилган сувларни ҳар хил жойга тўкмаганларини, билакс хусусий идишда тўплаб қабр чеккаларидаги ёки оёқ билан босилмайдиган жойларда янги қазилган чуқурчаларга тўкканликларини айтади. Шунингдек, бу сувлардан шифо ниятида фойдаланганлар ҳам бўлгандир (Каттоний, II, 200).⁴⁵

45 Саҳобаи киромнинг ва Ҳақ дўстларининг бу хурматиға муқобил равишда Қуръоннинг фазилат ва руҳониятиға энг кўп муҳтож бўлган кунимизда, афсуски, баъзи надон кимсаларнинг таҳоратсиз Қуръон ўқиш ва ўқитиш бўйича фатво беришға интилишлари қанчалар қатта иллатдир. Ҳолбуки, ояти каримада очик ва аниқ шундай дейилмоқдадир:

لَا يَمْسُئُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

“Уни аммо таҳоратли-пок кишиларгина ушларлар” (“Воқеа”, 79).

Бу оятда таҳорат, гусл ва аёлларнинг муайян ҳоллари (яъни ҳайз ва лоҳусалик

Саҳобаи киром Қуръони каримга эҳтиромлари сабаб уни

холлари) мавзуга оиддир. Тўрт мазҳаб ҳам Қуръонга таҳоратсиз қўл текизишнинг ҳаром эканлиги хусусида иттифок қилганлар. (ал Мавсуатил – Фиххия, XVIII, 322) Аммо Маликий олимларидан биттасига тегишли бўлган бир нуктаи-назарга кўра, одат вақти узун давом этганда, унутиш хавфи бўлгани учун ёдлаётган ҳайзли аёлнинг Қуръони каримни “ёддан ўқиши”га рухсат берилгани айтилмоқдадир. (Ибн Қудамма, ал-Мугний, I, 193) Ғарб олимларининг пешкадамларидан, моликий ҳадис олими Хасан ибн Сидиқ ал Гимарий ўтган йили ёзда Туркияга зиёратга келганида ундан, “*Ҳайзли аёлнинг Қуръонни ўқиши мумкинлигига*” доир моликий мазҳабидан нақл қилинган бу фатво ҳақида сўрадик. У эса бу нуктаи-назарнинг асоси йўқлигини, моликий мазҳаби ҳам бу фатвога амал қилмаганини айтди ва аёлнинг муайян ҳолатларида Қуръон ўқишининг ҳаром эканлигини ифода этди. Шунингдек, Макка фикх уламосидан Қубайсийдан ҳам айнан шу масалани сўраганмиз. “Аллоҳнинг амрини бажариш фарз, қайтарганини қилиш эса ҳаромдир. Таҳоратсиз бўлганларнинг Қуръонга тегинишлари эса оят ва ҳадисларда ҳаром қилингандир”, деганди. Ҳаттоки Имом Молик шундай дейди:

أَنْ لَا يَمَسَّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرًا

“Тоҳир/ таҳорати бўлмаган кимса Қуръонни ғилофи билан ёки ёстиқ устида бўлса ҳам олиб юролмайди, макруҳдир ... Бу Қуръонга ҳурмат ва эҳтиром сабабидир.” (Муваатто, Қуръон, 1) Шу сабабли кунимизда тўрт мазҳабнинг ҳам ушбу масаланинг ҳаромлиги борасида бир хил тўхтамга келинганини айтиш мумкин. Зеро, Пайгамбаримиз замонларидан 1400 йил ўтдики, бу шундай татбиқ этиб келинмоқда. Ҳадиси шарифларда шундай дейилади: *“На ҳайзли аёл, на жунуб кимса Қуръондан ҳеч бир нарса ўқий олмайди”* (Термизий, «Таҳорат», 98/131).

“Қуръонга пок бўлганлардан ташқари ҳеч ким тегмасин!” (Ҳоким, I, 553/1447) Шунингдек, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Амр ибн Хазми Яманга юбо-рар экан, унга фарзларни, суннатларни ва ҳуқуқий вазиятларни очиклаган бир баён-нома ёзганди. У ёзувда ҳазрати Амрнинг инсонларга Қуръонни ўргатиши, билим, ҳукм ва ҳикматларни билдиришини айтгандан кейин, инсонларнинг пок бўлмаган тақдирда Қуръонга тегинишидан қайтарганини ёзилган. (Каттоний, I, 216) Имом Молик бу ривоят ҳақида шундай дейди: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Амр ибн Хазмга ёзган мактубида шу ҳадиси шариф мавжуддир: *“Қуръонга пок бўлганлар тегинсин!”* (Муваатто, Қуръон, 1) Бир шарқшуносга оид бўлган шу сўзлар ҳам мусулмонларнинг тарих давомида Қуръонга канчалар ҳурмат кўрсатганлари ва уни эъозлаганларига шоҳидлик қилади:

“Қуръоннинг тили жуда ҳам тоза ва гўзалдир. Дунёда ҳеч бир китоб Қуръон кўрган ҳурматни кўрмаган ва кўрмайди ҳам. Ҳатто мусулмонлар бутунлай тоза бўлмагун-ларгача китобларига тегинмайдилар” (Ашраф Адиб, «Қуръоннинг буюклиги ва даб-дабаси», Истанбул, 58-бет)

Қуръони Карим энг муҳим “Шаорил-Ислам”, яъни Исломининг нишонларнинг энг аввалида келади. Ояти каримада эса:

ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

жуда кўп ўқир, саҳифаларига боқмаган кунлари бўлишини хоҳламас эдилар. Кунларини Қуръон билан бошлардилар. Кўзида роҳатсизлик бўлганларга ҳам Қуръони каримга қарашни тавсия қилардилар (Ҳайсамий, VII, 165).

Аллоҳ таоло берган тиббий шифолар қаторида, Қуръон ҳам қанча кўзларга шифо бергандир. Чунончи, кўзлари безовта қилган ҳолатда қориликка ҳаракат қилган ёш йигит холисона ғайрати ва нияти сабаб қорилик сўнгида бутунлайин тузалганига ҳам гувоҳ бўлганмиз.

Қуръоннинг шифо бўлишини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай ифода этадилар:

«Қуръон – энг яхши шифодир» (Ибни Можа, Тиб, 28).

Шунингдек, Қуръонга қилинган хизматлари сабабли **“Жамии Қуръон: Қуръонни Тўплаган”** сифати билан ҳурмат кўрсатилган Усмон розияллоҳу анҳу кўп ўқигани сабабли икки мусхафни эскиртганди (Каттовий, II, 197).

Абдуллоҳ ибн Умарнинг озод қилиб юборган қули Нафийдан:

«Абдуллоҳ уйида нима қиларди?» - деб сўралганида:

«Инсонлар унинг бажарганини бажара олишмайди! У ҳар вақт намози учун таҳорат олар ва бу икки вақт орасида Қуръонни очар, мунтазам Қуръон ўқирди», - деган. (Ибни Саъд, IV, 170).

Қуръон муҳаббатининг тарихдаги энг ёрқин мисоллардан бири эса, Усмонлилар давлатини барпо этган Усмон ғозий ҳазратлари билан боғлиқ бўлган ҳодисадир. У ўз даврининг Ҳақ дўстларидан Шайх Адабали ҳазратларининг саодат хоналарида мусофир бўлган кеча хонасининг деворида Қуръони карим бўл-

“Ким Аллоҳ қонунларини ҳурмат қилса, бас, албатта, (бу ҳурмат) дилларнинг такводорлиги сабабли бўлур” (“Ҳаж”, 32) дейилмоқда.

ганидан, унга ҳурматсизлик бўлиши андишасидан ухлашдан тортингандир. Буюк давлат қуриши башорат қилинган тушини ҳам айни шу туннинг ниҳоясида ўтирган жойида ухлаб қолганида кўргани айтилади.

Ўрхон Ғозийнинг ўғли Мурод Хонга қилган насиҳатлари ҳам бу таъзимнинг бошқа бир ифодасидир:

“Ўғлим! Қуръони каримнинг ҳукмидан узоқлашма! Адолат билан ҳукм қил! Ғозийларни асра! Фақирларни тўйдир! Динга хизмат қилганларга шахсан хизмат қилишни шараф деб бил! Золимларни жазолашда кеч қолма! Энг ёмон адолат кеч намоён бўлганидир. Оқибатда ҳукм лойиқ бўлса ҳамки, кечиккан адолат зулмнинг бир тури бўлиб қолади”.

Аждодларимизнинг Қуръони каримга бўлган ҳассос ҳурматлари Аллоҳ таолога бўлган муҳаббатларининг энг очик бир кўринишидир. Аллоҳ таоло ҳам ана шундай бандаларини, яъни Унинг каломига муҳаббат ҳис қилган бандаларини севади. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилганлар:

“Аллоҳ тунда икки ракат намоз ва Қуръон ўқиган бандани тинглаганчалик ҳеч нарсани тингламайди. Аллоҳнинг раҳмати намоз ўқиётган банданинг бошидан сочилади. Аллоҳнинг бандалари ҳеч вақт Қуръон билан ҳолда бўлган онлардаги каби Аллоҳга яқинлаша олмайдилар” (Термизий, «Ғадоилул-Қуръон», 17/2911).

Абу Зарр розияллоҳу анху:

«Ё Расулulloҳ! Менга насиҳат қилинг!» -деганида Оламларнинг Сарвари:

«Қуръон ўқишига ва Аллоҳни зикр қилишига интил, чунки Қуръон ер юзида сен учун нур, самода эса озиқдир», -дейдилар (Ибн Хиббон, II, 78).

Қуръони карим қалбларимизнинг табиби, руҳларимизнинг озуқаси ва шифо манбаидир. Қуръонга муҳаббатимиз ва садоқатимиз қанчалар бўлса, унинг шифоси ҳам шу нисбатда намоён бўлади. Зеро, Парвардигоримиз уни “шифо ва раҳмат” қилиб лутф айлаган. Ояти каримада шундай марҳамат қилинмоқда:

“Биз мўминлар учун шифо ва раҳмат бўлган Қуръон оятларини нозил қилурмиз...” («Исро», 82)

وَنَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

Қуръони каримни англаб, ҳис қилиб ўқиш

Ҳақиқий бахт қуръоний ҳақиқатлар ичида яшай олишдир. Ҳар икки дунёнинг ҳам бахтиёрлиги, Қуръоннинг дабдабасига бурканиш билан рўёбга чиқиши мумкин. Зеро, Қуръон шахснинг ичи ва ташқарисини роҳатлантирган нур, қалбларга ёғдирилган ҳикмат ва насихатдир. Аллоҳнинг каломи ижтимоий ва шахсий касалликларга даво, Ҳаққа олиб борадиган энг тўғри ва энг ишонарли йўл, қоронғуликларни ойдинлатган, ҳаётий муаммоларни ечган раҳбар, охиратнинг саодат ва оҳангини таъминлаган илоҳий баёндр.

Қуръоннинг бу борадаги оятларидан фойдалана олиш учун уни ҳис этиб, файз олиб ўқиш лозим. Чунончи, Абу Ҳурайра розияллоху анҳу нақл қилган куйидаги ибратли ҳодиса ҳам муқаддас Қуръонни тушуниб ўқиш ва амал қилиш кераклигини кўрсатмоқда:

“Пайғамбаримиз алайҳиссалом аскарлик вазифаларини бажариш учун тузилган бўлинмага бордилар. Уларга Қуръон ўқитдилар. Ҳар бири ёдлаганича ўқиди. Ёш жихатдан энг ёш бўлган йигитнинг ёнига бориб:

Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром ○

«Эй фалончи! Сен нимани ёдлагансан?» - дедилар.

«Фалон, фалон сураларни ёдлаганман, шунингдек, «Бақара сураси»ни ҳам ёдлаганман!» - деди.

««Бақара сура»сини ёдлаганмисан?» - деб сўрадилар.

«Ҳа!» жавобини олгач:

«Қани сен бор, уларнинг амири (қўмондони) сенсан! Чунки у сура деярли диннинг барчасини ўз ичига олади», - дедилар.

Жамоатнинг пешқадамларидан бири:

«Ё Расулуллоҳ! Ичидагиларга амал қила олмаслигим кўркуви, менинг у сурани ёдлашимга монёв бўлгандир», - деди:

Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай дедилар:

«Қуръонни ўрганинг, ўқинг, ўқитинг ва унга амал қилинг! Чунки Қуръонни ўрганган, ўқиган ва унга амал қилган киши ичи мушк тўла идиши кабидирки, ҳидлари ҳар тарафга ёйилди. Қуръонни ўрганиб унга тобеъ бўлган, (Қуръонга хизматдан ташқарида қолган) киши эса, ичига мушк тўлдирилиб оғзи беркилган идиши кабидир» (Термизий, «Фазанлул Қуръон», 2/2876).

Расулуллоҳнинг юқоридаги ифодалари «Бақара сура»сини ўқиб, унга амал қилган киши моддий ва маънавий жиҳатдан юксак даражада бўлишини кўрсатмоқда.

Қуръони каримнинг умумий ва ягона мақсади онгу тафаккурни ғафлатда қолдирадиган ҳойу ҳавасларга машғул бўлишдан қутқариш ҳамда кўнгилларни маърифатуллоҳ ва Аллоҳга яқинликка йўллашдир. Бу мақсадга муяссар бўла олиш учун эса, доимо Қуръон аҳли билан бирга бўлиш керак.

Ҳар мўминнинг Қуръон аҳли қатори уни тушуниб, ҳаётига татбиқ қилиши, иймон ва таквосининг ўлчовидир. Чунончи,

саҳобаи киром Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламдан ўн оят ўргангач, улардаги амр ва ҳикматларни яхшилаб тушуниб, тадбиқ этмасдан бошқа ўн оятга ўтмасдилар (Аҳмад, V, 410). Масалан, Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу «Бақара сура»сини саккиз йилда тугата олган (Муватто, «Қуръон», 11). Қисқаси, саҳобалар Қуръондаги илмлар ва қуръоний ҳикматлар билан комилликка етишган эдилар.

Али розияллоҳу анҳу Қуръони каримдан фойдаланиш йўлини кўрсатиб ушбу насихатни қилди:

“Аллоҳнинг Китобини ўрганинглар, чунки Аллоҳнинг Китоби сўзларнинг энг кадрлисидир. Динни яхши анланг, чунки динни яхши англаш қалбларни нурлантиради. Қуръондан шифо истанглар, чунки у кўнгиллардаги касалликларга шифодир. Қуръоннинг ҳаққига риоя қилиб ўқинглар, чунки энг гўзал хабарлар ундадир”.

Абдулқодир Ғилоний ҳам Қуръон аҳлининг фазилатлари ҳақида шундай дейди: “Эй ўғлим! Қуръонга амал қилиш сени Қуръоннинг мавқеига юксалтиради. Ўша мавқега жойлаштиради. Суннатга амал қилиш Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга юксалтиради. Расулulloҳ алайҳиссалом ҳам маънавий ҳимматлари билан Аллоҳ дўстларининг қалблари атрофидан бир он ажралмайдилар. У зотнинг муҳаббатлари Аллоҳ дўстларининг қалбларини гўзаллаштиради, зийнатлади ва хушбуй қилди.

Муҳйиддин ибн Арабийнинг Қуръонни ҳис қилиб, ундан файз олиб ўқиш борасидаги тавсияларидан баъзилари қуйидагича:

“Жуда кўп Қуръон ўқишинг ва маъносини тафаккур этишинг керак. Уни ўқиётганингда Аллоҳнинг севган бандаларини сифатлантирган сифатларга қара ва ўша сифатларга эга бўлишга ҳаракат қил! Аллоҳ ёмонлаган, илоҳий ғазабга учраганларнинг феъл-атворларини ҳам кўр ва улардан узоқ тур! Чунки Аллоҳ

таоло Китобида буларга муносиб амал қиласан, деб баён этган. Шу сабабли Қуръони карим ўқиганингда мазмунини гўзал шаклда тушуна олишинг учун доимо Қуръон билан бирга бўл!”

“Сўзларнинг энг гўзали бўлган Аллоҳнинг Китобини ўқиганингда, у Парвардигоримизнинг каломи экани, ичидаги ҳукмлар ва қиссалар ҳақида яхшилаб тафаккур қил! Шунда Аллоҳ таоло сенга теран фикрлаш эҳсон этади. Руҳи Амин Қуръонни Расулulloҳнинг қалбига нозил қилди. Қуръони карим уни ўқиган тоза қалбли инсонлар кўнглига ҳар ўқилганда янгидан нозил бўлаётгандай файзиёблик бахш этади. Қуръонни бошқаларга ҳам ўргатсанг, ноиб Раҳмон (яъни Аллоҳнинг вакили) бўласан”.

“Аллоҳнинг оятларининг эътибор билан ўқилишга аҳамият беришимиз лозим. Уни қалбан ҳис қилиб, амал қилишга аҳд қилиб ўқиш керак. Қанчадан-қанча қорилар ва олимлар Аллоҳнинг каломини ғафлат билан ўқиганлари учун ҳеч қандай фойда олмаганлар”.

“Бир сура бошлаганингда, уни тугатмасдан туриб гаплашма! Бир касалнинг ёнига кирганингда «Ёсин сураси»ни ўқи!”

Ибн Аърабий ҳазратлари бошидан ўтган бир ҳодисани шундай ҳикоя қилади:

“Бир куни жуда қаттиқ оғриган эдим. Ҳушимни йўқотган ҳолатда эдим. Қўрқинчли кишиларни кўрдим, менга азият чектиришни хоҳлашарди. Шу пайт гўзал ҳидли ва хуш сиймоли бир зот келди, уларнинг ҳаммасини бошимдан қувди. Жуда севиндим ва:

«Жаноб, сиз кимсиз?» - деб сўрадим. У:

«Мен «Ёсин сура»симан!» - деди. Кўзимни очиб қараганимда отамнинг бошимни ёнида “Ёсини Шариф”ни йиғлаб ўқиётганини

кўрдим. Отам сурани ўқиб тугатгач, кўрганларимни унга айтиб бердим. Отам эса менга:

«Ўликларингизга «Ёсин»и шарифни ўқинглар», - деди (Ахмад, V, 26).

Иброҳим Досукий ҳам Қуръоннинг файзидан фойдаланиш борасида шундай деб марҳамат қилади:

“Қуръон ўқишни истаган киши аввало тилини ёмон ва хунук сўзлардан тозалаши керак. Исроф қилмаслиги, ҳаром ва шубҳали нарсаларга нисбатан хушёр бўлиши керак. Буларга аҳамият бермаса, Қуръони каримга нисбатан одобсизлик қилган бўлади... Бу вазиятда ёдидаги Қуръон унга лаънат айтади ва шундай дейди: Ким Аллоҳнинг каломига амал қилмаса, эъзозламаса, унга Аллоҳнинг лаънати бўлсин!”

“Ўғлим! Қуръоннинг сирларини тушунишни истасанг нафсингни тозала ва Қуръоннинг файзидан фойдаланишга ҳаракат қил! Бекорчи сўзларни ташлаб, фойдали амаллар билан машғул бўл! Камтарин бўл, тупроқдан келганингни ва тупроққа қайтишингни унутма! Гуноҳларинг кўплигидан ва қиёмат куни юзингга солинишидан кўрқ! Амалларинг қабул бўлиш-бўлмастлигини яхшилаб ҳисобла! Агар шундай қилсанг, Парвардигорнинг каломидаги нозик маънолар ва сирларни тушуна оласан. Шундай қилмасанг, бу илоҳий эшик сенга ёпикдир”.

Қуръонни руҳониятдан маҳрум ҳолда ёдлаган ва гўзал овоз билан ўқиган кишилар Аллоҳнинг Китобидаги амр ва ҳикматларга амал қилмасалар, “Қуръон аҳли” ҳисобланмайдилар. Зеро, мусулмонлар ҳаётларини Қуръон асосида барпо этишни, яъни ўзларини жонли Қуръон ҳолатига келтиришни ният қилишлари лозим.

Шу ўринда айтиб ўтишимиз керакки, тасаввуф ҳам Қуръони карим ва Пайғамбаримиз Суннатларидан ибодат. Бу илми эгаллаган инсонлар ахлоқи мукамал ҳолга келганлардир.

Шунингдек, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббати даражасини ўлчашни хоҳлаган мўмин киши Қуръон илмидан қанча сармоясини борлигига ва бу ҳаётида қандай ўлчовда акс этганига қараши лозим.

Қуръони каримни фарзандларимизга ўргатиш

Фарзандларимизга Қуръонни ўргатиш билан уларга энг буюк хазинани бахш этган бўламиз. Улар ўз зиммаларига юклаган бу омонат сабабли Аллоҳ ва Расулининг севгисига муяссар бўладилар. Чунончи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръон аҳлини ҳар кимдан устун кўрганлар, уларнинг кадр-қийматларини жуда юқори кўйганлар. Пайғамбаримиз Табук сафарига чиқар эканлар, Нажжор ўғилларининг байроғини Умара ибн Ҳазмга бергандилар. Кейинчалик Зайд ибн Собитни кўргач, байроқни Умарадан олиб унга бердилар. У:

«Ё Расулуллоҳ! Мендан хафамисиз?» - деб сўраганида Пайғамбар алайҳиссалом:

«Йўқ! Аллоҳга қасамки, хафа бўлмадим! Аммо сен ҳам Қуръонни афзал кўр! Зайд сендан кўра Қуръонни кўпроқ ёдлагандир! Бурни кесилган қора занжи банда бўлса ҳамки, Қуръонни кўпроқ ёдлаган киши бошқаларидан афзал кўрилади!» - дедилар.

Авс ва Ҳазрож қабилаларига ҳам байроқларини Қуръонни кўпроқ ёдлаган кишилар кўтаришига амр қилдилар. Шунда Авс ўғилларининг байроғини Абу Зайд, Бану Солиманиннг байроғини эса Муоз розияллоҳу анҳу кўлига олди (Вақидий, III, 1003).

Қуръон аҳлининг фазилатига доир бошқа бир ибратли ходиса эса шундайдир: Нафий ибн Абдулҳорис Усфонда Умар

розияллоху анҳуга дуч келганди. Умар уни Маккага ҳоқим қилиб тайинлагани учун:

«Маккаликларга кимни бошлиқ қилиб келдинг?» - деб сўради. У:

«Ибни Абзанийни!» - деди.

Умар:

«Ибни Абза ким?» - деб сўраганида Нофий:

«Озод қилиб юборган бандилардан», - деди.

Умар розияллоху анху:

«Ўрнингга озод бўлган бир бандини қолдирдингми?» - деб сўраганида, ушбу ибратли жавобни олди:

«У Аллоҳнинг Китобини ўқийди ва фарзларини ҳам яхши билади».

Шунда Умар ҳайронлик билан:

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Аллоҳ шу Қуръон билан баъзи кишиларнинг қийматини юксалтиради, баъзиларини эса пасайтиради», -деган эдилар (Муслим, «Мусофирун», 269).

Расулуллоҳ ва саҳобалар Қуръонни билган, ҳукмларига амал қилган кишиларга катта аҳамият берганларидек, биз ҳам авлодларимиз Қуръонни ўрганишлари ва унинг файзига муяссар бўлишлари учун ғайрат кўрсатишимиз лозим. Унутмаслигимиз керакки, Қуръонга нисбатан кўрсатилган бепарволик инсоннинг маънавий ҳаётини қорайтиради.

Аллоҳ ва Расули рози бўладиган уммат даражасига эриша олиш учун энг аввало ўзимиз ҳам, авлодларимиз ҳам Қуръон маданиятига эга бўлишимиз керак. Чунки Қуръони карим

Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром ○

хаётнинг ҳар бир босқичида бизга раҳбарлик қилади. Аллоҳ таоло шундай демоқда:

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“Аниқки, Биз ушбу Қуръонда одамлар учун турли мисоллар келтирдик. Шояд эслатма-ибрат олсалар” («Зумар», 27).

Қуръоннинг уч қисмидан ортиғи пайғамбарлар ва уларнинг ибрат берувчи қиссаларига оиддир. Ҳар бир мўминнинг қалби доимо Қуръон ҳолатида бўлиши керак, мўмин киши ўзининг муаммолари ечимини Қуръондан топиши керак. Зеро, Қуръон ҳар бир дардга даводир.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръоннинг илм ва ҳикматлари билан йўғрилган, ахлоқи билан хулқланган ва авлодларига Қуръонни талабчанлик билан ўргатган ота-оналарга шу хушxabарни бермоқда:

“Фарзандларингизни шу уч хусусда улғайтиринг: Пайғамбар севгиси, аҳли байт севгиси ва Қуръон қироати... Чунки Қуръон қорилари ҳеч бир соя бўлмаган қиёмат кунида пайғамбарлар ва сакинатга эришган Аллоҳ дўстлари билан биргаликда Арининг соясида бўладилар» (Мунавий, I, 226).

Қуръон таълими кичик ёшдан эътиборан диққат билан бажарилиши керак бўлган вазифадир. Зеро, боланинг кулоқлари Қуръоннинг овозига, қалби Қуръоннинг дунёсига ошно бўлиши керак. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Ким Қуръонни кичик ёшда эканида ўрганса, Қуръон унинг эти ва қонига сингиб кетади (яъни, Қуръоннинг файзи билан нурланади)”, дея марҳамат қилганлар (Али ал-Муттакий, I, 532).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари ҳам Абдулмуталиб ўғилларидан бўлган, сўзлашни эндигина бошла-

ган болага «Исро сура»сининг 111-оятини етти марта ўқитиб ўргатганлар.⁴⁶

Авлодларимиз борлигимизнинг давомчилари, ҳаётимизнинг зийнатларидир. Улар Ислом фитрати билан яратилиб, ота-оналарига омонат қилинганлар. Шу сабабли фарзандларининг моддий таъминотлари билан бирга, руҳий ҳаётларини ҳам тўғри йўлга йўналтиришлари ота-оналарнинг энг муҳим вазифалари ва Аллоҳ олдидаги масъулиятларидир.

Авлодларимизга ўткинчи лаззатларни эмас, абадий саодатнинг яшнаб тургувчи йўлини кўрсатишимиз керак. Бунинг илк шарти эса, уларни Қуръони карим билан феълан ва фикран суҳбатлашишларини таъминлашдир. Бу ҳақиқатни ифода қилиш учун Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *“Сизнинг энг хайрлингиз Қуръони каримни ўқиган ва ўргатганингиздир»*, - дея марҳамат қилганлар (Бухорий, «Фазоилиул-Қуръон», 21). Шу сабабли мўмин инсон ҳаёти давомида Қуръони карим талабаси бўлиш ва билган нарсаларини ўргатиш билан вазифалангандир.

Тарих гувоҳдирки, шахслар, оилалар ва миллатлар илоҳий омонат бўлган Қуръони каримга эга чиққан ёки тобеъ бўлган нисбатда обод бўлгандирлар. Шу сабабли Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам видолашув ҳажида:

“... Сизга шундай омонат қолдираяпманки, унга маҳкам боғланганингиз муддатича йўлингиздан адашмайсизлар. У омонат Аллоҳнинг Китоби ва Пайғамбарнинг суннатидир...” (Ҳоким, I, 171/318) деганлар ва бир неча маротаба бўлиб ўтган тарихий ҳақиқатга ишорат этганлар.

Ахлоқ ва маънавият таълими етарли даражада бажарилмагани натижасида иффатсизлик, гиёҳвандлик ва турли мажбур-

⁴⁶ Абдурраззоқ, *ал-Мусаннаф*, Байрут 1970, IV, 334; Ибни Аби Шайба, *ал-Мусаннаф*, Хайдаробод 1976, I, 348.

лаш жинойтлари ортади. Ватанпарварлик туйғулари заифлашади. Шундай бир вақтда Қуръоний хизматлар ва фидокорликлар муҳим аҳамият касб этади. Бу ғайратга бепарволик билан қараш барча умматнинг келажагини хатарга қўяди.

Инсонлар селда қолган ўтинлар каби замоннинг салбий томонларига яширинмоқдалар. Биз ана шу куфр, динсизлик селини устимизга сачратмаслик учун яқинларимизга, оила аъзоларимизга, атрофимиздаги инсонларга Қуръоннинг нуруни, файзини, баракотини ёйишга ғайрат қилишимиз лозим.

Шунингдек, Қуръонга икки оламда ҳам муҳтож бўлишимизни асло унутмаслигимиз керак. Қуръон билан доимий боғлиқлик ҳолатида бўлишимиз, унинг амр ва қайтариқларига амал қилиш ахлоқи билан хулқланишимиз лозим. Тесқари ҳаракат эса, катта зиёндр. Абадий истикболни ўткинчи лаззатлар эвазига беҳуда сарфлашдир.

Бизнинг давримиз – ғафлат авж олган давр. Ҳолбуки, исрофнинг энг ёмони инсонларнинг умрларини беҳуда сарфлашларидир. Бошқа томондан эса, динимиз, наслимиз, жонимиз ва молимиз сақланиши зарурдир. Булар ватанни муҳофаза қилиш билан мумкин бўлади. Шу сабабли фарзандларимизга кичик ёшларидаёқ Аллоҳ муҳаббати, Қуръон ишқи ва ватанпарварлик мушоҳадаси бериш мажбуриятидамиз.

Қуръони карим муҳаббати қуриган кўнгилларимизга баракотли баҳор ёмғирлари каби ёғмагунча, Муҳаммадий фаслининг зумрадлигига қовуша ололмаймиз. Кўнгил боғчалари ёмғирга муштоқ тупроқ каби Қуръон руҳонияти билан солиҳ амаллар ёмғирларини кутади. Чунки Яратганнинг раҳмат ёмғирлари яратилганларда шафқат, марҳамат ва муҳаббат новдаларини кўкартиради. Шундай қилиб, инсон коинот китобида айтилганидек,

комил инсон ҳолатига келади. Парвардигори унинг кўрадиган кўзи, эшитадиган кулоғи, ушлайган қўли, юрадиган оёқлари ва эслайдиган қалби бўлади.

Буюк аждодларимиз инсон учун энг муносиб сармоя бўлган охират сармоясига, хайру ҳасанот ғайратларига катта аҳамият берганлар. Дунёнинг тўрт бурчагига Қуръонни ва ҳадис илмини ёйганлар. Айниқса, икки жаҳон саодатига эришишнинг Қуръон хизматига кўнгил бериш билан мумкин бўлишини яхши идрок этганлари учун Қуръонни асрларга ва авлодларга буюк талабчанлик билан улашганлар. Биз ҳам сўнгги нафасимизни бергандан кейин қабримиз танҳо ва эгасиз қолмаслиги, хайрлашганимиз дунёдан ва инсонлардан келажак садақаи жорияси, яъни маънавий ёрдамлари давом этиши учун иймон ҳаяжони ва Қуръон руҳониятини ҳаётимизга ҳамда авлодларимизга ўтказиб, руҳимизни зийнатлантиришимиз лозим. **Фарзандларимиз баркамол бўлишларини истасак, мукаммал ота-она бўлиш учун саъй-ҳаракат қилишимиз керак.**

Унутмаслик керакки, Аллоҳ наздида энг мақбул амалларнинг бошида “Амри бил маъруф ва наҳий анил-мункар” туради. Бу эса, Қуръони каримни тўғри шаклда тушуниб, инсонларга ўргатиш билан рўёбга чиқиши мумкин. Зеро, инсоният муҳтож бўлган ахлоқ, хайр, хузур ва саодатнинг манбаи Қуръони каримдир.

Парвардигоримиз! Бизларни Қуръон илми билан зийнатлантир! Унинг чексиз тафаккур олаmidан ва Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муҳаббат гулшанларидан бизларга эҳсон этиб, кўнгилларимизни жонлантир; токи Сенинг хузурингга ҚУРЪОННИНГ ШАФОАТИ БИЛАН кела олайлик!

Авлодларига ва келажак наслларга нисбатан шундай шарафли хизматни бажариб, илоҳий мезонда Қуръони карим

Қуръони каримга муҳаббат ва эҳтиром ○

неъматининг масъулиятидан оқланиш фармони олиши мумкин бўлганлар қанчалар бахтлидир. Парвардигоро! Бизларни шундай хос бандаларингдан айла!

Ё Парвардигор! Ватанимизни, миллатимизни қуръонсизлик, иймонсизлик ва ахлоқсизликдан муҳофаза қил! Шу ўткинчи оламда Қуръони каримнинг ҳақиқий дабдабасига бурканиб, жаннат ҳаётини яшашни ва файзли Қуръон наслининг давомини насиб қил!...

Омин!..

Рамазони шариф

Марҳамат бизни қалбан Аллоҳга яқинлаштирган илоҳий жавҳардир. Бизга марҳаматни таништириб, қалбимизда бу туйғуни комил тарзда мустаҳкамлаган ибодат эса рўзадир. Нафсимиз очлик билан тарбия қилиниши керакки, кўнглимиз марҳамат туйғулари билан тўлсин, ёрдам қўлимиз заиф ва бечораларга чўзилсин, юрагимиз уларнинг дардларига ўрток бўлсин ва қайғуларнинг атрофида жой олсин.

Рамазони шариф

Рамазон ойи рўза ибодати билан биргаликда, намоз, садақа ва нафс кураши билан гўзал ахлоққа муяссар бўлиш йўлидаги имкониятлар мавсумидир. Қуръонга биноан яшаш фурсати эса алоҳида аҳамиятга эга. Рамазон ойи – ўткинчиликдан абадийликка ташланган фазилатлар кўпригидир.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ойнинг қиймати ва баракотидан фойдаланиш йўллари Шабон ойнининг охири кунида шундай деб ифода қилгандилар:

“Эй инсонлар! Сизни муборак ва буюкой кутиб турибди.

Бу ой ичида минг ойдан яхшироқ кеча бўлган ойдир. Аллоҳ таолонинг рўза тутилишини фарз қилган, кечасида ибодат қилиниши савоб бўлган ойдир. Ким бу ойда хайрли амал билан Аллоҳга яқинлик кўрсатса, бошқа ойларидаги фарзни бажаргандай бўлади. Шунингдек, ким бу ойда фарз амални бажарса, бошқа ойларидаги етмиш фарзни бажаргандай бўлади. Бу сабр ойдир. Сабрнинг мукофоти эса жаннатдир. Бу ой бошқаларнинг дард ва қайгуларига шерик бўлиш ойдир. Бу мўъминнинг ризқини орттирадиган ойдир.

Ким бу ойда рўзадорга ифторлик берса, бу унинг гуноҳларининг кечирилишига, жаҳаннам азобидан қутилишига

ва ўз мукофотидан ҳеч нарса кам бўлмасдан рўза тутуши савобига ҳам муяссар бўлишига сабаб бўлади.”

Шунда саҳобалар:

«Эй Аллоҳнинг элчиси! Ҳаммамиз рўзадорни тўйдирадиган даражада озиқ-овқатга эга эмасмиз», деганларида, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Ким рўзадорга бир хурмо ёки ичгани сув ёки бир қултум сут билан ифтор қилдирса, Аллоҳ унга бу савобни беради», деди ва сўзларини шундай давом эттирди:

*“Бу шундай ойдирки, боши Раҳмат, ўртаси мағфират, охири жаҳаннам азобидан қутилишидир. Ким бу ойда қўл остида бўлган инсонларга осонлик қилиб ва юкларини осонлаштиради, Аллоҳ унинг гуноҳларини кечиради ва уни жаҳаннам азобидан озод қилади. Бу ойда тўрт муҳим хусусга кўпроқ риоя қилинг. Улардан иккитаси Аллоҳ розилигини қозониши учун, қолган иккитаси эса ўзларидан ҳеч қачон узоқ қола олмайдиганингиз нарсалардир. Ўзлари билан Парвардигоримизнинг розилигини қозонадиган нарсалар, кўп-кўп **калимаи тавҳид** келтириб, **истиғфор** айтишингиз ва ўзларидан узоқ қола олмайдиганингиз икки нарса эса Аллоҳдан доимо **жаннатни талаб** қилишингиз ва **жаҳаннам** оловидан Аллоҳдан паноҳ сўрашингиздир. Ким рўзадорга сув билан ифтор қилдирса, Аллоҳ таоло ҳам унга менинг ҳовузимдан ичиради. Ҳаттоки у жаннатга киргунча бир марта ҳам чанқоқлик ҳис қилмайди”*
(Али ал-Мутақкий, VIII, 477/23714)

Гувоҳ бўлганингиздек, бу ҳадиси шарифнинг мазмунида ҳар бири абадий саодат сармоясига бўлган жуда кўп хушxabарлар бор. Бу хушxabарга эришиш учун ҳар мўмин аввало буларнинг қийматини яхши билиши керак ва жиддий ғайрат билан уларни тадбиқ қилишга интилиши керак.

Рамазони шарифнинг буюк лутф оyi бўлишининг энг муҳим сабабларидан бири, унда **“Қадр кечаси”** бор. Қадр кечаси илоҳий мағфират тўлиб-тошган, уммати Муҳаммадияга чексиз хазиналар бахш қилинган кечадир. Бу кеча ҳақида алоҳида бир сура нозил қилинган. Бу кеча Қуръони каримнинг нозил қилиниши билан нурланган, Жаброил алайҳиссалом ва бошқа фаришталарнинг ер юзига юборилиши билан ҳам руҳонийлашгандир. Бу кечанинг қийматини билдирган қуйидаги ҳадиси шариф, қанчалар севиңчлидир:

“Қадр кечасини фазилат ва муборақлигига ишониб ва савобини Аллоҳдан кутиб ибодат ва тоат билан ўтказган кишининг – банда ҳаққидан таишқари – ўтмишидаги барча гуноҳлари кечирилади” (Муслим, «Мусофирун», 175)

Парвардигоримиз бу кечани минг ойдан афзал қилган, яъни салкам саксон уч йиллик ибодатларнинг ажрини бир кечада қозониш мумкин бўлиб, бу – Аллоҳ таолонинг бу ойда мўмин бандаларига бўлган икромининг нақадар буюк эканидан далолатди.

Оиша розияллоху анҳо Пайғамбаримизга:

«Эй Расулуллоҳ! Қадр кечасининг қайси кеча эканини билсам, у кечада нима деб дуо қилай?» деб сўраганида Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي

“«Аллоҳим! Сен жуда афв қилгувчидирсан, афв қилишни севасан. Мени афв айла!» деб дуо қил!” – дея марҳамат қилганлар (Термизий, «Даъват», 84; Ибни Можа, «Дуо», 5).

Рамазони шариф рўза тутиш фарз қилинган ойдир. Мавлоно Жалолиддин Румий «*Девони Кабир*»да бу муборак ой учун шундай огоҳлантиради:

“Рамазон келди. Эндиликда моддий еб-ичшидан қўлингни торт. Самодан маънавий ризқлар келсин. Бу ой кўнги́л дастурхони ёзилган ойдир. Кўнги́л баданнинг хатоларидан қутилган ойдир. Кўнги́лларнинг ишқ ва иймон билан тўлган ойдир”.

Кўнги́ллар ўткинчи лаззатлардан узоқлашмагунча боқий лаззатларга қовуша олмайди. Худди болалар кўкрак сугидан чиқарилмагунича бошқа таомлар ва ноз-неъматлар лаззатидан баҳра олмаганидек. Рўза кунининг аниқ бир вақтида бизни баъзи ҳалоллардан ҳам узоқлаштириб, ҳаром ва шубҳалилардан қанчалар эҳтиёт бўлишимиз кераклигини ҳам эслатган ибодатдир. Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“...Рўзадор инсонга икки севинч бор: бири рўзасини очган ондаги, иккинчиси эса Парвардигорига қовушган замондаги севинчидир...” (Муслим, «Синъ», 164)

Рўзаларимизни очишдан аввал қилган ифтор дуосида:

اللَّهُمَّ لَكَ صُومْتُ وَبِكَامَنْعَتْ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ

“Эй Аллоҳим! Сен учун рўза тутдим. Сенга иймон қилдим. Сенга таваккал қилдим. Сен берган ризқ билан рўзамни очдим”, деб Аллоҳга илтижо қиламиз. Ифтор дуоси асосан рўзанинг маънавий жиҳатини ҳам изоҳламоқда. Яъни, рўзанинг қандай руҳий ҳолат билан тутилиши кераклигини ҳам билдирмоқда. Бунга кўра:

اللَّهُمَّ لَكَ صُومْتُ “Эй Аллоҳим! Сен учун рўза тутдим”, дер экан, рўзадаги маънавий савиямизни, яъни риёдан узоқ ниятимизни кўрсатган бўламиз.

“*Сенга иймон қилдим*” дейиш билан ибодатла - нинг она замини иймон эканини баён қилган бўламыз. Яъни, намоз ва рўза каби ибодатларни жисмоний саломатчилик ва соғлиқ каби иккинчи даражали фойдалари учун эмас, иймонимизнинг шарти бўлганига ишониб бажариш керак. Зеро, Аллоҳга ибодат ва бандаликнинг маънавий даражаси иймоннинг кучи нисбатидадир.

“*Сенга таваккал қилдим.*” дейиш билан эса ожизлигимизни эътироф қилган, Парвардигорнинг чексиз қудрат ва буюклигига таслимиятимизни ифода этган бўламыз. Демакки, ўткинчиларга эмас, **бокий** бўлган Парвардигоримизга таваккул хисларимизни ҳам кучайтириш билан ибодатларимизга ўзгача маънавий даража қозонтиришимиз керак.

“*Сен берган ризқ билан рўзамни очдим*”, дер экан, ризқдан кўра кўпроқ “**Раззоқ**”ка йўналиш мушоҳадаси билан Парвардигоримизнинг мулкида яшаганимизни ва ризқнинг Аллоҳдан келганини қалбан эътироф этган ҳам бўламыз.

Мақбул рўза тута олиш учун эътибор қаратишимиз керак бўлган асосларнинг бошида риёдан сақланиш келади. Риё ва кўз-кўз қилишдан узоқ, маънавий даража билан адо қилинган рўза ибодати энг фазилятли бандалик кўринишлардан биридир. Аммо дунёвий ғоялар билан булганган, кўз-кўз қилиш ва ғафлат билан кирлатилган рўза ва намозлар ҳақида Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васаллом шундай деб марҳамат қилади:

“*Баъзи, рўза тутганлар борки, рўзасидан ўзига қуруқ очликдан бошқа нарса қолмайди! Кечалари неча намоз (таровех ва таҳажжуд) ўқиганлар борки, намозларидан ўзларига қолган йўқусизликдир.*» (Ибни Можа, «Сиём», 21)

Аҳлуллоҳ ҳазратлари рўза тутганларнинг маънавий даражаларга кўра ажратилган табақаларни шундай ифода этгандир:

“Рўза билан вазифаланган киши ният қилиб, бомдоддан шом намозигача ейиш, ичиш ва жинсий алоқалар каби майл истаги кучли эҳтиёжлардан ўзини узоқ тутиши демакдир. Бу **авом табақаси**даги мўминларнинг рўзасидир. **Ҳавас**нинг рўзаси, таъқиқланган ҳар нарсадан узоқ туриши билан бўлади. **Аҳасул-ҳавас**нинг рўзаси эса Аллоҳдан бошқа ҳар нарсадан ўзларини тутишлари ва узоқлашишларидир” (Бурсавий, I, 289).

Ҳақ дўстлари ўхшаш маънавий даражага ишора қилиб ейишдаги исроф борасида ҳам рўзадагига ўхшаш табақалардан сўзлаганлар. Унга кўра:

Шариатда тўйгандан кейин ейиш исрофдир;

Тариқатда тўйгунча ейиш исрофдир;

Ҳақиқатда эса Ҳақнинг ҳузурида эканини унутиб ейиш исрофдир.

Бошқа тарафдан рўза тутар экан, кўрсатилиши керак бўлган маънавий ҳассослик, намознинг Аллоҳ наздида қабул бўлиши учун ҳам зарурдир. Намоз ўқир экан, қалбнинг риё ва кибрдан сақланиши лозимлигига доир Шайх Саъдийнинг “*Гулистон*” асаида келтирган ушбу ҳикояси жуда ибратлидир:

“Болалигимда зухдга, нафсни тарбиялашга, тунги ибодатга жуда берилгандим. Бир кеча отамнинг ёнида ўтирар эдим. Туни билан кўзимни юммаган, Қуръони каримни кўлимдан туширмагандим. Баъзи кишилар атрофимизда ухлашарди. Отамга:

«Шуларнинг биттаси бўлса ҳам бошини кўтариб икки ракат таҳажжуд намози ўқимаяпди; худди ўлик каби ухлашяптилар», дедим. Бу сўзимдан кейин отам:

«Ўғлим Саъдий! Бошқаларнинг ғийбатини қилиш ўрнига, кошки сен ҳам улар каби ухласанг эди! (Зеро, сенинг хор кўрганларинг, шу онда илоҳий Раҳматдан маҳрумият ичида бўлсалар

хам, уларга Киroman Катибин фаришталари гуноҳ нарсалар ёзмапти. Сенинг амал дафтаринга эса, дин биродарларингни камситиш ва ғийбат гуноҳи ёзилди)», дея жавоб берди”.

Намозини ғафлат билан ўқиганлар ҳақида **“лаънатлар бўлсин”** илоҳий хитоби («Моун», 4) янграгани каби, рўзанинг ҳам Аллоҳ наздида мақбул бўладиган шаклда бажарилиши учун маънавий комиллик ва хушуъ шартдир. Намоз тез ўқилмаслиги, рўза эса бандани очлик ва парҳез ҳолига келтирилмаслиги керак. Зеро, намозда бўлганидай рўзада ҳам бандани хассосият ва ихлосга йўналтирилган жуда кўп нозикликлар мавжуд. Рўза ва намоз баданнинг эмас, қалбнинг ҳам иштирок этиб маънавий оҳанг натижасида комил суратда бажарилиши мумкин.

Рўзанинг Аллоҳ наздида мақбул бўлиши учун ошқозоннинг очлиги билан бирга, тил, кўз, кулоқ каби бошқа аъзоларнинг ҳам гуноҳлардан сақланиши керак. Чунончи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни:

“Рўза рўзадорга ярашмайдиган нарсалар билан зарар бермагунча (рўзадор учун) қалқондир”, дея марҳамат қилдилар. Саҳобаи киром:

“(Рўзадор) уни нима билан зарар беради?” деб сўраганида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Ёлғон ва ғийбат билан...” дея жавоб бердилар (Насоий, «Сиям», 43).

Айниқса, Қуръон деб – **“хумаза”** ва **“лумаза”**, яъни миш-миш – ғийбат қилиш, қош-кўз ҳаракатлари билан ўйнаш, мўмин биродарини камситиш ва ёлғон гапириш каби рўзанинг руҳониятига зарар берадиган ҳолатлардан эҳтиёт бўлиш керак.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг озод қилиб юборган инсони Убайд шундай дейди:

Икки аёл рўзадор эдилар. Тушга яқин бир киши
Пайғамбаримиз ёнига келиб:

«Ё Расулulloҳ! Шу ерда икки аёл бор, рўза тутишяпти.
Деярли чанқоқликдан ўлар ҳолатдалар. (Рухсат берсангиз рўза-
ларини бузсалар)», деди.

Расулulloҳ ундан юз ўгирди, жавоб бермади. Келган киши
сўзини такрорлаб:

«Ё Расулulloҳ! Аллоҳга қасамки, ўлим арафасида», деди.
Пайғамбаримиз:

«Уларни чақиринг!» деди.

Аёллар келдилар. Пайғамбар алайҳиссалом бир идиш сўра-
дилар. Аёлларнинг бирига бериб:

«Ичингдагиларни чиқар!» деди. Аёл идишнинг ярмини тўл-
дирадиган даражада қон, жароҳат ва гўшт қусди. Иккинчисига
ҳам шундай буйруқ берилганида у ҳам идишни тўлдиради-
ган даражада қон ва тоза гўшт чиқарди. Шунда Расулulloҳ
саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

*«Бу икки аёл Аллоҳ ҳалол қилган нарсалардан ўзларини
тутиб, уларга нисбатан рўзадор бўлдилар, ҳаром қилган нар-
саларни бажариб эса ифтор қилиб рўзаларини буздилар. Бири
иккинчисининг ёнига ўтириб, инсонларнинг гўштлигини ейишни
бошладилар (яъни гийбат қилдилар.)»* деди (Ахмад, V, 431; Ҳайсамий,
III, 171).

Бошқа ҳадиси шарифда эса шундай марҳамат қилинмоқда:

*“Ким ёлгон гапиришни ва ёлгон иш қилишни тарк этмаса,
Аллоҳнинг, у кишининг ейиши ва ичишни ташлашига эҳтиёжи
йўқ”.* (Бухорий, «Савм», 8)

Ғийбат, ёлғон каби маънавий ҳаромлардан сақланганимиз каби моддий ҳаром ва шубҳалардан ҳам сақланишимиз керак. Зеро, луқманинг тақдирини кишининг маънавий ҳолига таъсир қилади. Аллоҳга яқинлашиш шубҳалардан сақланишга, ҳаромлардан ҳам қатъий равишда нафрат қилиб, узоқлашишга боғлиқдир. Нафс тозаланиши ва қалб поклиги ҳам ҳалол луқма билан мумкин. Мавлоно Жалолоддин Румий дейдики:

“Кеча кечқурун илҳом, бизга бошқа шаклда кўринди. Чунки ошқозонга тушган нечта шубҳали луқма илҳомнинг йўлини тўсди”.

Суфёни Саврий ҳазратлари ҳам шундай дейди:

“Кишининг диндорлиги луқмасининг ҳалоллиги даражасида”.

Аждодимизнинг ҳаром луқма борасида талабчанлик ва ҳассослигига мисол бўлган шу ҳодиса қанчалар ибратлидир:

Ёвуз Султон Салим Хон Ислонни ягона бир байроқ остида тўплаш ғояси билан Миср сафарига чиқаркан, Габза яқинларида улкан мевазор боғ бўлган бир ерда кўшинига дам берди. Йўлга тушиш арафасида у барча аскарларнинг сафар халтачаларини текширтириб, унга боғдан бирорта мевадан рухсатсиз солиб қўйганларини аниқламоқчи бўлди. Бироқ аскарларининг ҳеч бирида мева йўқлигини кўргач, қўлларини самога кўтариб:

“Аллоҳим. Сенга чексиз ҳамду санолар бўлсин. Менга ҳаром емайдиган кўшин насиб айладинг. Агар аскарларимнинг ичида биттаси бўлса ҳам эгасидан рухсат сўрамасдан мева узиб еганида ва мен бунинг хабарини олганимда эдим, Миср сафаридан воз кечардим. Зеро, ҳаром еган кўшин асло зафарга эриша олмайди!” деб Аллоҳга шукр қилди.

Рамазони шарифда рўза, таровех намози, рўза тутиш учун кечаси овқат ейилган пайт ва саҳарги вақт хушёрлиги жиҳатидан

ҳам жуда муҳимдир. Расулulloҳ саллалллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилади:

“Аллоҳ таоло, сизга Рамазон рўзасини фарз қилган. Мен ҳам унинг қиёмини, яъни Рамазон кечаларидаги таровеҳ намозини сиз учун суннат қилдим. Агар киши иймонли юрак ва савобига эришиши умиди билан Рамазон рўзасини тутиб, таровеҳ намозини (таъдили аркон ва хушуъ билан) ўқиса, онадан тугилган каби гуноҳларидан қутилади.” (Ибни Можа, «Салот», 173)

Дарҳақиқат, бу ойнинг кундузлари каби кечалари ҳам, айниқса, саҳар вақтларининг алоҳида файзи бор. Йилнинг қайси ойида бўлса ҳам, ҳар саҳар вақти ориф кўнгиллар учун тенги йўқдир. Чунки Аллоҳ бандасини шу вақтда ёлғиз қолиб ибодат қилишга чорлаган дамлардир. Аллоҳ таоло саҳар вақти ва саҳарларда бедор бўлиш ҳақида шундай демоқда:

وَالضُّحَى ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ﴿٢﴾

“Чошгоҳ вақтига қасам; (Ўз зулмати билан чор-атрофни) қоплаб-ўраб олган кечага қасамки” («Духо», 1-2)

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ
خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

“Уларнинг ёнбошлари ўрин-жойларидан йироқ бўлур (яъни, тунларини ибодат билан ўтказишиб, оз ухлайдилар). Улар Парвардигорларига қўрқув ва умидворлик билан дуо-илтижо қилурлар ва Биз уларга ризқ қилиб берган нарсалардан инфоқ-эхсон қилурлар” («Сажда», 16).

Шунингдек, Парвардигоримиз жаннат неъматлари билан мукофотлашини ваъда қилган хос бандаларнинг сифатларини билдирган ояти карималарда шундай демоқда:

وَالَّذِينَ يَبْتُغُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا

“Улар кечаларни Парвардигорига сажда қилиб ва (жойнамоз устида) тик туриб–бедор ўтказадиган кишилардир” («Фурқон», 64).

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿٧١﴾
وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٨١﴾

“Улар кечадан озгина (фурсатгина) кўз юмар эдилар. Ва сахарларда улар (қилган саҳву-хатолари учун Парвардигоридан) мағфират сўрар эдилар” («Ваз-зариёт», 17-18).

Қалблар Аллоҳ таолога яқин бўлиш билан, яъни қалбнинг илоҳий назаргоҳ ҳолига келиши натижасида уйғонади. Бунинг энг мақбул йўли эса, айникса, сахарларда бажарилган зикрдир. Зеро, инсон фитратида бўлган “унутиш” ва “ғафлат” натижасида пайдо бўлган зарарларнинг ўрнини тўлдириши учун Аллоҳга бандалигини доимо ҳис қилиб туриши керак. Бунинг учун эса зикрга эҳтиёжи бор. Зеро, ҳар такрор қилинган нарса унинг қалбдаги ўрнини қувватлантиради.

Аллоҳ таоло бандасининг юз тузилишига эмас, қалбига назар солади. Бу жиҳатдан ҳар мўмин қалбини ғафлатдан сақлаб, зикр билан жонлантиришни вазифа деб билиши керак. Зеро зикр сўзи Қуръони каримда икки юз эликдан ортиқ жойда келмоқда. Аллоҳ таолога ҳақиқий маънода бандалик қила олиш зикрнинг қалбдан қанчалик жой олганига кўра намоён бўлади.

Ҳақ субҳонаҳу ва таоло бандаларининг зикрнинг руҳониятидан гофил қолмасликлари учун шундай демоқда:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ
لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

“Иймон келтирган зотлар учун Аллоҳнинг зикри сабабли ва нозил бўлган Ҳақ-Қуръон (тиловат қилиниши) сабабли қалблари эриб, кўрkiш (вақти) келмадими?!...” («Ҳадид», 16)

Зикр ва тасбеҳлар билан жонлантирилган саҳарлар – худди гўзалликларини ўстириш учун муштоқлик билан ёмғир кутган баҳор тупроғи каби – кўнглидаги истеъдодларини ривожлантиришни хоҳлаган мўминлар учун оғир, хассос, руҳоний ва файзли вақтлардир. Мавлоно Жалолиддин Румий дўсти саҳар вақтларининг руҳониятини шундай ифодалайди:

“...Виждондан эшитилган овозлар мўминни саҳар вақтида ибодатга чақирмоқда. Бу овоз ишқ муаззини ўқиган маъно азонининг овозидир. Бу овоз мўминга: «Уйқунгдан уйғон, чунки Аллоҳга муҳаббат уйқудан хайрлидир», демоқда. Чунки мўмин саҳар вақтларида Парвардигорини зикр қилганида намозлари меърож ҳолатига келади. Раҳмат ёғилган бу вақтда ухлаш буюк бахтсизликдир. Ўн икки ойлик бир йил ичида Рамазон мўминларга Раҳмат ойи бўлиб келган бўлса, йигирма тўрт соатлик кун ичида ҳам саҳар вақтларидаги бир неча соат жуда муборақдир. Бу соатларда уйғонган Аллоҳнинг хос бандалари ҳақиқий маҳбубларини топганлар”.

Саҳарларда Раҳмат эшиклари очилади, хушёр кўнгилларга “буюринг” дейилади. Боз устига, бу даъват ойларнинг султони Рамазони шарифнинг файз ва руҳонияти билан зийнатланган

сахарларда бўлса, албатта, ажру мукофоти ҳам шунга яраша улуғ бўлади.

Рамазон ибодат мавсумидир. Чунончи, Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинишича, Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва саллам Рамазонда бошқа ойларга қараганда кўпроқ (бандалик қилишга) ҳаракат қиларди. Рамазон ойининг охириги ўн кунда эса аввалги кунлардан кўра кўпроқ ибодат қиларди. (Муслим, «Эътиқоф», 8; Ибни Можа, «Сиём», 57)

Рамазон ойи бошқа ибодатларни адо этиш учун ҳам баракотли тупроқ кабидир. Масалан, **Рамазон умраси** учун Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва саллам: *“Рамазон ойида бажарилган умра тўлиқ ҳаж ҳисобланади ёки мен билан бирга бажарилган ҳажнинг ўрнини эгаллайди”*, дея марҳамат қилганлар (Бухорий, «Умра», 4; Муслим, «Ҳаж», 221).

Рамазони шарифнинг исми эса **“Шаҳрус–сабр”**, яъни **“сабр ойи”**дир. Сабр гўзал ахлоқнинг ўзаги, иймоннинг ярми, севинч ва саодат калитидир. Жаннат неъматларига қовуштирган буюк фазилатдир. Сабр ёқтирилмаган ва изтироб чектирган ҳодисалар олдида мувозанатни бузмасдан сукунатга бурканиш, Аллоҳга таслим бўлишдир. Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Ҳеч бирингиз рўзадор бўлган кунингиз ёмон сўз сўзламасин ва ҳеч ким билан жанжаллашмасин. Агар кимдир уни сўкса ёки жанжаллашмоқчи бўлса «мен рўзадорман», десин. (Бухорий, «Савм», 9).

Рамазон ойида, айниқса, газабдан шиддат билан сақланиши лозим. Зеро, рўза бир жиҳати билан ҳаракат ва муомалаларнинг назоратга олинishi ва тартибга солинишидир. Рўза эгасини, гайрат кўрсатиши, розилик, матонат ва айниқса, сабр каби фазилатларга эриштирган ибодатдир. Шартларига риоя қилиб

тутилган рўза – руҳни нафсоний мойилликларга асир бўлишдан қутқаради. Рўза – ичимиздаги нафс жониворини назорат остига олган ва шундай қилиб, инсон фитратидаги марҳамат ва шафқат туйғуларининг кашф этилишини таъминлаган руҳий воситадир. Нафс очлик орқали тарбия қилиниб, беғамликдан гамхўрликка ўзгариши лозим. Натижада кўнглимиз марҳамат туйғулари билан тўлиб, ёрдам қўлларимиз заиф ва бечораларга чўзилсин, юрагимиз уларнинг дардларини баҳам кўрсин ва мотамсароларнинг атрофидан жой олсин. Зеро, инсонлигимизнинг бу оламдаги гувоҳи бўлган марҳамат бизни қалбан Аллоҳга яқинлаштирган илоҳий кучдир.

Мўминларнинг изтиробларига шерик бўлиш, айникса, Рамазони шарифда кўпроқ аҳамиятга эга. Рамазони шариф биродарлик туйғуларини кувватлантирган ойдир. Ислолда биродарлик бир-бирини ювган икки қўл кабидир. Абул-Ҳасан Ҳарақаний хазратлари ислом биродарлиги ҳақидаги туйғуларини ифода этар экан, неъматларга шуқр қилиш учун шундай деб марҳамат қилади:

“Туркистондан Шомгача бўлган жойда бирор кишининг бармоғига тикон кирса, у менинг бармоғимга киргандир. Бирининг оёғига тош тегса, у менинг оёғимга теккандир. Унинг оғриғини мен ҳис қиламан. Бирор қалбда қайғу бор экан, у қалб менинг қалбимдир”.

Рамазони шарифда тутилган рўзалар, шунингдек маҳрумият ва очлик машқлари билан неъматларнинг кадрини билдириб, шуқр туйғуларини ҳам кувватлантиради. Муҳтожларнинг ҳолатларини ўйлаб, инфоқ ва иқром йўли билан уларнинг кўнглиларини ва дуоларини олишга мойиллик уйғотади. Бу жиҳатдан Рамазон ойи инфоқ ойидир. Бу ойда нафл инфоқларга ҳам фарз ибодатларнинг ажри эҳсон қилинади. Чунончи, Расулulloҳ саллаллоҳу

алайҳи ва салламнинг бу ойдаги инфоқ ҳаяжонини Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анху шундай тасвирлайди:

“Расулуллоҳ инсонларнинг энг саҳийси эди. Рамазон ойида эса саҳийлиги яна ҳам ортарди. Чунки Жаброил алайҳиссалом ҳар йили Рамазонда келар, ой охиригача бирга бўларди. Жанобимиз унга Қуръони каримни ёддан ҳатм қилар эди. Мана шу кунларда Расулуллоҳ эсган шамоллардан кўра саҳийроқ бўларди” (Муслим, «Ҳазоил», 50).

Мавлоно Жалолоддин Румий Ҳолид Бағдодий ҳазратлари ҳам Пайғамбаримизнинг саҳийлиги ҳақида ушбу ўхшатишни келтирган:

“Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам шундай гўзал саҳийлик намунасидирки, У зотнинг борлиғи ҳурматига денгизлар маржон беради, қаттиқ тошдан ёкут чиқади ва тикондан гул очади. Агар боғчада унинг гўзал ахлоқидан сўзланса, севинчдан оғзини очиб кулмаган, яъни очилмагангунча топа олмайсан” (Девон, 65-66-бетлар).

Молнинг хайрлиси соғ бўлгани инфоқ қилинган ва эгасидан аввал охиратга юборилгандир. Умрнинг хайрлиси Аллоҳ йўлида ўтгандир. Инсон бу оламдан кўзларини юмаркан, ўткинчи ҳаётнинг хотираларига кўмилади. Чунончи, ҳадиси шарифда:

“Мўмин ўлганида намозини бош томонида, закотини ўнг томонида, рўзасини чап томонида топади”, дея марҳамат қилинади. Бошқа тарафдан:

“Инсон ўлганида фаришталар: «Нима олиб келди?» дейдилар. Инсонлар эса: «Нима қолдирди?» дейдилар”. Шу боисдан ақлли киши эртанги кунни бугундан ўйлаши керак.

Рамазон тақво мактаби, ҳайит эса унинг руҳоний шаҳодатномасидир. Байрамлар шунчаки дам олиш, таътил кун-

лари эмас, балки Аллоҳни зикр қилиш,⁴⁷ шукроналик келтириш, силаи раҳм ва ижтимоий ибодат кунларидир. Иймон биродарларнинг жамият дардида юрган муборак вақтлардир. Бу сурурли кунларда, айниқса, мухтожларнинг ва ғарибларнинг кўнгиллари-ни хушнуд этишимиз керак. Зеро, марҳамат қилганга марҳамат қилинади. Аллоҳ розилиги учун севинтирганни Аллоҳ таоло севинтиради.

Рамазон кечаларидан кейинги байрам кечалари ҳам фазилатларга бойдир. Зеро, ҳадиси шарифда: *“Рамазон ва Қурбон байрами кечаларини, савобини Аллоҳдан умид қилиб ибодат билан ўтказганларнинг қалби барча қалбларнинг ўлган кунда ўлмайди”*, (Ибни Можа, «Сиём», 68) дея марҳамат қилинган. Бу жиҳатдан байрам кечаларини ҳам ғанимат билишимиз лозим. Унутмаслик керакки, асосий байрам – мўминларнинг тақво имтиҳонидан муваффақият билан Аллоҳнинг ҳузурига чиққан кундир. Чунончи, Ҳақ дўстлари:

“Ҳақиқий байрам янги кийим кийиш эмас, Аллоҳнинг азобидан омонда бўлишдир”, деганлар.

لَيْسَ الْعَيْدُ لِمَنْ لَبَسَ الْجَدِيدَ إِنَّمَا الْعَيْدُ لِمَنْ أَمِنَ الْوَعِيدَ

Бурсавий ҳазратлари бу борада шундай дейди:

“Бизнинг уч байрамимиз бор. Биринчиси Рамазон (ва Қурбон) байрамидир. Бу табиатнинг, нафснинг байрамидир. Иккинчиси, комил иймон ила кўчилган ўлим байрамидир. Бу буюк байрамдир. Учинчи ва энг буюк байрам эса охиратда Аллоҳнинг жамолига сазовор бўлган вақтдаги байрамдир” (Бурсавий, I, 295)

Хулоса қилиб айтганда, Рамазони шарифда рўзанинг фазилатига эришиш ва айниқса, кеча намозлари бўлган таровех ва

⁴⁷ Абу Довуд, Адахий, 9-10/2813

Рамазони шариф ○

тахажжудлар билан қалбларимизни жонлантиришимиз керак. Бу муборак ойда намозларга жиддий аҳамият бериши керак. Қуръони каримни хушуъ билан ўқиш, зикр билан руҳимизни ўстиришимиз, закот, инфоқ ва садақалар билан виждонимизни поклашимиз керак.

Парвардигоримиз Рамазоннинг руҳоний оламини умримизнинг мазмунига айлантириб, файзли ҳаёт кечиришни барчамизга насиб этсин. Рамазон ва ҳайит кунларини ватанимизга, миллатимизга, Ислом дунёсига саодат ва ҳузур манбаи айласин!..

Омин!..

Ҳажжи мабрур ва умра

Ҳажда илоҳий кудрат олдида ожизлик ва ҳечлик эсланади, кийилган эҳромлар кафан оламига кириш ҳиссини беради. Шу жиҳатдан ҳаж “ўлимдан аввал ўлиш” сирини қалбан ҳис қилиш ва **“Парвардигоринг (ҳузури)га қайт...”** (“Вал-фажр”, 28) илоҳий даъватига лаббай дейишдир.

Ҳажжи мабрур ва умра

Одам Ато ва Момо Ҳаво билан бошланган инсоният ҳаёти аввалига диний ҳузур ва саодат ичида кечган. Маккада бугунги Каъбанинг ўрнида илк ибодатхона қурганлар. Одам ўғиллари вақт ўтиши билан ўзгарган, хилма-хил сабабларга кўра турли шаҳарларга ёйилган, орадан асрлар ўтган, ҳақ диндан адашганлар бўлган ва бир муддат сўнгра бу мукаддас ибодатхона йўқолган. Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳ таолонинг амри билан уни такрор қурган ва дуоси билан у шаҳарнинг баракотланишига сабаб бўлган. Ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

“**Эй Муҳаммад алайҳиссалом), эсланг, Иброҳим айтган эди: «Парвардигорим, бу шаҳарни (яъни, Маккани) тинч шаҳар қилгин, мени ва болаларимни бутларга бандалик қилишдан йироқ қилгин. Парвардигорим, у бутлар кўпдан-кўп одамларни йўлдан оздирдилар. Бас, ким менга эргашса, ана ўша менадир (яъни, менинг динимдадир). Ким менга исён қилса, яна Ўзинг Мағфиратли, Меҳрибонсан (яъни, ундай кишиларни ҳам ҳақ йўлга ҳидоят қилишга қодирсан). Парвардигоро, албатта, менинг зурриёдимдан (бир қисмини – ўғлим Исмоил ва унинг онаси Ҳожарни) Сенинг ҳурматли байтинг ҳузурдаги экин ўсмайдиган водийда қолдирдим. Парвардигоро, (улар) намозни тўқис адо қилсинлар, деб (шундай қилдим). Бас, Сен Ўзинг одамларнинг дилларини уларга мойил қилиб қўйгил**

ва уларни (барча) мевалардан бахраманд этгил. Шояд шукр қилсалар»” (“Иброҳим”, 35-37).

Ниҳоят, саодат асри келган ва Пайғамбаримиз Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан диний ҳаёт илк бошланган жойда, комиллик чўққисини забт этган. Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дунёга келишлари билан бу муқаддас шаҳар қиёматгача бутун дунёдаги сон-саноксиз мусулмонлар талпиниб турадиган муқаддас зиёратгоҳга айланди.

Аллоҳ таоло таоло шундай деб марҳамат қилади:

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا
وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا
وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

“Унда мақоми Иброҳим (яъни, Каъбани куришда Иброҳим алайҳиссалом оёқлари остида бўлган ҳарсанг тош, у тошдан ханузгача Иброҳим пайғамбарнинг оёқ излари кетмаган. Бу Уйни Иброҳим алайҳиссалом қурганига) **очиқ оят-аломатлар бор. Шунингдек, унга кирган одам** (ҳар қандай хавф-хатардан) **омон бўлур. Ва йўлга қодир бўлган инсонлар зиммасида Аллоҳ учун мана шу Уйни ҳаж-зиёрат қилиш бурчи бор. Кимда-ким кофир бўлса** (яъни, Каъбани зиёрат қилиш фарз эканини инкор қилса), **бас, албатта, Аллоҳ барча оламлардан беҳожат бўлган Зотдир**” («Оли Имрон», 97).

Аллоҳнинг бандалари устидаги ҳаққи бўлган ҳаж ибодати адо этишни ортга сурмасдан, дарҳол буюк иштиёқ билан бажарилиши лозим. Зеро, Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи васаллам:

“*Ҳаж қилишни истаган тезроқ ҳаракат қилсин*”, деб марҳамат қилганлар (Абу Довуд, «Маносик», 5/1732).

Чунончи, у муборак тупроқларда айтилган **талбия**, яъни “Лаббайк” (айт Аллоҳим, амрингга келдим) ифодаси ҳам шунга далолат беради.

Унутмаслик керакки, ҳаёт инсон ўғлига бир мартага берилган. Умр тугагандан кейин пушаймонликнинг фойдаси бўлмайди. У ҳолатда фурсат кўлда экан, Парвардигоримизнинг устимиздаги ҳаққи бўлган ҳаж ибодати борасида бепарво бўлмаслик керак, имконият бўлиши билан бу буюк бандалик қарзини бажариш зарурдир.

Имкони бўлган ҳар мўминнинг ҳаётида бир марта ҳаж қилиши фарздир. Такрор-такрор ҳаж қилиш эса мустаҳаб бўлиб, савоби жуда каттадир. Ҳаж ҳам молиявий, ҳам жисмоний ибодат бўлгани учун ҳам жуда фазилатлидир. Ҳажда, аввало, Аллоҳ таолонинг розилиги мавжуд. Сўнгра дунёнинг тўрт томонидан келган мусулмонлар орасида дўстлик, муҳаббат ва самимият пайдо қилади. Тиллар, ранглар, урф-одатлар турли бўлишига қарамай, маънавий муҳаббат ва ҳислар бу ранг-барангликларни ортда қолдириб, мусулмонларни бир онда умумий ҳиссиётлар оғушига олади. Кўнгил баробарлигининг хузур ва сурури ичида гўзал дин биродарлиги бўй кўрсатади. Хушуъ ва камтарлик билан ҳаж қилганлар ўзларини доимо Аллоҳ таолонинг хузурида деб биладилар. Илоҳий нафсни назорат қилиш ва эҳсон туйғулари қалбларида ўрин эгаллайди, одобларини сақлаганлари тақдирда эса тафаккур ва зехн теранлиги ортади. Аллоҳ таоло ҳаж қилганларнинг қалбларига кенглик, кўнгилларига бойлик беради. Шундай қилиб уларда иймоний лаззатлар ривожланади, моддий ва маънавий имконлар, илоҳий лаззатлар учун кўпроқ сафарбар этилишни бошлайди.

Имоми Аъзам ҳазратлари илм йўлида мунтазам банд бўлиб, кўплаб талабаларга сабоқ берганларига қарамасдан, ҳаётларининг тахминан учдан бирини ҳаж сафарига ажратгандилар. Ўша замо-

нларда туя билан Бағдоддан Маккаи Мукаррама ва Мадинаи Мунавварани зиёрат қилиш қанчалар машаққатли сафар бўлганини тасаввур қилиш қийин эмас. Аммо ҳақ дўстлари бошқа жойларда бўлмаган маънавий фойдани Ҳарамайннинг файзли оламида топганларидан, имконият бўлиши билан ҳаж қилишни ҳамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни зиёрат қилишни буюк ғанимат деб билганлар. Бу муборак тупроқларда ориф кўнгил билан ҳаж ва умра қилганлар. У ерда нечта пайғамбарларнинг азиз хотираларидан файз оладилар. У муборак пайтларда бажарилган ҳаж ва умра ибодатлари бандалик ҳаётининг зийнатидир. Ҳажда илоҳий қудрат қаршисида банда ҳечлигини англаб етади, кирган эҳромни эса унга кафан оламини эслатади. Шу жиҳатдан, ҳаждаги балки энг муҳим фойда, “ўлимдан аввал ўлмоқ” сирини ҳис қилиб қалбан тирик қола олиш ва **“Парвардигоринг (хузури)га қайт...”** («Вал-фажр», 28) илоҳий даъватига лаббай деб айта олишдир.

Шунингдек, эҳромга кирганлар муайян муддат давомида баъзи ҳалолларнинг ҳам тақиқланиши сабабли шубҳали ва харом нарсалардан ҳам узоқ туриши кераклигини ўз таналарида исботлайдилар. Жумладан, эҳром ҳолатида ўт-ўланларни юлиш, ов овлаш, овчига ов ҳайвонининг қочган томонини кўрсатиш каби амалий ишлар тақиқланган бўлиб, бу марҳамат, назокат ва мулойимликнинг комил ифодасини ўзида мужассам этади.

Барча ибодатлар каби ҳаж ва умра ибодатларининг ҳам Аллоҳ олдида мақбул бўладиган шаклда бажарилиши иймон ва тақвонинг шартидир. Зеро, ҳаж ва умрани “мабрур” бўлиб бажарилиши гуноҳлардан покланишга ва Аллоҳнинг розилигига сабабчи бўлади. Яъни, бу ибодатлардан орзу қилинган натижа уларни Аллоҳ таолонинг рози бўладиган кўринишда адо этиш билан ҳосил бўлади.

Шу маънода Шиблий ҳазратларининг ҳаж зиёратини адо этадиган бир кишига ҳажнинг маънавий жиҳатига ишорат қилиб айтган ушбу сўзлари жуда ибратли огоҳлантириш ва йўл кўрса-тиш аҳамиятига эга:

“Ҳажга ният қилганинда, бугунгача қўл урган гуноҳларга тавба қилиб, сироти мустақиймга йўналмаган бўлсанг, ҳақиқий ниятни қилмаган бўласан...”

Эҳром учун кийимингни ечаётганинда барча гуноҳлардан ҳам фориғ бўлмасанг, ҳақиқатда эҳромга кирган бўлмайсан. Ҳаж учун гусл қилар экан, бу тозалик сендаги маънавий кирларни ва маънавий иллатларни ҳам тозаламаган бўлса, ҳақиқатда тозаланмаган бўласан...”

Ҳарам Шарийга кирар экансан, барча ҳаромларни ва Аллоҳдан узоқлаштирган турли хил сўз ва ҳаракатларни тарк этишига сўз бермаган бўлсанг, ҳақиқатда Ҳарамга кирган бўлмайсан...”

Қурбонлик қилиш билан ошиқча нафсоний истакларни ва иродани Аллоҳнинг розилиги йўлида йўқ қилмаган бўлсанг, ҳақиқатда қурбонлик қилган бўлмайсан...”

Шайтонга тош отаётиб, ичингдаги жаҳолат ва васвасаларни ҳам тошлай олмаган бўлсанг, сенда илм ва зийраклик ҳосил бўлмаган бўлса, ҳақиқатда тош отган ҳисобланмайсан...”

Каъбани зиёрат қилганинг сенда илоҳий икромлар ортдими, кўнглинг ҳузур ва сурур билан тўлдими? Зеро, ҳадиси шарифда:

«Ҳожилар ва умра қилаётганлар Аллоҳнинг зиёратчилари-дир. Зиёрат қилинганнинг ўзини зиёрат қилганга инъом қилиши

ҳақдир» дея марҳамат қилинади. Сен бу икромни ўзингда кўра олмаган бўлсанг, ҳақиқатда зиёрат қилган ҳисобланмайсан...”⁴⁸

Шиблий ҳазратлари эътибор қаратишни истаган жиҳат:

وَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

“Ҳаж ва умрани Аллоҳ учун комил суратда адо қилинг!..” («Бақара», 196) илоҳий фармонига риоя қилишдир. Шиблий ҳазратлари ишора қилган Аллоҳнинг наздида **мабрур** бўладиган ҳаж ва умра учун риоя қилиниши керак бўлган ўлчовларнинг асосийлари қуйидагилардир:

1. Ҳаж учун ихлос билан ният қилиб, унга зид бўлган ният ва ҳаракатлардан воз кечиш

Аллоҳ таолонинг розилигига муяссар бўлиб, илоҳий марҳаматлардан фойдаланиш учун ҳаж ибодатига холис ният қилиб, бу ҳақда Аллоҳ таолога сўз берар экан, ичимизда жой олган нафсоний хоҳиш-истаклар, инсоний нуқсону камчиликларга ҳам чек қўйиш орқали илоҳий сир саройининг меҳмони бўла олайлик. Ушбу муборак маконларда, айниқса, борлик китобини ёпиш ва нафсининг сўзларини тингламаслик лозим. Демак, ҳаж ва умрага шундай руҳий ҳолат билан йўналганлар илоҳий Раҳмат ва баракотга муяссар бўладилар. Бундан кейин уларга юклатиладиган вазифа эса қуйидагича:

2. Эҳром учун кийимларини ечганда, дунё либосларини ҳам ечиш

Аллоҳ розилигини кўзлаб ҳаж ва умра учун ихлос ва самимият билан эҳромга киришда фақатгина зоҳирий кийимлар-

48 Ибни Аробий, *ал-Футуҳатил Маккия*, таҳқиқ: Усмон Яхё Қоҳира 1986, X, 133-138 қаранг.

дан эмас, ички оламимиздаги мол-дунё, мартаба ва мавқе каби эҳтирослардан ҳам узоқлашиб, тақво либосини кийиш лозим. Зеро, Ҳақ субҳонаҳу ва таоло:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا

“Дарҳақиқат, уни (яъни, ўз нафсини-жонини, иймон ва тақво билан) поклаган киши нажот топди” («Шамс», 9) дея марҳамат қилади.

Зиёрат давомида ҳам дунё ишлари билан машғул бўлиш ва заруратсиз бозор-раста айланишдан сақланиш лозим. Чунки бундай ишларга киришгач, кўнгилларда ғафлат пайдо бўлади ва муборак шаҳарларнинг маънавий фойдаларидан баҳра олиш кийинлашади. Шунинг учун Умар розияллоҳу анҳу ҳаж ва умра вазифаларини бажарганларга вазифаларини тугатгач, бу буюк ибодатларнинг асоратлари қалбларини тарк этмасидан дарҳол ватанларига қайтишларини тавсия қилган.

У ерда Каъбанинг Парвардигорини излаш ва “...Биз унга жон томиридан ҳам яқинроқдирмиз”⁴⁹ эканини идрок этиш керак. Яна “...Билингларки, шубҳасиз, Аллоҳ ҳар бир киши билан унинг қалби ўртасини эгаллаб турур...”⁵⁰ ояти қаримасига кўра, ҳеч нарса Ундан сир бўлиб қолмаслигини англаши керак.

3. Моддий ва маънавий покланиш

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаж ва умра атрофида қилинган солиҳ амаллар сабабли ҳосил бўлган натижани ифода этар экан, бу муборак ибодатлардаги мақсадни ҳам шундай деб баён этади: “Ҳаж билан умранинг орасини бирлашти-

49 (“Қоф”, 16) қаранг.

50 (“Анфол”, 24) қаранг.

ринг. Зеро, булар гуноҳни худди занглаган темирдаги зангни тозаллагани каби тозалайди» (Насойй, «Маносик», 6; Ибни Можа, «Маносик», 3).

“Мукулмон бўлиш ҳижрат қилиш ва ҳаж қилиш, ўтмиш гуноҳларни поклайди” (Муслим, «Иймон», 192).

4. Ҳаром ва шубҳаларни тарк этиб, Ҳарами Шарифга одоб билан кириш ва диний аломатларга ҳурмат кўрсатиш

Аввало, барча ибодат ва яхшиликлар ҳалол даромаддан бўлиши лозим. Айниқса, ҳаж ибодатида ҳалол даромаднинг аҳамияти бекиёс. Бу ҳақда куйидаги ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Ким бу Байтни ҳаром даромаддан қозонган пул билан зиёрат қилса, Аллоҳга итоатдан чиққан бўлади. Ундай инсон ҳажга ният қилиб эҳромга кириб, уловининг узангисига оёгини босиб туясини ҳаракат қилдиргандан кейин «Лаббайк Аллоҳумма, Лаббайк», деса самодан бир нидо қилувчи шундай дейди: «Сенга на лаббайк, на саъдайк. Чунки сенинг даромадинг ҳаром, озуқанг ҳаром, уловинг ҳаромдир. Ҳеч савоб олмасдан гуноҳкор бўлиб қайт! Ёқтирмайдиганинг нарса билан учрашишинг сабабли ўкингин!»

Аммо киши ҳалол пул билан ҳаж сафарига чиқар, уловининг узангисига оёгини босиб унинг билан уловини ҳаракатлантирар ва «Лаббайк Аллоҳумма, Лаббайк» деса самодан нидо қилувчи шундай дейди: «Лаббайк ва саъдайк. Сенга ижобат қилдим. Чунки сенинг уловинг ҳалол, кийиминг ҳалол, озуқанг ҳалолдир. Қани, жуда кўп савоблар қозонган ва ҳеч гуноҳга кирмаган ҳолатда қайт! Сени мамнун ва хурсанд қиладиган нарса билан учрашишинг сабабли хурсанд бўл!» (Ҳайсамий, III, 209-210)

Шунингдек, ҳаж пайтида сақланиши керак бўлган ҳаромлар бор. Аллоҳ таоло шундай деб марҳамат қилади:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ
وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَغْلَمْهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا
فَإِنَّ خَيْرَ الرِّزَادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

“Ҳаж (мавсуми) маълум ойлардир. Бас, ким шу ойларда (ўзига) ҳажни фарз қилса (ҳаж қилишни ниёт қилса), ҳаж давомида (жуфтига) яқинлашмайди, гуноҳ ишлар, жанжал-сурон қилмайди. Қандай яхши амал қилсангиз, албатта, Аллоҳ билади. Ва (ҳаж қилиш учун йўлга тутишдан аввал зарур озуқа билан) таъминланиб олинг! Албатта, энг яхши озуқа (яъни, ўзингиз билан га бўлиши лозим бўлган энг яхши нарса) Аллоҳдан кўрқингиз. Мендан кўрқингиз, эй аҳли донишлар!» («Бақара», 197)

Дарҳақиқат, ҳаж ибодатини адо этишда кимнидир беҳосдан хафа қилиш, кўнглини оғритиб қўйиш мумкин. Чунки бу муқаддас жойлар ниҳоятда гавжум бўлиб, ҳар лаҳзада кимларгадир зарар етказиб қўйиш мумкин. Айниқса тавоф вақтида мўминлар бир-бирларига назокат билан муносабатда бўлишлари лозим. Тавофда, қайтиш йўналишига тесқари чиқар экан, тавоф қилаётганларга азият етказмаслик керак.

Хусусан, Ҳарами шарифнинг гавжумлигида ва меҳмонхоналар лифтларида эркагу аёлнинг аралашиб кетишига ҳам йўл қўймаслик, кириш ва чиқишларда тартибли ва сабрли бўлиш керак. Шу билан бирга, у ерда ўт юлиш ҳам ман қилинганини ҳам эсдан чиқармаслик керак.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу борада Умар розияллоҳу анҳуга:

“Эй Умар! Сен бақувват одамсан. Ҳажарул асвадга етишиш учун инсонларни сиқиштириб, заифларга азият етказма! Безовта бўлма ва безовта қилма. Бир ўзинг бўлсанг Ҳажарул асвадга салом бер ва ўн, акс ҳолда узоқдан «қўл суриб ўпиш» ишорати қил, калимаи тавҳид ўқи ва тақбир келтириб ўт!” деб марҳамат қилганлар (Ҳайсамий, III, 241; Аҳмад, I, 28)

Ояти каримада эса шундай деб марҳамат қилинади:

ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمَ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

“...Ким Аллоҳнинг қонунларини ҳурмат қилса, бас, албатта, (бу ҳурмат) дилларнинг тақводорлиги сабабли бўлур” («Ҳаж», 32)

Ушбу ояти каримага мувофиқ, Каъбаи Муаззама, Сафо Марва тепалари каби муқаддас масканлар ҳам Аллоҳнинг ҳурмат қилиниши керак бўлган қонунлари доирасидан ўрин олган. Жумладан, Каъбага қараб оёқ чўзиб ўтириш ёки ётиш, бекорчи сўзларни айтиш каби ноҳуш ҳаракатлардан тийилиш лозим.

Шу билан бир қаторда, муборак шаҳарларда хасталанган, йўлидан адашган, чорасиз ҳолга тушган, яқинларини йўқотган, яъни мушкул ҳолатга тушган мўмин биродарларимизга ёрдам қўлини чўзиш, уларнинг дардларига дармон бўлишга ҳаракат қилишимиз керак. Кўнгилларнинг илоҳий назаргоҳи эканини ўйлаб, дилозорлик қилмасликка, билакс имкон борица кўнгил қозонишга ғайрат кўрсатиш керак.

Мўминлар бошқаларнинг хато-камчиликларига кўз юмиш ҳам керак. Зеро, қалблар дунёга берк, Аллоҳга очикдир. Муҳими,

у муборак тупроқлардаги санокли лаҳзаларни энг кадрли бўлган вазифаларни адо этишга сарфлаш лозим.

Ҳолид Бағдодий ҳазратларининг тасаввуф йўлига киришдан аввал бошидан кечирган қуйидаги ҳодиса ниҳоятда ибратлидир:

Ҳолид Бағдодий ҳазратлари ҳаж йўлига чиқиб, Мадинаи Мунавварага борганида у ерда нур юзли бир зотга дуч келади. Яманлик бўлган бу Ҳақ дўстининг маънавий жозибасига лол қолиб, худди жоҳил кишининг олим инсондан насихат ишташлиги каби ундан насихат сўради. У зот шундай деди:

«Эй Ҳолид! Маккага борганингда Каъбада агар одобга зид бир нарса кўрсанг, ҳамсухбатинг ҳақида дарҳол ёмон гумонга бориб, ўз-ўзингга нотўғри ҳукм берма! Кўзингни ва қалбингни кизиқишдан узоқ тут! Ич дунёингни зийнатлаш билан машғул бўл!»

Аммо Маккаи Мукаррамага борганида у ердаги маънавий файзинг ҳаяжони билан гўё кўнгил сархушлиги учраган Ҳолид Бағдодий ҳазратлари бу зотнинг насихатини унутган ҳолда Жума куни бетартиб уст-бошли, ғариб ва нуроний дарвешнинг Каъбага тескари туриб ўзига назар солиши диққатини тортди. Ичидан: «Бу қанчалар ғофил инсонки, одобга зид шаклда Каъбага тескари туриб олган! Бу муборак мақомдан хабардор эмас!» деб ўйлади.

Бу аснода ёнида турган у зот Ҳолиди Бағдодийга:

«Эй Ҳолид! Билмайсанми мўминга хурмат Каъбага хурматдан кўра фазилатлидир. Чунки қалб – илоҳий назаргоҳдир. Солим қалб – байтуллоҳдир. Мадинадаги у солиҳ зотнинг насихатини кўнглингда асра!» деди.

Бу сўзлардан кейин Ҳолид ҳазратлари ҳайратланиб қолди. Бу кишининг оддий инсон эмас, буюк валийлардан бири эканини тушуниб, дарҳол қўлларини чўзди ва кечирим сўради:

«Эй солиҳ киши! Илтимос, менга ҳиммат қил ва мени дарвешликка қабул қил!» деб илтимос қилди. У сирли дарвеш уфқларнинг сирли теранлигига термулиб:

«Сенинг тарбиянг менга оид эмас! Сен Ҳиндистоннинг Деҳли шаҳрида бўлган Абдуллоҳ Пири Деҳлавий ҳазратларининг тарбиясида камолга етасан! Аллоҳ муваффақ қилсин!..» деди ва тўсатдан ғойиб бўлди.

5. Иродани Аллоҳнинг розилигига қурбон қилиш

Ҳаж ибодатида қурбонлик қилишдан асл мақсад Иброҳим ва Исмоил алайҳиссаломларнинг Аллоҳга итоатини эслаб, улардаги илоҳий ҳикматдан насибадор бўлиш, Аллоҳга ихлос ва тақво билан бандалик қилишдан иборатдир. Яъни, у ерда моддий борликдан узоқлашган, иродасини Аллоҳга топширган ва илоҳий ишқ оловида ёнишга мойил бўлиш керак. Чунончи, Аллоҳ таоло дейди:

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَاؤَهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ

“Аллоҳга (қилган қурбонликларингизнинг) гўштлири ҳам, қонлари ҳам етмас. Лекин у Зотга сизларнинг тақво-ихлосингиз етар...” («Ҳаж», 37)

Дарҳақиқат, Иброҳим алайҳиссалом ўғлини фидо қилди, ўғли Исмоил алайҳиссалом эса жонини бахшида этди. Биз нафсимизни ва молимизни Аллоҳ йўлида қанчалар сарф қила олаямиз? Зеро, ояти каримада марҳамат қилинган: “Албатта, Аллоҳ мўминларнинг жонларини ва молларини улардан жаннат баробарига сотиб олди...” («Тавба», 111) сифатига қанчалик даражада лойиқ бўлаямиз?

6. Шайтонни ва нафсни тошбўрон қилиш

Шайтонга тош отиш кўпроқ ичдаги шайтонни йўқотиш билан бошланади. Бу Иброҳим, Исмоил ва Ҳожар онамизнинг шайтонни қувиб, тошбўрон қилишларини эслашдир.

Тош отиш, бошқа бир жиҳатдан қаралганида, лаънат маъносини билдиради. Зеро, ўша даврларда лаънатлаш, тошбўрон қилиш шаклида бажариларди. Чунончи, шайтонга «ражим», яъни тошбўрон қилинган, тошга тугилган дейилиши – лаънатланган маъносидадир.

Биз мўминлар ҳар доим ўзимизни ҳисоб-китоб қилишимиз керак. Ичимиздаги васвасалар, шубҳалар ва хатоларни қай даражада тошбўрон қилаёпмиз? Иброҳим алайҳиссалом, Ҳожар онамиз ва Исмоил алайҳиссаломнинг шайтонни ва нафсга тош отган ондаги ихлос ва йўналишларидан қанчалар насибадор бўлишимиз мумкин? Бу ҳоллар бизни қанчалар теран мушоҳадага чорлайди?

7. Ҳамиша зикр ва дуо ҳолида бўлиш

Аллоҳ таоло дейди:

“...Энди Арафотдан (Макка яқинидаги тоғ) тушганингиздан кейин Машъар-ул-Ҳаромда Аллоҳни зикр қилинг! У Зот сизларни – гарчи илгари адашганлардан бўлган эсангизда – ҳақ йўлга ҳидоят қилгани сингари сизлар ҳам У Зотни эсланг-зикр қилинг!” («Бақара», 198)

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ
أَبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ
رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ

“Энди ҳаж маросимларингизни адо қилиб бўлгач, Аллоҳни аждодларингизни эслагандек, балки ундан-да қаттиқроқ эсланг! Зотан, одамлар орасида шундай кишилар борки, «Эй Парвардигор, бизга мана шу дунёда бергин» дейди. Ҳолбуки, унинг учун Охиратда ҳеч қандай насиба йўқ” («Бақара», 200).

Чунончи, ҳаж ва умрада кўпдан-кўп бажарилиши амр қилинган талбия ҳам доимо зикр ва дуо ҳолида бўлишни тақозо қилади.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилганлар:

“Талбия айтган ҳеч бир мусулмон йўқки, унинг ўнг ва чап тарафида бўлган тош, дарахт, қаттиқ тупроқ у билан биргаликда талбия айтмасин, бу иштирок (ўнг ва чап тарафини кўрсатиб) шу ва шу йўналишида ернинг охирги худудигача давом этади» (Термизий, «Ҳаж», 14/828)

Зикр ва дуо ҳолининг қалбда яхшилаб жойлашиши учун талбия шунчалар муҳимки, инсоний ибодатлар мутлақо сукут ичида адо этилиши керак бўлса-да, талбияни баланд овозда айтиш амр қилинган. Шундай қилиб, банда ҳам ўзини, ҳам атрофини қалб ва жисм уйғунлигида зикр ва дуо билан машғул қилади.

Чунончи, Пайғамбаримиз алайҳиссалом шундай деганлар:

“Жаброил алайҳиссалом ёнимга келиб, саҳобаларимга ва мен билан бирга бўлганларга талбия айтар экан, овозларини баландлатишига амр қилди» (Абу Довуд, «Маносиқ», 26/1814)

Шунингдек, “Қайси ҳаж афзалроқдир?” деб сўралганида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

Ҳажжи мабрур ва умра ○

«Баланд овоз билан талбия айтилган ва кўп қурбонлик қилиб, кўп қон чиқарилган ҳаждир!» (Термизий, «Ҳаж», 14/827) дея марҳамат қилганлар.

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам зикр ҳамда дуо ҳолининг сақланиши учун муборак маконларда намоздан ташқари ибодатлардаги сўзлашувларининг ҳам қандай кайфиятда бўлиши кераклигини шундай баён қилган:

«Байтуллоҳ атрофидаги тавоф намоз кабидир. Гаплашишингиз мумкин. Шундай экан, ким тавоф пайтида гаплашса, хайрли гаплар айтсин» (Термизий, «Ҳаж», 112/960).

8. Кўнгилнинг илоҳий афв, файз ва мукофотни ҳис этиши

Ҳадиси шарифда шундай деб марҳамат қилинади:

“Бир умра бошқа умрагача орада гуноҳлар учун каффоратдир. Ҳажжи Мабрурнинг нисбати эса жаннатдир!” (Бухорий, «Умра», 1)

Демак, Ҳарамаинга келган ҳар бир мўминнинг орзуси ҳаж ва умра ибодатини шундай хушхабар билан тугатиш ва бу хушхабар атрофида тақдим қилинган олий насиба ва ҳисларга қовушиш бўлиши мумкин.

Мадинаи Мунаввара зиёрати:

Ҳаж ва умрадан аввал ёки кейин зиёрат қилинган Мадинаи Мунавваранинг қалбида коинотнинг энг олий жавҳари ётганини унутмаслик керак. Унга уммат бўлишнинг ҳаяжони билан алоҳида одоб ва иззат кўрсатиш керак.

Зеро, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилганлар:

“...Иброҳим алайҳиссаломнинг Маккаи Мукаррамага ҳарам (ҳудуди) қилиши ва унинг учун дуо қилиши каби мен ҳам Мадинаи Мунавварани ҳарам ҳудуди қилдим... (Бухорий, «Фазоилул-Мадина», 6; Муслим, «Хаж», 462).

Шу сабабли Мадинаи Мунавварага ҳам худди Маккаи Мукаррама каби, балки ундан кўра кўпроқ эҳтиром кўрсатиш лозим. Чунки Имом Малик ҳазратлари ва Мадина уламози Мадинаи Мунавваранинг Маккаи Мукаррамадан фазилатлироқ эканига ҳамда Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабри шарифининг бўлган маконнинг ер юзининг энг муқаддас ва энг фазилатли бурчаги эканиги борасида иттифоқ қилганлар. Зеро, бутун коинот Унинг учун яратилган ва Унга туҳфа этилгандир.

Имом Бусирий ҳазратлари қанчалар гўзал дейди:

لَا طَيْبَ يَغْدِلُ تُرْبًا ضَمَّ أَعْظَمَهُ
طُوبَى لِمُنْتَشِقٍ مِنْهُ وَمُلْتَمِثٍ

“Жон ва жаҳон султони Пайғамбаримизнинг муборак жисми-ни бағрида сақлаган тупроқчалик гўзал ҳид таратган ҳеч бир ҳид йўқ. Қанчалар бахтли ва бойдирки, у муборак тупроқни ҳидлаб ўпгандир” (Бусирий, «Қасидаи Бурда», 58-байт)

Масжиди Набавийнинг имоми бўлган Имом Малик ҳазратлари, Расулulloҳнинг босган тупроқ бўлган хурматидан Мадинаи Мунавварада уловга минмас, оёқ кийимини ҳам алмаштирмас эди. Шунчалик одобли эдики, таҳоратини янгилаш учун Мадинаи Мунавваранинг ташқарисига чиқарди.

Хулоса, мақбул ва мабрур ҳаж ва умранинг мўминлар учун фазилатлари беҳисобдир. Ҳаж ва умра одобига риоя қилинмасдан бу муборак шаҳарларда ғофилона вақт кечирилса, муносиб тар-

зда фойдаланиш мумкин бўлмайди. Бу борада қуйидаги сўз нақадар буюк огоҳлантириш касб этади:

Покистоннинг маънавий меъмори Муҳаммад Иқбол бир кун Мадинадан қайтган ҳожиларни зиёрат қилиб, уларга мусулмон кўнглини кўрсатадиган шу саволни сўрайди:

«Мадинаи Мунавварани зиёрат қилдинглар; ухравий Мадина бозоридан кўнглингизни қандай ҳадялар билан тўлдирдингиз? Олиб келган моддий ҳадялар; дўппилар, тасбеҳлар, жойнамозлар бир муддатдан кейин эскиради, сўлиб тугайди. Мадинанинг сўлмаган, кўнглиларга ҳаёт берган, руҳоний ҳадяларини олиб келдингизми?..

Ҳадяларингиз орасида Абу Бакрнинг ростгўйлиги ва таслимияти, Умарнинг адолати, Усмоннинг ҳаё ва сахийлиги, Алининг зийраклик ва жиҳоди борми? Бугун минг бир изтиробда қийналган ислом дунёсига кўнглингиздан бир саодат асри ҳаяжони бера оласизми?»

Ё Парвардигоро, бизларга Ҳарамайни Шарифайни зиёрат қилишни муяссар айла! Ҳаж ва умрада қиладиган ибодат ва ихлосимизни мабрур айла!..

Омин!..

Мавлоно Жалолиддин Румийнинг кўнгил садоси

“Бу жон жисмимда бўлган муддатгача Қуръон бандаси-ман; Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи васалломнинг йўлининг тупроғиман... Биров сўзларимдан бошқа сўз нақл қилса, у кишидан ҳам безорман, у сўздан ҳам...”

“Парвардигорим! Агар Сенинг марҳаматингга муяссар бўлиш учун солиҳ бандаларинг умид қилиши керак бўлса, гуноҳкорлар кимга бориб сиғинсинлар? Эй буюк Аллоҳим! Агар Сен фақат хос бандаларингни қабул қилсанг, гуноҳкорлар кимга бориб ёлворсинлар?.. (Шубҳасизки, Сен марҳаматлиларнинг энг марҳаматлисисан!...)”

Мавлоно Жалолиддин Румийнинг кўнгил садоси

Шундай инсонлар борки, ҳаётлигида ўтмишга айланади. Инсонлар борки, асрлар аввал яшаган бўлишига қарамай, кўнгилларга ҳаёт бахш этган нафаслари ҳаттоки, бугун ҳам тирикдир. Яъни, асрлар силсиласидан омон қолганлар.

Улар барча борлиқларини Боқий бўлган Парвардигорлари учун ўткинчи этиб, абадий ҳаёт сирига муяссар бўлган Ҳақ дўстларидир. Бу Ҳақ дўстларининг қабри мўминларнинг кўнгилдадир. Улар ўткинчи жисмлари асрлардан буён тупроқ остида бўлишига қарамай, сўзлари, ибратли ҳаёти ва асарлари билан бизгача етиб келганларидек, бундан кейин ҳам тўғри йўлни кўрсатишда давом этадилар. Ана шундай Аллоҳ дўстларидан бири Мавлоно Жалолиддин Румийдир.

У киши иймон даъватчиси, моҳир кўнгил табиби... Унинг кўнгил нидоси ва маънавий садоси қиёматгача келадиган инсонларнинг маънавий хасталиқларига шифодир... Асло эскирмайдиган, доимо давом этадиган Аллоҳга эришиш даъватчиси... “*Маснавий*” номли фарёдномасидаги шу байтлар унинг кўнгил даъватининг ҳеч қачон эскирмаслигини кўрсади:

“Абадий ҳаёт анҳорини кўргач, косадаги сувингни, яъни шу ўткинчи умрингни абадийлик анҳорига қўш! Сув ҳеч ҳам анҳордан қочадими?”

“Косадаги сув анҳор сувига аралашгач, у ерда ўз борлигидан кутилади, анҳор суви ҳолатига келади”.

“Шундай бўлгач, у косадаги сувнинг шакли, сифати йўқолиб, зоти қолади. Энди бундан кейин у на камаяди, на қирланади, на ҳид таратади.”

Мавлоно Жалолиддин Румий кўнгил маҳсули бўлган асарларида инсон воқеасининг замон ва макондан ташқаридаги ҳақиқатларига абадиёт уфқидан нур тутганлар. Шу сабабли ўзларидан кейин асрлар ўтган бўлса ҳам, мавзуси, мазмуни ва услуби ва тароватидан ҳеч бир нарса йўқотмаган.

Ана шундай буюк Ҳақ дўстлари ходисаларни кўнгил ойнасидан, илоҳий ишқ ва муҳаббат назари билан мушоҳада қилганлари учун оммага, ҳидоятга эришиш истаган кишиларга ва ҳаттоки, жаҳонга янги интизом қўллаган подшоҳларга раҳбар бўлганлар. Зеро, улар зоҳирий илмларнинг, ақл ва мантиқ устини беркитган сирли пардани олиб ташлаганлар, илоҳий ишқ ва муҳаббат неъматига сазовор бўлганлар.

Мавлоно Жалолиддин Румий каби қалб олимлари илоҳий муҳаббат билан олий даражага эришганларнинг ҳар ҳис ва туйғулари илоҳий ҳикматга йўналган бўлгани учун Аллоҳ таоло уларнинг гўё кўрадиган кўзи, ушлайдиган кўли бўлади. Шундай нуроний жозиба маркази ҳолатига келганлари учун бошқа инсонлар ҳам ихтиёрий ёки ғайри-ихтиёрий бўлганларни севар ва кўнгиллари уларга қараб оқади. Зеро, Ҳақ таоло бундай солиҳ бандаларини севганидай, уларни истеъдодлари нисбатида бошқа бандаларига ҳам севдиради. Ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

“Албатта, иймон келтириб, яхши амаллар қилган зотлар учун Раҳмон дўстликни (барқарор) қилур” («Марям», 96).

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ҳадиси шарифда шундай деб марҳамат қилганлар:

“Аллоҳ таоло бир бандасини севганида Жаброилни чақиради ва: «Мен фалон бандамни севаман, сен ҳам сев!» дейди.

Жаброил ҳам уни севади ва само аҳлига нидо қилади:

«Аллоҳ фалонни севади, сиз ҳам севинглар!»

Само аҳли ҳам уни севадилар. Кейин унинг севгиси ер юзидасиларга ҳам берилади, ҳамма унга муҳаббат кўрсатади” (Бухорий, «Баду-Халк», 6).

Мавлоно Жалолоиддин Румий каби Ҳақ дўстларининг кўнгил даргоҳлари қалби синиклардан ғарибларгача, изтироб чекканлардан муҳтожларгача, солиҳлардан гуноҳкорларгача, жуда кўп инсонга абадий шафқат кучоғи каби очилгандир.

У буюк Ҳақ дўсти нақадар гўзал сўйлаганлар:

“Фақирлик ва эҳтиёж ичида бўлган кўнгиллар тутун билан тўла уйга ўхшайди. Сен уларнинг дардини тинглаш билан у тутунли уйга дераза оч, унинг тутуни чиқсин ва сенинг ҳам қалбинг юмшоқлашиб, руҳинг нозиклашсин”.

Мавлоно Жалолоиддин Румий ҳазратларининг нозик ва ғамхўр кўнгли, гуноҳ ботқоқлигига тушиб ҳам ичида бўлган фалокатни саодат деб ўйлаган ғофилларнинг руҳларидан юксалган овозсиз ёрдам ва фарёдлар олдида бепоён марҳамат уммони ҳолида Коинотнинг Яратувчисига шундай илтижо қилади:

“Парвардигорим! Агар Сенинг марҳаматингни солиҳ бандаларингнинг умид қилиши керак бўлса, гуноҳкорлар кимга бориб сизинглар?..”

“Эй буюк Аллоҳим! Агар Сен, ёлғиз хос бандаларингни қабул қилсанг, гуноҳкорлар кимга бориб ёлворсинлар?... (Шубҳасиз, Сен марҳаматлиларнинг энг марҳаматлигисан!...)”

Шу сабабли инсонлар доимо Абдулқодир Жийлоний, Юнус Эмро, Баҳоуддин Накшбанд ва Мавлоно Жалолоддин Румий каби Ҳақ дўстларининг хузурига ошиқадилар. Зеро, улар “Бирор устахонага жиҳознинг бузилгани олиб борилади”, дейилганидек, гуноҳкорларга қаноти синган куш каби марҳамат назари билан қараганлар.

Аллоҳ таолонинг Раҳмон ва Раҳим сифатларига муяссар бўлган бу комил мўминлар табиатида марҳамат ва шафқат фитрат ҳолидадир. Шунингдек, бу солиҳ мўминлар нафс беғамлигидан кутилиб, уммат ғамига муяссар бўлиб, руҳлари таналарини тарк этганидан кейин ҳам давом этаётган йўл кўрсатувчи ҳаёт кечирганлар. Улар нажот кутган гуруҳларнинг муаллимларидир; Аллоҳ ва бандалари хузурида жамоатнинг масъулиятини зиммаларига олган маънавият қаҳрамонларидир.

Ривоятга кўра Абу Абдуллоҳ Солимага:

«Ҳақ дўстларини халқ ичида қандай ажратасан?» деб сўрайдилар. Ҳазрат шу жавобни беради:

«Тилларидаги ҳаловат (ширинсўзлик), ахлоқларидаги латофат (гўзаллик), юзларидаги очиқ чеҳралик ва башорат (табассум ва хушxabарлик), амалларидаги нозиклик, нафсларидаги саховат, узрларни қабул қилишдаги мардлик, яхши-ёмон ҳаммага нисбатан шафқатларидаги жўшқинликдан ажратаман...”

Мавлоно Жалолоддин Румий ҳазратларининг яна бир хусусияти мавқеида кўрина: *“Шафқат ва марҳаматда қуёш каби бўл! Бошқаларнинг айбини беркитишда эса кеча каби бўл! Саховат ва*

Мавлоно Жалолоиддин Румийнинг кўнгил садоси ○

сахийликда оқар сув каби бўл! Ҳазаб ва асабийлашишида ўлик каби бўл! Камтарлик ва итоаткорликда тупроқ каби бўл! Бўлганинг каби кўрин, кўринганинг каби бўл!..”

Ҳадиси шарифда шундай деб марҳамат қилинади:

“(Зоҳир ва ботинини тамомлаган, илмини зийраклик ҳолига келтирган) олимлар, пайгамбарларнинг ворисларидир» (Абу Довуд , Илм , 1).

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир куни саҳобаларига:

«Жаннат дарахтларидан бирига дуч келганингизда соясида ўтиринг ва меваларидан енг!» деганларида, асхоби киром:

«Ё Расулulloҳ! Бу ҳолат дунёда қандай бўлиши мумкин?» деб сўрадилар.

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам:

«Ҳақиқий олимга дуч келганингизда, жаннат дарахтларидан бирига дуч келгандек бўласиз», дея марҳамат қилдилар.

Мавлоно Жалолоиддин Румий дейдиларки:

*“Аллоҳ таоло, пайгамбарларни ва валийларни оламларга раҳмат қилиб дунёга юборгандир. Шу сабабли халққа зерикмасдан, безмасдан насиҳатда бўлишадилар. Бу насиҳатларни тингламасдан қабул қилмаганлар учун эса, «**Ё Парвардигоро! Сен буларга раҳм қил, раҳмат эшикларингни буларга ёпма!**» деб ёлворадилар.”*

“Сен ақлингни тўплаб ол ва валийларнинг насиҳатларини севиб-севиб тингла! Ғамдан, қўрқувдан қутил, маънавий роҳатга эриш, нажот топ!”

“Фурсатни бой бермасдан ва шубҳа қилмасдан, бу ўтқинчи олам ҳийлаларидан узоқлашган, ўзини бутунлай Аллоҳга топширган комил инсоннинг этагидан тутки, охирзамоннинг, шу бузилган дунёнинг фитналаридан омонда бўласан!”

“Валийларнинг сўзлари оби-ҳаёт билан тўла, соф, топ-тоза ирмоқ кабидир. Имконият бор экан, ундан тўйиб-тўйиб ички, кўнглингда маънавий гуллар очилсин”.

“Ўғлим! Ҳамманинг ўлими ўз рангидадир. Ўлимнинг инсонни Аллоҳга етиштиришини ўйламасдан, ундан нафратланганларга, унга душман бўлганларга ўлим кўрқинчли душман каби кўринади. Ўлимга дўст бўлганларнинг қаршисига эса дўст каби чиқади”.

Ҳар пайғамбарнинг ўзига хос бир неча фарқли хусусиятлари бўлганидай, авлиёларнинг ҳам ўзига хос хусусиятлари бор. Улар ўтқинчи нарсаларга кўнги́л боғламасдан, бор вужуди, ўй-хаёллари билан Аллоҳга яқинлашиш пайида бўладилар. Аммо уларнинг барчаси қалбан Аллоҳ таолони танишда оддий инсонлардан фарқланиб турадилар. Баъзилари йўл кўрсатувчилик вазифасини зиммаларига олмасдан, хайрат мақомида қоладилар ва доимий сукут ҳолатида бўладилар. Улар илоҳий қудрат қаршисида лол (тилсиз) қоладилар. Баъзилари эса тасаввуф сафаридан сўнг халққа қайтиб, инсониятга тўғри йўлни кўрсатиш, одамларга маънавий раҳбарлик қилишни бошлайдилар. Улар баъзан болага оз-оздан сабоқ берган муаллим каби, ўзлари воқиф бўлган сир, ҳикмат ва ҳақиқатларнинг катта қисмини воқиф этмаган ҳолда яшайдилар.

Мавлоно Жалолиддин Румийнинг «*Маснавий*» асари ҳам, **Ҳусамиддин Чалабий**нинг таъкидига кўра, ана шундай ҳолатнинг ифодасидир. **Шамс Табризий** таъбирида эса «*Маснавий*»даги

маънавий ҳолларни тўлалигича идрок этиш борасида инсонларнинг кўпчилиги ожиз.

“Биз Мавлоно Жалолоиддин Румий фарёдларини тингладик. Шўнзиган ҳузур денгизининг чуқурликларини кўрмаслигимиз имконсиз. Денгизнинг тубидан кўтарилиб, сувнинг юзига нима қалқиб чиққан бўлса, ўшанигина кўраимиз. Биз Мавлоно Жалолоиддин Румийнинг ишқини эмас, ишқини тилга келган фарёдларини тингладик. Оддий тилимиз билан тушунтиришга ҳаракат қилганимиз шулардан иборат. Ҳузур денгизига у шўнғиди. Бизга жўшқинлик бўронидан чиққан овозлар қолди. Афсус! Уни Мавлоно Жалолоиддин Румий деб ўйлаймиз”, деб ёзади у.⁵¹

Биз тарихимизда Қуръони карим ва ҳадис шарифлардан кейин энг кўп «Маснавий» ўқиши билан танилган миллатмиз. Дарҳақиқат, тарихимизда **шариф** сифати билан зикр қилинган уч кўнгил асари бор. Биринчиси, Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларини қамраб олган **Бухорий Шариф**. Иккинчиси Пайгамбаримиз саллalloҳу алайҳи ва салламнинг муборак ахлоқ ва сифатларини қамраб олган **Шифои Шариф**, учинчиси эса Мавлоно Жалолоиддин Румийнинг **Маснавий Шарифидир**. Бу уч мухташам асар Усмонли тарихи бўйича подшоҳлар барпо этган жомеъларда ижозатли кишилар томонидан ўқитилган.

Афсуски бугуни кунимизда баъзи кишилар томонидан «Маснавий» қасддан ёки гофиллик билан асарнинг руҳоний сифати йўққа чиқарилиб, зоҳирий, яъни нафсоний сифати кўкка кўтарилмоқда. Масалан, **най** «Маснавий»да комил инсонни **назарда тутган** бўлса, баъзи изоҳларда у ҳақиқий мусика асбоби, мавлавийликнинг кўллар ёзилган ҳолда атрофда айли-

51 Нуриддин Топчи, *Мавлоно ва Тасаввуф*, Истанбул 1998, 139-бет.

ниш маросими эса фольклор рақси сифатида тилга олинмоқда. Холбуки, Жалолиддин Румийнинг ҳаёти Қуръони карим ва Пайғамбаримиз суннатига садоқат руҳида кечган. Зеро, у Қуръони каримнинг бепоён ва соҳили бўлмаган ҳақиқатлар уммони экани, барча дарёларнинг сувлари сиёҳ, барча дарахтлар қалам бўлган тақдирда ҳам унинг сирларини баён этишга сўз етмаслигини таъкидлайди. Шунингдек, Румий ҳазратлари Қуръон асосида ҳаёт кечирганини даъво қилиб шундай дейди:

“Бу жон бу жисмда бўлган муддатгача Қуръоннинг бандасиман; Муҳаммад саллаллоху алайҳи ва салламнинг йўлининг тупроғиман... Биров сўзларимдан бошқа сўз нақл қилса, у кишидан ҳам безорман, у сўздан ҳам...”

Румий ҳазратларининг ушбу холи ҳам унинг Расулуллох саллаллоху алайҳи ва салламга ҳис қилган муҳаббатнинг кўринишидир:

“У уйига келганида «Бугун уйда нима бор?» деб сўраб, «Ҳеч нарса йўқ!» жавобини олса мамнун бўлар, «Ҳамд бўлсин, бугун уйимиз Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг уйига ўхшади!» дерди. Қатъиян совға ва садақа қабул қилмаганидай, муридларини ҳам доимо бундан маън қиларди, ишлашга рағбатлантирарди”.⁵²

Ҳақиқатдан ҳам, Мавлоно Румий инсониятга Қуръоннинг олий йўналишини кўрсатган маънавият ва ҳидоят раҳбари, ҳақиқат йўл бошловчиларидан биридир. Бунга асарларидаги ифодаларида кўриш ҳам мумкин. Чунончи, бу ҳақда шундай дейди:

“Маснавий ҳақиқатга етиши ва Аллоҳнинг сирларидан воқиф бўлишни истаганлар учун йўлдир. Маснавий покланган кишилар учун кўнгилларга шифодир. Ғамларни аритади, Қуръонни осонроқ тушунишга ёрдам беради, хулқларни гўзаллаштиради”

⁵² Али Нихот Тарлан, *Мавлоно*, Истанбул 1974, 29-бет.

Мавлоно Жалолоиддин Румийнинг кўнгил садоси ○

Мавлоно Жалолоиддин Румий ўз ҳаёти ҳақида хулоса чиқараркан, зоҳирий илмларнинг чўкқисидаги ҳолини “**хом эдим**”, маърифатуллоҳга муяссар бўлиб, коинотдаги сирлар аён бўлишни бошлаганида “**пишдим**”, зотий муҳаббатда ўткинчи бўлиш ҳолини эса “**ёндим**” деб ифода қилган.

Ё Парвардигоро! Мавлоно Жалолоиддин Румий ва бошқа Ҳақ дўстлари каби коинотни илоҳий муҳаббат назари, виждон ва иймон ҳаяжони томоша қилишни, ҳузурингга ёруғ юз ва пок виждон билан боришни насиб айла! Кўнглимизни Ҳақ дўстларининг файз ва руҳонияти билан обод айла!..

Омин!..

Раҳбарликда омонат ва масъулият

Бошқарувчилар, раҳбарлар ва пешқадамлар атрофларида манфаат эвазига ўзларини олқишлаганлар билан самимий инсонларнинг айтганларни ажрата олиши, нафсига ёққан илтифотлар гирдобидида чўкмаслиги лозим.

Раҳбарлик мақомининг энг буюк зарарларидан бири кибр ва мағрурликка берилишдир. Бундан омонда бўлишнинг чораси эса хайрли хизматлар ва муваффақиятларнинг ҳақиқий эгаси Аллоҳ таоло эканини идрок этиш, хато ва камчиликларимизни эса ўз нафсимиздан кўришдир.

Раҳбарликда омонат ва масъулият

Аллоҳ таоло коинотни ва ичидагиларни инсонга омонат қилиб яратган ва уларга эгалик қилишда бандасини масъул қилган. Мол-дунё, бола-чақа, соғлик, мақом-мартаба, мавқе каби барча неъматлар инсонга топширилган омонатлардир. Инсонга бу омонатларни ҳақиқий эгаси бўлган Аллоҳнинг розилиги йўлида сарфлаш илоҳий раҳмат, мағфират ва баракотни жалб қилишнинг энг муҳим сабабларидандир. Илоҳий имтиҳон диёри бўлган бу дунёда барча ўз қобилияти ва моддий-маънавий баркамоллигига кўра Аллоҳнинг бандаларига хизмат қилиб, имтиҳон топширади. Булар ичида масъулияти энг буюк бўлган имтиҳон эса раҳбарлик, яъни бош бўлишдир. Зеро, раҳбарлик тўлалигича бажарилганида ажри кўп, ҳаққига риюя қилинмаганида эса гуноҳи энг оғир бўлган масъулиятдир.

Жамиятнинг ҳузур-халовати, тинчлик-осойишталиги, севинч ва саодати ва бошқалардан ташқари, аввало омонат масъулиятини муносиб идрок қилган бошқарувчиларга эҳтиёжи баланд. Бу жиҳатдан ҳар бир шахсни истеъдодига яраша улғайтириш ва унга лойиқ бўлган вазифани топшириш жамиятнинг энг муҳим вазифаларидандир. Акс ҳолда лойиқ бўлмаган мавқеларга келган кишилар сабабли ишлар фасодга учрайди, моддий ва маънавий ҳаётда чўкиш ҳосил бўлади.

Чунончи, бошқарув ишларининг ўз ишига содиқ кишиларга топширилиши ояти каримада шундай ифода этилади:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا
وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

“Албатта, Аллоҳ сизларни омонатларни ўз эгаларига топширишга ва одамлар орасида ҳукм қилганингизда адолат билан ҳукм қилишга буюради...” («Нисо», 58)

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу Қуръоний дастурга муносиб риоя қилиб, ҳар инсонни қобилият ва истеъдодига кўра мавқеларга тайинлардилар. Яъни, саҳобалардан зоҳидлиги билан танилган зотни кўшин кўмондонлигига, кўшин кўмондони бўладиган кишини эса қозиликка тайинламаганлар.

Шунингдек, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам омонатларнинг аҳлига берилмаслигини дунё ҳаётини қиёмат саҳналарига айлантирадиган даражада буюк фасод сабаби қатори кўрганлар. Бир куни саҳобалари билан суҳбатлашар экан, бир кишининг:

«Қиёмат қачон бўлади?» саволига:

«*Омонат қўлдан чиққанида қиёматни кут!*» жавобини берганлар.

«Омонат қачон қўлдан чиқади?» деб сўраганида эса:

«*Ишлар аҳли бўлмаган кишиларга берилган пайт қиёматни кут!*» марҳамат қилганлар (Бухорий, «Илм», 2; Аҳмад, II, 361).

Шу сабабли ҳаётнинг моддий ва маънавий ҳар босқичида омонатларни ўз аҳлига топшириш ва яна ҳам лойиғи бўлганида эса вазифани унга тарк этиш зарурдир.

Ислом мутафаккирлари буюк динимизнинг энг кичик жамоатдан давлатгача бошқарув дастурларини аниқлар экан, аввало:

1. Бошқарувчиларнинг солиҳ амал соҳиблари бўлиши;
2. Омонатларнинг, яъни лавозим ва мансаб лаёқатга кўра берилиши;
3. Маслаҳат билан ҳаракат қилинишини зикр этганлар.

Бу уч дастурдан ташқарида бўлган масалалар замон ва макон шартларига кўра шакллантирилиб, ижтиҳодга ҳавола қилинган.

Бошқа тарафдан, Аллоҳ розилигига илм ва хизмат орқали эришиш ниятида бирор лавозимни эгаллаб, унинг омонат ва ўткинчи эканини англаган ҳолда иш тутиш, амал-мартабага абадий қоладигандек боғланиб қолмасликка ҳаракат қилиш лозим. Чунончи, бу борада **“Маҳкама қозига мулк бўлмайди”** қувватли масаласи машҳурдир.

Омонатни зиммасига олган киши унинг ҳаққига муносиб ория қила олиши учун Қуръони карим ва Пайғамбаримиз суннатига мувофиқ равишда яшаши лозим. Бирор гуруҳга бошлиқ этиб тайинланган инсон ҳар бир ҳаракатини гўёки илоҳий кузатув камераси қаршисида тургандек амалга ошириши, бу борада мусулмонлар ва ғайридинларга чинакам мўминнинг ахлоқи ва шахсияти қандай бўлишини кўрсатиши керак. Комил бир бошқарувчи бир тарафдан вазифасини муносиб бажаришга ҳаракат қилар экан, иккинчи тарафдан эса: **“Албатта, Аллоҳга на Ердаги ва на кўкдаги бирон нарса махфий эмас”** («Оли-Имрон», 5), **“...Биз унга жон томиридан ҳам яқинроқдирмиз”** («Қоф», 16) деган Парвардигорининг назоратини ҳис қилиб яшаши керак.

Қонуний Султон Сулаймон Хоннинг буюк муваффақиятлар қозонган Ғозий Балий Бекка юборган қуйидаги фармони аждоди-

мизнинг раҳбарликдаги омонат ва масъулият ҳиссини қанчалар гўзал акс эттирмақда:

“...Ўн саккизта қалъа фатҳ қилибсан. Кемаларни ишлаб чиқариш фабрикасига ўттиз минг кемани таъмир қилиш учун юбормишсан. Бахтли бўласан. Икки жаҳонда юзинг ёруғ, нонинг ҳалол бўлсин.

...Барча мувафакциятларни Аллоҳдан деб бил. Нафсинга эрк бериб, ғурурланма! «Ўз қиличим билан бунчалар мамлакат фатҳ этдим!» деб мақтанма.

Мулк – Аллоҳникидир. Иккинчи бўлиб Пайғамбарникидир. Бошлиқ бўлиш икки тошли тарозини қўлда тутиш кабидир. Унинг бир тоши жаннат, бир тоши эса жаҳаннамдир. Кўзлари ухлаётган бўлса ҳам қалблари хушёр бўлганлардан бўл! Ҳар нарсанинг боши адолатдир. Адолатли ҳаракат қилки, бу ҳам ибодат ҳисобланади. Ҳукминг остидагиларга қилинган зулм ва ҳақсизликлардан маҳшар куни ҳисоб-китоб қилинасан. Ўша кунда асло уялиб қолма, саломат бўласан.

Бир кишини бирор вазифага тайинлаганинда асло зоҳирига ишонма! Шундай кишилар борки, сенга куладиган юзини кўрсатади, фурсат бўлганида эса кўполлашади. Қисқаси, инсонларни яхшилаб таники, кейинчалик пушаймон бўлмайсан.

Кўзингни ва қулоғингни яхшилаб оч! Агар раҳбарлар ва вакиллар яхши бўлса, халқ ҳам яхши бўлади.

Баъзи кишилар борки, кундузи рўза тутсалар, кечалари намоз ўқийдилар. Аммо будпараст кабидирлар. Улар мол-дунёга кўнгил қўйган кишилардир. Халқни мол-дунё севгисидан кўра кўпроқ адаштирадиган бошқа бир мусибат йўқ.

Асло ўткинчи - ўткинчи бўлган нарсаларга майлу-муҳаббат кўрсатма. Неъматларни Аллоҳнинг бандаларига мўл-кўл соч. Сахий, қўли очик бўл. Ҳасад қилишдан тийил...

Кексаларни отанг, тенгдошларингни биродаринг, кичикларни эса фарзандинг деб бил! Авлодларингга марҳамат ва шафқатли бўл, биродарларингга иззат-икром кўрсат, оталарингга хайр-эҳсон қил ва уларни ҳурматла... Садақага муҳтож бўлганларнинг кийим ва овқатларини Байтулмолдан тайёрла. Зеро, фуқаролар, Аллоҳ таолонинг бандасидир, Байтулмол эса Аллоҳ бандаларининг ҳаққидир.

Фақир фуқароларимнинг ранжишига асло рози эмасман. Барча шоду хуррам ҳаёт кечирсинки, ғайридинлар халқимизнинг ҳолатига ҳавас қилиб, исломга мойил бўлсин...».

Бошқарувчилар, раҳбарлар ва пешқадам инсонлар атрофларида бирор манфаат учун ўзларини олқишлаганлар билан самимий инсонларнинг айтганларни ажрата олиши, нафсига ёққан илтифотлар гирдобиди чўкмаслиги лозим. Носамимий ва манфаат кутиб ўзларини олқишлаганларга нисбатан кўр, лаганбардор бўлганларга нисбатан эса қар бўлиш керак. Шу сабабли, идорий мақомларда бўлган кишилар ўзларига ёрдамчи ва маслаҳатчи танлар экан, ушбу масалаларга эътибор қаратиши жуда муҳим. Чунончи, қуйидаги ҳадиси шариф ёрдамчиларнинг қанчалар муҳим омил бўлганини баён этмоқда:

“Аллоҳ таоло бир амир учун яхшилик истаса, унга ростгўй вазир насиб қилади. У амирга унутганида эслатади, эслаганида эса ёрдам қилади. Аллоҳ таоло амир яхшиликни раво кўрмаса, унга ёмон вазирни бошига бало қилади. Бу вазир унга унутганини эслатмайди, эслаганда эса ёрдамчи бўлмайди” (Абу Довуд, «Хараж», 4/2932; Насан, «Байъат», 33).

Шунингдек, раҳбар киши мақтов ва илтифотларга эътибор қилиб, ғурур ва кибрга бормаслиги керак. Чунончи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай ҳолларга тушмаслик ташвишида ғофилони ҳамду саноларни маън қилиб:

“(Сизни манфаат учун) мақтаган кишининг юзига тупроқ сепинг!)» (Ахмад, VI, 5) марҳамат қилган.

Бу масалада Ёвуз Султон Салим Хоннинг Миср сафаридан қайтишидаги ҳолати қанчалар ибратлидир:

Ёвуз Султон Салим Хон зафар билан Миср сафаридан Истанбулга қайтганида кундуз вақти Ускударга етди. Истанбул халқининг ўзини дабдаба билан кутиб олишини билганидан кейин вазири Ҳасан Жонга:

«Қоронғу тушсин, ҳамма уйига қайтсин, кўчалар бўшасин, мен ундан кейин Истанбулга кираман. Ўткинчиларнинг олқишлари, илтифотлари ва зафар овозлари нафсимизни гурурга кетказиб, амалларимизни бўшга чиқармасин!» деди.

Дунё салтанатини доимо қалбидан ташқарида ташиган султон умрининг охириги онларини яқинлашар экан, Ҳасан Жоннинг:

«Султоним! Энди Парвардигорингиз билан бирга бўлиш вақтидир», деганида хайратланиб:

«Вазир! Сен бизни ҳозиргача ким билан бирга деб ўйлардинг?» жавобини берганди.

Кунимизда ҳам Ёвуз каби модда ва маъно, дунё ва охират, жисм ва руҳ мувозанатига эга бўлган, қобилиятли бошқарувчилар етиштирадиган иймондаги ишқ, ахлоқдаги фазилат ва мафкурадаги олийликка қанчалар муҳтожмиз!..

Гулистонда кезган киши, у ердаги гуллардан акс этган гўзалликлар сабабли доимо табассум ҳолатида бўлганидай, жамиятнинг бошида юрганлар ҳам бу ҳолатда сабрли, очиқ чехрали ва инсонларнинг дардларини елкасига олишга чидамли бўлиши керак. Зеро, улар инсонларни йўналтириш ва бошқаришда ҳар нарсадан аввал кўнгил олиш, кўнгилларга хузур ва саодат бахш

этиш кераклигини билиши керак. Мавлоно Жалолиддин Румий шундай дейди:

“Агар сенда фаросат бўлса, кўнгил Каъбасини тавоф қил! Тупроқдан қилинган деб ҳисоблагининг Каъбанинг асл маъноси кўнгилдир... Шуни яхши билки, Аллоҳнинг назаргоҳи бўлган бир кўнгилни хафа қилсанг, Каъбага пиёда борсанг ҳам, қозонган савобинг кўнгил синдиришининг гуноҳини боса олмайди”.

Хизмат соҳаси нима бўлишидан қатъи назар, ҳар бир бошқарувчи вазифаси тақозо этган жисмоний, руҳий ва илмий қобилиятларга эга бўлиши керак, кўнгилни маънавий ҳасратлар билан зийнатлаши керак. Кўнгил Аллоҳ, Расулulloҳ ва дин биродарларининг муҳаббати билан тўла бўлиши керак. Яратгандан ташқари яратилганга марҳамат, муҳаббат ва шафқат билан қараш ҳассослигини ташиши керак. Ихлос, тавозуъ, кечирувчанлик, маслаҳат билан қарор бериш сифатлари бўлиши, ўзини илман ва ахлоқан доимо ўстириши керак. Қўл остидагиларга камчилликларини уларнинг иззати ва нафсониятига тегмасдан билдириш лозим.

Камтаринликнинг тескариси кибр, буюклик, ўзини кўрса-тишдир. Шуҳрат эса инсон учун энг буюк нафс офатларидандир. Кибрга дучор бўлиб, шуҳрат савдосига мубтало бўлган киши жуда кўп зулм қилади ва золим эканини ўзи ҳам билмаслиги мумкин. Натижада ўзини камситиб, шарманда бўлади ва золимлардан бўлади. Мавлоно Жалолиддин Румий шундай деб марҳамат қилади:

“Баҳор фаслида тош кўкарадимми? Тупроқдай камтар бўлки сендан ранг-баранг гуллар ўссин!..”

Яъни, баҳорнинг баракотидан ҳақиқатдан ҳам насиба олган тупроқдир. Шу сабабли устида гуллар чиқиб, ранг-баранг гунчалар очар экан, тош парчаси ҳам баҳорни кўради, аммо

ундан насиба олмайди. Кибр ва шухратга дучор бўлган кишилар ҳам табиатдаги қоялар кабидирлар. Уларнинг ҳам устиларидан баракали баҳор ёмғирлари ёғади, аммо улардан насиба олмайдилар. Нафс тўсиғидан ўта олмаган учун нафснинг шундай офатлари битта-бир меҳроб ва қибла ҳолатига келади.

Тавозуъ аҳли солиҳ бандаларни эса Аллоҳ таоло ояти кари-мада шундай мактайди:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا
وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

“Раҳмоннинг (суюкли) бандалари Ерда тавозуъ билан юрадиган кишилардир...” («Фурқон», 63) Инсонийлик шахсиятини ранжитган манфий сифатларни бартараф қилиш учун зуҳд, тақво ва эҳсон шаклида бандалик ҳаётини кечириш зарурдир. Ҳақ дўстларининг ҳоллари бу масалада энг гўзал мисолдир. Чунончи, кўнгил султонларидан Баҳовуддин Нақшбанд ҳам ҳаёти давомида Аллоҳ лутф айлаган шукрини бажаришга ҳаракат қилган, йиллар давомида муҳтож бўлган инсонларга, касал ҳайвонларга хизмат қилиб, хаттоки кўчаларни қўллари билан тозалаб, ушбу оятда зикр қилинган ҳолатга кириш ғайрат ва ҳаяжони билан яшагандир. Маънавий даражаларининг юксаклигига қарамай, ўзини доимо эшигида кўрган руҳий ҳолатига эга бўлишини акс эттирган шу мисралари, бизлар учун қанчалар ибратли кўнгил уфқини кўрсатмоқда:

*Олам бугдой, мен сомон,
Олам яхши, мен ёмон!..*

Шу жиҳатдан қайсидир жамиятнинг бошида бўлганлар масъулиятини зиммасига олган инсонларни ўзларига хизматчи эмас, аксинча, ўзларини уларга хизматчи мавкеида кўриши

хамда уларга камтарин, очиқ юз ва юмшоқлик билан ҳаракат қилиши керак. Ўз ҳолатларини доимо назорат қилиб, инсофсиз ва тошбағир бўлишдан қочиши керак. Зеро, ҳадиси шарифларда шундай марҳамат қилинмоқда:

“Бошлиқларнинг энг ёмони инсофсиз ва қаттиқ юракли бўлганлар» (Муслим, «Имора», 23).

“Аллоҳим! Умматимнинг идорасини зиммасига олиб, уларга қийинчилик туғдирган кишига Сендан ҳам қийинчилик чиқар. Умматим бошқарувини зиммасига олиб, уларга юмшоқ ҳаракат қилганларга Сен ҳам мулойим ҳаракат қил!» (Муслим, «Имора», 19; Аҳмад, VI, 93,258)

Иймоннинг энг мумтоз кўриниши бўлган марҳамат энг кўп иқтидор эгаларига лозим. Марҳаматнинг меваси эса Аллоҳнинг бандаларига хизматдир. Адолатли ваноумли бошқарувчиларнинг қиёматнинг у қийин кунда Аршнинг соясида бўлиши ҳақидаги ҳадиси шарифларда хушхабар берилмоқда (Бухорий, «Азон», 36; Муслим, «Закот», 91).

Инсонларга марҳамат ва муҳаббат билан муомаланинг тарихимиздаги энг юксак мисолларидан и шундайдир:

Султон Абдулҳамид Хон II кечиктириб бўлмайдиган бир иш чиқиб қолса, кечанинг қайси вақти бўлишига қарамай, уйғотишини истарди, эртанги кунга қолдирилишга рози бўлмади. Бу борада султоннинг бош котиби Асад Бек хотираларида шундай демоқда:

“Бир куни ярим тунда жуда муҳим бир хабарнинг имзоси учун Султоннинг эшигини тақиллатдим. Лекин очилмади. Бир муддат кутганидан кейин тақор тақиллатдим, яна очилмади.

«Ажабо Султонга амри Ҳақми ваҳий бўлди?» деб шубҳаландим. Бир оздан кейин яна тақиллатдим; бу сафар эшик

очилич, Султон кўлида сочиқ билан эшик олдида кўринди. Юзини артарди. Табассум қилди:

«Болам, бу вақтда жуда муҳим иш учун келганингни тушундим. Эшикни биринчи марта тақиллатганингда уйғонган эдим, аммо таҳорат олганим учун кеч қолдим, хафа бўлма! Мен бунча вақтдан бери миллатимнинг ҳеч бир қоғозини таҳоратсиз имзоламадим. Олиб кел, имзолай», деди ва «басмала» айтиб, қоғозни имзолади».

Расулуллоҳнинг ушбу ҳадиси шарифи адолатли ва қобилиятли бошқарувчиларнинг мавқеи Аллоҳ наздида қанчалар баланд эканини шундай тушунтирмакда:

“Қиёмат кунда инсонларнинг Аллоҳ таолога энг севимли бўлгани ва Унга энг яқин жой олгани адолатли бошқарувчидир...”
(Термизий, «Ахком», 4/1329; Насой, «Закот», 77)

Умар розияллоху анху:

«Инсонлар бошқарувчилари юрган йўлдадирлар», деганларида халқ бошида турган бошқарувчиларнинг ахлоқи, адолати ва ҳалоллиги каби сифатларидан намуна олишини назарда тутганлар. Халқимиз орасидаги: “Балиқ бошдан сасийди”, мақоли ҳам шуни ифодалайди. Яъни, тарих саҳифалари инсонларга изтиробу алам келтирган худбин ва беғамлар, шунингдек, уларнинг ғамгин оқибатлари ҳақидаги кўплаб ҳикоялар билан тўлгани каби, адолатли ва солиҳ бошқарувчиларнинг шафқат, марҳамат, ғамхўрлик тўла шон ва шараф ҳикояраларини ҳам баён этади. Бу мавзуга таалуқли бўлган бир неча тарихий мисолларни келтириш мумкин.

Уммавий халифаларидан Валид ибн Абдулмалик гўзал биноларга қизиқарди. Унинг даврида инсонлар ҳам унга қараб мол-мулк ва биноларга қизиқдилар. Мажлисларда ва йиғинларда доимо бунёд этишдан баҳс бўларди.

Сулаймон ибн Абдулмалик эса еб-ичишга мубтало бўлган хукмдор эди. Унинг замонидаги инсонлар ҳам еб-ичишгагина вақтларини исроф қилишарди.

Умар ибн Абдулазиз обид, зоҳид ва тақво эгаси бўлган мўмин киши эди. Унинг даврида халқ ибодат, итоат ва инфоқ-эҳсонда бир-бири билан мусобақалашадиган ҳолатга келди. Мажлисларда: “Бу кеча тасбеҳ ва дуоинг нима эди, Қуръони каримдан неча оят ёдладинг, бу ой неча кун рўза тутдинг ва қанча инфоқ-эҳсон қилдинг?” каби сўзлар билан бир-бирларини рағбатлантирарди.⁵³

Унинг уммат олдидаги масъулиятини ҳис этганини аёли Фотима шундай ҳикоя қилади:

Биркуни Умар ибн Абдулазизнинг ёнига кирдим. Жойнамозда ўтирар, қўлини пешонасига қўйиб, тўхтамасдан йиғлар эди, кўз ёшлари юзини намлатар эди. Унга:

«Бу ҳолингиз недир?» деб сўрадим. Шундай жавоб берди:

«Эй Фотима! Бу умматнинг энг оғир юкини елкамда ташияпман. Уммат ичидаги очлар, фақирлар, касал бўлиб дори топа олмаганлар, ёлғиз қолган тул хотинлар, ҳаққини ололмаган мазлумлар, куфр ва ғурбат диёридаги мусулмон асирлар, эҳтиёжларини қондириш учун ишлашга қодир бўлмаган қариялар, оила аъзолари кўпчиликни ташкил топган фақир оила бошлиқлари мени ғамга ғарқ қиляпти! Эртага ҳисоб кунда Парвардигорим булар учун мени сўроққа тутса, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам булар учун мендан озорланса ва танбеҳ берса мен қандай жавоб бераман...» (Ибни Касир, «Ал-Бидоя», IX, 208)

Аёли Фотима сўзининг давомида шундай дейдилар:

53 Аҳмад Жавдат Паша, *Қисаси-Анбия ва Таварих-и Хулафа*, Истанбул 1976, I, 717; Т - барий, *Тариху-л умма ва-л мулк*, Коҳира, 1939, V, 266-267 қаранг.

“Унинг ибодати сизларникидай эди. Лекин кечаси ётоқда Аллохдан кўрқиш ва қиёматдаги ҳисоб-китоби ҳақида тафаккур қилганидан шундай ҳолатга келардики, қалби тез уришни бошларди. Худди сувга тушган ёки чангалга тушган қуш каби типирчиларди. Мен унинг бу ҳолига чидай олмасдан кўрпамни устимга ёпардим ва ўзимга ўзим: «Кошкийди бошқарувчилик масъулиятини бизга топширмаганида эди, кошкийди бу вазифа билан орамиздаги узоклик қуёш билан дунё орасидаги масофачалик бўлганида эди», дердим”.

Умрининг охирларида бир қанча идорий ва сиёсий ходисаларда иштирок этгани учун пушаймонлик чеккан Амр ибн Ос розияллоху анху эса ўлим тўшагида экан, юзини деворга қаратиб роса йиғлаган ва оқибатининг қандай бўлиши ҳақида шубҳаланганини айтганди. (Муслим, «Иймон», 192) Тўплаган бойлигига қараб:

“Кошки ё сен туя тезаги бўлсанг эди ёки мен Затус Саласил жангида ўлиб кетганимда эди”, деган.

Умар розияллоху анхунинг бошқарувчиликдаги масъулиятини ифода этган қуйидаги ҳикоя ҳам жуда ибратли:

Ханжарланган вақтда унга:

«Ўрнингизга бировни тайинласангиз!» дейилганди. У эса:

«Бу умматимнинг масъулиятини соғ вақтимда зиммамга олганимдай, вафот этаётганимда ҳам ташиб юрайми? Мен қилган халифалик учун мукофот кутмаяпман. Етарки келажакда озорланмайман!» шаклида жавоб берганди (Муслим, «Иморат», 12).

Шунингдек, баъзи кишилар Умардан ажойиб қобилиятли бўлган ўғли бўлган Абдуллоҳни халифаликка васият қилиниши борасида талаб қилганларида эса у:

«Бир оиладан бир қурбон етарлидир», деганди.

Ҳақ таоло эса ояти каримада бу борада:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ
فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

“Албатта, Биз бу омонатни (яъни, шариати исломиядаги тоат-ибодатларни) осмонларга, Ерга ва тоғу тошларга кўндаланг қилдик, улар уни кўтаришдан бош тортдилар ва ундан кўрқдилар. Инсон эса уни ўз зиммасига олди. Дарҳақиқат, у (ўзига) зулм қилгувчи ва нодон эди” («Ахзоб», 72) деб, айрим инсонларнинг омонатни зиммасига олишда ақлсизлик билан иш тутишига ишора қилмоқда. Яъни, омонат деганда халқ ишониб топширган вазифа ва ваколатлар ҳам назарда тутилади.

Зеро, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедиларки:

“Барчангиз чўпонсизлар ва барчангиз тўдангиздан масъулсизлар. Имом чўпондир ва тўдасидан масъулдир. Эркак оиласининг чўпони, у ҳам тўдасидан масъулдир. Аёл эрининг уйида чўпондир, у ҳам тўдасидан масъулдир. Хизматкор хужайиннинг молидан жавобгардир ва тўдасидан масъулдир.” (Бухорий, «Ахком», 1; Муслим, «Иморат», 20)

Айникса, диний ҳолатларда одамларга бош бўлган ва ўрناق бўладиган кишилар ҳам аввало ўзларини тўғрилаши шартдир. Зеро, хидоят аввало улар учун керак. Ўзлари солих бўлмаганлар бошқаларини тўғрилай олмайдилар.

Бир куни Абу Ханифа ҳазратлари балчикда юрган бир болага дуч келганди. Унга марҳамат ва шафқат билан табассум қилиб:

«Болам, эҳтиёт бўл, йиқилма!» деди.

Бола ҳам ақл ва фаросат порлаган кўзлари билан Имомга бўрилиб, ўзидан кутилмаган жавобни берди:

«Эй Имом! Аслида сен эҳтиёт бўл ва йиқилишдан сақлан! Чунки олимнинг йиқилиши оламнинг йиқилиши демакдир. Менинг йиқилишим оддийдир, мен зарар кўраман. Аммо сизнинг оёғингиз сирпаниб кетса, сизга эргашиб орқангиздан келаётганларнинг ҳам оёқлари сирпанади ва йиқиладиларки, буларнинг ҳаммасини ўрnidан турғизиш жуда қийиндир».

Имом Абу Ҳанифа бу сўздан жуда таъсирланди ва лол қолди. Ўша кундан бошлаб талабалари билан биргаликда роппароса бир ой музокара қилганидан кейингина фатво берадиган бўлди. Талабаларига ҳам шу насиҳатни қилганди:

“Шояд бир масалада қўлингизга бундан ҳам қувватли далил тушса, у борада менга эргашманглар. Исломда камолотнинг аломати шу. Менга бўлган севги ва боғлиқлигингиз ҳам шундай ўртага чиқади...”⁵⁴

Бошқарувчилар ва раҳбарлар Расулulloҳ саллалoҳу алайҳи ва салламнинг қуйидаги огоҳлантиришига жуда аҳамият бериши керак, шариатга оид ҳеч бир масала шариатга зид йўлда қўлланилмаслиги керак. Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Исломда яхши бир йўл очган кишига бунинг савоби бор. У йўлда юрганларнинг савобидан мисли ҳам ўзига берилади. Аммо уларнинг савобидан ҳеч нарса камаймайди. Кимки Исломда ёмон иш очадиган бўлса, у кишига унинг гуноҳи бор. У ёмон ишда юрганларнинг гуноҳидан ҳам унга ҳисса берилади. Аммо уларнинг гуноҳидан ҳеч нарса камаймайди” (Муслим, «Закот», 69; Насойй, «Закот», 64).

⁵⁴ Ибн-и Абидин, *Ҳашиятун Ибн Абидин*, Дамашк 2000, I, 217-219 қаранг.

Жамиятнинг бошида бўлганларнинг яхшиликлари атрофига таъсир қилганидай, нотўғри ҳаракатлари ҳам атрофидаги инсонлар томонидан ғайри-ихтиёрий равишда тақлид қилинади. Шу сабабли бошқарувчи адолатли ва энг яхши сифатлар эгаси бўлиши керак. Ҳаққоният билан ҳукм қилиши ва нафсоний орзуларини бартараф этиши зарур. Акс ҳолда манфий ўрнак бўлган кишиларнинг ҳам гуноҳиларни зиммасига олган бўлади. Шунингдек, бошқарувчи Аллоҳ таолонинг Довуд алайҳиссаломга қилган ушбу огоҳлантиришини ҳеч қачон эсдан чиқармаслиги керак.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

“Эй Довуд, дарҳақиқат, Биз сени Ерда (ўзингдан аввал ўтган пайғамбарларга ўринбосар) халифа қилдик. Бас, сен одамлар орасида ҳақ (ҳукм) билан ҳукм қилгин ва (нафс) хоҳишига эргашиб кетмагин! Акс ҳолда у сени Аллоҳнинг Йўлидан оздирур...” («Сод», 26)

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир марта саҳобаларини шундай огоҳлантирганлар:

“Сиз ишга маъмур тайинлаган киши биздан бир игна ёки ундан кўра кичикроқ нарсани яширган бўлса, бу хиёнатдир, қиёмат куни уни олиб келади”.

Шунда, ансорлардан бир зот ўрнидан туриб:

«Эй Расулulloҳ! Менга топширганингиз вазифани мендан қайтариб олинг!» деди.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Сенга нима бўлди?» деб сўради.

«Сизнинг (бир оз аввал) айтганларингизни эшитдим!» деганида Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Мен уни ҳозир ҳам такрорлайман: Кимни бир ишга маъмур қилиб тайинласак, оз ёки кўп нима бўлса бизга олиб келсин. Ундан ўзига бир нима берилган бўлса олади, нима таъқиқланган бўлса уни тарк этади» (Муслим, «Иморат», 30).

Қисқаси, энг юқори савиядаги бошқарувчилардан энг куйи даражадаги раҳбарларгача, зиммаларидаги омонатларга риоя қилиб, масъулиятнинг оғирлигини унутмасликлари лозим. Талабага ҳамсуҳбат бўлган муаллимлар ёки жамоат бошида турган раҳбарларнинг олий маълумотли бўлишлари кифоя қилмайди. Улар ҳам инсон руҳий ҳолатига ошна, ғамжўр, хиссиётли ва дуч келган масалаларни ечиш қобилиятига эга, сиёсат, яъни инсонларни бошқариш нозикликларидан воқиф, хизматнинг аҳамиятини тушунган бўлиши керак. Ҳар хил вазиятда мувозанатни сақлай олиши керак, хизматда ўрناق бўлишга ҳаракат қилиши зарурдир.

Шуни ҳам унутмаслик керакки, раҳбарлик мақомининг энг буюк тўсиқларидан бири - кибр ва ғурур билан инсонларни назарга илмасликдир. Бундан қутилишнинг чораси эса, қилинган хайрли хизматларнинг ва муваффақиятларнинг ҳақиқий эгаси Аллоҳ таоло эканини эътироф этиш, хато ва камчиликлар эса нафсимиздан эканини тан олишдир. Шунингдек, юксак мартабаларда ишлаганлар Аллоҳ таолонинг рухсати бўлмаса, у мақомга ўзининг ҳаракатлари натижасида етишиш мумкин эмаслигини билишлари керак. Куч ва иқтидор Аллоҳ розилигига эришиш йўлида ўзларига инъон этилган хизмат эшиги бўлганини эсларидан чиқармаслиги керак. Шунингдек, доимо Аллоҳга сиғиниб, хато ва камчиликлари сабабли зарарга учрамаслигини сўраш лозим.

Раҳбарликда омонат ва масъулият ○

Аллоҳ ва Расулининг бизларга топширилган омонатларига муносиб равишда эга чиқиш, Аллоҳга ва халққа хизмат туйғуси билан яшаб, Парвардигоримизнинг розилигига эриша олишни ҳаммамизга насиб ва муяссар айласин!..

Омин!..

Мансаб севгиси ва бошқарув масъулияти

Мансаб севгиси ва раҳбарлик севгиси энг даҳшатли эҳтирослардандир. Инсонни энг сўнгги ва энг қийин тарк қилган нафсоний орзудир. Раҳбарлик мақомида бўлганлар ўзларига омонат қилинган жамиятнинг энг остки табақасида бўлганларнинг моддий-маънавий ҳаёт шароитларини эътиборга олиб, уларнинг яшаш тарзи билан ҳамоҳанг, камтарин ҳаёт кечириши керак. Бир тарафдан ҳам: “Ажабо, бошқарув масъулияти қанчалар оғир эканини биламанми, мансаб иштиёқига берилиб, руҳимга захар сочяпманми?!” деб ўзларини доимо ҳисобга тортиши керак.

Мансаб севгиси ва бошқарув масъулияти

Инсон ўғли имтиҳон учун дунёга юборилган. У Аллоҳнинг амрлари ёки нафс истаклари орасида эркин қолдирилган. Шу сабабли инсоннинг ички олами олий ва қуйи туйғуларининг кураш майдонига айланади.

Инсоннинг ҳақиқий ҳузур ва саодати руҳига азият берган қийинчиликларни бартараф этиб, олий туйғулар билан, иймон шарафига мос ҳаёт кечирishга боғлиқ. Бунинг учун эса, нафсоний сифатлардан тозаланиш шартдир. Бундай сифатларнинг энг бошида **мансаб севгиси** – раҳбар, бошлиқ, раис ва бошқа номлар билан аталадиган амал, лавозим ва курсиларга муҳаббат, шуҳрат эҳтироси туради.

Маънавий жиҳатдан юксалиш нафсоний орзулардан покланиш эвазига рўёбга ошади. Аммо бундай покланишда инсонни энг сўнгги ва энг қийин тарк этган нафсоний орзу ҳам **“мақом севгиси ва бош бўлиш муҳаббати”**дир. Зеро, бу хунук ҳолат; ўзини бошқалардан устун кўриш, кибр, очкўзлик ва ҳирс каби жуда кўп ёмон сифатлар манбаи бўлган, қалбда энг чуқур илдиз отган нафсоний мойилликлардандир. У кўнгилдан кўпорилиб чиқиши жуда қийин бўлгани сабабли маънавий тарбияда қалбни ундан поклаш энг охирида амалга оширилади.

Мол-дунё, шо-шуҳрат ва мақом-мартабага мубтало бўлган ва уларга эришиш учун ҳар нарсага қўл уришга тайёр кимсанинг

маънавий ва ахлоқий меъёрларни ҳам инкор қилиши аниқдир. Мансаб ҳирси билан боши айланиб қолган киши йиртқич хайвондан ҳам зарарлироқ ҳолатга келиши мумкин. Чунончи, Расулulloх саллалллоху алайҳи ва саллам инсондаги бу сифатнинг қанчалар ҳалок қилгувчи эканини шундай ифода этадилар:

“Молга ва мавқега мубтало бўлган одамнинг динига берган зарари қўй тўдасининг ичига қўйиб юборилган икки оч бўрининг у тўдага берган зарардан каттароқдир” (Термизий, «Зухд», 43/2376)

Дарҳақиқат, кўзини дунё ҳирси қоплаган, кўнгли мақом-мавқе орзусига асир бўлган киши худди инсоний сифатлардан ажралган кабидир. Ҳақ дўстлари дунё бойлик ва мақомларига нисбатан ҳис қилинган эҳтиросни барча ёмон феъл-атворларнинг манбаи деб қабул қиладилар.

Абу Бакр Варроқ ҳазратлари:

“Ихлосли бўлишни хоҳласанг, аввало раҳбар бўлиш муҳаббатини қалбингдан чиқар, кейин эса ўзингни ҳеч кимдан устун кўрма!” дея марҳамат қилган.

Раҳбарлик, яъни бош бўлиш буюк масъулият талаб этади. Лозим бўлган истеъдод, қобилият, лаёқат ва қувват ўзида бўлмаган ва зиммасига оладиган вазифани тўлалигича бажаришга кучи етмайдиганларнинг раҳбарлик талаб қилишлари жуда ҳам номақбул ишдир. Жалолиддин Румий ҳазратлари масъулият туйғуси етарли даражада ривожланманган кишининг ўзи муносиб бўлмаган мақомга кўтарилишга интилишини шундай ўхшатиш билан ифода этган:

“Аслида лойиқ бўлмаган юксак мавқега чиқиб, моддий томондан мартабаси юксалган киши халқнинг елкасига юкланган маййитга ўхшайди. Яъни, бундай кишилар ҳақиқатда юксак мавқеда эмас, аксинча барчанинг тезроқ устидан туширишни хоҳлаган маййит ҳолидадир”.

Саҳобаи киромдан Абу Зарр розияллоҳу анҳу бир куни Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламга:

«Ё Расулulloҳ! Мени ҳоким қилиб тайинлайсизми?» деб сўради. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эса шундай жавоб бердилар:

«Эй Абу Зарр! Сен заиф одамсан. Хоҳлаётган вазифа эса буюк омонатдир. Бу омонат, лойиқ бўлган ва зиммасига тушганни бажарганлардан ташқари, қиёмат кунда шармандалик ва пушаймонликдир» (Муслим, «Имора», 16).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Шу самонинг остида ва ер юзининг устида Абу Заррдан кўра ростгўй ва вафодор ҳеч ким йўқ” (Термизий, «Манокиб», 35/3802) деб, унинг ахлоқини, феъл-атворини, зуҳдга бўлган майлини, дунёга ҳеч аҳамият бермаслигини яхши билса ҳам, уни бошқарувчиликка тайинламаганлар. Зеро, “ахлоқий фазилат” билан “бошқарувчилик қобилияти” фарқли нарсалардир. Неча фазилатли кишилар борки, бошқарувчилик қобилиятлари йўқ. Жуда кўп инсон яхши сўзлай олади, шахсий ҳолатларда диққатли ва муваффақиятли бўла олади. Аммо бу сифатларнинг халқ масъулиятини зиммасига олишга кифоя қилиш-қилмаслиги яхшилаб ҳисобга олиниши керак. Зеро, бошқарувчилик муносиб бажарилиши ғоятда қийин омонатдир. Бу вазифа учун талаб қилинган моддий-маънавий қобилиятга эга бўлмасдан халқнинг идорасига талабгор бўлганлар охиратда оғир гуноҳлар билан юзма-юз қолишлари мумкин.

Раҳбарлик севгиси, яъни бош бўлиш муҳаббати, жамият тартибида ва диний ҳаётда давоси қийин, чуқур яралар очган мусибатдир. Тарих саҳифалари бош бўлиш ёки пешқадамлик мавқеини йўқотмаслик учун инсонларни фалокатга етаклаган лаёқатсиз ва эҳтиросли пешқадамларнинг моддий-маънавий

зулм ва қийноқлари билан тўладир. Раҳбарлик севгиси сабаб-ли қанчадан-қанча қўшинлар бир-бирилари билан уришган, беғуноҳларнинг қонлари тўкилган, бойликлар беҳудага сарфланган, инсоният шараф ва шахсияти оёқ ости қилинган. Бир мисол бўлиши учун Қуръони каримда фиръавнга алоқаси бўлган шу исбот жуда ибратлидир:

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

“ У (Фиръавн) Қиёмат Кунда ўз қавмини бошлаб бориб, дўзахга туширур. У тушиладиган энг ёмон жойдир!” («Худ», 98)

Инсонларнинг раҳбарликка бўлган ҳирси ҳамда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бу борадаги ёндашувлари Абу Мусо ал-Ашъарий розияллоҳу анху сўзлаб берган куйидаги ривоятда ёрқин ифодасини топади:

“Амакимнинг ўғилларидан иккитаси билан Расулуллоҳнинг хузурига киргандик. Улардан бири:

«Ё Расулуллоҳ! Идорасини Аллоҳ таолонинг сизга берган вазифалардан биттасига бизни амир қилиб тайинланг!» деди. Иккинчиси ҳам шунга ўхшаш нарса сўради. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деди:

«Аллоҳга қасамки, талаб қилганни ва вазифага ҳирси бўлганни бошлиқ қилмаймиз!» (Бухорий, «Ахком», 7; Муслим, «Имора», 15)

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзидан ҳеч қандай вазифа талаб қилмаган Абу Мусо ҳазратларини эса Яманга ҳоким этиб тайинладилар. Чунки у вазифага талабдор бўлмаган, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унда ҳокимликка лаёқат борлигини кўриб, ушбу омонатни топширганлар.

Абу Бакр розияллоху анҳу ҳам халифалик мақомига ўтиб, халқ унга байъат қилган вақтда минбарга чиқиб шундай деган:

“Мен ҳеч қачон халифалик истамадим, уни талаб қилмадим. Сирли ва ошкора ҳеч қачон буни Аллоҳдан тиламадим. Чунки халифаликда менинг роҳатим йўқ”.

Бу раҳбарликка нисбатан мўмин кўнгилларда бўлиши керак бўлган иймон шарти, яъни одамлар ҳисобига кайфу сафо ичида ҳашаматли яшаш эмас, балки асосий бурч ва вазифа жамиятга хизмат қилишдан иборат эканини ифода этади.

Мақом ва мавқени нафси қондириш учун эмас, балки Аллоҳнинг бандаларига хизмат қилиш мақсадида қабул қилган зийраклик ва фазилатлар соҳибларидан бири Ёвуз Султон Салим Хондир. Улуғ Ҳоқон бир куни фуқароларига шундай деди:

“Мақсадингиз итоатсизлик қилишда давом этиш бўлса, хабар беринг, ҳозироқ нафсимни ҳукм юритишдан озод қилай. Мен бу салтанатни пок исломга хизмат учун отамнинг қўлидан олдим ҳамда оламини тузатиш учун биродар ва биродарзодаларимни фидо айладим. Байъат таклиф қилдим, қабул қилдингиз. Мен уйқумни, роҳат ва ҳузуримни тарк этиб, пок динимизни қувватлантиришга ҳаракат қилаяпман. Агар исломни жонлантириш мақсадингиз бўлмаса, менинг ҳам ҳақиқатда салтанатга асло ҳавасим йўқ”.

Ҳаққини адо эта олмаслигини ўйламасдан, хаёлга берилиб ва нафси ортидан раҳбарлик ҳирси билан елиб-югуришнинг гуноҳи оғир экани шубҳасиздир. Аммо давлат ва халққа оид ишларнинг бошида туриш ҳам заруридир. Шу сабабли ишни муносиб бажариш қобилиятига эга бўлганларнинг ҳам масъулиятдан қочиб, ўзини четга тортишга, ишларни камчиликлари билан ўз ҳолича ташлаб кетишга ҳақлари йўқ. Шундай вазифа ўзига таклиф қилинган киши қобилиятига ишонса ва атрофда ўзидан

мохир бошқа ҳеч ким йўқ бўлса, таклифни қабул қилишдан ўзини тортмайди. Бундай вазифани бажаришдан бўйин товласа, гуноҳидан қутилолмайди. Зеро, халқнинг омонатини зиммасига олиш, ўрнига кўра зарурат ҳолатига келиши мумкин. Мўмин кишига ярашадигани ҳам шу. Яъни, мўминнинг намунали ҳаёт кечириши, гўзал ахлоқи, зийраклиги, фаросати, бошқарувчилик қобилияти, шунингдек, раҳбарлик талаби билан эмас, балки талаб қилинганни бажара олиши муҳимдир.

Чунончи, ислом халифалари ичида тўрт буюк халифадан кейин фазилат жиҳатидан энг мумтоз мавкеда бўлган Умар ибн Абдулазизга халифалик мақоми таклиф қилинганида, у аввал бунини қабул қилишдан ўзини тортди. Аммо ундан кўра лаёқатли киши бўлмагани учун уламолар ҳайъати бу вазифани зиммасига олмаса, гуноҳ тагида қолишини билдирганидан кейин Умар ибн Абдулазиз ўзига доимо ҳақни ва хайрни тавсия қиладиган маслаҳат хайъатини курган, улар эса халифани огоҳлантириш ва насиҳатлари билан хатолардан сақлашга ҳаракат қилишганлар.

Бирор мақомга лойиқ бўлмаган, бироқ ўша мавкега келтирилган, ушбу омонатни самимият ва ғайрат билан адо этган кишиларга Аллоҳ таоло ёрдам қилади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абдураҳмон ибн Самура розияллоху анҳуга куйидаги тавсияни берганлар:

“Эй Абдураҳмон! Амирликка талабгор бўлма! Агар сенинг талабингга кўра амирлик беришса, хоҳлаган нарсангнинг жавобгарчилиги сенга юкланади. Агар сен талаб қилмасдан сенга амирлик берилса, у ишда ёрдам кўрасан» (Бухорий, «Айман», 1; Муслим, «Иморат», 19).

Кишининг ҳаққини адо эта олмайдиган бирор вазифани ҳирс билан талаб қилишининг охиратда фожиали фалокатга сабаб бўлиши яна бир ҳадиси шарифда шундай ифода қилинмоқда:

“Сиз амир бўлиш борасида жуда истакли ҳаракат қилсангиз. Ҳолбуки (қозониш учун) тиришганингиз у вазифа қиёмат кунда пушаймонликка сабаб бўлади.» (Бухорий, «Аҳком», 7; Насай, «Байъат», 39, «Кудат», 5)

“Аллоҳ таоло бир кишини бошқалари устига амир қилади, у ҳам қўл остидаги ҳийла қилган бўлиб ўлса, Аллоҳ унга жаннатини аниқ ҳаром қилади» (Бухорий, «Аҳком», 8; Муслим, «Иймон», 227; «Иморат», 21).

Бу борада бутун умматнинг зиммасига буюк вазифа тушмоқда. У ҳам бўлса омонатни топширадиган лаёқатли кишиларни тарбиялаб, вояга етказиш ва уларни ўзларига мос мартабаларга тайинлашдир. Раҳбарликка талабгор бўлиш, юқорида таъкидланган сабабларга кўра маъқул кўрилмаслиги билан биргаликда, зарур сифатларга эга бўлган кишилар кези келганда бундан қочмаслиги, аксинча кўнгилли шаклда хизматга чопишлари керак. Бунинг энг гўзал мисолини Юсуф алайҳиссалом кўрсатгандир. У зиндондан чиқиб, Миср подшоҳининг хос одами бўлгандан кейин, буюк қаҳатчилик қутилган ўлканинг молиявий ишларини энг яхши кўринишда идора қила оладиган киши эканини билган, бу вазифага талабгор бўлган ва Қуръони каримда баён қилинганидай, Миср подшоҳига:

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْكُمْ

“(Юсуф алайҳиссалом): « Мени шу ернинг хазиналарини устига қўйгин. Чунки мен (уларни) тўла-тўқис сақлагувчи ва (тўғри тасарруф қилишни) билгувчи кишиман», деди” («Юсуф», 55).

Бу ояти каримадан адолатли ва лаёқатли кишининг бошқарувчилик вазифасига талабгор бўлишининг жоиз эканини билиш мумкин. Айниқса, ояти карима ҳақ ва адолатнинг

қарор топиши ва зулмнинг йўқ қилиниши учун бошқа чора қолмаган пайтда, раҳбарликни қўлга олиш кераклигига ҳам ишорат қилинмоқда. Демак, Юсуф алайҳиссалом ўзи талабгор бўлган вазифа билан боғлиқ барча қийинчиликларни билган ҳолда бу таклифни билдирган. Юсуф алайҳиссаломнинг бу борадаги тақво ва қобилиятини кўрсатган мисоллардан бири куйидагича.

Бир куни Юсуф алайҳиссаломдан:

«Сен хазиналарнинг эгаси ва иқтисод қилувчиси бўлсанг, у ҳолда нима учун ўзинг оч қолаяпсан?» деб сўрашди. У эса:

«Мен тўйсам, оч бўлганларни унутишдан кўрқаман», деб жавоб берганди.

Бошқарувчиларда бўлиши керак бўлган маънавий қобилиятнинг энг гўзал намуналарини Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаётида кўришимиз мумкин. У зот доимо эҳтиёжи учун етарли даражада ҳаёт кечирар, хаттоки кўпинча фақирликда яшар, саҳобалари тўймасидан аввал ўзлари тўймасдилар. Умматининг севинчини ўз севинчидан афзал кўрардилар. Масжиди Набавийнинг қурилишида муборак елкаларида тош ташиганлар, сафар чоғида олов ёқиш учун саҳобалари билан ўтин тўплаганлар, шахсан ва феълан хизмат қилиш билан барча бошқарувчиларга ўрнатилган олий намуналар кўрсатганлар ва:

“Бир қавмнинг хўжайини, уларга хизмат қилганидир», (Дайламай, II, 324) дея марҳамат қилганлар. Шундай қилиб, саҳобалар яшаган шароитларда шахсан ўзлари ҳам яшаганлар, уларнинг севинчи билан севинганлар, дарди билан дардланганлар.

Чунончи, бир куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга мавсумидан эртароқ пишган хурмо ҳадя қилишган. Расулulloҳнинг доимо қулиб турган чехрасида норозилик ифо-

Мансаб севгиси ва бошқарув масъулияти ○

даси пайдо бўлди. Саҳобаларининг ҳам худди шундай хурмолардан еб-емаганларини сўраб, уларнинг емаганларини билгач:

«Олиб боринг бу хурмоларни, шу болалар есин! Мен умматимнинг емаганини ея ололмайман! Халқимнинг емаганини ея олмайман, киймаганини кийган бошқарувчилардан бўлишдан Аллоҳга сизинаман...» дедилар.

Худди шу набавий ахлоқ билан хулқланган Умар розияллоху анху эса кечалари кўча-кўйни айланиб, бечорахоллар атрофида гирдикапалак бўлган, муҳтожларга елкасида қоп билан ун ташиганди.

Утба ибн Фирқаддан шундай ривот қилинади:

Бир марта Умарга хурмо ва ёғдан тайёрланган бир нечта сават ҳолва олиб бордим. У менга буларнинг нима эканини сўраганида мен:

«Сизга таом олиб келдим. Чунки эрталабдан кечгача халқнинг ташвиши билан бандсиз. Истардимки, уйингизга қайтганингизда озуқа бўлиб қувватингизни сақлайсиз», дедим. Умар саватларнинг бирини оғзини очди ва:

«Эй Утба, Аллоҳни севсанг айт! Булардан ҳар бир мусулмонга бир саватдан бердингми?» деб сўради.

«Эй Мўминларнинг амири! Қайс қабиласининг барча пулини сарфласам ҳам, ҳар бир мусулмонга бир сават ҳолва бера олмайман», дедим. Шунда Умар розияллоху анху:

«Ундай бўлса менга керак эмас», деганидан кейин курук нон ва қаттиқ гўштдан тайёрланган бир идишда шўрва олиб келтирди... Кейин менга гўшtlарнинг яхши томонларини узоқдан келган мусулмон мусофирларга едирганини, қаттиқ жойларини ва чеккаларини эса ўзи еганини айтди...» (Али ал-Муттакий, XII, 627/35936)

Ислом қўшинларининг ғолиб қўмондони Ҳолид ибн Волид розияллоху анхунинг бу борадаги тугуми ҳам гўзал намунадир:

Шом томонларда румлар билан бўлган жангда кеч тушиб, аскарлар дам олгани тарқалиб кетишганди. Кейинчалик дастурхон солинди, очликдан тоқатсиз бўлган аскарлар куруқ нон билан хурмодан иборат таомларини ейишарди. Аммо қўмондон Ҳолид ибн Волиднинг дастурхонига юмшоқ нон ва совуқ сув олиб келинганди. Буни кўрган Ҳолид нонларнинг қуёш остида қандай қилиб қотиб қолмаганини ва бу совуқ сувнинг қаердан топилганини хайратланиб сўради. Унга шундай дейилди:

«Биз бу нон ва сувни қазиб қўйганимиз кум чуқурларида сақладик. Шу сабабли нонимиз юмшоқ, сувимиз совуқ».

Шунда Ҳолид:

«Аскарларим ҳам юмшоқ нон ейишиб, совуқ сув ича олиш-яптими?» деганида:

«Йўқ. Уларники қаттиқ нон, иссиқ сув!» жавоби берилди.

Ҳолид ибн Волид розияллоху анху шу жавобни берди:

«Ундай бўлса бу юмшоқ нон билан совуқ сувни олинг! Менга аскарларим еган қаттиқ нон билан улар ичган иссиқ сувдан олиб келинг! **Жангда бирга бўлиб, таомда ажралган қўмондонлардан бири бўлишдан Аллоҳга сиғинаман!** Биз ўрناق олганимиз зотлар бундай бўлмадилар, биз ҳам бўлмай-миз!..»

Бошқа тарафдан, Расулulloҳ саллаллоху алайҳи вассалом адолатли ва солиҳ бошқарувчиларнинг ҳеч қандай соя бўлмай-диган қиёмат кунида Арши Аълонинг соясида ҳузур ичида дам оладиган етти тоифадан бири бўлиши ҳақида хушхабар берганлар (Бухорий, «Закот», 16; «Рикақ», 24; Муслим, «Закот», 91).

Раҳбарлик вазифасини зиммасига олганлар қўл остидаги инсонларнинг манфаатларини ўз манфаатларидан устун кўришлари керак. Ҳар нарсани мен бажараман, деб қаттиқ туриб олганлар тезда чарчайдилар, қалблари тораяди, фикрлари ўзгаради. Шундай пайт келадики, ҳаммага беписандлик билан қарашни бошлайди, кибрга берилади. Раҳбарлик севгисига асир бўлади. Халққа хизмат қилиб, Аллоҳнинг розилигини қозонишга восита бўлган мақом ва иқтидор, кун келиб шахсга бошқалардан ўзини устун кўриш даражасига олиб келади.

Ҳақиқий ва комил бошқарувчилар эса шахсий борлиқлардан узоқлашиб, ўзларини жамиятнинг хузур ва саодатига атаганлар. Улар Аллоҳ таолонинг: **“Раҳмоннинг (суюкли) бандаларни Ерда тавозуъ билан юрадиган кишилардир...”** («Фурқон», 63) оятини ўзларига ҳаёт дастури қилиб оладилар.

Чунончи, Фотиҳ Султон Маҳмуд Хон Истанбул шаҳидларининг оилаларига уларни ранжитмаслик учун коронгулик тушганидан кейин ёпиқ идишларда таом юборарди.

Барча подшоҳлар хузурида бош эгган, 24 миллион квадрат километрлик ҳудудда ҳукмронлик қилган Султон Биринчи Аҳмад Хон ўз номи билан аталган жомеънинг пойдеворини қўйишда кун бўйи ишлаган, вақти-вақти билан елкасида тош ташиб, барчага ўрناق бўлган.

Султон Биринчи Абдулҳамид Хон ўзи қалъаси қўлдан чиққач, буюк қайғу билан: “Аскар авлодим ва бегуноҳ аҳолим парчаланди!” деб уларнинг изтиробини ўзида ҳис қилган ва бу азобга ортиқча чидай олмасдан, қисқа вақт ичида вафот этганди. Улар амри остидаги инсонлар учун ҳис қилган бу масъулият, хассосият ва марҳамат сабабли халқнинг кўнглида ҳам тахт кура олган эдилар.

Али розияллоху анхунинг халифалик замонида бир ҳокимга юборган мактубида жой олган куйидаги ифодалар ҳам халқнинг бошқарувчилари ҳақидаги гувоҳлигининг қанчалар муҳим эканини кўрсатмоқда. Али розияллоху анху шундай дейди:

“...Сен вақти билан сендан аввалги ҳокимларнинг қилган ишларини кўздан кечирар эдинг, халқ эса ҳозир сенинг қилган ишларингни кўздан кечиради. Ўша пайт сенинг улар ҳақида айтганларингни, халқ ҳам ҳозир сенинг ҳақингда айтади. Кимнинг қанчалар солиҳ раҳбар бўлгани Аллоҳ ўз бандаларининг тилидан айттирган сўзлардан билинади”.

Шу сабабли, Аллоҳнинг раҳбарлардан рози бўлиши мўмин халқнинг ундан рози бўлишига боғлиқдир. Али розияллоху анху ҳокимга қилган насиҳатининг давомида эса шундай дейди:

“Ҳеч қачон «Мен қудрат эгасиман, буюраман, итоат қиладилар!» дема. Чунки бу ҳолат қалбни фасодга учратиш, динни зарарга учратиш ва ҳалокатга яқинлашишдир”.

Солиҳ бошқарувчилар зиммасига олган вазифаларни муносиб бажарганларида, халқнинг саломатлиги учун фидокорлик кўрсатиб, бу омонатни ўзларидан мохирроқ кишиларга кўнгил розилиги билан топширишни биладилар. Тарихимизда мўмин жамиятнинг бирдамлиги, ҳамжиҳатлиги ва саломатлиги учун бемисл фароғат ва фаросат билан ҳаракат қилиб, зарурат туғилганида эгаллаб турган мақомларини ўз хоҳиш-иродаси билан топшира олган ҳақиқий кўнгил қаҳрамонлари бор.

Чунончи, Пайғамбаримизнинг набиралари Ҳасан розияллоху анху халифаликни олти ой бажарганидан кейин Ислом уммати бўлиниб кетмаслиги учун халифаликни Муовияга топшириб, сиёсий тортишишларнинг олдини олишга, катта гуруҳларнинг бир-бирлари билан тўқнашиб, мусулмонлар конининг селлар каби тўкилишига тўғаноқ бўлишга ҳаракат қилган.

Абу Бакр розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ келажакдан башорат бериб, унинг бундай ҳолатга тушишини маълум қилиб унга мўъжизавий шаклда аввалдан хабар берганини билдириб шундай дейди:

“Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни минбарда кўрдим, ёнида Ҳасан бор эди. Баъзан халққа йўналиб, баъзан Ҳасанга йўналиб:

«Аллоҳ шу набирам билан икки улкан муслмон қўшинини сулҳга қовуштиради», дея марҳамат қилар эдилар” (Бухорий, «Манокиб», 25; «Фазаилул-Азҳоб», 22).

Бошқа бир ҳақиқий қаҳрамонлик мисоли эса қуйидагича:

Усмон Ғозийнинг вафотидан кейин саҳийлар ва давлатнинг пешқадамлари томонидан қўллаб-қувватланган ҳамда анъанага кўра тахтга чиқиши керак бўлган Алоуддин Бек укаси Ўрхон Бекни ўзидан афзал кўрган ва шундай деган:

«Укам! Отамизнинг дуоси ва ҳиммати сендадир. У ҳаётда экан, қўшин кўмондонлигини сенга берганди. Шу сабабли беклик сенга тегишлидир”.

Бу буюк саҳийлик ва фидокорликни кўрсатган Алоуддин Бек укасининг энг буюк қувватловчиси ва унинг вазирлигини зиммасига олгандир.⁵⁵

Бундай фароғат кўрсатган шахсиятлардан эса бири эса Шарқий Онадўлини қон тўкмасдан Усмонлилар қўлига топширган Идрисий Битлисий ҳазратларидир. Ёвуз Султон Салим Хон унга беклик таклиф қилганига қарамай, у буларнинг ҳеч бирига розилик билдирмаган.

55 Зиё Нур Аксун, *Усмонийлар Тарихи*, Истанбул 1994, I, 36.

Барбарос Хайриддин Пошо ҳам Жазоирдан бошлаб Шимолий Африкагача бўлган бепоён ҳудуднинг тожсиз султонни мақомида экан, амри остидаги тупроқларни Ислом бирлиги учун Усманийларга бағишлаган ва Шимолий Африканинг ҳукмдорлиги ўрнига Усманийлар қўмондонлиги остида денгиз флоти бошқарувчилигини афзал кўрганди.

Бошлиқларнинг аҳамият бериши керак бўлган ҳолатлардан бири содиқлар ва солиҳлар билан доимо маслаҳатлашиш бўлиб, фосиқлар билан мажбурий муносабатлардан ташқари улфат бўлмасликдир. Зеро, Имом Ғаззолий ҳазратларининг айтишларича, фосиқларнинг фикрларига яқинлик ҳис қилинган тақдирда, вақт ўтиб “зеҳний қариндошлик” пайдо бўлади. Бу яқинлик кейинчалик – Аллоҳ сақласин – “маънавий қариндошликка” айланади. Бу ҳолат эса, шахсият ва маънавий ҳаётнинг хонавайрон бўлиши демакдир.

Шайх Адабали ҳазратлари шундай деб марҳамат қилади:

“Унутмаки, юксакларда жойлашганлар куйидагиларчалик хавфсизликда эмаслар”.

Бу жиҳатдан раҳбарлик мақомида бўлганлар яна ҳам эҳтиёт бўлишлари керак. Тик ва юксак тоғнинг чўққисиди қолиб кетган киши каби, оёғи босган жой ва ушлаган бутоққа бор кучини бериши керак. Текис йўлда оёғи қоқилиб йиқилганни такрор оёғи тойилиши мумкин. Лекин чўққиларда нотўғри қадам ташлаш ёки мўрт бутоққа қўл узатиш кечирилмайди, бу хатони такрорлаш имкони бўлмайди. Боз устига, бу фалокат кишининг шахсига оид бўлмайди. Масъулияти юкланган жамиятни ҳам орқасидан тортиб кетади. Хато қилган тижоратчи сармоясини ва ўзини чўққитиради, лекин хато қилган бошлиқ омманинг ҳам бошини ёйди. Шу сабабли уларнинг гуноҳига ва уволига қолади.

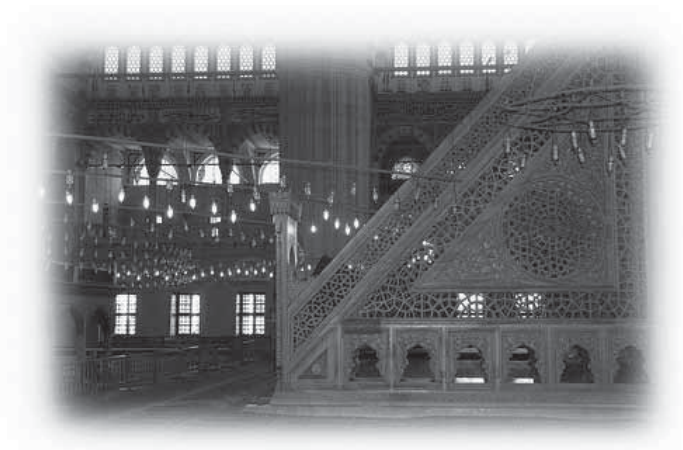
Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг вафотидан аввал охири марта: *“Намоз! Намоз! Амрингиз остидагилар ҳақида Аллоҳдан қўрқинг!”* (Абу Довуд, «Адаб», 123-124/5156) деб бежиз айтмаганлар.

Ё Парвардигоро! Энг қуйи табақадан энг олий табақагача вазифани зиммасига олган барча мўминларни нафсинг бойлик, шаҳват, шухрат ва мақом севгиси каби ёмонликларидан муҳофаза қил. Барчамизни қўлидан, тилидан ва қўнглидан уммати Муҳаммаднинг фойдаланган бандаларидан айла!..

Омин!..

Наслни асраш - 1

Оила ҳаёти ичида сабр билан кибр, камтарлик ва хорлик, самимият билан бепарволик орасидаги ҳассос чегараларга энг кўп эътибор қаратишимиз керак.

Асл наслни улғайтириш инсониятга лозим бўлган олий туйғудир. Бунинг учун ҳам фарзандларимизни ибодат меҳри билан улғайтиришимиз керак. Уларнинг тарбиялашда ҳеч қандай ғайрат ва ҳимматни қизғанмаслигимиз керак.

Авлодларимиз комил бўлишини хоҳласак, мукаммал ота-оналар бўлишга ғайрат қилишимиз керак.

Наслни асраш - 1

Одам алайҳиссаломдан бери барча пайғамбарлар насл саломатлиги учун никоҳ масаласига катта аҳамият қаратганлар. Чунки насл муҳофазаси оила муассасасининг соғломлиги кафолатидир. Оила муассасаси ичида тарбияланмаган, никоҳдан ташқарида пайдо бўлган насллар ҳаёт ритмини бузади, ижтимоий низомни асосидан қўпоради ва анархияга сабаб бўлади. Никоҳнинг саодатини ахлоқсизлик билан ўзгартиришданда аҳмоқлик ва жаҳолат бўлиши мумкин эмас!..

Чунончи, аҳмоқлик ва жирканчликнинг ҳолати Меърожда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга кўрсатилган.

“...Жаброил алайҳиссалом билан Пайғамбаримиз азобланаётган қавмга дуч келдилар. Инсонларнинг олдида яхши пишган лаззатли гўштлар билан хом ва сасиб кетган лошлар бор эди. Улар пишиб турган кабобни қўйиб, ифлос ва айниган лошни ер эдилар. Расулulloҳ буларнинг ким эканини сўраганида Жаброил алайҳиссалом шу жавобни берди:

«Улар умматингдан ҳалол аёлини ташлаб ҳаром бўлган аёлга борган эркаклар, эрини ташлаб ҳаром бўлган эркакларга борган аёллардир» (Ҳайсамий, I, 67-68).

Оилани вужудга келтирган умр йўлдошларининг бахтли кунлари, ширин ва энтиктирувчи хотиралар, самимий хурсанд-

чилик, севинч, ҳузур ва авлод севгиси, никоҳ соясида ва яхши хазм қилинган Исломий қонунлар таъминлаган комиллик соясида амалга ошиши мумкин.

Ҳақиқий саодат эркак ва аёлнинг орасидаги барча муносабатларни илоҳий буйруқларга мувофиқ йўлда амалга ошириш билан рўёбга чиқади. Зеро, Аллоҳ таоло уларни ҳам руҳан, ҳам жисмонан бир-бирига муҳтож қилиб яратган. Эркак ва аёл иккиси бир-бирининг нуқсонларини тўлдиради. Инсонларнинг эркак ва аёл бўлиб бир-бирини тўлдирган икки жинс шаклида яратилиши ҳаётнинг мувозанатини ва саодатини таъминлаган муҳим унсурдир. Бу мувозанат буюк жангларга ўхшаш сабаблар билан бузилганида, орадан чорак аср ўтмасдан илоҳий тартибга келтириш билан такрор тузалмоқда.

Жуфтларнинг шариатга хос биргаликдалиги билан жамиятнинг асосий пойдевори ҳисобланмиш оилалар ҳосил бўлади. **Оила** – жамиятнинг тартибини камолга етиши ва хонадонларнинг бахтли яшайдиган муассасадир.

Оила барпо қилинганида эркак ва аёл бир-бирига аниқ-тиник сўз беради; севги, самимият ва ишонч асосига таянган бирлик курадилар. Шундай қилиб, қудрат жараёнларининг кўриниши бўлиб, бир-бирига бегона икки киши бундан кейин бир-бирига энг яқин икки инсонга айланади. Боз устига оилалари ўзларига ота эшигидан кўра қайноқ тафтгли ҳолатга келади. Аллоҳ таоло эр ва хотиннинг бир-бири учун илоҳий лутф эканини шундай баён қилади:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ

مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَكِرُونَ

“Унинг оятларидан (яна и) – У Зот сизлар ҳамдам бўлишларингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратиши ва ўрталарингизда ошнолик ва меҳр-муҳаббат пайдо қилишидир. Албатта, бунда тафаккур қиладиган қавм учун оят-ибратлар бор” («Рум», 21).

Оилада саодат эр-хотин орасида ўзаро тушуниш ва комилликнинг меваси бўлиб, ҳассослик билан сақланиши керак. Икки тараф асло бепарво бўлмасдан самимият ичида яшашлари керак. Оила ҳаёти ичида **сабр** билан **кибр**, **камтарлик** ва **хорлик**, **самимият** билан **бепарволик** орасидаги ҳассос чегараларга энг юксак даражада эътибор қаратишимиз керак. Айниқса, бу дунёда энг кўп кўз теккан нарсанинг **“саодат”** бўлганини ҳам унутмаслигимиз керак. Шу жиҳатдан оилавий учрашувларда чегараларга эътибор қилиш ва бахтсиз инсонлардан – уларни ҳам хафа қилишдан – узоқ туришга ҳаракат қилиш керак.

Уй шунчаки бошпана, тўрт девордан иборат эмас. У ерда яшалган ҳолларнинг сирларига диққат қилиш ва оилавий масалаларни барчага фoш қилмаслик, саодат ва хузурнинг асосий шартларидан биридир.

Ислom комил маъноси билан тўғри тушунилиб, яхши ҳазм қилинган тақдирда оила **“жаннат”**га айланади. Шунинг учун ҳам: *“Эркакнинг жаннати уйидир”*, дея марҳамат қилинган.

Инсоннинг яратилиш ғояси Яратганни билиш ва танишдан иборатдир. Бу танишнинг зехний босқичларини ошиб, маънавий моҳият қозониши ҳақиқий ишқ, яъни **“муҳаббатуллоҳ”**дир. Муҳаббатуллоҳ қалбнинг энг юксак савияли фаолиятидир. Шу сабабли Қуръони каримдан **“...Огоҳ бўлингизким, Аллоҳни зикр қилиш билан қалблар ором олур”** («Раъд», 28) ҳукми жой

олгандир. Лекин қалбнинг муҳаббатуллоҳга лойиқ даражага эришиши баъзи босқичларнинг амалга ошиши билан имконлидир.

Исломга кўра оила ва авлод муҳаббатлари қалбнинг илоҳий муҳаббатга фойдаси тегадиган сифат қозона олиш учун лозим бўлган ибтидоий саҳифалардандир. Мажнуннинг **“Лайло, Лайло, деб Аллоҳни топдим”**, деган сўзи бу ҳикматнинг яна бир ифодасидир.

Мажнуннинг бу дунёдаги режаси “мажозий ишқ”дан “ҳақиқий ишқ”қа, яъни ўткинчи ва башарий ишқдан илоҳий ишққа ўтишдан иборат эди. Унинг энг аввало ҳаётини бағишлай оладиган даражада севгани Лайло оқибатда илоҳий муҳаббат сари бир босқич экани маълум бўлади. Мажнун ҳақиқатни илоҳий муҳаббат оламида топгач, ҳаётидаги Лайлонинг ўрни тугайди.

Шу жиҳатдан Лайлолар билан бошланган муҳаббат саргузашти Аллоҳда яқун топса, муҳаббат ҳақиқий ғоясига етишган бўлади. Бизлар ҳам Мажнун каби ўткинчи муҳаббатларни илоҳий муҳаббатга етишиш йўлидаги босқич қилиб, нимани излаганимизни тушуниб етгач, яъни ҳақиқий ва илоҳий муҳаббатнинг лаззатини тотган кун қалбимиздан шундай севинч фарёди чиқади:

“Парвардигорим! Сени узоқлардан излаб, қалбимдан топдим!..”

Кўриниб турганидай, қалбнинг илоҳий муҳаббатга сазовор бўлишида башарий муҳаббат машқларининг муҳим ўрни бор. Бу борада қўйиладиган энг буюк қадамлардан бири эса никоҳ билан камолга етган шариатга оид муҳаббатдир. Зеро, қарши жинс вакилига бўлган муҳаббат фитратдандир. Чунончи, Момо Ҳаво Одам Атонинг коворға суягидан яратилган ва шу сабабли ораларида маънавий боғлиқлик бор.

Турмуш ўртоқлар ўртасидаги яқинлик шариатга мос шаклда адо этилганида, шунингдек, Парвардигор ҳам маъқул кўр-

ганида ва шуни мақсад қилганида, мазкур якинликнинг энг буюк меваси – фарзанддир. Зеро, қалбнинг илоҳий муҳаббат йўлидаги бошқа бир башарий машқи “авлод”дир. Ота-онанинг ўз зурриёдига бўлган мубталолиги ўз ота-онасига бўлган мубталолигидан қиёсланмайдиган даражада зиёдадир. Зеро, Одам алайҳиссалом ва Ҳаво онамизнинг ота-онаси йўқ эди. Шу боисдан авлодлар ўртасидаги меҳр-муҳаббат занжири юқоридан пастга, яъни ота-онадан фарзанд ва наслларга қараб боради. Фарзандларнинг бемисл даражада севилишининг ҳикмати ҳам шундадир. Бу кучли севги дунёвий, яъни нафсоний кўринишда давом этса, Қуръони каримда мол ва фарзанд каби неъматлар хақида марҳамат қилинган “**фитна**” сифатини олади.

Ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاؤُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Ва билинги, молларингиз ва фарзандларингиз фитнадан ўзга нарса эмас ва, албатта, Аллоҳнинг ҳузурда улуғ ажр бордир” («Анфол», 28)

Зеро, ғофилонга улғайтирилган авлодлар оила учун оғир гуноҳдир. Шубҳасизки, исроф ҳаромдир. Исрофнинг энг ёмони эса инсон исрофидир. Шу сабабли фарзандларимизни маънавий туйғуларимиз билан улғайтириш борасида олий хассосият кўрсатиш энг катта бандалик вазифаларимиздандир.

Мол ва авлодга нисбатан ўзимизни қандай тутишимиз илоҳий розилик йўлида иймон лаззатига сабаб бўлсагина “**зийнат**” ҳолатига келади. Қуръони каримда шундай деб марҳамат қилади:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ

خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

“Мол-мулк, бола-чақа ҳаёти дунё зийнатидир. Боқий қолғувчи солиҳ амаллар Роббинг хузурида савоб ва умид жиҳатидан яхшироқдир” («Каҳф», 46).

Мол ва авлоднинг бир ояти каримада **“фитна”**, бошқасида эса **“зийнат”** сифатида эсга олиниши диққатни жалб этади. Буларнинг **фитна** сифатида қалбга чуқур илдиз отиши бандани Парвардигоридан ғофил қолдириш хатарига дучор қилади. **Зийнат** бўлиши эса, илоҳий розиликка қаратилган тақдирда қалбдаги иймоннинг даражасини оширади ва садақаи жория бўлиб, банда ўлганидан кейин ҳам ажрининг давом этишига сабаб бўлади. Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Аллоҳ таоло жаннатдаги солиҳ бандасининг даражасини юксалтиради, шунда хайратланган банда:

«Ё Парвардигоро, бу юксалиши менга қайси сабаб билан берилди?» деб сўрайди.

Аллоҳ таоло эса:

«Фарзандингни сенга қилган истиғфор ва дуо сабаби билан, дейди» (Ахмад, II, 509; Ибн Можа, «Адаб», 1).

Бошқа бир ҳадиси шарифда эса шундай дейилади:

“Инсон ўлганидан кейин барча амалларининг савоби тўхтайтиди. Шу уч нарса мустасно:

Садақаи жория, ўзидан кейин фойдаланиладиган илм, орқасидан дуо қиладиган солиҳ авлод” (Муслим, «Васият», 14; Термизий, «Аҳком», 36).

Ота-онанинг энг муҳим вазифаси ўзларига топширилган Ислом фитратидаги фарзандини хайрли авлод қилиб улғайтиришдир. Хайрли авлодга эга бўлиш ҳам дунёда, ҳам охиратда хузур ва саодатга сабаб бўлади. Бу таълим ва тарбияни бериши мумкин бўлган энг хайрли жой эса оила муҳитидир. Ўз

навбатида, оилада энг муҳим вазифа онага тушади. Шафқат манбаи бўлган оналардан гўзал тарбия олган фарзандлар ҳаёти давомида камроқ хато қилади. Омадсизлик ва мусибатларга қарамай, ҳаётга бўлган ишончини охиригача асрай олган кишилар ҳам асосан солиҳа оналар томонидан улғайтирилганлар. Шу сабабли ақлли ва солиҳа оналар бор экан, дунё янада ҳузурли ва саодатли ҳолатга келади.

Бошқача қилиб айтганда, фарзанд ҳақ ва хайрга қаратилган одатларини аввало оилада ўрганади. Кейин эса бунга жамиятдаги бошқа таъсирлар қўшилади. Лекин оиладан олган таъсир асосдир. Шу сабабли ота-онанинг авлодини гўзал тарзда улғайтириши, яъни хайр-ҳасанот билан таъминланиши ўзлари учун охираат масъулиятидир. Бу, шунингдек, авлоднинг ота-она устидаги энг муҳим ҳаққидир. Шу жиҳатдан ота-она фарзандлари тарбиясида жуда талабчан бўлиши, ҳар бир жиҳатга диққат қаратишлари ва ҳассослик кўрсатишлари керак. Фарзанд улғайтириш мавзусида она ва отанинг шахсан эътибор қаратиши керак бўлган асосий жиҳатлар куйидагилардир:

1. Фарзандга гўзал исм қўйиш.

2. Ҳалол лукма едириш.

3. Гўзал одоб-ахлоқи билан ўзлари ўрнатган кўрсатиш. Зеро болаларда тақлид кучли бўлади. Мисол учун ота-она доимо баҳс ва жанжал қиладиган муҳитда улғайган фарзандлар ахлоқсиз бўладилар.

4. Фарзандларнинг ҳаракатларини доимо назорат қилиш. Болаларнинг одамлар кўз олдида қила олмаган ишларини яширин ва ёлғиз жойларда қилишларига имкон бермаслик керак. Зеро, бу ҳолатда феъл-атворлари заифликка учрайди, иккиюзламачи бўладилар. Бу ҳолнинг илк кўриниши эса ёлғон ва риёдир.

Аллоҳ таоло Қуръони каримда шундай деб марҳамат қилади:

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي

“... (Эй Мусо, барчага суюкли бўлишинг) **ва Менинг ҳифзу химоямда униб-ўсишинг учун Мен сенинг устингга Ўз томонидан муҳаббат ташладим**” («Тоҳа», 39).

Оятда баён этилганидай, фарзандларимизни муҳаббат ва марҳамат билан тарбия қилиб, моддий ва маънавий хатарлардан асрашимиз керак. Буни эса зулм ва қийноқ ишлатиб эмас, балки меҳр тафти билан бажариш лозим. Улар учун меҳрли муҳит яратиш керак.

5. Фарзандларнинг яхши ишларини тақдирлаб, мукофотлаш, хатоларини эса яхши йўл билан тушунтириш. Чунки болаларнинг яхши ёки ёмон ҳаракатлари эътиборсиз қолдирилса, бу уларнинг қалбида ўчмас из қолдиради. Айниқса қиз фарзандларнинг кийинишларига кичик ёшлигиданоқ бепарволик билан қарамаслик керак. Зеро, инсон одатланиб қолган нарсалар вақти ўтиши билан ортга қайтмайдиган қарамлик ҳолатига келиши мумкин.

6. Ҳадеб жазо беравериб, фарзандни тебса тебранас ҳолга келтирмаслик.

7. Буйруқ, таъқиқ ва қоидаларни бола англайдиган тилда ва услубда тушунтириш.

8. Одамлар орасида ўзини тутиш одоб-ахлоқ қоидалари ўргатиш. Айниқса ўзига тўқ оилалар фарзандларининг тенгдошларига қўпол ва кибрли муносабатда бўлишларига рухсат бермаслиги керак. Зеро, бу вақт ўтиши билан феъл-атвор ҳолатига келади. Уларга ўзлари тушунадиган тилда Қуръони каримнинг

«Қасос» сурасидаги “Қорун” қиссаси,⁵⁶ «Каҳф» сурасидаги “икки боғчаси бўлган киши” ҳикояси⁵⁷ ва бошқалар тушунтирилиши керак.

9. Шариат доирасида болаликларини яшашларига имкон бериш. Бунда ортиқча бўш қўйиб юбормаслик ҳам, ҳаддан ташқари зулм қилинмаслиги ҳам керак. Зеро, ҳаддан ортиқ хотиржамлик дангасалик, масъулиятсизликка сабаб бўлади; ортиқча зулм эса боланинг эзилган ва синиқ феълли бўлиб улғашига олиб келиши мумкин. Шу сабабли ўлчовли услубда вақтларини фазилатли инсон бўлишларига сабаб бўладиган амаллар билан тўлдиришга ғайрат кўрсатиши керак.

10. Уларга Аллоҳ таолонинг неъматларини эслатиб, ҳамд ва шукр қилишга одатлантириш. Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётларидан мисоллар келтириб, тили, дили ва амали билан доимо Аллоҳга шукр қилувчилардан бўлишини таъминлаш лозим.

11. Кичкиналигидаёқ ибодат ва хизматга одатлантириш. Болада ибодат масъулияти ва хизматнинг аҳамиятини тушунтириб бориш лозим.

Муносиб насларни улғайтириш инсонларнинг ҳаётий эҳтиёжи бўлган олий туйғудир. Авлодларни улғайтириш борасида чекилган меҳнат ва машаққатлар гуноҳларнинг кечирилишига сабаб бўлади. Болаларнинг яхши тарбиялаш борасида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилганлар: *“Ҳеч қайси ота боласига гўзал ахлоқдан хайрлироқ мерос қолдирмайди»* (Термизий, «Бирр», 33/1952)

56 “Қасос”, 76-83.

57 “Каҳф”, 32-44.

Бу жиҳатдан фарзандларимизни ибодат меҳри билан улғайтиришимиз керак. Уларнинг тарбиялари борасида ҳеч қандай ғайрат ва ҳимматни аямаслигимиз керак.

Аллоҳ таоло таоло Қуръони каримда:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

“Аҳли-умматингизни намоз ўқишга буюринг ва ўзингиз ҳам (намоз ўқишда) чидамли бўлинг!...” («Тоҳа», 132) демоқда. Ояти каримада келтирилишича, аҳли оила ва фарзандларимизни ибодат қилишга буюриб, уларни намозларни ўз вақтида ўқишга одатлантиришимиз лозим.

Шунингдек, фарзандларимизни енгил табиатликдан, бебошлиқдан, кераксиз сайрлардан, уйга кеч келишлардан, ёмон дўстлардан, қисқаси, маънавий дунёларига зарар етказадиган ҳар қандай салбий таъсирлардан ҳимоя қилишимиз керак.

Шунингдек, фарзандлар орасида адолат қилиб, улар қалбида бир-бирига нисбатан ҳасад ва адоват туйғуларининг пайдо бўлишига имкон бермаслигимиз лозим. Вақти келиши билан имкониятдан келиб чиққан ҳолда уларни уларни никоҳлантиришимиз керак. Куёв ёки келин олаётганда мол-мулк, мавқе каби ўтқинчи, дунёвий ва ўзгариб турадиган қийматлардан кўра, гўзал ахлоқ ва руҳоний ҳаётга диққат қаратиш керак. Зеро, иймоний ва ахлоқий туйғулари бирлашмаган турмуш ўртоқларининг оқибати ё қайғули ажралишлар ёки мазоргача давом этган изтироблар бўлади.

Ояти каримада шундай дейилади:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

“Эй мўминлар, сизлар ўзларингизни ва аҳли-оилаларингизни ўтини одамлар ва тошлар бўлган дўзахдан сақлангиз» («Таҳрим», 6).

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ояти каримадаги илоҳий амрни шундай тафсир қилганлар:

“Уларни Аллоҳ сизни қайтарган нарсалардан узоқлаштириб, марҳамат қилган нарсаларга эса рағбатлантирасизлар. Мана шу уларни жаҳаннамдан сақлашдир” (Алусий, XXVIII, 156).

Аллоҳ таоло бизларга **“кўзимизнинг нури бўладиган”** зурриётга сазовор бўлишимиз учун эса шундай дуо қилишни тавсия этган:

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا
فُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

“Парвардигоро, Ўзинг бизларга жуфти ҳалолларимиздан ва зурриётларимиздан шод-хуррамлик ҳадя этгин ва бизларни такводдорларга пешво қилгин!” («Фурқон», 74)

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا
وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Қолаверса, Аллоҳ таоло фарзанд бермаган оилалар ҳам рози бўлган ҳолатда яшаши ва: **“...Сизлар ўзингиз учун яхши бўлган нарсани ёқтирмаслигингиз ва сизлар учун ёмон бўлган нарсани яхши кўришингиз мумкин. Аллоҳ билур, сизлар билмассиз”** («Бақара», 216) ояти каримасидаги ҳикматни тафаккур қилиши керак.

Шунингдек, бу ҳолатда бўлганлар имконлари борича кимсасиз, фақир, хусусан ўксик ва етим болаларнинг қўлидан ушлаб, ҳам ўзларига тасалли йўлини топиши, ҳам уларни жамиятда мазлумлар ҳолатига тушишдан қутқаришга ҳаракат қилишлари керак. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қуйидаги ҳадиси шарифини эса дастур қилиб олишлари керак:

“Ўз етимини ёки бошқасига оид бўлган етимни ҳимоя қилган киши билан мен жаннатда шундай ёнма-ён бўламыз”.

Ҳадисни ривоят қилган Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қилгани каби ишорат бармоғи билан ўрга бармоғини кўрсатди (Муслим, «Зухд», 42).

Бу ижтимоий ибодат барча мўминлар учун тааллуқли бўлган вазифадир. Зеро, мўмин ўз болалари каби бошқаларининг болаларини ҳам ўйлаган, ғамхўр кўнгил соҳиби бўлган инсондир. Руҳоний оила оламида улғайтирилган солиҳ авлодларнинг ота-она учун садақаи жория бўлиши аниқдир. Етимларни ҳимоя қилганларнинг эса Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг севгисини қозонишлари шубҳасиз.

Зеро, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларига тез-тез: *“Бугун бирор етимнинг бошини силадингизми?”* деб сўрардилар.

Яқин замонларда оёқ кийим бўёқчиси бўлиб ишлайдиган болалар ўртасида анкета сўровномаси ўтказилди. 9 яшар учинчи синф ўқувчиси А.Г.нинг тили билан ҳайқирган: *“бизга раҳмингиз келсин”* фарёди ҳар бир мўминни шундай ижтимоий масъулиятлар масаласида виждони билан ҳисоблашишга сабабчи бўлади.

Ҳар бир калимаси болалик софлигини ва бегуноҳлигини кўрсатган сўзларда бўёқчи бола шундай дейди:

“Жаннатга боришни хоҳлайман. У ерда қушлар, капалаклар, мушк каби ҳид таратган гўзал гуллар бор. У ерда олма, апельсин, банан, киви, турли хил мевалардан ейишни хоҳлайман.

Велосипедим бўлишини хоҳлайман, гўзал эртақлар ўқишни хоҳлайман ва бўёқчилик ишининг йўқ бўлишини хоҳламайман. Ўтириб дам олиш, у ерда яхшилаб ётиб ухлашни хоҳлайман.

Китоблар ўқишни хоҳлайман, мактабимни битириб, шифокор бўлишни хоҳлайман. Касалларни даволашни хоҳлайман.

Ташқарида қор ёғаяпти, совқатаяпман...”

Бу шовқинсиз фарёдлар марҳаматсиз ва қашшоқ ҳаёт учун курашда якка-ёлғиз қолдирилиб, ёлғизликка ҳукм қилинган бегуноҳ болаларнинг изтиробини ва бизнинг уларга нисбатан масъулиятимизни қанчалар аччиқ шаклда ифода қилмоқдадир!..

Боз устига, улар қоринларини тўйғизиш, гўзал кийимлар кийиш, чунтақларига ҳаражат пули қўйишдан бошқа рухий эҳтиёжларининг ҳам борлигини англашимизни хоҳлайдилар. Бизларга рухий ташналикни кетказадиган, кўнгил изтиробларининг тўхташини таъминлайдиган, Аллоҳнинг солиҳ бандаси бўлишнинг, шу сабабли жаннатга киришнинг йўлини ҳам кўрса-тадиган маънавий ҳиммат ва ғайратлардан ҳам жавобгар бўлганимизни яна бир марта эслатаяптилар...

Зеро, биз уларнинг моддий эҳтиёжларини қондириш мажбурияти билан бирга, уларнинг диний ва ахлоқий тарбиялари борасида ҳам Аллоҳнинг олдида жавобгармиз. Жамиятимиз шундай ғариб ва маҳрумларнинг рухий ташналигини кетказиб, уларнинг кўнгил изтиробларини тасалли берадиган, уларга жаннатнинг йўлини кўрсатадиган кўнгил инсонларига қанчалар муҳтож!

Унутмаслик керакки, “бизларга раҳмингиз келсин” фарёдларини эшитмаганлар ҳаётнинг шошиб қолган йўловчиларидир.

Марҳамат ва хизмат ишқини ўткинчи хою ҳаваслар устига бурпо
эта олмасак, ўзимизга зиён қилган бўламыз.

Инсонлар нафсоний орзуларни сиғинадиган даражада
кадрлаган бир пайтда шахсий манфаат ва ташвишларини бир
четга қўйиб, ўзини жамиятнинг муаммолари учун жавобгар ҳис
қилган, етимларни, мазлумларни ва кимсасиз бегуноҳларни ўз
боласидай бағрига боса олган мўминлар қанчалар бахтли!

**Парвардигоримиз бизларга тақво ҳаётини, атрофимизга
марҳамат ва шафқат тўла кўнгилни насиб айласин!..**

Омин!..

Наслни асраш – 2

Болалар ота-онага инъом қилинган илоҳий омонатлардир. Ота-онага ислом фитратида топширилган фарзандларнинг тоза ва пок қалблари тоза тупроқдай ишлов беришга тайёр туради. Бу тупроқдан униб чиққан дарахтнинг тикон ёки гул, аччиқ ёки ширин мева бериши илк бошда устига сочилган уруғларнинг қандай эканига боғлиқдир. Кучли уруғлар кучли оилаларнинг ва фазилатли оналарнинг асаридир. Бунинг энг гўзал намуналари аёл саҳобалардир. Улар фарзандларини жонлари билан, моллари билан фидокорлик қилишга ўргатганлар, фарзандларининг кўн-гилларини Пайғамбаримизнинг муҳаббати билан тўлдирганлар.

Наслни асраш – 2

Аллоҳ ибодатхона қилиб яратган бу оламда маънавий қадриятлари, инсонийлик ва шарафини йўқотган ўлкаларнинг дунё харитасидан қандай ўчирилгани ибрат учун баён қилинган Куръони карим инсонларга тўғри йўлни кўрсатувчи нур бўлиб абадий саодат йўлларини ойдинлатмоқда. Унда инсоннинг маҳлуқотлар ичида энг азиз қилиб яратилгани, бошқа борлиқлардан фарқли равишда, иззат, шараф, шахсият, ҳаё ва сабрга эга эгани илоҳий буйруқлар орқали айтилгандир. Булардан бири эса **“ИсломиЙ ўлчовларга кўра ёпиниш”**дир. ИсломиЙ ўлчовларга кўра ёпиниш маҳлуқотлар орасида инсонга хос ўзгачалиқдир. Ояти каримада шундай дейилади:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ
وَرِيثًا وَلِبَاسَ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ

“Эй Одам болалари, Биз сизларга авратларингизни беркитадиган либосни ҳам, ясан-тусан (либосини) ҳам туширдик. (Ҳаммасидан) яхшироқ либос тақво либосидир...» («Аъроф», 26)

Инсон Аллоҳ таоло ўзига лутф айлаган инсонийлик, сабр, ҳаё ва жиддийликни сақлай олиши учун ўранишга мажбурдир. Акс ҳолда, бу инсоний сифатлар топталган бўлади. Инсон ўзидан куйида бўлган маҳлуқотларнинг даражасига тушади.

Жамиятда ҳаёнинг йўқолиши, фахш ва ахлоқсизликнинг ёйилиб, кун кўриш воситаси ҳолатга келиши эса қиёмат аломатларидандир.

Ҳадиси шарифда: *“Ҳаё иймондандир”*, (Бухорий, «Иймон», 3) дея марҳамат қилинади. Одам билан Ҳаво жаннатда бошқа ҳеч ким бўлмаган ҳолатда ҳам бир-бирларидан ва бошқа махлуқотлардан ҳаё қилдилар. Шошма-шошарлик билан у ерда бўлган барглар билан ёпинишга ҳаракат қилдилар. Бу шуни кўрсатадики, моддий бўлган ёпиниш ва унинг маънавий боғлиқлиги бўлган одоб ва ҳаё инсон ўғлининг фитратида бўлган энг мумтоз сифатларидан ва тақво аломатидир.

Мавлоно Жалололдин Румий ҳазратлари дейдиларки:

“«Иймон нима?» деб ақлимдан сўрадим. Ақлим қалбимнинг кулоғига эгилиб, шундай деб пичирлади: «Иймон одобдан иборатдир»”.

Ислом бизга инсонийликка мос кийинишга доир баъзи қоидаларни олиб келган. Булардан бири, кийимнинг қоматларни ўртага чиқарадиган даражада тор ва шаффоф бўлмаслигидир. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Оишанинг синглиси Асманинг кийим кийганини кўргач, бошини буриб ва шундай деганлар:

«Эй Асмо! Балогатга етгандан кейин аёлларнинг, – юзини ва қўлини ишорат қилиб – шу ва шундан бошқа жойининг кўрилиши тўғри бўлмайди» (Абу Довуд, «Либос», 31/4103).

Бошқа тарафдан, аёлнинг аёллик, эркакнинг эркаклик шахсиятини муҳофаза қилиши ҳам зарурдир. Бу борада Пайғамбаримиз алайҳиссалом шундай деганлар:

“Аёллар каби кийинган эркаклар, эркак каби кийинган аёллар Аллоҳнинг раҳматидан узоқ қоладилар» (Абу Довуд, «Либос»)

Ислом аёлга жуда қийматли мартаба бахш қилган. Аёллар ҳақиқий саодатни Қуръон ва суннатнинг хузурли оламидан излашлари керак. Афсуски, бугунги кунимизда аёллар турли ваъдалар ва ёлгон сўзларга ишониб, бахтни кўчалардан излашга интилмоқдалар. Ҳолбуки, Аллоҳ таоло таоло аёлни туйғу жиҳатдан эркакка караганда яна ҳам бой қилиб яратгандир. Бу туйғу ва ҳис бойлиги оила ичида аёлнинг асосий ва фитратига мос вазифаси бўлган насл муҳофазаси ва тарбиясида устунлик берар экан, жамият ва иш ҳаётининг аёл фитратига мос келмаган қийин шартлари эса ноқулайлик туғдириб, уни хароб қилади. Шу сабабли аёл ўзи ҳақидаги туширилган илоҳий мезонлардан четга чиқса, ўз фитратига хиёнат қилган бўлади.

Ақлли ва қобилиятли эркак уйига қадам босар экан, ақлини, ишхонаси кираётганида эса ҳиссиётини эшик ташқарисида қолдиришни билади. Аёл эса фитратида ғолиб бўлган ҳиссиётни керак бўлганида тарк этиш қобилиятини осонликча кўрсата олмайди. Бу ҳақиқат жамиятда аёлнинг хўрланишига йўл очган энг муҳим сабаблардан биридир.

Аллоҳ таоло аёл ва эркак орасида бир-бирларини тўлдирадиган жуда яхши вазифа адо этди. Ҳар иккаласига турли хил қобилиятлар берган. Аёл ва эркак моддий ва маънавий жиҳатдан бир-бирларини тўлдирган пайтда яратилиш ғоясига мос комиллик пайдо бўлади; оила ва бунга боғлиқ бўлган жамият ҳам хузурли ҳаёт кечиради.

Афсуски, бугунги кунимизда аёл ва эркак орасидаги сохта тенглик мусобақасида аёлларнинг хонимлик ва оналик вазифаларини топталган, оиланинг хузурли йўқолган, жамият ҳаёти бузилган ва жамият, оила фожиаларига сахна бўлмоқдадир. Ҳолбуки аёл ва эркакнинг жисмоний ва руҳий яратилиши тенг эмас экан, қандай қилиб феълий ва ҳуқуқий тенглик бўлсин.

Эркак ва аёлнинг фитратига зид равишда мувозанат бузилганида, оилада келишмовчилик ва ҳузурсизликлар келиб чиқади, эҳтиёж ва талаблари қондирилмаган инсонлар ҳузур ва халоватни бошқа жойлардан излашга тушади. Оқибатда арши аълони титратган ажралишлар билан жамиятнинг энг муқаддас пойдевори бўлган оилалар бузилмоқда. Шундай қилиб, уй ичида оилавий ҳароратни топа олмаган, ўртак олиши керак бўлган ота-онасидан ёмон муомалага дуч келган болалар эса, кўчаларнинг ихтиёрига топширилади. Уйдан қочиб, кўча болалари орасига кўшилган болалар қисқа вақт ичида тамаки, спиртли ичимликлар, гиёҳвандлик, фақш ва турли жиноий гуруҳларнинг оғушига тушмоқда.

Асримизнинг энг қўрқинчли ва жирканчли жиноятларидан бири эса зарурат бўлмасдан роҳат-фароғати учун бола олдиришдир. Қиз фарзандларини тириклайин кўмган ярим ваҳший жоҳилият инсонлари билан ваҳшийлик мусобақасига киргандай, ҳали она қорнидаги бегуноҳ гўдаклар парчаланиб, замонавий жиноят қурбонига айлантирилмоқда. Бу энг аввало илоҳий марҳаматга нонқўрликдир. Бундай қилганларнинг қандай синовларига дучор бўлишлари ҳам номаълумдир. Улар эртага ҳаётда ёлғиз қолганларида қўлидан ушлайдигани ўша боласи бўлишини яхшилаб ўйлаши керак. Ёки ўз вақтида ота-оналари ҳам уларнинг туғилишини хоҳламасдан худди шундай оқибатни уларга раво кўрсалар эди, бугун ҳаётда бўлмасликларини ҳисобга олишлари керак.

Дин ва иймондан маҳрумлиги сабабли ҳаётини моддий жисмларга кўра режалаштирган, ўй-хаёлини хой-ҳаваслар эгаллаб олган, инсонийлик шараф ва шахсиятидан йироқ беғам наслнинг қандай фалокатларни келтириб чиқарганига дунё тарихи кўп марта шоҳид бўлган.

Наслларини муҳофаза қилиш туйғулари билан яшаган ўсимлик ва ҳайвонлар олдида маҳлуқотларнинг энг шарафлиси бўлган инсонларнинг бу ҳислардан маҳрумлиги қанчалар аччиқ ва жирканч. Шунингдек, уларнинг ояти каримадаги каби:

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ

“...Улар чорвалар кабидирлар, йўк, улар (беақл, бефаҳм чорвалардан ҳам) **адашганроқдирлар...**” («Аъроф», 179) кимсалар каби бўлишлари жуда ачинарлидир.

Аёлнинг фитратига мос яшаши жамият ҳаётини жаннатга айлантиради. Хузурли оилалар жамиятнинг саодат манбаидир. Тарих саҳифаларига нигоҳ ташлаб, шуни кўрамизки, жамиятлар аёллар билан обод бўлган, шунингдек, уларнинг қўллари билан барбод бўлгандир. Агар аёлларга бахт деб кўчалар кўрсатилса, ҳаёт йўллари ойна синиқлари билан тўлади.

Фиск-фужурнинг ёйилиши, фитнес-фасоднинг роҳатсиз қилиши ёки моддий-маънавий етишмовчиликлардан жабр кўриши каби сабаблар билан иффат ва номусини сақлаш борасида кийин ҳолатга тушганларга ёрдам қўлини чўзиш эса, ҳам исломий мажбурият, ҳам инсонийлик бурчидир. Ҳадиси шарифда шундай деб марҳамат қилинади:

“Бир киши номуси, иффатига тегинилган жойда муслмоннинг ёрдамига чопмаса, муҳтож бўлган онда Аллоҳ ҳам унга ёрдам бермайди.

Иффатига тегинган, номуси топталган жойда муслмоннинг ёрдамига чопган кишига эса, муҳтож бўлган онда Аллоҳ ёрдам беради” (Абу Довуд, «Адаб», 36/4884)

Аёлнинг бахти ор-номусини сақлаши ва оиласини муҳофаза қилишидадир. *“Жаннат оналар оёғи остидадир”* (Суютий, I,

125) ҳадиси шарифи солиҳа она учун қанчалар буюк шаҳодати Муҳаммадиядир.

Бошқа бир ҳадиси шарифда эса:

“Дунё ўткинчи фойдадан иборатдир. Унинг фойда таъминлаган энг хайрли борлиги солиҳа аёлдир”, (Муслим, «Радаъ», 64) дея марҳамат қилинган.

Фазилатли она илоҳий қудратдан кўринган раҳмат қучоғи, оилада саодат манбаи, завқ ва ҳузур нури, оила аъзоларининг шафқат ўчоғидир. Парвардигоримизнинг Раҳмон ва Раҳим сифатларининг дунёда жилва этган неъматдир. Хайрли наслларни улғайтиришда оналарнинг жуда муҳим ўрни бор. Барча авлиёуллоҳ ва фотиҳлар илк файзларини солиҳа онадан эмганлар. Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом бир ҳадиси шарифида:

“Уйида (етим) фарзандларнинг тарбияси билан машғул бўлган муслмон аёл жаннатда мен билан биргадир” (Суютий, I, 104) дея марҳамат қилганлар.

Аёлнинг оила ва жамият ҳаётдаги ўрни муҳим экан, қиз фарзандлар тарбиясига алоҳида эътибор қаратиш ҳам шунчалик муҳим. Бу борада Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир ҳадиси шарифларида:

“Ҳар ким икки қиз фарзандини балозат чоғига келгунча тарбия қилса, қиёмат кунини у киши билан мен шундай ёнма-ён бўламиз” марҳамат қилган ва бармоқларини лаштирганди (Муслим, «Бирр», 149).

Бошқа бир ҳадиси шарифда эса шундай дейилади:

“Ҳар ким қиз фарзандларини улғайтириши борасида қийинчиликка учраса ва уларни (сироти мустақим учун яъни

хайрли йўлда) яхши улгайтурса, бу фарзандлар уларни жаҳаннам оловидан сақлайдиган қалқон бўлади» (Муслим, «Бирр», 147).

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам қизи Фотима розияллоҳу анҳонинг уйида қолган кун Ҳасан ва Ҳусан У зотдан сув сўради. Расулulloҳ аввал Ҳасанга сув бердилар. Фотима Пайғамбаримизнинг Ҳасанни кўпроқ яхши кўрадилар, деган фикрга бордилар.

Пайғамбар алайҳиссалом эса:

«Йўқ, биринчи бўлиб Ҳасан сув сўради» дедилар. (Ахмад, I, 101)

Кейин эса:

«Икром ва эҳсонларингизда фарзанларингизга бир хил муомалада бўлинглар. Агар мен бирини бошиқасидан афзал кўрганимда эди, қизларни афзал кўрардим» дедилар (Ҳайсамий, IV, 153; Ибн Ҳожар, ал-Маталибул Алия, IV, 69).

Кучли жамиятлар кучли оилалардан вужудга келади. Кучли оилалар эса кўпроқ маънавий таълим кўрган, яъни нафс тўсиқларини енгиб ўтган фазилатли оналарнинг асаридир. Бунинг энг гўзал намуналари аёл саҳобалардир. Улар фарзандларини жонлари, моллари билан фидокорлик қилишга ўргатганлар, унинг кўнгилларини Пайғамбаримизга бўлган муҳаббат билан тўлдирганлар.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг маънавий тарбияси билан уммат учун намунали оналар ҳолатига келган саҳоба аёллар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўришда кеч қолган ёки У зот билан узоқ вақт кўришмаган авлодларини огоҳлантирар эдилар. Чунончи, Ҳузайфа розияллоҳу анҳу бир хотирасини шундай айтиб берган:

Онам мендан сўради:

«Пайғамбаримиз билан охириги марта қачон кўришдинг?»

Мен эса:

“Бир неча кун аввал У зот билан кўришдим”, дедим.

Онам менга жуда ғазабланди ва ёмон озорлади. Мен эса:

«Тўхтанг, ғазабланманг! Дарҳол Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламнинг ёнларига борай, У зот билан биргаликда шом намозини ўқий, кейин эса ҳам ўзим, ҳам сиз учун истиғфор қилишларини У зотдан сўрай», дедим (Термизий, «Маноқиб», 30/3781; Аҳмад, V, 391-392).

Авлодларини мана шундай тарбиялаган оналар ҳақни, хайрни ва ҳидоятни бутун жаҳонга ёйган авлодни етиштириб чиқардилар. Бугун ҳам саҳобалар ишқ ва ҳаяжони билан авлодига Аллоҳ ва Расулини танитиб, севдириб, у муборак наслнинг изидан юриш ҳар бир мўмин ота-онанинг вазифасидир.

Бир миллатнинг истиқболини кўриш каромат эмас. Бунинг учун уларнинг ёшларига қараш кифоя. Ҳар даврнинг ёшлари ўз хулқ-атворига мос, энергиясини сарфлай оладиган алоҳида ҳаяжон оламида яшайди. Ҳар бир миллат ёшларининг ҳис ва фикр дунёсига акс этади. Агар бирор миллатнинг ёшлари куч-ғайратини маънавий ва фазилатлар йўлида сарфлаётган бўлсалар, у миллатнинг келажаги бор. Бунинг энг оддий мисоли Чанокқала ва Истиклол жанглари дир. Бунга бутун дунё гувоҳдирки, кўкраклариди аймон тўла у шонли наслнинг соҳиб бўлган метафизик куч душманнинг моддий кучини бартараф этгандир. Аммо буларнинг аксига, ёшлик, бутун куч-қувватини нафс йўлига, яъни ёмон қувватга асир ва ром қилаётган бўлса, тарихий мисоллар билан собит бўлганидай, оқибат енгилишидир.

Кунимизда фазилатли насли улғайтириш учун маънавий тарбия муассасаларига, хусусан, Қуръон ўргатувчиларга катта вазифалар тушмоқда. Зеро, Аллоҳнинг каломига нисбатан кўрсатилган бепарволикдан кўпроқ инсоннинг маънавий ҳаётини

корайтирган бошқа хато йўқ. Шу сабабли инсонларнинг аксарияти моддага ром бўлган замонимизда Қуръони карим тарбиясига кўпроқ аҳамият беришимиз зарурдир.

Шуни унутмаслик керакки, Қуръони карим ўткинчи асар эмас, коинот Яратувчисининг бандаларини дунё ва охираат саодатига эриштириш учун лутф айлаган энг муҳим ҳидоят раҳбаридир. Бу жиҳатдан маънавий таълим берган муассасаларда, айниқса, қуйидаги масалаларга аҳамият беришлари лозим.

1. Талабалар ҳар нарсадан аввал Аллоҳнинг омонатига содиқ бўлишлари керак. Улар Аллоҳнинг қудрати, коинотдаги жараёнлар ҳақида фикр юритишлари, Пайғамбаримиз алайҳиссалом ахлоқи билан хулқланишни асосий мақсад қилишлари лозим. Маънавий таълим ва тарбия муҳаббат билан қувватлантирилиб, завқ ва лаззат ҳолатига келтирилиши керак. Зеро, иймоннинг лаззатини ҳис қила олиш хизмат учун энг буюк қувват манбаидир.

2. Бу муассасаларнинг ҳар бири шафқат, фидокорлик ва хизмат уйи бўлиши керак. Деворларининг ичида қуруқ маълумотлар йиғинидан кўра кўпроқ ишқ ва ҳаяжон тўла Қуръон хизмати берилиши керак. Қуръоннинг татбиқоти эса Пайғамбаримиз суннатини ҳаётга татбиқ қилишдир.

3. Талабага назокат, одоб ва очиқ юз билан яқинлашиш керак, агар хатолари бўлса, шафқат ва марҳамат билан хатоларини тузатиш зарур. Унутмаслик керакки, таъмирчининг қобилияти ва маҳорати таъмир қилган асарларида акс этади.

4. Инсон шахсият ва юксак характерга мухлислик ва муҳаббат ҳис қилади. Мухлиси бўлган кишига тақлид қилишга интилади. Киши севганларининг таъсири остида бўлади. Шу жиҳатдан Қуръон хизматида бўлганлар намунали хатти-ҳаракатлари ва баркамол феъл-атвори билан ўзларини севдиришлари зарурдир. Бунинг учун эса **“ёр бўлиб бор бўлмаслик”**ни,

яъни дўст бўлиб дўстларининг юкини енгиллатишни, бунга жавобан ҳеч кимга юк бўлмасликни дастур қилиб олишлари керак.

5. Қалб поклиги билан бирга, зоҳирий тозалик ва назокатга ҳам диққат қилиниши керак. Кийим-кечак ва ташки кўриниши билан ҳам ўрнак бўлишлари лозим. Зеро, кийимларни тоза тутишга буюрган ва кийим-кечакда эски-тускиликни ёқтирмаган жаноби Пайғамбар алайҳиссалом соч ва соқолларнинг паришонлигини ҳам маъқулламас эдилар. Чунончи, бир сафар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам масжидда эдилар. Шу вақт соч-соқоли паришон бўлган одам кириб келиб қолди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўллари билан унга соч-соқолини тўғрилашни ишора қилдилар. Киши бу амрни бажарганида Пайғамбаримиз алайҳиссаллату ва саллам: *“Бу ҳолат қайсидир бирингизнинг шайтон каби усти-боши паришон айланиб юришидан яхшироқ эмасми?”* (Алиййул-Қорий, «Мирқад», VIII, 261) дея марҳамат қилганлар.

Бошқа бир сафар эса, яна усти-боши паришон бўлиб ҳузурига келган одамга:

“Молинг борми? Ҳолинг, вақтинг қандай?” деб сўрадилар. У одамнинг моддий ҳолати яхши эканини айтганидан кейин:

“Ундай бўлса, Аллоҳ сенга мол берган экан, аломати устингда кўринсин!” (Насайй, «Зийнат», 54) деб, уни огоҳлантиргандилар.

6. Ҳаётнинг ҳар бир лаҳзасини Қуръони каримга уйғун тарзда ўтказиш, турмуш тарзи, одоб-ахлоқи, хатти-ҳаракатида унинг олий маъноларини акс эттириши учун қалблар муҳаббат ва руҳоният билан тўлиши зарурдир. Қуръондан муносиб файз топа олиш учун унинг жилди ҳурмат, таъзим ва одоб билан очилиши, тафаккур ва тадаббур билан ўқилиши керак. Зеро, ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

“Меҳрибон (Аллоҳ Муҳаммад ва унинг умматларига) **Қуръонни таълим берди. У Зот инсонни яратиб, унга** (дилидаги мақсадини аён эта олиши учун) **баённи** (нутқни) **таълим берди”** («Раҳмон», 1-4).

7. Қуръон ўргатадиган курсларимиз оятларни ёдлатишдан ҳам кўра кўпроқ Аллоҳнинг каломларини тафаккур, ҳис этиш ва изланишга йўналтириш мақсадга мувофиқ. Хусусан, **пайғамбар қиссаларидаги** ибрат тўла хабарлар, қиёматга яқин кўринадиган фитналар, қиёмат аломатларига доир хабарлар, иймон-куфр, итоат-исён, ҳаром-ҳалол ва ҳақ билан ботилни бир-биридан ажратадиган ҳукмлар ҳаёт ва илоҳий оятлар нури остида руҳиятга сингдирилиши керак.

8. Маънавий таълим муассасаларида масъул бўлганлар комил хизмат инсони бўлишлари керак. Бунинг учун эса, солиҳ амал соҳиби, марҳамат, шафқат, ғамхўрлик каби сифатлар билан безанган кишилар танланиши лозим. Айниқса, қайси гуруҳ ичида яшашларидан қатъи назар, ўз борлиқларини ва иймонларини муҳофаза қилишни билишлари керак. Улар фитна муҳитида ҳам соғлом руҳий ҳолатга эга бўлишлари керак. Турли хил ҳолатларда қалбларини мол, мулк, мавқе каби дунёвий манфаат ташвишларидан узоқ тутишлари керак.

9. Талабани совутадиган қўпол муомала, адолатсизлик, одам ажратиш ва зўравонликдан сақланиш керак. Қуръон хизматида бўлганлар ўзларининг ҳам **“ла-юсал”** яъни масъулиятсиз бўлмаганларини, бир куни илоҳий мезонда ҳисоб беришларини эсларидан чиқармасликлари керак. Шу сабабдан ҳам ўзларига омонат қилиб топширилган талабаларга нисбатан амр-буйруқ оҳангида, мажбурлик кайфиятида, ҳаяжонсиз, юзаки ва қуруқ билимлар билан дарс ўтишдан сақланишлари лозим.

10. Мўътадилликка риоя қилиниши керак. Ҳамма нарсани бирданига ўргатмаслик, ҳазм қилдириб, одатлантириб ва аста-се-

кин таълим ва тарбия берилиши, талабанинг қабул қилиш даражаси ва қобилиятлари эътиборга олиниши керак. Кейинги босқичда ўрганиши керак бўлган масалалар аввал-бошда, керакли асосий маданий сабоқлар берилмасидан ўргатилмаслиги лозим.

11. Мавзулар тасбеҳлар, латифалар, савол-жавоблар ва қиссалар билан кувватлантирилиб, яна ҳам эсда қолувчи ва таъсирли шаклда тушунтирилиши керак. Ўқитувчининг энг катта ютуғи талабасининг қалбидан жой топиб, у ерда чуқур ўрнашишдир. Зеро, энг буюк фатҳ – кўнгилларнинг фатҳидир. Мавлоно Жалолиддин Румий ҳазратлари марҳамат қилганларидек: “Кўнгил – Жалил ва Акбар бўлган Аллоҳнинг назаргоҳидир”.

12. Ўқитувчилар талабанинг вазиятини кўнглидан тушунадиган қобилиятга эга бўлиши керак. Уларга эътибор қаратиши, дардлари билан бирма-бир ва хусусий равишда шуғулланиб, муаммоларини ҳал қилишлари керак. Зеро, муаммосини ҳал қилган инсоннинг кўнглини қозона олишларини билишлари керак. Шу сабабли, шахсий муносабатга алоҳида аҳамият бериши керак.

13. Аллоҳнинг бандаларига миннатдорчилик билан хизмат қилишни шиор қилиб олишлари керак. Зеро, улар сабабли ўзларига бу хизмат насиб бўлмоқдадир. Шу сабабли, маънавий таълим хизматида ҳамсуҳбат бўлганларга нисбатан сертабассум ва миннатдорлик одат ҳолатига келиши керак.

14. Қалбларга иймон муҳаббатини жойлайдиганлар аввало ўз қалбларини поклашлари зарурдир. Акс ҳолда, сўзларидаги таъсир камаяди. Энг қийин иш инсон тарбиясидир. Ўзини тарбия қила олмаган, ич оламидан беҳабар киши бошқасини қандай тарбия қила олади? Мавлоно Жалолиддин Румий маънавий комилликдан маҳрум нодоннинг ҳоли ҳақида жуда яхши ҳикоя қилади:

“Бир куни Исо алайҳиссаломга йўлдоши бўлган ғофиллардан бири:

«Эй Исо! Ўзинг билган исми аъзамни менга ҳам ўргат, шу чириган суякларни тирилтириб кўтарай», деди.

Исо унга жавобан:

«Бу иш сенга фойда бермас. Исми аъзамни ўқиб, ўликни тирилтириш учун ёмғирдан ҳам тоза нафас эгаси, бандаликда фаришталардан ҳам ўтадиган киши бўлиши керак. Исми аъзам пок тил ва соф қалб бўлишини истайди. Нафси пок бўлган кишининг дуоси макбул бўлади... Сенда Исонинг тоза нафаси йўқ экан. Исми аъзамни ўқишнинг сенга фойдаси бўладими?!» деди.

Аммо ғофил одам қаттиқ туриб олгач, Исо бу аҳмоқнинг сўзларига зиёдаси билан таажжубланди ва:

“Ё Парвардигоро! Бу сирнинг ҳикмати нима? Бу аҳмоқнинг бунчалар тортишиш майлининг сабаби нима? **Ўзининг қалби ўлик, бошқасининг жасадини тирилтиришга ҳаракат қилаяпти.** Ҳолбуки, унинг вазифаси аслида ўлик бўлган ўз қалбини жонлантириш. Ўз қалбини тирилтириш учун дуо қилиш ўрнига, бошқаларини тирилтиришга ҳаракат қилаяпти. Бу қандай ғофиллик!” деб ҳайратланди.

Бу мисолда бўлганидай, ўз юрагида ҳис қилмагани иймон ишки ва жўшқинлигини мурғак ва бегуноҳ юракларга қандай қилиб ҳис қилдира олиш мумкин? Қуръоннинг бепоён маънолари кавсаридан ўзи тотмаган, бу лаззатни бошқаларга ҳам тоттира олмаган ўқитувчи буюк гуноҳ остидадир. Чунки таълим муассасаси ва таълим-тарбиясини зиммасига олган талабалар, ўзига топширилган Аллоҳнинг омонатларидир. Талабаларга хоҳлаган руҳоний таълимни беролмаса, банда ҳаққига хиёнат қилаётгани шубҳасиздир.

Болалар ота-онага инъом қилинган илоҳий омонатлардир. Ота-онага ислом фитратида топширилган фарзандларнинг тоза ва пок қалблари тоза тупроқдай ишлов беришга тайёр туради. Бу тупроқдан униб чиққан дарахтнинг тикон ёки гул, аччиқ ёки ширин мева бериши илк бошда устига сочилган уруғларнинг қандай эканига боғлиқдир.

Ота-онанинг авлодларини жаҳаннам оловидан асраши дунёга муҳаббат мусибатларидан сақланишидан ҳам муҳимроқдир. Жаҳаннам оловидан сақлаш эса қалбларни Аллоҳ ва Расулуллоҳ муҳаббати билан ошуфта қилишга боғлиқдир. Болаларига Аллоҳ таолони, Пайғамбаримизни севдирмаган ота-оналар уларни ҳам дунё, ҳам охират фалокатига тайёрлаган бўладилар.

Бошқа тарафдан боланинг тарбиясига уч ёшиданоқ бошла-ниши керак. “Ҳали кичкина, тушунмайди”, каби фикрларни бир четга суриш керак. Ота-оналар авлодларининг ёнида ҳар фурсатда Аллоҳ таолонинг буюклигидан, ҳар нарсанинг яратувчиси эканидан, барча неъматларни У берганидан, Унга шукр қилиш кераклигидан, ҳар он илоҳий кузатув камераси остида бўлганларидан сўзлаши керак. Қабрда сўраладиган саволлар ва уларга бериладиган жавобларни, яъни қабр тилини ўргатиш лозим. Кичик ёшдан исломий тарбия олмаган болаларни тарбиялаш кейинчалик янада қийинлашади.

Бола совқотмасин, уйкуга тўймай қолмасин, деб уни намозга уйғотмаслик эса буюк гуноҳдир. Бунга ўхшаш ҳаракатлар болага яхшилик эмас, аксинча ёмонлик қилишдир. Ота-оналар болаларини гўзал шаклда тарбия қилиш учун уларни кичкина ёшдан бошлаб ибодатга, инфоқ-эҳсонга одатлантириши, уларни атрофнинг салбий таъсирларидан сақлаш керак.

Хайрли фарзанд дунёда энг қийматли борлиқларимиздан бири бўлганидай, охират ҳаётимиз учун ҳам давомий кадр-қиймат ва тўхтамайдиган фойдамиздир. Шу сабабли, илоҳий

лутф бўлган авлод неъматини ногўғри жойларда ва дунёвий манфаатлар учун исроф қилиш буюк гуноҳдир.

Авлодларнинг дунёвий эҳтиёжларига аҳамият бериб, маънавий эҳтиёжларига бепарво бўлиш, кўчаларнинг, ёмон дўстларнинг ва ёмон жойларнинг сармоёси бўлишларига кўз юмиш, ғайриахлоқий нашр ва рекламаларнинг ҳаваскорлари ҳолатига тушишларини бепарволик билан қаршилаш бу илохий лутфга нисбатан кечирилмас nonқўрликдир.

Қисқаси, абадий охираат саодати учун дунё имконлари, айниқса мол ва авлод неъматларини Парвардигорнинг розилигини қозониш йўлидаги бир восита ҳолига келтириш зарурдир. Бу дунёда сўнгги меҳмони бўлган қабримизнинг бўш, тор ва коронғу қолмаслиги учун бугунимизни қандай ўтказаяётганимизга эътибор қаратишимиз, ортимиздан хайрли насл қолдиришга ғайрат кўрсатишимиз керак. Авлодларимизни қалбларимизнинг олий сармоёси қилайлик, узун ва қийин саёҳатимизда бир садақан жория бўлсин...

Парвардигоримиз инъом қилган никоҳ, оила ва авлод неъматларининг дунё ва охираат саодатимизга сабабчи бўлишини насиб айласин!..

Омин!..

Фарзанд масъулияти

Бир мўминнинг энг яқин меросхўри – ўз авлодларидир. Уларга қолдириладиган ҳақиқий мерос эса, абадият бойлигидир. Фарзандларимизга ўткинчи борлиқ ва лаззатларни эмас, эскирмайдиган, сўлмайдиган ва тугамайдиган саодатни мерос қилиб қолдиришимиз керак. Бу эса Пайғамбаримиз саллаллоху алайҳи ва салламнинг бизга омонат қолдирган Қуръони карим ва суннатидир. Уларни авлодларга муносиб тарзда етказиш буюк садақани жория бўлар экан, унга нисбатан бепарволик ҳам ота-она учун буюк охират фалокатидир.

Фарзанд масъулияти

Дунё неъматлари, муҳаббатлари, амал ва хаёллари билан олдимизда ястанган кенг имтиҳон майдонидир. Мол-мулк ва фарзанд-зурриёд каби дунёга оид неъматлар эса, охиратга сармоя қилиш тақдим этилган имтиҳон мавзуларидир. Шу сабабли дунёдаги имкониятларини охират саодати учун восита деб билиш зарурдир. Ояти каримада шундай марҳамат қилинади:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ
خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

“Мол-мулк, бола-чақа шу хаёти дунё зийнатидир. Парвардигорингиз наздида эса (абადий) қолғувчи яхши амаллар савоблироқ ва орзулироқ (орзу қилишга арзирлироқдир)” («Кахф», 46).

Мол-мулк ва фарзанд Ҳақ йўлида сарф қилинганида бир “зийнат” экан, орзу ва ҳавас учун қўлланилганида “фитна” ҳолатига келмоқда.

Бир мўминнинг энг яқин меросхўрлари ўз авлодларидир. Уларга қолдириладиган ҳақиқий мерос эса абадиёт бойлигидир. Фарзандларимизга ўткинчи борлиқ ва лаззатларни эмас, эскирмайдиган, сўлмайдиган ва тугамайдиган саодатни мерос қилиб

қолдиришимиз керак. У эса Пайғамбаримизнинг бизга омонат қолдирган Қуръони қарим ва суннатидир. Бу муқаддас меросни авлодларимизга етказиш энг буюқ садақан жория бўлар экан, унга бепарволик қилиш эса ота-она учун буюқ охират фалоқатидир.

Ояти қаримада шундай дейилади:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

“Эй мўминлар, сизлар ўзларингизни ва аҳли-оилаларингизни ўтини одамлар ва тошлар бўлган дўзахдан сақлангиз” («Таҳрим», 6).

Жаноби Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам:

“Ҳаммангиз чўпонсиз ва ҳаммангиз боққанларингиздан масъулсиз... Эркак оиласининг чўпонидир ва тўдасидан масъулдир. Аёл уйининг чўпонидир ва тўдасидан масъулдир” (Бухорий, «Васая», 9) деб ота ва онанинг болаларининг тарбиясида муштарак жавобгарликка эга эканини баён этмоқдалар.

Яна бир ҳадиси шарифда эса:

“Фарзандларингизга ҳады қилинг ва уларни яхшилаб тарбия қилинг!» (Ибн Можа, «Адаб», 3) дея марҳамат қилинади.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом баъзи ҳадисларида тарбия вазифасини жиҳод каби динда энг фазилатли деб қабул қилинган амалдан афзалроқ кўрганлар. Жиҳодга чиқиш олдида унга мурожаат қилган бир қисм саҳобаларининг орқада қолган болачақаларига ва қария ота-оналарига қарайдиган кишилари бўлмаганини билгач:

«Уларнинг олдиларига қайт, зеро, жиҳоднинг яхшиси уларнинг ёнидадир», деб ортга қайтарганлар пайтлари ҳам бўлган.⁵⁸

Бир куни Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга бақувват ва соғлом бир азамат йигит учрайди. Унинг бу ҳолати атрофидаги саҳобаи киромнинг диққатини ўзига тортади. Ораларидан баъзилари ўзини тута олмасдан:

«Эй Расулуллоҳ, кошки шу одам Аллоҳ йўлида (жиҳод қилган киши) бўлганида эди!» дейдилар.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг жавоби эса куйидагича бўлади:

«Агар бу одам қария ота-онаси учун ишлаётган бўлса Аллоҳ йўлидадир, нафсини иффат ва иззатини сақлаш учун ишлаётган бўлса Аллоҳ йўлидадир, аҳлининг нафақасини қозониш (уларни энг гўзал шаклда улғайтириш) учун ишлагани чиққан бўлса Аллоҳ йўлидадир. Аммо фаҳрланиш (мақтанishi) учун чиққан бўлса шайтон йўлидадир» (Хайсамий, VIII, 144; Али ал-Муттақий, IV, 12/9252).

Фарзандларнинг тарбиясига рағбатлантириш ва ғайратлантириш мақсадида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг баъзи ҳадиси шарифларида шундай деганлар:

“Бир ота фарзандига гўзал одобдан фазилатлироқ нарса ҳада қила олмайди» (Термизий, «Бирр», 33/1952)

“Боланинг отаси устидаги ҳақларидан бири унга гўзал ва руҳониятли исм қўйиши ва яхши тарбия беришидир” (Байхакий, «Шуабул-ийман», VI, 401-402)

Ота-она фарзандларига ибодатда, муомалада, ахлоқда гўзал ўрнак бўлиши керак ва кичик ёшдан эътиборан тарбияларига

58 Бухорий, Жиҳод, 138, Азон, 17, Одоб, 3; Муслим, Бирр,5; Абу Довуд, Жиҳод, 31; Термизий, Жиҳод, 2; Насой, Жиҳод, 5 қаранг.

аҳамият беришлари керак. Қуйидаги қисса бу ҳолни қанчалар гўзал ифода қилади:

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу ҳали кичкина бола экан, олдида кеча намозини ўқиган Пайғамбаримиз алайҳиссаломни кўрганида дарҳол унга тақлид қилишни бошлаган. Ўзи бу гўзал хотирасини шундай айтиб беради:

“Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёлларидан холам Маймунанинг уйида тунагандим. Ўша кеча Пайғамбаримиз ҳам унинг ёнида эди. Расулуллоҳ хуфтон намозини ўқитди. Кейин уйга келиб яна тўрт ракаат намоз ўқиди. Бир муддат ухлагандан кейин уйғонди ва мени қасд қилиб *«Болажон ухлабди»*, деди. Кейин ўрнидан турди. Мен ҳам (намоз ўқиш учун турдим) чап тарафида турдим. Оламларнинг Сарвари мени ўнг тарафига олди. Беш ракаат намоз ўқиди. Кейин яна икки ракаат ўқиди...” (Бухорий, «Илм», 41)

Яна Ибн Аббос розияллоҳу анҳу кичик ёшдалик вақтида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга жаноза ва ҳайит намозларига қатнашган (Бухорий, «Жаноиз», 60; «Ийдайн», 16).

Жаноби Пайғамбар алайҳиссалом болалар билан бирга овқатланган, уларни кузатган, баъзи хатоларини чиройли тарзда тузатганлар. Умар ибн Аби Салама розияллоҳу анҳу бу борада кўрган-кечирганларини шундай ҳикоя қилади:

“Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг тарбияси ва назорати остида улғайган бола эдим. Овқатланар экан, қўлим идишнинг ҳар тарафида айланиб юрарди. Бир куни Расулуллоҳ менга:

«Болажоним! Басмала айт, ўнг қўлинг билан ва олдиндан егин!» дедилар. Бундан кейин доим шундай қилдим” (Бухорий, «Атима», 2; Муслим, «Ашриба», 108).

Бошқа бир ривоятда Оламларнинг Сарвари алайҳиссалоту вассалом: *“Дастурхонга яқинлаш, болажоним!..”* деб юмшоқлик ва муҳаббат билан бу болага овқатланиш усули ва одобини кўрсатгандир (Ибн Ҳожар, «ал-Исабе», II, 519).

Қисқаси, фарзандларининг тарбияли ва камчиликсиз бўлишини хоҳлаган ота-оналарнинг ўзлари камчиликсиз бўлишга ғайрат қилиб, гўзал намуна бўлиши лозим. Чунончи, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар:

“Сиз бегона (номаҳрам) аёлларга нисбатан иффатли бўлингки, сизнинг аёлларингиз ҳам иффатли бўлсинлар. Оталарингизга яхшилик қилингки, фарзандларингиз ҳам сизга яхшилик қилсинлар. Бир киши ўзидан узр сўраб келган биродарини, хоҳ ҳақли хоҳ ҳақсиз бўлсин, қабул қилсин. Акс ҳолда жаннатда Кавсар ҳовузининг бошида ёнимга кела олмайди” (Ҳоким, IV, 170/7258).

Бошқа тарафдан фарзандларимизга доимо гўзал хитоб қилиш ва уларни ғазаб билан қарғамаслик керак. Бу борадаги ушбу мисол жуда ибратлидир:

Бир киши Абдуллоҳ ибн Муборак ҳазратларининг ёнига келиб, унга боласининг исёнидан шикоят қилди.

Абдуллоҳ ибн Муборак у кишига:

«Болангни қарғадингизми?» деб сўради. У зот:

«Ҳа» жавобини берди. Шунда Абдуллоҳ ибн Муборак:

«Боланинг бузилишига сен сабабчи бўлибсан!» деди.

Бошқа муҳим бир хусус эса ота ва оналар, ҳеч қачон фарзандларини алдамасликлари керак, уларни доим ростгўйликка одатлантиришлари керак. Абдуллоҳ ибн Аммор розияллоҳу анҳу хикоя қилади:

“Бир куни онам мени чақирди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам уйимизда эди. Онам:

«Кел, сенга бир нарса берай», деди. Расулуллоҳ:

«Унга нима бермоқчи эдингиз?» деб сўраганида, онам:

«Унга хурмо бермоқчиман», жавобини берди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Билиб қўйингки, агар унга бирон нарса бермаганингизда, сизга ёлғон гуноҳи ёзиларди», дея марҳамат қилдилар» (Абу Довуд, «Адаб», 80; Аҳмад, III, 447).

Пайғамбаримиз алайҳиссалом бир ҳадиси шарифларида эса шундай деб марҳамат қиладилар:

“Яхшилик қилишлари учун фарзандларингизга ёрдам беринг. Истаган киши (ёрдамчи бўлиш билан) фарзандидан исён туйғусини чиқара олади” (Ҳайсамий, VIII, 146).

Фарзандларимизнинг тарбиясида салбий ҳолатлар бўлмаслиги учун доимо улар ҳақда яхши дуода бўлишимиз ҳам лозим. Зеро, бу икки ҳолатнинг баробарлиги зарурдир. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан шундай ривоят қилинади:

“Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мени бағрига босдилар ва: *«Аллоҳим, бу болага ҳикматни ўргат!»* деб дуо қилдилар” (Бухорий, «Асхобун-Набий», 24).

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бу дуолари баракотидан Ибн Аббос розияллоҳу анҳу улғайганида “Умнатнинг олими” ва “Таржимонул-Қуръон: Қуръоннинг маъноларини очиклаган муфассир” унвонларига эга бўлган.

Авлодларимизнинг тарбия борасида билдирган куйидаги тавсияларига амал қилиш фойдадан ҳоли бўлмайди:

Абу Закариё ал-Анбарий шундай дейди:

“Одобсиз илм – ўтинсиз олов; илмсиз одоб эса бадансиз рух кабидир”.

Али розияллоху анхунинг ўғлига қилган шу васиятлари, шунингдек бизлар учун ҳам буюк ибратдир: “Эй ўғил! Ҳар нарсадан аввал Аллоҳдан кўрқ! Барча амрларини бажар! Унинг зикри билан қалбингни жонлантир! Аллоҳнинг ипига (Қуръонга) маҳкам боғлан! Агар бу мустаҳкам ипни маҳкам тутсанг, Парвардигоринг билан орангиздаги боғдан қувватлироқ ҳеч қандай боғ бўлмайди.

Доимо ўлимни эсла ва ўлимни эшлаш билан қалбингни тирилтир. Ҳар нарсанинг йўқ бўлишини ва қалбинг ҳам, йўқликда қарор топишини унутма.

Бу тавсияларимни яхшилаб эшит ва тушун! Билки, ҳар бир жонзотнинг ўлимини қўлида ушлаган Аллоҳ таоло ҳаётингни ҳам қўлида тутгандир. Борлиқларга жон бериб яшатган, сўнг-ра уларни ўлдиргандир. Бойларни фақир, фақирларни эса бой қилган Аллоҳдир. Турли хил балони ва касалликни берган Ўзи, ҳар балога даво ва шифо топган яна Роббимиздир. Дунё тоши, тупроғи, ранги, шакли, дарахтлари, мевалари билан Унга тегишлидир, Унинг истаги ва орзуси учун ҳаракат қилмоқда. Охират эса ҳисоби, жазоси, жаннати, жаҳаннами ва биз билмаган жуда кўп нарсалари билан Уникидир.

Илмда қанчалар ривожлансанг ҳам, барибир, билмаган жуда кўп нарсанг бўлади. Чунки тафаккурнинг ташқарисида ва кўриш қудратининг устида бўлган жуда кўп ҳақиқатлар бор. Мободо улардан биррортасидан воқиф бўлсанг ёки Аллоҳ баъзи ҳикмат ва сирларни сенга ўргатса, асло уларга ўз кучинг ва ақлинг билан эришдим, деб ҳисоблама! Аксинча, бунинг учун Аллоҳ таолога сиғин! Ибодатинг Унинг учун бўлсин, муҳаббатинг унга бўлсин, кўркувинг ундан бўлсин!

Хулоса, дунёнинг хайри оз, тириклиги қисқа, қулган юзи риё, юз ўгириши фожиа, лаззат ва висоли ўткинчи, неъмат ва эҳсони вақтинчалик, гуноҳлари эса боқийдир... Шуни унутмаки, ҳар бир ёмонликнинг боши бойлик севгиси, хирс ва очкўзликдир. Бу ёмон хислатлар сенинг қалбингга йўл топмасин! Аллоҳдан кўрк, ҳаромдан сақланганлардан бўласан. Яъни, дунё неъматларидан имкон қадар камроқ фойдалан ва уларга мафтун бўлиб қолма. Аллоҳ йўлида инфоқ-эҳсон қил!”

Шайх Адабали ҳазратлари ўғлидай билган Усмон Ғозийга берган тавсияларида, жумладан, шундай дейди:

“Ростгўй бўл! Ҳар қандай сўзни ўзингга олаверма! Кўрганингни сўзлайверма, билганингни айтаверма! Севилган жойингга ҳадеб бораверма – муҳаббат ва эътиборинг топталади...

Куйидаги уч кишига; яъни жоҳиллар орасидаги олимга, бой бўлгану қашшоқлашган ва мўътабар бўлиб, сўнгга эътиборини йўқотганга раҳм қил! Унутмаки, юксакларда ўрин олганлар куйидагиларчалик омонликда эмаслар...

Энг буюк зафар нафсини танишидир. Душман инсоннинг ўзидир. Дўст эса, нафсини таниганнинг айна ўзидир”.

Шундай нодир ва руҳоний тавсияларни ҳаётига жорий этган Усмон Ғозий эса ўғли Ўрхон Ғозийга куйидаги насиҳатларни қилган:

*“Ўғлим! Дин ишларини ҳар нарсадан афзал тут! **Чунки бу фарзнинг бажарилишини таъминлаш дин ва давлатнинг кучайишига сабаб бўлади!** Бунинг учун олимларга ҳурматда бўл ва уларнинг ҳақларига риоя қилишида камчиликка йўл қўйма!..*

Ўғлим! Менинг хонадонимдан кимки адолатдан узоқлашса, маҳшар куни Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафотидан маҳрум қолсин!

Асло қўшинингга ва бойлигингга гурурланма! Менинг шу ҳолимдан ибрат олқи, шу онда кучсиз чумоли кабирман. Лойиқ бўлмасам ҳам Аллоҳ таолонинг жуда кўп лутфларига сазовор бўлдим!

Сен ҳам менинг йўлимдан юр! Аллоҳнинг ва бандаларининг ҳақларига риоя қил! Байтулмолдаги даромадинг билан қаноатлан! Давлатнинг зарурий эҳтиёжларидан ташқари бошқа нарсаларга сарфлама! Сендан кейин келадиган насл сени ўзларига ўрнак қилиб олсин! Зулмага йўл қўйма! Доимо адолатли ва инсофли бўл! Ҳар бир ишингда Аллоҳга сизин, Ундан ёрдам сўра ва Унга илтижо қил!”

Отасидан бу гўзал ва ҳикмат тўла насиҳатларни олган Ўрхон Ғозий ўғли Мурад Хонга насиҳатлари билан шундай йўл кўрсатгандир:

“Ўғлим, салтанатингнинг ҳашаматиға мағрур бўлма! Унутмаки, дунё Сулаймон алайҳиссаломға ҳам қолмаган. Унинг ҳам тахти, оқибатда вайрон бўлган. Зеро, ҳар дунё салтанати ўткинчидир! Лекин яшаган ҳаёт барча учун фурсатдир. Аллоҳ йўлида хизмат ва Пайгамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоатларига сазовор бўлиши учун бу имконни яхшилаб фойдалан. Дунёга охират ўлчови билан қарасанг, унинг абадий бўлган охират саодатини фидо қилишиға арзимаслигини кўрасан”.

Имом Ғаззолий раҳматуллоҳи алайҳ эса ўғлиға шундай деб васият қилган:

“Эй ўғлим! Илмсиз амал бўлмаганидай, амалсиз илм ҳам аҳмоқликдир. Билгинки, бугун сени гуноҳлардан узоқлаштирмаган, ибодатға яқинлаштирмаган илм, эртаға ҳам жаҳаннам оловидан узоқлаштирмайди”.

Умар ибн Абдулазиз халифа бўлган кундан эътиборан фарзандларига нисбатан муомаласи ҳам ўзгарганди. Халифаликка

ўтган кун халқ орасида гавжумликда Умар ибн Абдулазизга байъат қилар экан, гавжумлик сабабли ўғли Абдулмаликнинг кийими йиртилганди. Буни кўрган Умар ўғлига:

«Болам, бориб кийимингни тиктир. Зеро, бугундан эътиборан балки бу кийимдан бошқа кийим топа олмайсан ва шунга муҳтож бўлиб қоласан!» деганди.

Умар ибн Абдулазиз ҳар кеча қизларига учрар, хол-аҳвол сўрагандан кейин ухларди. Бир кеча яна уларникига учради. Оталарининг келганини эшитган қизлари оғизларини қўллари билан ёпган ҳолда эшикни очишди. Умар ёнларида бўлган мураббиясидан нима учун бундай қилганларини сўраганида, у:

«Нўхот ва пиёздан бошқа егани нарса йўқ эди. Пиёзнинг хиди сизни роҳатсиз қилмасин, деб оғизларини ёпяптилар», деди. Уларнинг бу зухд, одоб ва хассосияти олдида Умар ибн Абдулазизнинг кўзлари намланди ва қизларига:

«Қизларим! Сизларнинг турли ва гўзал овқатлар билан дунё неъматларини исташингиз, отангиз учун охират гуноҳи бўлиши мумкин эди», деди.

Шунингдек, Умар ибн Абдулазиз касал бўлиб ётоғида ётар экан, яқинлари:

«Сиздан кейин авлодларингизга, оилангизга Байтулмолдан нарсалар васият қилинг!» деганларида у киши:

«Фарзандларим ё солиҳ ёки ёмон кишилар бўладилар. Солиҳ бўлса, уларнинг бундай нарсага эҳтиёжлари бўлмайди. Агар ёмон бўлса, зотан менинг уларга нарса қолдиришим керак бўлмайди. Ҳар икки ҳолатда ҳам бунга ҳожат кўрмаяпман», деган.

Муоз ибн Жабал розияллоху анху ўғлига шундай васият қилганлар:

“Болам! Намоз ўқиётганингда уни охирги марта ўқиётган намозинг деб ўйла! Иккинчи кез бошқа бундай намоз вақтига улгуришингни умид қилма!..

Ўғлим! Мўмин бўлган бир киши икки хайрли иш орасида ўлиши керак. Яъни, мўмин хайрли иш қилганида иккинчи хайрли ишни қилиш учун ниятида ва қарорида бўлиши керак, орасига ёмон амал аралаштирмаслиги керак”.

Барча бу огоҳлантириш ва насихатлар ҳам ўзимизни, ҳам фарзандларимизни Аллоҳ розилигига бошлайдиган муҳим ҳаёт дастуридир. Бу дастурлар муносиб тарзда яшаганимиз ўткинчи оламга видо айтишдан аввал нафсоний орзу ва эркаликлардан воз кечиб, илоҳий ҳисобга тайёрланишимиз керак. Бунинг учун эса, жонимизни қаердан қўлланганимизни, молимизни қаердан топиб қаерга сарфлаганимизни, фарзандларимизга нақадар диққат қилиб ҳаракат қилишимизни, улар қиёмат куни юзимизни ёруғ қиладими ёки қора қиладими, ҳар бир ҳол ва ҳаракатимизни, ижобий ва салбий жиҳатларни эътиборга олиб, чуқур тафаккур қилишимиз керак. Зеро, ояти каримада:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Билингизки, албатта, мол-дунёларингиз ва болачақангиз аммо (сизлар шукр қиласизларми ёки йўқми эканини имтиҳон қилиш учун берилган) **фитна-алдовдир, холос. Ёлғиз Аллоҳнинг ҳузурдагина** (яъни, унинг амру фармонига итоат этишдагина) **улуғ ажр-савоб бор**”, («Анфол», 28) дея марҳамат қилинмоқда.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннати учун боланинг динини ўрганиб, охираат юртига тайёргарлик кўриши ва натижада гўзал ахлоққа эга бўлиши ҳам ўзи, ҳам ота-онаси

учун дунё ва охираат саодатидир. Расулulloҳнинг хабар беришларича:

“Ўлгандан кейин банданинг даражаси юксалтирилади. Банда:

«Эй Парвардигорим! Бу савоб қаердан келди?» деб сўрайди. Аллоҳ таоло унга:

«(Орқангда қолдирганинг) хайрли ва солиҳ авлоднинг сенинг учун истиғфор айтди, дуо қилди» дейди» (Ибн Можа, «Одоб», 1; Аҳмад, II, 509).

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар:

“Қабрдаги ўлик денгизда чўкиши арафасида бўлган ва даҳшат ичида ёрдам сўраган киши кабидир. Отасидан, онасидан, биродаридан, самимий ва содиқ дўстларидан дуо кутади. Агар, дуо келадиган бўлса, бу унинг учун дунё ва ичидагилардан кўра қийматлироқ ва севимлироқ бўлади. Шубҳасиз, Аллоҳ қабр аҳлига, дунёдагиларнинг дуоси баракоти билан тоғлар каби ажр беради. Тирикларнинг ўликларга юбора оладиган энг яхши ҳадея эса улар учун истиғфор айтиши ва улар номига садақа бериши” (Дайламий, «Муснад», IV, 103/6323; Али ал-Муттакий, XV, 694/42783; XV, 749/42791).

Бу вазиятда инсонга ёрдам берадиган нарса дунёда қолдириб кетгани садақаи-жориядирки, у қабр ва охираат саломатимиздир. Энг муҳим садақаи жориялардан бири эса солиҳ фарзанддир. “*Ғарибнома*” номли тасаввуфий асарнинг муаллифи бўлган Ошиқ Пошо одам боласи наслининг тўрт шаклда давом этишини ифода қилади:

1. Зурриётга оид насл: Кишининг зурриётидан келган авлод, уларнинг давомийлиги тақдирга боғлиқдир. Кун келиб, тўхташи мумкин. Хайрли бўлиб-бўлмаслиги ҳам номаълумдир.

2. **Мол-дунёга оид насл:** Кишининг мол ва мулки билан қилган хайр хизматларидир. У хизмат ва хайр давом этган муддатгача эгасига садақа савоби ёзилади.

3. **Тўғри йўл кўрсатувчи насл:** Кишининг улғайтирган ва орқасида қолдирган хайрли авлод ва талабалардир. Улар ҳам ортларидан хайрли зурриёд ва шогирдларни қолдирсалар, савоби етиб туради.

4. **Илмий насл:** Кишининг Аллоҳ йўлида ёзган хайрли асарлари бўлиб, улар энг фойдали наслдир. Ёзилган асар қиёматгача келадиган номаълум ҳамсухбатларга юборилган ҳидоят мактуби кабидир.

Шундай қилиб, ота-оналарнинг фарзанд тарбиясида эътибор қаратишлари керак бўлган жиҳатлар шулардир:

Фарзандларимиз орасида адолатга риоя қилиб, бир-бирларига ҳасад қилишларига имкон бермаслик керак. Вақти келганда – имконлар бўлган тақдирда – уларни никоҳлантириш, куёв ва келин излашда дунёвий қийматлардан кўра иймон ва гўзал ахлоқ ўлчовларини асос қилиб олиш керак. Зеро, диний ва ахлоқий туйғулар билан қилинмаган никоҳлар ё ажралиш билан тугайди ёки қабргача давом этган изтиробларга сабаб бўлади. Шунингдек, фарзандларимизни енгил табиатликдан, бебошлиқдан, ортиқча сайрлардан, уйга кеч келиш, ёмон ўртоқлар, қисқаси, маънавий дунёларини зарарга учратадиган ҳар турли салбий нарсалардан сақлашимиз керак. Уларни ўқитувчиларга, қарияларга, қариндош-уруғларга, қўшниларга, заифларга, кимсасизларга ва муҳтожларга нисбатан ғамхўр ва эътиборли қилиб улғайтиришимиз керак, улар ҳаққига тинимсиз дуо қилишимиз керак. Фарзандларимизни касалларни зиёрат қилиш, инфоқ-эхсонга йўналтиришимиз, покиза руҳларига садақа беришнинг маънавий завқини тоттиришимиз керак. Маънавий хаяжонларини орттириш билан бирга, Пайғамбаримиз ҳаёти ва аждодларимиз-

Кўнгил боғидан саодат томчилари

нинг тарихининг олтин саҳифаларига қайд қилинган марҳамат, шижоат, фидойилик, ҳақ-ҳуқуқ ҳимояси каби ҳолатлардаги ҳассослигини уларнинг кўнгил оламларига акс эттиришимиз керак.

Бу жиҳатларга диққат қилган ота-оналарнинг фарзандлари дини, ватани ва миллатининг энг муҳим кишилари бўлиб вояга етдилар. Тарих давомида яшаган ҳокимлар, жаҳонгирлар ва фотихлар уларнинг меваларидир.

Аллоҳ таоло фарзандларимизни динимизга, ватанимизга ва миллатимизга хайрли айласин! Уларни замонимизнинг фитна ва ёмонликларнинг терс таъсиридан муҳофаза қилиб, бизлар учун садақай жория ҳолатига келишларини эҳсон айласин!..

Омин!..

Муҳаббат

Муҳаббат икки қалб орасида юзага келадиган жараёндир. Севганлар ҳеч қачон севгилisini кўнгилдан ва тилларидан туширмайдилар. Имконларини севганлари бағишлаш орқали умр бўйи бу фидокорликларининг ҳузур ичида яшайдилар.

Кўнглимизни қанчалар Аллоҳ ва Расулининг муҳаббати билан тўла бўлганини ўлчаш учун ўткинчи неъматларни қанчалар илоҳий муҳаббатга восита ҳолатига келтиролганимизни ўйланишимиз керак. Муҳаббат асло тилларимиздан қалбимизга ўтмаган курук даъводан иборат бўлиб қолмасин!

Муҳаббат

“Қабрим устига хашаматли мақбара қурманг, усти очик бўлсин вужудимни тўғридан тўғри тупрокка кўмингки, Аллоҳ таолонинг раҳмати ёмғир устимга ёғсин”

Султон II-Мурод Хоннинг васиятидан...

Муҳаббат ўткинчи ҳаётимизнинг лаззати, севинчи, ҳузури ва суруридир. Борлиқнинг хаамири муҳаббат хамиртуришида қорилган. Муҳаббат Парвардигорнинг бандаларига берган энг буюк лутфларидандир. Шу жиҳатдан муҳаббатни муносиб бўлганига йўналтириш. Зеро, муҳаббатдаги бу босқич илоҳий муҳаббатга қовушиш йўлидаги поғоналардан биридир. Аммо афсуслар бўлсинки, инсонларнинг жуда кўпчилиги, илоҳий лутф бўлган муҳаббатни ўткинчи ва нафсоний орзулар учун беҳуда сарфламоқдалар.

Муносибини топа олмаган муҳаббатлар ўткинчи ҳаётнинг қайғули исрофларидир. Эътиборсиз ва ноинсоний манфаатлар панжасида қолган муҳаббатлар йўлак чеккасида очилган гулларга ўхшайдикки, эрта ё кеч оёқ остида эзгиланишга ва хор бўлишга маҳқумдир. Лаёқатсиз қўлнинг ҳақсиз моли бўлиш нақадар қайғули зиёнлик!

Мавлоно Жалололдин Румий ҳазратлари муҳаббат сармоясини ўткинчи ва ўзгарувчан борлиқлар учун беҳуда сарфлаб,

Аллоҳ муҳаббатидан маҳрум қолганлар учун қуйидаги ибратли мисолни келтиради:

“Дунёга кўнгил қўйганлар худди соя овлаётган овчига ўхшайдилар. Соя қандай қилиб уларнинг моли бўлиши мумкин? Чунончи, нодон овчи қушининг соясини қуш деб ўйлади-да, уни овлашни хоҳлади. Ҳаттоки, шохнинг устидаги қуш ҳам бу аҳмоққа хайрон қолиб устидан қулади”.

Ҳақ дўстларидан бири эса шундай дейди:

“Аллоҳ таолонинг бандаларига бўлган марҳамат ва шафқати сабабли уларни Зоти Субҳонийсига муҳаббатли бўлишга даъват қилди. Бандаларидан бенасибларгина бундан ўзларини олиб қочдилар. Ҳақ таоло ҳам бу гуноҳнинг жазоси ўлароқ уларни ўзларига марҳамат қилмаган кишиларнинг муҳаббатига гирифторм қилди”.

Муҳаббат уруғи ўсмайдиган кўнгиллар хазон фаслида омон қолмайдилар. Беғам туйғуларнинг асорати остида руҳоний туйғулар ўлигини кўтариб юрадилар. Руҳоний маконларда илоҳий манбадан файзланган муҳаббатлар эса минг бир гўзал хид билан таралган жаннат боғчаларининг гуллари кабидир. Унинг вақти-вақти билан барглари тўкилса, ҳаттоки, гуллари сўлса ҳам, барибир, баҳор табассуми билан файзу баракот топади, униб-ўсади.

Муҳаббат манбаи бўлган илоҳий муҳаббатни идрок этганлар ҳар борлик билан дўст бўлиши мумкин. Яъни, Яратувчининг назари билан маҳлуқотга қарай олиш истеъдоди юзага чиқади. Бу улуғликка муяссар бўлган барча Ҳақ дўстлари нафсоний лаззатлардан воз кечиб, ҳақиқий лаззат маърифатуллоҳ ва муҳаббатуллоҳ эканини тушуниб етадилар.

Ҳадиси қудсийда шундай деб марҳамат қилинади:

“...Бандам Мен марҳамат қилган фарзлардан сеvimлироқ бирор нарса билан Менга яқинлик туя олмайди. Бандам Менга (фарзларга қўшимча шаклда қилинган) нафл ибодатлари билан ҳам тинимсиз яқинлашад, ниҳоят Мен уни севаман. Бандамни севганимда эса Мен (сўё) унинг эшитган қулоғи, кўрган кўзи, тутган қўли ва юрган оёғи бўламан...” (Бухорий, «Рикақ», 38)

Муҳаббат сеvилган борлиқнинг аҳамияти ва мукаммаллиги билан қадр-қийматга эга бўлади. Бу жиҳатдан инсонга бўлган муҳаббатда эришиладиган энг юкори нуқта Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббатдир. Чунки инсон зотига нисбатан ҳис қилиш мумкин бўлган меҳр-муҳаббат майлига Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан кўра муносиброк кишини тасаввур қилиш мумкин эмас.

Бироқ У зот ҳам муҳаббатда сўнгги бекат эмас, инсон учун муҳаббатнинг кўзда тутилган сўнгги нишон маркази – коинотнинг яратувчиси Аллоҳ таолодир. У – инсоннинг муҳаббат омили билан юксалишида охирги босқич ва охирги бекат. Мутасуввуфлар бунини **“фанофиллоҳ”** ёки **“бақо биллаҳ”** дея шархлайдилар. Бу ҳолат худди анҳорларнинг уммон сувларига қўшилиб, йўқ бўлиб кетиши каbidир.

Муҳаббатуллоҳга эриша олиш учун инсоний муҳаббатда сўнгги босқич бўлган Расулуллоҳ муҳаббатини муносиб идрок этиш керак. Зеро, бу илоҳий муҳаббатга кўтарган сўнгги босқич даражасидадир. Шу сабабли қалбида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам муҳаббатини ҳис қилмаганлар муҳаббатуллоҳга эриша олмайдилар. Шунини билиш керакки, Аллоҳга, муҳаббат дарёсига олиб борадиган ягона раҳмат ва муҳаббат булоғи Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга муҳаббатдир. Пайғамбарга итоат – Аллоҳга итоат; Пайғамбарга исён – Аллоҳга исёндир. Чунончи, ояти каримада шундай дейилади:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом), **айтинг: Агар сизлар Аллоҳни севсангиз, менга эргашинглар.** (Шунда) **Аллоҳ сизларни севади ва гуноҳларингизни мағфират қилади...**” («Оли Имрон», 31)

Шубҳасизки, муҳаббатнинг энг буюк аломати итоат, севгани учун фидокорликдир. Севган севганига кўнглидаги муҳаббат даражасига кўра эргашади. Токи ҳаракатларнинг асосида муҳаббат ётар экан, у ерда самимият, ихлос ва баракат бўлади. Амаллар муҳаббат замини устида адо этилар экан, улўглик топади. Муҳаббатсиз, яъни юракдан бўлмаган мажбурий ҳол ва ҳаракатлар эса, самимиятдан маҳрум бўлгани учун нафс истак-хохишларини тақозо этишдан нарига ўтмайди.

Абу Барзо розияллоху анху ҳикоя қилган куйидаги ҳодиса севганнинг севгилисига қандай итоатда бўлиши кераклигини кўрсатган ўзига хос мисолдир:

Ансорлардан кимнидир никоҳ ёшига етган кизи бўлса, Расулуллоҳ саллоллоху алайҳи ва салламнинг киз билан боғлиқ тавсия ва фикрларини билмасдан туриб уни турмушга бермасди. Бир куни Пайғамбар алайҳиссалом ансорлардан бир зотга:

«Қизингизнинг қўлини сўраб келдим», дедилар. Ансор чексиз севинч билан:

«Хўп бўлади, Ё Расулуллоҳ! Бу мен учун буюк шарафдир», деди. Расулуллоҳ саллоллоху алайҳи ва саллам:

«Уни ўзим учун сўрамаяпман», дедилар. Ансор:

«Ким учун сўраяпсиз?» дея сўради. Пайғамбаримиз саллоллоху алайҳи ва саллам:

«Жулайбиб учун», деди. (Жулайбиб – кимсасиз, ғариб бир саҳоба эди) У зот:

«Ундай бўлса кизимнинг онаси билан маслаҳатлашай», деб кетди. Аёлига:

«Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам қизингни сўраптилар!» деди. Аёли:

«Жуда яхши, бу жуда катта шарафдир!» деб севинди. Саҳоба:

«Аммо ўзлари учун эмас! Жулайбиб учун совчилик қиляптилар», деди. Аёл:

«Жулайбиб учунми? Жулайбиб учунми? Йўқ, Аллоҳга қасамки, унга қизимни бера олмайман», деди.

Саҳоба вазиятни Расулulloҳга билдириш учун ўрнидан туришни хоҳлаганида қизлари:

«Сизга мен учун ким совчилик қиляпти?» деб сўради. Онаси вазиятни хабар қилди. Қизлари:

«Расулulloҳнинг истакларини рад этаяпсизларми? Мени Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва салламга қўйиб беринг, У зот мени ҳеч қачон зарарга учратмайдилар», деди.

Шунда отаси Расулulloҳнинг ёнига кетди, қизининг жавобини айтди ва «Қизимиз ҳақида берилadиган қарор Сизга тааллуқли», деди. Расулulloҳ эса қизни Жулайбиб билан никоҳлантирдилар.

Бир муддат кейин Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам бир жангга чиқдилар. Зафар билан тугаган бу жангда Аллоҳ таоло Пайғамбарига ғаниматлар бахшида қилди. Қайтаётганларида саҳобаларига:

«Дўстларингиздан йўқотган бирон киши борми?» деб сўради.

«Йўқ», дедилар.

«Аммо Жулайбибни кўрмаяпман, уни изланглар!» деди.

Саҳобалар излашни бошладилар, етти ўлдирилган мушрикнинг ёнида шаҳид бўлган ҳолатда топдилар. Расулуллоҳга:

«Ё Расулуллоҳ, мана бу ерда, етти кишини ўлдириб, кейин шаҳид бўлибди», дедилар.

Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам келдилар ва:

«Еттита кофирни ўлдирган, улар ҳам уни шаҳид қилибдилар!
Бу мendan, мен ҳам унданман», дедилар. Бу охирги гапини икки ёки уч марта такрорлагач, қабр қовлашни буюрдилар. Қабр қовлангач, Жулайбибнинг жасадини кўлларига олиб қабрга қўйдилар.

Тобеиннинг буюкларидан Собит ал-Бунаний шундай деган:

“Ансорий аёллар орасида Жулайбибнинг аёлидан кўра хайр-севар аёл йўқ эди. Чунки Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг учун:

«Аллоҳим, бу аёлга хайр ва баракотингни кўп-кўп ёғдир, унинг ҳаётини қайғули қилма!» деб дуо қилгандилар. (Аҳмад, IV, 422,425; Ҳайсамий, IX, 367-368)

Бу Расулуллоҳга бўлган самимий муҳаббатнинг баракати!..

Кўнгилдан келган энг кичкина ҳаракат тоғлар мисоли буюк кўринган самимиятсиз амаллардан афзалроқдир. Бунинг энг муҳим кўриниши эса муҳаббатлар чўққисидаги муҳаббатulloҳда ўзини намоён этади. Бир банда учун энг охирги ва энг мукамал савия Аллоҳ муҳаббатининг файзига муяссар бўла олишдир. Бу билан биргаликда, ҳар нарсанинг каби муҳаббатнинг ҳам Яратувчиси, шак-шубҳасиз, Аллоҳ таолодир. У хохламагунгача банда бу мавқега эриша олмайди. Ундай бўлса, бу борада банда-

нинг зиммасига тушгани Ҳаққа тазаруу, ниёз ва илтижо ҳолатида бўлишдир. Чунончи, ояти каримада:

قُلْ مَا يَعْزُبُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом, мушрикларга) **айтинг: Агар дуо-илтижо қилмас экансизлар, Парвардигорим сизларга парво қилмас...**” («Фурқон», 77) дея марҳамат қилинади.

Аллоҳни севишнинг аломати ва Унинг муҳаббатига эришишнинг йўли Аллоҳ фарз ва мажбурий қилган энг кичик вази-фаларини ҳам буюк хушуъ ичида бажаргандан кейин, зарурий бўлмаган ҳолатда ҳам, кўнгилдан келган ишқ ва муҳаббат сабаб-ли нафл ибодатлари ва хайрли амалларни ҳам одоб, эҳтиром ва истак билан кўпайтиришга ҳаракат қилишдир. Бу ҳол учун давом этадиган муҳаббатуллоҳга эришиш инсон ўғлининг яратилиш ғоясини рўёбга чиқариши демакдир. Зеро, Исломда инсон-га тақдим қилинган илоҳий тақлифларнинг чўққиси ва сўнги мақсади “Аллоҳга етишиш”дир. Бунинг ҳам энг муҳим сармояси муҳаббатдир. Бошқа амаллар бу муҳаббатнинг кўринишидир.

Мўмин кўнглида Аллоҳга бўлган муҳаббат зиёдалашгани сари Аллоҳ учун қилинган амаллар сони ҳам, табиийки, ошиб бораверади. Шу сабабли муҳаббатуллоҳ поғоналаридан кўтарилишни бошлаган кишилар фарз ибодатлари билан чекланиб қолмасдан, кўшимча нафл ибодатларини ҳам фарз амалларининг орзу ва ҳаяжони билан бажарадилар. Бунинг натижасида эса чўлда ташна қолган инсонда сувга бўлган интилиш ортгани сингари, ибодат иштиёқи ҳам кучайиб бораверади. Бу ҳолатга келганларга Аллоҳга қайтишдан бошқа ҳеч нарса тасалли бер-майди. Ўша пайт:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٧٢﴾ اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ﴿٨٢﴾

“Эй хотиржам – сокин нафс; Сен (Аллоҳ ато этган неъматлардан) рози бўлган (ва Аллоҳ таоло томонидан сенинг амалларингдан) рози бўлинган ҳолда Парвардигоринг (хузури)га қайт!” («Вал-фажр», 27-28) ояти карималари бўй кўрсатади.

Илоҳий муҳаббатда бу даражага эришган мўминлар, шубҳасизки, бу истисно ҳолатга бора олиш учун ўтқинчи илтифотлардан узоқ, танҳо маконларда ва кеча қоронғуликларда Аллоҳга ёлвориб, ҳаёти ва нафасларини умр тасбеҳи ҳолатига келтиришга ғайрат қиладилар. Доимо бандалик мушоҳадаси билан эҳсон оламида илоҳий муҳаббат шарбатидан маст бўлишга ҳаракат қиладилар. Шундай қилиб, вақти келса молдан, мавқедан, дунёдан, ҳаттоки жондан воз кечадилар. Ҳаммасидан ҳам муҳими эса, Аллоҳнинг муҳаббатига ва Унинг розилигига муяссар бўла олиш учун қалбан доимий ниёз ҳолатида яшайдилар.

Аллоҳ таоло ўзини севишнинг ўлчовларини баён қилиб шундай демоқда:

“Эй мўминлар, сизларнинг ичингиздан кимда-ким ўз динидан қайтса, Аллоҳ бошқа қавми келтирурки, Аллоҳ уларни яхши кўрур, улар ҳам Аллоҳни яхши кўрурлар. Улар мўминларга ҳокисор, кофирларга эса қаттиққўл, бир он маломатгўйнинг маломатидан кўркмай ёлғиз Аллоҳ йўлида курашадиган кишилардир. Бу Аллоҳнинг фазлу марҳамати бўлиб, уни Ўзи хоҳлаган кишиларга берур. Аллоҳ (фазлу карами) кенг, билгувчидир” («Моид», 54).

Яъни, муҳаббатуллоҳ неъматига муяссар бўла олиш учун аввало Аллоҳнинг бандасини севиши лозим бўлади. Бунинг учун эса ибодат ва хизматлар билан Аллоҳ таолога муносиб бўлишга ҳаракат қилиш ва Парвардигоримизнинг қўлимиздан тутиши учун доимо ниёз ҳолатида бўлишимиз керак. Қолаверса, Аллоҳни севган киши мўминларга нисбатан тавозуъ сохиби, кофирлар билан учрашган вақт эса иззатли, жасур ва ўзига ишониши керак.

Ҳар нарсасини фидо этган ҳолда Аллоҳ йўлида ғайрат кўратиши, ҳаракат қилиши ва шу пайтларда ҳеч нарсадан тортинмаслиги, инсонларнинг маломат ва айбловларига ён босмаслиги, ҳақ деб билган йўлдан собитқадамлик билан юриши лозим. Яъни, Аллоҳ таолони рози қила олиш учун жонни ҳам қўшиб, ҳар нарсани фидо қила олиши керак.

Саҳобаи киромдан Аммор ибн Ясир розияллоҳу анҳунинг қуйидаги ҳоли Аллоҳга бўлган муҳаббатини ифодалайди:

Аммор ибн Ясир розияллоҳу анҳу жангда иштирок этиш учун Фирот соҳилида юраркан, ичида бўлган руҳий ҳолатини шундай сўзлаб берарди:

“Эй Аллоҳим! Ўзимни шу тоғдан настга отишим Сенинг мendan кўпроқ хурсанд бўлишингга сабабчи бўлишини билсам, бунни дарҳол бажараман. Улкан олов ёқиб, ичига сакрашим Сенинг мendan кўпроқ рози бўлишингга сабабчи бўлишини билсам, уни ҳам дарҳол бажараман. Ё Парвардигоро! Ўзимни сувга ташлаб чўкишим Сени кўпроқ хурсанд қилишини билсам, уни ҳам дарров бажараман. Эй Аллоҳим! Мен Сенинг учун жанг қилаяпман, мени зарарга учратмаслигингни сўрайман, мен Сени хоҳлайман” (Ибн Саъд, III, 258).

Толҳа ибн Бора розияллоҳу анҳунинг ҳоли ҳам Аллоҳга ҳамда Расулуллоҳга муҳаббатнинг юксак мисолларидан биридир. У вафот этишидан аввал:

«Мени тезроқ дафн қилиб Парвардигоримга қовуштиринг. Пайғамбарга хабар қилманглар. Зеро, бу ерга келар экан, яҳудийларнинг Расулуллоҳга зарар беришидан хавотирланаёпман. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мен сабабли ташвишга тушишларини хоҳламайман», деб васият қилганди.

Қоронғи тушиб колгани учун ҳам Расулуллоҳга хабар берилмасдан Толҳа розияллоҳу анҳу дафн қилинди ва бу васият эрта-

лаб Пайғамбарга билдирилди. Пайғамбаримиз Толҳанинг қабри ёнига келди ва:

«Аллоҳим, Сен ундан, у Сендан рози бўлган ҳолда Толҳани кутиб олиб, ҳузурингга қабул қил!» деб дуо қилди (Ибни Асир, «Усдул-Ғоба», II, 29).

Мана, сал аввалроқ Парвардигорига қовушишни истаган ва Расулуллоҳнинг бир оз бўлса ҳам заҳмат чекишларини истамаган кўнгилнинг даражаси... Ва ҳақиқий муҳаббатнинг эришилиб мушкул бўлган намунаси...

Ҳақ ошиғи Робиа Адавийя муҳаббатulloҳнинг лаззатини ушбу тараннумлари билан жуда чиройли акс эттиради:

Сен тотли бўл-да, бутун ҳаёт заҳар билан тўлсин.
 Сен рози бўл-да, барча инсонлар ғазабга тўлсин.
 Сен билан муносабатим етар яқин бўлсин,
 Истаса, барча оламлар хароб бўлсин.
 Сенинг севгинг бўлса, қолгани барчаси бекор.
 Чунки тупроқ устидаги ҳар нарса
 Бир кун албат тупроқ бўлажак.

Аллоҳ ва Расулининг муҳаббати динимизнинг асоси ва Аллоҳга қовушишнинг энг тўғри йўли, илоҳий дўстлик ва раҳматнинг ягона сабабидир. Аллоҳнинг муҳаббатига етишиш илоҳий дийдорга муяссар бўлишда энг олий босқичдир. Зеро, олий даргоҳнинг қабул эшиги муҳаббат калити билан очилади. Аммо муҳаббат куруқ даъво бўлиши керакмас. Сўзда қолиб, аслида ҳеч қандай таъсир қилмаган бекорчи сўзларнинг ҳақиқий муҳаббат билан ҳеч қандай алоқаси йўқ. Боз устига, бу ҳолат нафснинг макталишидир.

Ҳақиқий муҳаббатнинг энг аниқ мисолларини саҳобаи киром ҳазратлари кўрсатгандирлар. Зеро, улар яшаш тарзлари билан, таблиғ ҳаётлари билан Аллоҳ ва Расулига бўлган муҳаббатнинг

жонли бир-бир тимсоли бўлганлар. Бунинг мисолларидан бир нечтаси қуйидагилардир:

Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи ва саллам Ислomни ўргатиш учун атрофдаги қабилаларга муаллимлар юборардилар. Адал ва Қара қабилалари ҳам Расулulloҳдан муаллим сўрашди. Бу қабилалар учун ўн кишилик гуруҳ йўлга чиқди. Аммо гуруҳ тузоққа туширилди. Муаллимларнинг саккизтаси шаҳид қилинди, иккитаси эса асир олинди. Асир бўлган Зайд ва Ҳубайб розияллоҳу анҳумо топширилган Маккалик мушриклар томонидан шаҳид қилинди. Шаҳид бўлишдан аввал Ҳубайбга:

«Ҳаётингни сақланиб қолиш эвазига сенинг ўрнингда Пайғамбаринг бўлишини истармидинг?» деб сўрадилар.

Ҳубайб розияллоҳу анҳу бу саволни берган Абу Суфёнга ачиниб қаради ва шундай деди:

«Мен бола-чақамнинг орасида бўлиб, Пайғамбар алайҳиссаломнинг бу ерда бўлишларини хошлаш у ёқда турсин, ўлимдан қутилиш эвазига У зотнинг шу он бўлган жойида ҳаттоки оёғига тикон ботишига ҳам асло кўнглим рози бўлмайди», деди.

Бу тенгсиз муҳаббат манзараси олдида ҳайрон қолган Абу Суфён:

«Тўғриси, хайронман! Мен дунёда Муҳаммаднинг саҳобаларининг Уни севганидай бировни севган икки кишини кўрмадим», деди (Вакидий, I, 360; Ибн Саъд, II, 56).

Ҳубайб розияллоҳу анҳунинг шаҳид бўлишидан аввал ягона орзуси бор эди:

“Пайғамбарга муҳаббат тўла салом юбориш!”

Аммо ким орқали юбора оларди? Чорасиз ҳолда осмонга қаради ва:

«Аллоҳим! Бу ерда саломимни Расулингга етказадиган ҳеч ким йўқ. Унга саломимни Сен етказ!» деб илтижо қилди.

Ўша пайт Мадинада саҳобалари билан ўтирган Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *“ва алайҳиссалом”*, яъни *“унга ҳам салом бўлсин”*, деди. Буни эшитган саҳобалар ҳайратланиб:

«Ё Расулуллоҳ! Кимнинг саломига жавоб бердингиз?» деб сўрашганида:

«Биродарингиз Хубайбнинг саломига. Мана, Жаброил Хубайбнинг саломини олиб келди!» дедилар.

Кейинчалик мушриклар Зайд розияллоҳу анхунинг ёнига бордилар, динидан воз кечса қутилишини айтдилар. Зайднинг жавоби эса қатъий эди:

«Ҳаттоки дунёни берсангизлар ҳам динимдан асло қайтмайман!»

Маккалик мушриклар ҳар икки саҳобани ҳам оғир қийноқлар остида шаҳид қилдилар. Хубайбнинг шаҳид қилинар экан, айтган шу сўзи жуда маънолидир:

“Мусулмон бўлиб ўлгандан кейин ундай ёки бундай ўлишнинг аҳамияти йўқ!..” (Бухорий, «Жиход», 170; Мағозий, 10, 28; Вақидий, I, 354-363)

Шунингдек, Аллоҳ ва Расулуллоҳ муҳаббати сабабли ёш саҳобалар Пайғамбаримизнинг таблиғ мактубларини олиб бориш шарафига эришиш учун гўёки мусобақалашар эдилар. У зотнинг орзусини ижобат этиш учун турли хил фидокорликларга рози бўлар, истакларини рад этиш учун ҳеч қандай узрли сабаб айтмадан, буюк ғайрат билан хизматга талабгор бўлишарди. Баланд тоғлар, кимсасиз саҳролар ошиб борган диёрларда жаллодларнинг орасидан ўтиб, қиролларнинг хузурида Расулуллоҳнинг мактубини буюк иймон жасорати билан ўқишлари уларнинг

Аллоҳ ва Расулига бўлган чексиз муҳаббатининг оддий кўринишидир.

Саҳобаларнинг Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган таъзим, ҳурмат, одоб ва муҳаббатини ифода қилган мисоллардан бири қуйида келтирилган:

Ҳолид ибн Волид розияллоҳу анҳу мусулмон қабиланинг ёнидан ўтаркан, қабила раиси ундан Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламни тасвирлаб беришларини истади. Ҳолид ибн Волид розияллоҳу анҳу эса:

«У зотни тасвирлаб бера ололмайман», деди. Раис:

«Тушунтира олганингча тасвирлаб бер», деганида Ҳолид шу жавобни берди:

«Сенга шунчасини айтишим мумкинки, **ЮБОРИЛГАН ЮБОРГАННИНГ ҚАДРИЧАЛИК БЎЛАДИ. ЮБОРГАН КОИНОТНИНГ ЯРАТУВЧИСИ БЎЛГАНИГА КЎРА, ЮБОРИЛГАННИНГ ШОНИНИ СЕН ЎЗИНГ ҲИСОБЛАБ КЎР**».⁵⁹

Амр ибн Ос розияллоҳу анҳу ҳам шунга ўхшаш вазиятни айтиб беради:

“Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан узоқ вақт бирга бўлдим. Аммо унинг ҳузурида ҳис қилганим ҳаё туйғуси ва Унга нисбатан бўлган таъзим туйғуси сабабли, бошимни кўтариб тўйиб-тўйиб муборак ва нурли чехраларини кўра олмадим. Агар бугун менга, «Бизга Расулуллоҳни сифатлаб бер, У зотни тасвирлаб бер», десалар, ишонинг тасвирлаб бера ололмайман” (Муслим, «Иймон», 192; Аҳмад, IV, 199)

⁵⁹ Мунаввий, V, 92; Қасталаний, *Мавоҳиб-и Ладуннийя Таржимаси*, Истанбул 1984, 417-бет.

Саҳобаи киромнинг Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат кўринишларини У зот буюрган ва қайтарганларига қандай риюя этганлари, У зотнинг гўзал ахлоқи билан қандай хулқланганларига қараб кўришимиз мумкин. Зеро, севган суюқлисига севгисининг мислича тақлид қилиб, унга эргашади. Расулulloҳнинг оламларга раҳмат бўлиб барча яратилганларга шафқат ва марҳамат назари билан боқишларининг У зотга муҳаббат билан боғланган саҳобалардаги кўринишларидан бошқа бири қуйидагичадир:

Абу Абдураҳмон Жабалий шундай ҳикоя қилади:

Румликларга қарши сафар чоғида Абу Айюб ал-Ансорий розияллоху анху билан кемада бирга эдик. Бошимизда Абдуллох ибн Қайс бор эди. Абу Айюб ал-Ансорий ғаниматларни тақсимлашга тайинланган зотнинг ёнига келди ва у ерда бир аёлнинг йиғлаётганини кўрди. Бу аёл жанг пайтида асир тушганлардан эди. Абу Айюб унинг нима учун йиғлаётганини сўраганида:

«Бу аёлнинг боласи бор, болани онасидан айирдилар, шу сабабли йиғлаяпти», жавоби берилди.

Абу Айюб розияллоху анху дарҳол болани топди ва уни онасига топшириб, аёлнинг йиғисини тўхтатди.

Аmmo ғаниматларни тақсим қилган хизматчи Абдуллох ибн Қайсининг ёнига бориб, Абу Айюбнинг қилганларини айтиб берди. Абдуллох ибн Қайс Абу Айюб ал-Ансорийга бу ҳаракатининг сабабини сўраганида, у шу жавобни берди:

«Мен Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва салламдан шу ҳадисни эшитдим:

«Она билан болани бир-биридан айирганларни Аллоҳ таоло қиймат кунда барча севганларидан айиради» (Ахмад, V, 422; Термизий, «Буйуъ», 52/1283).

Аллоҳ ва Расулуллоҳ муҳаббати барча махлуқотга шафқат, марҳамат ва муҳаббат билан боқишни тақозо қилади. Зеро, иймоннинг энг буюк меваси муҳаббат ва марҳаматдир. Яратилганларга муҳаббат ва марҳаматнинг баракатини ва натижада бандани иймон манбаи билан топиштирганини ифода қилган ушбу ҳодиса ҳам жуда ибратлидир:

Саодат асрида саҳобаи киромдан Ҳаким ибн Ҳизом номли зот бор эди. Хадича онамизнинг қариндошларидан бўлган Ҳоким розияллоҳу анҳу сахий, меҳрибон, хайру ҳасанот эгаси эди. У зот жоҳилият даврида қизларини тириклайин кўмишни истаган оталардан уларни сотиб олар, химоя қилар ва ҳаётини сақлаб қоларди.

Бир куни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан:

«Эй Расулуллоҳ, жоҳилият даврида қилган яхшиликларим бор: садақа бериш, кул озод қилиш, силаи раҳм каби... Буларнинг эвазига менга ажр бериладими?» деб сўради.

Пайғамбаримиз шундай дедилар:

«Зотан сен аввалари қилган бу яхшиликларинг эвазига Илом билан шарафландинг!» (Бухорий, «Закот», 24; «Буйуу», 100; «Итқ», 12; «Адаб», 16; Муслим, «Иймон», 194-196).

Инсонни олий мақомларга муяссар қилган сифатлари баён қилинган яна бир ҳодиса куйида баён этилади:

Бишри Хафий дерки:

“Бир кеча тушимда Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламни кўрдим. Менга дедиларки:

«Эй Бишр, биласанми, Аллоҳ тенгдошларинг орасида сенинг қадрингни нима сабабдан юксалтирди?»

«Йўқ, ё Расулуллоҳ!» дедим. Дедиларки:

«Менинг суннатимга эргашишинг, солиҳ кишиларнинг хизматида бўлишинг, дин биродарларингга панду насиҳат қилишинг, саҳобаларимни ва аҳли байтимни севишинг, сени солиҳлар мақомига юксалтирди». ⁶⁰

Иймон Аллоҳ таолонинг бандаларига берган буюк неъматидир. Парвардигоримиз бу неъматни умримиз давомида талабчанлик билан муҳофаза қилишимизни ва сўнгги нафасимизни ҳам иймон билан беришимизни амр қилиб ва огоҳлантириб шундай демокда:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Эй мўминлар, Аллоҳдан ҳақ-рост кўрқиш билан кўркинлар ва фақат мусулмон бўлган ҳолларингизда (ҳаёт кечириб, мусулмон бўлган ҳолларингизда) дунёдан ўтинлар!»
(«Оли Имрон», 102)

Иймон неъматининг энг катта меваси – Ҳақнинг назари билан махлуқотга қарай олиш ва уларга муҳаббат билан яқинлаша олишдир. Ҳаётига маъно касб этган бу ўлчов билан Аллоҳнинг авф, марҳамат ва муҳаббатини қозонганлар барча махлуқотларга раҳмат сочадилар. Чунончи, Аллоҳнинг дўсти Мавлоно Жалолиддин Румий ҳазратлари бу кайфиятнинг ҳикмат тўла мисолини шундай кўрсатган:

Даргоҳдаги суҳбат пайтида бир маст чикиб қолади. Дарвешлар уни камситиб, ташқари чиқаришни истадилар. Мавлоно Жалолиддин Румий ҳазратлари у мастнинг ҳақиқат истаб даргоҳга сиғинган инсон эканини ўйлаб, уни камситганларга жавобан:

«Шаробни у ичган, сизлар эса маст бўлгансизлар!» деди.

⁶⁰ Моҳир Из, *Тасаввуф*, Истанбул 1969, 184-бет.

Бу ҳикоя гуноҳга нисбатан табиий бўлган нафратни гуноҳкорга ёймасликнинг, аксинча гуноҳкорни ярадор куш каби шафқатга муҳтож бири сифатида қабул қилиш, уни марҳамат билан жон саройига олиб кириб, тўғри йўл кўрсатишнинг аниқ мисолидир.

Хожа Аҳмад Ясавий ҳазратлари шундай дейди:

*Қаерда кўрсанг кўнгли синиқ, малҳам бўл сен,
Шундай мазлум йўлда қолса, ҳамдам бўл сен.*

Унутмаслик керакки, бугун муяссар бўлганимиз иймон жамияти саодат асри қолдирган муқаддас мерос баракатидандир. Саҳобаи киром ва авлиёлар бу муқаддас омонатни келажак наслларга етказишда буюк ғайрат ва ҳиммат кўрсатиб, илоҳий муҳаббат атрофида гўё парвона бўлгандилар. Улар хидоят осмонининг юлдузлари, ҳақиқат мактабининг муаллимлари, кунларимизнинг баракат ва раҳмати, замонларимизнинг нури ва ер юзида Аллоҳ таолонинг гувоҳлари бўлганлар.

Пайғамбаримиз, саҳобалар, авлиёлар ва солиҳ бандаларнинг Аллоҳ йўлида муҳаббатуллоҳ билан кўрсатган бемисл ғайрат ва фидо-корликлар бизларга ўрнак бўлиши керак. Бизга омонат қилинган бу муқаддас меросни кўлдан чиқармаслик ва уни асл софлиги ва тозаллиги билан келажак наслларга етказиш буюк масъулиятимиздир. Мўмин кўнгилларга доимо шу иймон жўшқинлиги билан илоҳий ишқнинг олий ҳаяжонини энг юксак савияда тоттишлари лозим бўлади. Зеро, ҳақиқий саодат ўткинчи ва ўзгарувчан муҳаббатларнинг тор сўқмоқларидан кечгандан кейингина бошланади.

Ўткинчи хою ҳаваслар асоратидан фориг бўлиб, уларни кўнгилдан тозалаш боқий неъматларга эришишнинг воз кечиб бўлмайдиган шартидир. Ўткинчи муҳаббатдан покланиш ҳар бир муҳаббатнинг сўнги ғоясини Аллоҳга боғлаш билан бўла-

ди. Ватан, миллат, оила, бола-чақа севгиси; дин биродарлиги, ибодат, инфоқ-эҳсон ва гўзал ахлоқ каби барча яхшиликлар ўша илоҳий муҳаббатга боғланганида бандани Парвардигорининг муҳаббатига ва розилигига эриштиради.

Саҳобаи киромнинг Аллоҳ ва Расулига бўлган олий ишқи ва бунинг натижасида Яратувчининг назари билан маҳлуқотга қарашлари шундай кўринишда бўлган. Улар бутун борлиқларини муҳаббатлари учун фидо қилишни билардилар. Ҳаттоки, дунёда ҳеч нарсаи бўлмаган саҳобалар ҳам балки ҳаётда қозона олиши мумкин бўлган энг буюк борлиғи – Расулуллоҳдан айрилмаслик ва У зот билан бирга бўлиш учун атто жонларини ҳам ҳеч иккиланмасдан фидо қила олишарди.

Шу билан бирга, кейинчалик келган насллар орасида ҳам Пайғамбаримизни бу даражада севган бахтли кишилар бўлади. Чунончи, улар ҳақида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деган:

“Умматимнинг ичида мени энг кўп севганларнинг бир қисми мендан кейин келганлар орасидан чиқади. Улар мени кўра олиш учун молларини ва оилаларини фидо қилишни истайдилар” (Муслим, «Жаннат», 12).

Шоир Фузулий муҳаббатнинг маркази “кўнгил” эканини шундай ифода этади:

“Мажнун Лайлонинг қишлоғида бекордан-бекорга овора бўлиб айланар экан, бегона бир киши келиб ундан Лайлонинг уйини сўрайди. Мажнун:

«Унинг уйини беҳудага излаб чарчама!» дейди ва қалбига ишора қилиб:

«Чунки Лайлонинг макони бу ердир!» жавобини беради”.

Бизлар ҳам бу мисолда келтирилган ҳикмат ҳақида тафаккур қилиб, кўнгилларимизнинг илоҳий назаргоҳ эканини ўйлаб кўришимиз керак. Яъни, кўнглимиз Аллоҳ ва Расулининг муҳаббати билан қанчалар тўлган? Иймон лаззати ибодат ва ҳаракатларимизда кўринаяптими? Ёки муҳаббат тилларимиздан юракларимизга тушмаган қуруқ даъводан иборат бўлиб қолаяптими? Қалбдаги оташ, ҳол ва ҳаракатларимиз қанчалик даражада Қуръони карим йўлида ва Пайғамбаримиз суннати-га уйғун? Ўткинчи неъматларни қанчалик даражада илоҳий муҳаббатга васила қила оламиз?

Умар розияллоху анхунинг:

حَاسِبُوا لِنَفْسِكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا

“(Илоҳий маҳкамада) ҳисобга тортилишдан аввал нафсларингизни ҳисоб-китоб қилинглар” (Ибн Касир, «Тафсир», I, 27) тавсиясига амал қилган ҳолда ўлим онлари келмасидан аввал ўз холимизни кўздан кечиришимиз керак.

Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламнинг ўрнатган шаҳсиятидан ва руҳоният оламидан ҳисса олиб, муҳаббатнинг ҳақиқатига эриша олганлар қанчалар бахтли!

Ё Парвардигоро! Кўнгилларимизни иймон муҳаббати билан зийнатлантир! Бизларни куфр ва исёндан сақланганлардан айла! Севганларингни бизларга ҳам севдир; севмаганларингни бизга ҳам севдирма! Бизларга ишқ, ҳавас ва иймон жўшқинлигига тўла бандалик ҳаётини яшатиб, қалбларимизни ҳузурга эриштир! Дунёдан севганларингнинг муҳаббати билан биргалликда, муҳаббати Расулуллоҳ ва муҳаббатуллоҳга эришган ҳолатда кўча олишни насиб айла!..

Омин!..

Эҳсон ва нафсни бошқариш

Эҳсон – мўминнинг ўзини илоҳий назорат, яъни илоҳий кузатув камерасининг остида каби ҳис қилиб яшаши, ибодат, муомала ва хатти-ҳаракатларини ўша шаклда давом эттиришидир. Ибодатлардан завқ ва лаззат олиш, улардан чарчамаслик эҳсон туйғуси билан рўёбга чиқиши мумкин. Кўнглида эҳсон туйғуси бўлмаган киши намоз ўқиса чарчайди; унга оғир келади. Бой бўлса, закот, садақа ва инфоқ-эҳсон қилишдан ўзини олиб қочади. Чунки улар илоҳий нафсни назорат қилишдан узоқ бўлгани учун иймон лаззатини тота олмаганлардандир.

Эҳсон ва нафсни бошқариш

Тасаввуф банданинг доимо Аллоҳ таолонинг маънавий хузурида бўлганини ёдида ва кўнглида тутиб туришидир. Бундай мушоҳада, идрок ва фикрда бўлган хос бандалар ибодат, муомалалар, ҳиссиёт, қисқаси, умрни қамраб олган барча ҳаракатларига аҳамият берадилар. Ҳар нафасини:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

“...Биз унга жон томиридан ҳам яқинроқдирмиз...” (“Коф”, 16) ояти доирасида оладилар.

Мана шу нарса эҳсон ва нафсни назорат қилиш бўлиб, банда ҳар лаҳза Аллоҳ таолонинг назоратида экани, Парвардигор унинг ҳатто кўнгили ҳолини билиб туришини ҳис қилиб яшайди. Дарҳақиқат, бу ҳол гуноҳ ишларни қилишда мустаҳкам зирҳ кабидир. Зеро, инсон илоҳий хузурда экан, қалби: “Ё Парвардигоро!” деб Аллоҳга юзланиб турган экан, қандай қилиб гуноҳга қўл уриши мумкин?

Кундалик ҳаётида кузатув остида эканини сезиб юрган инсон қанчалар нотўғри сўз ва ҳаракатлардан воз кечади, Бу одам Яратувчининг илоҳий **нафсни назорат қилишини** тўлалигича идрок этса, яъни **эҳсон** ҳолатида бўлса, у илоҳий кудратга хилоф иш қилиши мумкинми? Аллоҳни рози қилмайдиган хатто-

ки битта сўзни ҳам айтишга ва қабул қилинмайдиган бир фикрни ақлига келтиришга журъат қила оладими? Асло...

Агар инсон Аллоҳ таолонинг ўзига **шоҳ томиридан ҳам яқинроқ** эканини қалбан идрок эта олса, доимо такво ҳаётини кечиради, доимий қўркув ва ҳисобга тортилиш ташвиши билан сезгир бўлади, шу биргина оят ҳам унга кифоя қилади.

Мана, саодат асридан бу ҳолатга ёрқин бир мисол:

Тун вақти эди. Умар розияллоҳу анҳу одатдагидай Мадина кўчаларида айланиб юрар экан, кутилмаганда тўхтадилар. Олдидан ўтаётган уйдан ташқаригача эшитилган тортишув диққатини жалб этганди. Онаси қизига:

«Қизим, эртага сотадиган сутга оз сув аралаштир!» дер эди.

Қиз эса:

«Онажоним, халифа сутга сув аралаштиришни тақиқламадими?» деди.

Она қизининг сўзларидан ғазабланиб:

«Қизим, ярим кечада халифа сутга сув аралаштирганимизни қаердан билади?» деди.

Лекин кўнгли Аллоҳ севгиси ва қўркуви билан тўла бўлган қиз онасининг сутга сув қўшиш ҳийласини барибир қабул қилмади:

«Онажоним! Хўп, халифа кўрмаяпти, дейлик, аммо Аллоҳ ҳам кўрмаяптими? Бу ҳийлани инсонлардан сир сақлаш осон, аммо ҳар нарсани кўриб-билиб турган коинотнинг Яратувчиси Аллоҳдан сир сақлаш мумкинми?» деди.

Тоза виждон ва тирик қалб соҳибаси бўлган бу қизнинг Аллоҳдан қўрққан ҳолда онасига берган жавоби Умар розияллоҳу анхуни ҳаяжонлантирди. Мўминлар амири бу қизни оддий сут-

чининг қизи эмас, балки тақвосини азиз билди ва ўғлига келин қилиб олди. Бешинчи халифа деб зикр қилинган машҳур Умар ибн Абдулазиз мана шу тоза силсиладан туғилди.

Шу нуқтаи назардан, ҳар лаҳза Аллоҳнинг назорати остида эканимизни ҳис қилиб яшашимиз даркор. Зеро, ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

“...Сизлар қаерда бўлсангизлар, У сизлар билан биргидир...” («Ҳадид», 4)

Аллоҳ таоло ҳар жойда, ҳамиша ҳар нарсанинг ва ҳамманинг ёнидадир. Қилинган ҳар бир ҳаракатдан хабардор ва бандаларини назорат остида тутгани шубҳасиздир. Агар акси бўлганида эди, бу ҳол Аллоҳ таоло учун бир камчилик эканини ифода қиларди. Аллоҳ таоло эса барча камчиликлардан покдир.

Аллоҳнинг дўстларидан бири шундай дейди:

“Ҳеч бир йўловчи вокзалда ухламайди. Қайси манзилга борадиган бўлса, шунга қараб тайёргарлик кўриб, керакли воситаларга мурожаат қилади. Нотўғри поездга чиқмайди. Дунё ҳам охираат оламининг вокзали кабидир. Бу жиҳатдан зехннинг ва калбнинг қувватини орттирмоқ зарурдир”.

Аллоҳ таолонинг ҳамиша ва ҳар жойда биз билан бирга бўлгани ҳақиқати, бир тарафдан инсонни кўрқитар экан, бошқа тарафдан эса роҳатлантиради ва ҳузурга эриштиради. Аллоҳдан ҳис қилган кўрқув ҳақиқат ҳолатига келгани учун инсонни кўрқитади, Аллоҳ таолога яқинлигининг лаззатини тоттиргани учун эса унга ҳузур ва севинч беради.

Аллоҳ таоло бошқа бир ояти каримада бандалари билан доимо бирга бўлганини шундай ифода этади:

“Аллоҳ осмонлардаги ва Ердаги бор нарсани аниқ билишини кўрмадингмизми-билмадингизми?! Уч кишининг ўзаро шивир-шивирлари бўлса, албатта, У зот уларнинг тўрттинчисидир, беш кишининг (ўзаро шивир-шивирлари бўлса), албатта, У зот уларнинг олтинчисидир. (Ўзаро сирлашаётган кишилар) бундан оз бўладими ё кўп бўладими, албатта, У зот қаерда бўлсалар ҳам улар билан биргадир. Сўнгра Қиёмат кунда уларга қилган амалларининг хабарини берур. Албатта, Аллоҳ барча нарсани билгувчидир” («Мужодала», 7).

Умар розияллоху анху халифалик даврида Муозни Килоб ўғиллари қабиласига юборганди. Давлат хазинасидан тўланиши керак бўлган пулларни тўлаши, берилиши керак бўлган молларни бериши, бойлардан олинган закотларни фақирларга ва мухтожларга тарқатиши керак эди.

Муоз розияллоху анху зиммасига олган вазифани энг чиройли тарзда, диққат-эътибор билан бажарар, кўнгилларни севинтириб, ширин хотиралар билан ортга қайтаётганди. Ортга қайтишда кўлида дунё моли бўлган елкасига ташлаган шарфи қолганди. Бу шарф зотан кетаётган пайтида бор эди. Уни бўйнини чанг ва куёш нуридан сақланиш учун боғларди.

Аёли чидай олмасдан сўради:

«Бундай вазифани зиммасига олганлар маълум миқдорда пул оладилар, уйларига ҳам ҳадя олиб келадилар. Сизнинг совғаларингиз қаерда?»

Муоз розияллоху анху жавоб берди:

«Мен билан биргаликда ҳеч ёнимдан айрилмаган назоратчи бор эди. Ҳар олганимни ва берганимни ҳисоблар эди”.

Аёли ғазабланиб:

Эҳсон ва нафси бошқариш ○

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар нарсада сизга ишонарди. Абу Бакр ҳам шундай эди. Умар келди, сиз билан биргаликда назоратчи ҳам жўнатяптими? Ҳар ишингни таъқиб қиляяптими?» деб сўради.

Бу гап Умарнинг аёлига, ундан эса Умарнинг кулоғига етиб борди. Умар Муозни чақириб сўради:

«Мен сенинг орқангдан бундай назоратчи жўнатмаган ҳолатда эшитганларим нима, эй Муоз? Менинг сенга ишончим йўқ деб ўйлайсанми?»

Муознинг жавоби жуда маънолидир:

«Эй мўминлар амири! Аёлимга узр сифатида айтгани шуни баҳона қила олдим. Шунингдек, назоратчи деганда сизнинг назоратчингиз эмас, балки Аллоҳнинг назоратчисини назарда тутгандим. Шу сабабли қилган хизматимнинг ажрини йўқотмаслик учун, жоиз бўлса ҳам, нафсимга оид ҳеч нарса ололмайман...»

Умар розияллоҳу анҳу унинг нима демоқчи эканини тушунди. Зеро, Муоз розияллоҳу анҳу нафсига ва дунёга оид ҳеч бир нарсага эҳтиёжи йўқ эди. Халифа уни мукофотлантириб, ўзидан бир миқдор ҳадя берди ва:

«Бориб бу билан оилангизнинг кўнглини олинг!» деди.

Эҳсон ва нафси назорат қилиш яна бир ёрқин мисол куйидагича:

Бир воиз курсида охират ҳолатини тушунтираётганди. Жамоатнинг орасида Шайх Шиблий ҳазратлари ҳам бор эди. Воиз Аллоҳ таолонинг охиратда сўрайдиган саволлардан санаб:

“Илмингни қаерда қўлаганинг сўралади! Молингни, мулқингни нимага сарфлаганинг сўралади! Умрингни қандай ўтказганинг сўралади! Ибодатларинг қандай ҳолатдалиги сўралади!

Ҳаромга, ҳалолга диққат қилдингми, сўралади!.. Бу сўралади; шу ҳам сўралади!..” деб узун-узун нечта хусусни санади.

Бунчалар тафсилотли бўлишига қарамай, масаланинг ўзига диққат қилинмаганида Шиблий ҳазратлари воизга айтди:

«Эй жаноб воиз! Саволларнинг энг муҳимини унутдинг! Аллоҳ таоло қисқача сўрайдики: **Эй бандам! Мен сен билан эдим, сен ким билан эдинг?**»

Бу ҳодисалардан олинадиган ҳисса; устимизда доимий илоҳий кузатувчи борлиги, илоҳий назора остида эканимиз ҳис қилиб яшаш, яъни **эхсон** туйғуси ва **нафсни назорат қилиш** ҳолатида бўлишдир. Акс ҳолда хизмат муассасасида ишлаётган кишиларнинг бажарганлари эвазига ҳақ олишлари табиийдир. Муознинг ҳоли эса фазилат ва сахийликдир. Бошқа тарафдан эса хизмат муассасаларида ишлаганларнинг ҳам олган ойликларидан ташқари хизматларини Аллоҳ йўлида давом эттириб, бу сахийлик ва фазилатни кўрсатишлари мумкин.

Ҳар он зикруллоҳ ва нафсни назорат мушоҳадаси ичида бўлиш лозимлигини ифода қилган куйидаги ҳадиси шариф ҳам диққатни тортади.

“Аллоҳни унутиб, бекорчи гапларни сўзламанглар. Чунки, Аллоҳни унутиб айтилган кўп гаплар қалбни қаттиқлаштиради. Аллоҳдан энг узоқ бўлган киши эса қалби қаттиқ бўлгандир”
(Термизий, «Зухд», 62/2411).

Бунинг учун саҳар вақтларининг файзли ва руҳоний дамларни кунимизнинг ҳар онига ёйишимиз керак. Саҳарнинг мустасно онлари кунимизнинг кичик шакли бўлишини унутмаслик лозим. Саҳарини ва кундузини мана шундай тартибга солган бандадан Аллоҳ таоло рози бўлади. Бу – **“марзия”** мақомидир. Бу мақомда куёш нурлари линза остида тўпланиб, майда-чуйда нарсаларни ёққани каби, қалб ҳам гўзал фазилатлар жам бўлиб, ёмон

Эҳсон ва нафси бошқариш ○

иллатларни йўқ қилиб юборади. Яъни, махлуқотларга нисбатан шафқат, марҳамат, севги, сахийлик, сабр, кечирувчанлик, назокат, латофат ва хассосият билан муносабатда бўлиш лаззатбахш ҳолатга келади. Нафсини муносиб тарзда ҳисоб-китоб ва **назорат** қилади. Ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ

“...Билингки, албатта, Аллоҳ киши билан унинг қалбини ажратиб қўяди ва, албатта, Унинг ҳузурда тўпланурсиз» («Анфол», 24).

Бу оятга кўра банда дўстликнинг хузурига, иймоннинг ҳақиқий лаззатига муяссар бўлади. Парвардигори уни воситасиз илмга ворис қилади. Коинот саҳифаларини ўқишни бошлайди. Ҳикмат, сир ва баёнга муяссар бўлади. Зеро ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيَعْلَمَكُمُ اللَّهُ

“...Аллоҳдан қўрқингиз! Аллоҳ сизларга (Ҳақ-Ҳидоят йўлини) билдиради...” («Бақара», 282)

Юсуф алайҳиссаломни гўзаллик, шухрат ва бойлик соҳиби бўлган бир аёлнинг: “**Менга кел!**” деб чақирган хунук тузоқ ва фитнасидан саломат асраган нарса доимо **нафсини назорат қилгани** ва кўнглидаги **эҳсон** туйғусидир. Яъни, у киши ғоят катта хатардан **нафс назорати** ва **эҳсон** ҳоли билан қутилиб колганди.

Бунинг учун муҳаббатнинг нарсалардан ва ўткинчилардан боқий бўлганга, яъни Парвардигорга қайтиши зарурдир. Муҳаббат Аллоҳга ром бўлганида, бандада зуҳд холи кўринади. Зуҳд холати кўринганида эса нафсга оид бўлган мол кўзга кўрин-

майди, аммо Аллоҳга оид бўлиб, яъни инфоқ-эҳсон билан кадр-киммат қозонади. Чунки кўнгил бундан буён Аллоҳга бўлган муҳаббатни солиҳ амал кавсари билан улғайтиради.

Сакария дарёси сувлари Қораденгизга куйилиб, аралашиб кетганидан кейин унинг оқими ва ранги қолмайди, энди унга Қораденгизнинг оҳанги ва ранги ҳоким бўлади. **Эҳсон** ҳам худди шундайдир. Шу сабабли **эҳсон** Аллоҳда ўткинчи бўла олиш ва Аллоҳнинг жамолига сазовор бўла олиш демақдир.

У ҳолда **эҳсон** иймоннинг ўзи ва жавҳаридир, дея оламиз. Барча ибодат ва ҳаракат гўзалликларида орзу қилинган хушув, ихлос ва тақво каби фикр мевалари **эҳсон** билан рўёбга чиқади. Зеро, худди Аллоҳни кўраётгандай қилинган ҳар солиҳ амал ихлос шохларини новдалантиради, тақво гулларини очади ва хушув мевасини беради. Ҳақ дўстлари бир умр бутунлай бу ҳолатнинг таҳсилида талаба бўлганлар.

Вайсал Қороний ҳазратларидан онаси сўради:

«Ўғлим, тун бўйи, эрталабгача қандай ибодат ҳолатида бўла олаяпсан? Бунга қандай чидай олаяпсан?»

Қороний шундай жавоб берди:

«Эй онажоним! Ибодатимни жуда ҳам аҳамият бериб бажараяпман. Қалбим хушув билан шундай кенгаяптики, чарчоқ нималигини билмаганимдай, ер юзи ва ҳар турли жисмоний ҳислар билан алоқам узилаяпти. Бир қарасам, тонг бўлиб қолибди!..»

«Бу хушув ҳолати қандай бўлади, Эй Увайс?»

«Хушув шундай ҳолатки, баданга найза санчилса, жоннинг хабари бўлмаслиқдир».

Чунончи, Ислом тарихида ушбу воқеа машҳурдир: бир жангда ҳазрати Алининг оёғига найза санчилган эди. Оғриқ кучли бўлгани учун уни чиқара олмадилар. Ниҳоят Али розияллоху анху:

«Мен намозга турай, шунда чиқариб олинглар!» деди.

Айтганидай қилдилар. Ҳеч қандай қийинчиликсиз найзани осонлик билан чиқардилар. Али салом бериб сўради:

«Нима қилдинглар?»

«Найзани чиқардик!..» дедилар.

Зеро, Али розияллоху анхунинг вужуди намознинг хушув ва маънавий лаззати билан худди эриган, дунёдан алоқасини узиб, Аллоҳга йўналганди. Ҳазрати Алининг бу ҳолати **эҳсон** ва **нафси назорат қилиш**нинг жонли мисолидир.

Қисқаси, ибодатлардан завқ олиш, чарчамаслик фақат **эҳсон** туйғуси билан рўёбга чиқиши мумкин. Кўнглида **эҳсон** туйғуси бўлмаган киши намоз ўқиса чарчайди, намоз унга оғир келади. Бой бўлса закот ва садақа беришдан ўзини олиб қочади. Чунки илоҳий **нафс назорат**дан узоқ бўлгани учун иймоннинг лаззатини тота олмайди.

Бу эътибор билан айтишимиз мумкинки, тўппа-тўғри қилинадиган намоз, кўнгилдан берилган закот ва инфоқ-эҳсон, муҳаббат билан тутиладиган рўза, ишқ билан бажариладиган ҳаж, хавф ва умид ўртасидаги тоза қалб, гўзал ахлоқ ва бошқа барча гўзалликлар тўлалигича **эҳсон** самарасидир.

Эҳсон ва **нафси назорат** қилиш Аллоҳ таолони кўп зикр қилиш орқали юзага чиқиши мумкин. Зеро, зикр – ақл ва кўнгилни Ҳақ билан боғлайди, тафаккурни қувватлайди. Шунинг учун Аллоҳ таоло Мусо ва Ҳорунни Фиравнга тўғри йўл кўрсатиш учун юборар экан, шундай деган:

أَذْهَبَ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي

“**Эй Мусо), сен ўзинг ва оғанг (Хорун) Менинг мўъжизаларимни (одамларга) олиб боринглар ва Мени зикр қилиб-ёдингизда тутишда сусткашлик қилманглар!**” («Тоҳа», 42)

Қуръони каримда жуда кўп жойда зикр билан боғлиқ илоҳий амр бор. Ояти каримада шундай деб марҳамат қилинади:

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

“**...Огоҳ бўлингизким, Аллоҳни зикр қилиш билан қалблар ором олур**» («Раъд», 28).

Зикр билан банд бўлган қалб илоҳий назаргоҳдир. Зикр билан покланган қалб дунёнинг ўткинчи неъматлари фойдасиз бўлган улуғ кунда соҳибига нажот беради:

“**У Кунда на молу давлат ва на бола-чақа фойда бермас; Магар Аллоҳ ҳузурига тоза дил билан келган кишиларгагина (фойда берур)**” («Шуаро», 88-89).

Инсон нафс тўсиқларидан ўтиб, ўлимни тафаккур қилиш орқали фаришталар даражасига етиши, натижада Парвардигорга қовушиши мумкин. Шундай қилиб, аксарият инсонларда совук кўркувларга сабаб бўлган ўлим унда севгилисига қовушиш хаяжонига айланади. Бундай ўлимлар тасаввуф йўлининг буюкларидан Жалолодин Румийнинг таъбири билан айтганда, “Шаб-и Арус”, яъни тўй кечасидир. Бу шундай йўлки, инсон учун энг даҳшат берадиган воқеа бўлган ўлимни гўзаллаштиради. “Ўлимни гўзаллаштириш” учун нафс тўсиғидан ўтиб, тавба, зуҳд, таваккул, қаноат, зикр, сабр, **нафс назорати** ва розилик каби маънавий ҳоллар билан камолга етишиш зарур.

Ривоятга кўра, Исо алайҳиссалом баданига оқ доғ тушган ва икки чаккаси чўккан кишига дуч келди. У киши устидаги касалликлардан гўёки беҳабар ҳолатда ўзига ўзи:

«Ё Парвардигоро! Сенга чексиз ҳамду санолар бўлсинки, инсонларнинг кўпчилигини мубтало қилган дарддан мени холис қилдинг!..” дерди.

Исо алайҳиссалом, ҳамсухбатининг идрок ва камолини синаш учун унга:

«Эй инсон! Аллоҳнинг сени халос қилган қандай дард бор?” деб сўради.

Касал шундай жавоб берди:

«Эй Рухуллоҳ! Энг фожиали касаллик ва бало – қалбнинг Аллоҳдан ғофил ва маҳрум қолишидир. Шукрлар бўлсинки, мен Аллоҳ таоло билан бирга бўлиш завқ-шавқини ҳис этмоқдаман. Гўё вужудимдаги касалликлардан хабарим ҳам йўқдекман...”

Шунга диққат қаратиш керакки, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам 23 йиллик пайғамбарлик ҳаётларида қанчалар кийин жанглarda иштирок этдилар, бироқ сочлари оқармади. Бир неча кунлаб оч қолдилар, лекин сочлари оқармади. Хадича, Ҳамза каби севганлари ва ҳимоячиларини йўқотдилар, бироқ сочлари оқармади. Ҳаттоки, етти фарзандларининг олти нафарини, бир неча набиралари ва аёллари пайғамбаримиз ҳаётлигида вафот этди, аммо сочлари оқармади. Токи **“Бас, (эй Муҳаммад алайҳиссалом), Сиз ва Сиз билан тавба қилган зотлар ўзингизга марҳамат қилингани янглиғ тўғри йўлда бўлингиз!..”** ояти нозил бўлган онда муборак сочларида ва соқолларида оқлар кўринишни бошлади...

Зеро, тўғри йўл жуда узун ва тор йўл. Бу йўл имтиҳон ва мусибатлар билан тўла. Ҳаттоки, пайғамбарга ҳам У зотнинг сочларини оқартирадиган даражада масъулиятлар бор. Шунинг

учун Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам ҳар сониясини **эҳсон** ҳолатида яшаган ва илоҳий қовушиш йўлида босиб ўтилган ҳар бир босқичдан кейин аввалги ҳолати учун тавба ва истиғфор айтганлар. Хусусан, ҳар он шоҳид бўлган илоҳий кўринишлар ва қудрат қаршисида бандаликдаги ожизликни шундай таъкидлаганлар:

“Ё Парвардигоро! Биз Сени Сенга лойиқ маърифат билан таний олмадик...” (Мунавий, II, 520)

Бу олий ҳақиқат соясида **эҳсон** ва **нафсни назорат қилиш** бизнинг зиммамизга оғир масъулият юклайди. Хўш, У зотнинг сабрлари қандай эдию бизнинг сабримиз қандай? У кишининг сахийлиги қандай эдию бизники қандай? У зотнинг вафоси қандай эдию бизнинг вафоимиз қанда? У кишининг намози, рўзаси, закоти, калимаи шаҳодати қандай эдию бизники қандай? У зотнинг еб-ичиши қандай эдию бизники қандай? У кишининг Ҳақ йўлида хизмат ва азми, адолат ва инсофи қандай эдию бизники қандай? Қисқаси, бутун ҳаётимизни камраб олган ахлоқ ва ҳаракатларимизни шундай ҳисоб-китоб қилишимиз керак. Чунки ягона феълий ўлчов – киёматгача инсониятга энг гўзал ўрناق бўлган Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламдир. У зот икки жаҳонда гувоҳимиз ва шафоатчимиздир...

Эҳсон ва **нафсни назорат қилиш** туйғусига муяссар бўлиш учун кўнглимизда унинг заминини тозалаш ва поклашимиз ҳамда: **“Дарҳақиқат, уни** (яъни, ўз нафсини-жонини, иймон ва тақво билан) **покланган киши нажот топди**» («Шамс», 9) оятига мос равишда яшашимиз зарур. Бунинг учун аҳамият берилиши керак бўлган жиҳатларнинг энг муҳимлари куйидагилардир:

- Ҳалол лукмада талабчан бўлиш;
- Банда ҳаққи ва маҳлуқот ҳаққига риоя қилиш;
- Саҳар вақтларини жонлантириш;

Эҳсон ва нафси бошқариш ○

- Хушуъ, Аллоҳнинг амр ва қайтариқларида У зотга итоат этиш;

- Ижтимоий хизматларга шошилиш;

- Инфоқ-эҳсон қилиш, молни Аллоҳ учун ва кўнгил лаззати билан бера олиш;

- Солиҳлар билан бирга бўлиш;

- Қуръон ҳисси билан яшаш ва Қуръонга хизмат қилиш;

- Зикрни қалб қутигасига жойлаштириш;

- Ёмон ахлоқдан (худбинлик, даъвогар, ғийбат, хасислик, исроф, ёлғон, ҳасад, эҳтирос, риё, кибр, мансабпарастлик, ғийбат ва бошқалар) сақланиш;

- Ўлимни ўйлаб, сўнгги нафасгача хушёрлик билан нафас олиш.

Аллоҳ таоло, барчамизга иймон ва идрокимизни, буларнинг меваси бўлган барча амалларимизни ва умримизни қамраб олган турли хил бандалик кўринишларимизни эҳсон туйғуси ва илоҳий нафс назорати оламида бажаришни бахшида айласин!..

Омин!..

Жон ва мол

Асл маърифат кўнгилни сахийлик ва ғамхўрлик билан тўлдириб, дарё холига келтириш ва Аллоҳнинг инъон айлаган неъматларини, дунё тижоратини охират бойлигига айлантира олишдир. Бу жиҳатдан молнинг хайрлиси эгасидан аввал охиратга юборилгани, жоннинг хайрлиси эса Аллоҳ розилиги йўлида қўллай олгандир. Жон ва молни ўз ўрнида қўллашни билганлар куёш кабидир, хайр-ҳасанот билан ҳар қандай зулматни ёритади, мухтож, ғариб ва чарчоқ кўнгилларга фазилат ва саховат нурларини сочадилар.

Жон ва мол

Имтихон учун юборилганимиз бу ўткинчи оламда инсонга инъом қилинган неъматларнинг бошида “**жон ва мол**” келади. Мўминлар бу неъматларни ўз ўрнида қўллашга мажбурлардир. Зеро, ояти каримада:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

“Албатта, Аллоҳ мўминларнинг жонларини ва молларини улардан жаннат баробарига сотиб олди...” («Тавба», 111) дея марҳамат қилингандир.

Аллоҳ таолонинг инсонга лутф айлаган жон ва мол каби турли хил имкон бир омонатдир. Барча неъматлар Ундандир ва Унга оиддир. Шу сабабли ориф кўнгиллар Аллоҳга нисбатан туйғуларини:

“Олган Сенсан, берган Сенсан, қилган Сенсан!...”

Нима берган бўлсанг боримиздир. Бошқа нимамиз бор!...” дея ифода этган.

Аллоҳга яқинлашишга сабабчи бўлган неъматларни Аллоҳ таоло амрининг хилоф равишда нотўғри жойларга сарфлаганлар учун эса қуйидаги огоҳлантириш келади:

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ
وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تُرَضُّونَهَا أَحَبَّ
إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом), айтинг: «Агар ота-оналарингиз, болаларингиз, ака-укаларингиз, жуфтларингиз, қариндош-уруғларингиз ва касб қилиб топган мол-дунёларингиз, касод бўлиб қолишидан қўрқадиган тижоратларингиз ҳамда яхши кўрадиган уй-жойларингиз сизларга Аллоҳдан, Унинг Пайғамбаридан ва Унинг Йўлида жиҳод қилишдан суюклироқ бўлса, у ҳолда то Аллоҳ Ўз амрини (яъни, азоби-ни) келтиргунича кутиб тураверинглар. (Зеро), Аллоҳ бундай итоатсиз қавмни ҳидоят қилмас» («Тавба», 24).

Ояти карима мазмунига кўра, дунё ҳаётида бизга имтиҳон воситаси ўлароқ топширилган жон ва мол неъматлари Аллоҳнинг розилиги йўлида сарфланиши Аллоҳ таоло ва Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламга бўлган муҳаббатимизнинг энг оддий ўлчовидир.

Саҳобаи киром учун Расулulloх саллаллоху алайҳи ва салламнинг бирор сўзни айтишлари кифоя қилар эди. Энди бу сўз учун фидо қилинмайдиган ҳеч бир ўткинчи лаззат йўқоларди. Ҳатто жонларини ҳам ҳеч кўз юммасдан бера олардилар. Энг оғир ва машаққатли бадал – иймон муҳаббатининг бадали. Зеро, бу мақсадда қалбнинг уфқлари очилар, жон ҳам, мол ҳам бу бадални тўлаш учун Аллоҳнинг рози бўладиган энг нишонли ерларга сахийлик билан ва сева-сева сарф қилинар, иймоннинг лаззат, ҳаяжон ва лаззати билан жон ва мол каби турли

хил имконлардан фидойилик қилиш, кўнгилда хузур манбаи ва қалбда касбга айланади.

Яна бир ояти каримада Аллоҳ таоло шундай деб марҳамат қилади:

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ
يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْئَلُونَ النَّاسَ
إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“(Садокат-эхсонлар) Аллоҳнинг йўлида тўсилган (яъни, ўзларини ушлаган), бирор ерга сафар қилишга қодир бўлмайдиган, қаноатлари сабабли, билмаган одамга бой-бадавлат бўлиб кўринадиган фақир-камбағаллар учундир. Уларнинг (фақирликларини) сиймоларидан билиб оласиз. Улар одамлардан тиланиб туриб олмайлар, қандай яхшилик қилсангиз, бас, албатта, Аллоҳ уни билгувчидир» («Бақара», 273).

Аллоҳ йўлида фидокорлик қилганларнинг қалбларида ояти каримада марҳамат қилинган “Сен уларни сиймоларидан танийсан” баёнининг кўриниши билан бу борада фаросат, яъни нозик тушуниш ҳосил бўлади, инфоқ туйғуси касб ҳолатига келади. Ҳар бир касб эгаси касби билан улфат ҳолатидадир. Юқоридаги ояти кариманинг моҳиятини англаш учун ўзини Аллоҳга атаганларнинг ва хусусан Қуръони карим хизматида бўлганларнинг ҳолатларига кўнгил кўзи билан назар солиб, улар билан улфат тутиниш керак. Аксинча, Аллоҳ йўлида ғайратли бўлмаган инсонлардан узоқлашиш лозим.

Шу нуқтаи назардан бойлар бойликларини илмга, ахлоққа ва айниқса, ўзларини Қуръон хизматида атаганларга сарфла-

ши; муҳтож-камбағаллар, ғариблиқда азоб чеккан мўминларнинг атрофидан қочмасликлари лозим.

Мол ва жонни нотўғри ерга сарфлаганлар Аллоҳ берган неъматларни зарарга учратадилар. Аллоҳ таоло бу ғофилларнинг фожиали оқибатини ояти каримада шундай баён қилади:

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٥٣﴾

“...Олтин-кумушни босиб, уни Аллоҳ Йўлида инфоқ-эҳсон қилмайдиган кишиларга аламли азоб «хушxabарини» етказинг! У Кунда (Қиёматда) ўша (олтин-кумуш) жаҳаннам ўтида қизитилиб, ўша билан уларнинг пешоналари, ёнбошлари ва кетларига тамға босилиб: «Мана бу ўзларингиз учун тўплаб-босган нарсаларингиздир. Энди тўплаб-босган нарсаларингизнинг мазасини тотиб кўринглар!», (дейилур)” («Тавба», 34-35).

Ушбу оятларга кўра, даромадларимизни ва умр неъматини абадий ҳаёт учун сарфлаш – вазифамиздир. Шайх Садийнинг дунё бойлигига ортиқча мубтало бўлганларга қилган шу огоҳлантириши жуда ибратлидир:

“Пул тўплаш билан юксалишингни ўйлама. Турган сув ёмон ҳид таратади ва қурийдди. Садақа қилишга ва оқитишга ҳаракат қил. Оққан сувга осмон ёрдам беради. Ёмғир ёғдиради, сел юборади, уни дарё қилади”.

Шу сабабли асл маърифат – сахийлик ва ғамхўрлик билан кўнгилни дарё ҳолатига келтириб, Аллоҳнинг лутф айлаган неъматларини ва дунё тижоратини охират бойлигига айлантира олишдир. Бу жиҳатдан молнинг хайрлиси эгасидан аввал охиратга юборилгани, жоннинг хайрлиси эса Аллоҳ розилиги йўлида фойдалана олганлар.

Чунончи, Абу Зарр розияллоху анҳуга оид ушбу ҳикматли сўзлар мўминнинг дунё неъматларига нисбатан муносабати қандай бўлиши кераклигини ифода этади:

“Бир молда уч шерик бўлади; биринчиси мол эгаси, яъни сен, иккинчиси тақдирдир. У яхшими ёки фалокат ва ўлим каби нима олиб келишини сендан сўрамайди. Учинчиси – меросхўрдир. У ҳам тезроқ бошингни ерга қўйишингни (яъни ўлишингни) кутади, ўлгандан кейин молингни олиб кетади, сен эса ҳисобини берасан. Агар кучинг етса сен бу уч шерикнинг энг ожизси бўлма!

Аллоҳ таоло: *«Ўзингиз суйган нарсадан нафақа қилмагунингизча, ҳаргиз яхшиликка эриша олмассиз...»* («Оли-Имрон», 92) дейди. *Мана, менинг энг севган молим шу туямдир, (охиратда рўпарамга чиқмаслиги учун) уни ўзимдан аввал юбора-япман (садақа қилиб беряпман)*” (Абу Нуайм, «Ҳиля», I, 163)

Демак, Аллоҳ лутф айлаган неъматлар бандани Парвардигорига яқинлаштирадиган абадият нури бўлиши керак. Зеро, жон ва мол неъматлари Аллоҳ йўлида сарф қилинган тақдирда Куръонда марҳамат қилинганидек **“зийнат”** бўлар экан, акс ҳолда **“фитна”**га айланмоқда.

Расулulloҳ саллаллоху алайҳи ва саллам умматининг келажакдаги фитнаси ҳақида шундай деб марҳамат қилади:

“Ҳар умматнинг бир фитнаси бор. Менинг умматимнинг фитнаси эса молдир” (Термизий, «Зухд», 26/2336).

Биз учун бир имтиҳон сабаби қилинган жон ва мол неъматларини тўғри сарфлай олишга доир жуда кўп илоҳий огоҳлантиришлар келган. Чунончи, бу борадаги бир нечта ояти каримада шундай дейилади:

“...Пайғамбар ва у билан бўлган, иймон келтирган зотлар молу жонлари билан курашдилар. (Барча) яхшиликлар ана ўшалар учундир. Нажот топгувчилар ҳам уларнинг ўзидир” («Тавба», 88).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ
﴿١٠﴾ تَوَمُّونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

“Эй мўминлар, сизларга аламли азобдан нажот берадиган «тижорат»ни кўрсатайми? (Ўша «тижорат» мана будир) –Аллоҳ ва Унинг Пайғамбарига иймон келтирурсизлар ва Аллоҳ йўлида мол ва жонларингиз билан жиҳод қилурсизлар. Мана шу, агар билсангизлар, ўзларингиз учун энг яхши (иш) дир» («Соф», 10-11).

Бир куни бир саҳоба Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга:

«Ё Расулуллоҳ! Хайрли инсон кимдир?» деб сўрайди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эса:

«*Жони ва моли билан Аллоҳ йўлида ишлаган мўминдир*», дейдилар. (Бухорий, «Жиҳод», 2; Муслим, «Иморат», 122)

Аллоҳ таоло ўз йўлида жони ва молини фидо қилган бандаларини севганини билдирмоқда ва ўша бандаларининг ҳам ўзига

муҳаббати бўлганига гувоҳлик бермоқда. Ояти каримада шундай дейилади:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ
مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“...Аллоҳ уларни яхши кўрур, улар Аллоҳни яхши кўрурлар. Улар мўминларга ҳокисор, кофирларга эса қаттиққўл, бирон маломатгўйнинг маломатидан кўркмай ёлғиз Аллоҳ йўлида курашадиган кишилардир. Бу Аллоҳнинг фазлу марҳамати бўлиб, уни Ўзи хоҳлаган кишиларга берур. Аллоҳ (фазлу карами) кенг, билгувчидир” («Моида», 54).

Исломиё ғайратлар тугаб-битаёзган, жамиятлар нафсга кул бўлган бир замонда Аллоҳ таолонинг уларни халок қилиб, ўринларига олиб келадиган жамият шундай инсонлардан ташкил топгандирки, улар:

- Аллоҳ уларни севар, дунё ва охират яхшиликларини мақсад қилади, улар ҳам Аллоҳни севарлар, итоатига чопадилар, амрларига исён қилишдан қочадилар;

- Мўминларга нисбатан камтарин, самимий, нозик, муҳаббатли ва марҳаматли; кофирларга нисбатан иззатли, қувватли, ён босишсиз ва сабрлидирлар;

- Аллоҳ йўлида курашадилар, жонлари ва молларини фидо қиладилар, серғайрат бўладилар. Бу йўлда айбловчининг айбловларидан кўркмайдилар, яъни ҳам жиҳод қиладилар, ҳам динларида жуда содиқдирлар. Бандаларнинг розилигига эмас, Аллоҳ розилигига талабгордирлар.

Чунончи, султон Боязид Хон II Аллоҳнинг розилиги ва муҳаббатини қозона олиш учун жони ва моли билан жиҳод қилган, ҳатто ислом оламини кучайтириш учун чиққан сафарларда устига қўнган чанглари тўплаб, бу чанглари муборак кўриб гишт ясаптирган.

Лекин ояти карималарда ва ҳадиси шарифларда ифода қилинган мол ва жон билан жиҳоддан қўзланган мақсад қурол кўтариб жанг қилиш эмас. Қилич зулми йўқ қилиш, ҳақни тарқатиш каби зарурий ҳолларда қўл урилган. Темир парчасидир Асос фатҳ – кўнгилларнинг фатҳидир.

Чунончи, жиҳод оятлари энг кўп нозил бўлган Макка даврида мўминларнинг ҳали жиддий ҳарбий кучи йўқ эди. Мушрикларнинг таҳдидларига қарши исломни, яъни инсониятни, ҳақни, адолатни тарқатиш ва танитиш фақатгина мўминлар зиммасига юклатилган эди. Аллоҳ таоло уларга Қуръони карим билан жиҳодга чиқишларини амр қилиб шундай деди:

فَلَا تَطْعَمُ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا

“Бас, Сиз кофир кишиларга бўйсунманг ва (Қуръон) ёрдамида уларга қарши қаттиқ курашинг!” («Фурқон», 52)

Ўтмишда бўлиб ўтган фатҳларда мўминларнинг Аллоҳнинг бу амрига қанчалик итоат этганларини кўриш мумкин.

I Мурод Хон Косовани, Фотиҳ Султон Меҳмет Хон Боснияни фатҳ қилганларидан кейин бу минтақаларга кўнгил аҳлидан бўлган Анадолу халқини жойлаштирган. Албанлар ва боснияликлар уларнинг кўнгил гўзалликларига мафтун бўлиб, ҳидоят билан шарафланганлар.

Чанокқалъа жанги вақтида мусулмон турк аскарларига асир тушиб, улардан кўрган шафқат, марҳамат, фазилат ва иймон

назокати қаршисида ўлдиргани келган мўмин аскарларининг кўнгил оламида руҳи тирилиб, ҳидоят билан шарафланган Жосеф Миллер (Анзаклик Умар) ва яна нечталари кўнгил фатҳларининг тарихий мисолларидан бир ўрнақдир. Фатҳ қилган шаҳарларнинг халқини осойишталикка олиб чиққан, изтиробли руҳларга ҳаёт берган аждодимиз қон тўқувчи эмас, балки қалб қутқарувчилари бўлиб жанг қилганлар.

Қуръони каримда инсонларни ҳидоятга бошлаш билан боғлиқ “Аллоҳ йўлида жиҳод қилиш”га доир жуда кўп ўринлар келади. Лекин буларнинг чекланган қисмидагина одам ўлдириш билан боғлиқ жиҳод урушлари тилга олинган. У ҳам бўлса зарурий ҳолатлардадир. Исломда мудофаа ёки Аллоҳнинг каломини олий қилиш ғоясидан бошқа жанг йўқ. Аммо худудларни босиб олиш учун қилинган жанглар инсониятнинг **юз қораси**, зулмдир. Ҳолбуки, исломда жанг фақатгина ҳақни тарқатиш, ҳидоятга сабаб бўлиш ва зулмни бартараф этиш каби олий ғояларга суянади. Зеро, Қуръони каримда шундай дейилади:

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

“...Кимки бирон жонни (ўлдирмаган) ва ерда бузгунчилик қилиб юрмаган одамни ўлдирса, демак, у гўё барча одамларни ўлдирибди ва кимки унга ҳаёт ато этса (яъни, ўлдиришдан бош тортса, ёки ўлимдан қутқарса), демак, у гўё барча одамларга ҳаёт берибди...” («Моида», 32)

Мана шу мезонлар доирасида мўминларнинг моллари ва жонлари билан қиладиган фидокорликлари Аллоҳ наздида жаннатни сотиб олиш каби буюк илоҳий лутфга фойдаси тегадиган ҳаракатлардир.

Бошқа тарафдан, жон ва молни Аллоҳ йўлида фидо этиш гўзал ахлоққа бурканиш, солиҳ амаллар билан руҳимизни тозалаш билан бирга бўлади. Ҳар бир мўмин фақир, ўрта ҳол ёки бой экани, қайси табақага мансуб бўлишидан қатъи назар, Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламнинг пок ҳаётини ўзига ўрнак қилиб олиши керак. Зеро, Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам бор бўлганда ҳам, йўқ бўлганда ҳам сахийликнинг чўққисида эдилар. У зот саҳобаларини бой-камбағал деб ажратмасдан сахийлик ва инфоқ-эҳсонга рағбатлантирдилар.

Жаноби Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламнинг Аллоҳнинг дини учун ёрдам бериш чақириқларига нафақат саҳобалар, балки аёллар ва қизлар ҳам лаббай деб чиқдилар. Ҳатто ёш қизчалар ҳам зебу зийнатлари – сирға, билагузук, мунчоқларини ечиб ўртага тўқар, бор бисоти билан фидокорлик кўрсатар эдилар.

Инфоқ-эҳсон қилишга қодир бўлмаган саҳобалар эса тоғларга чиқиб ўтин териб келиб сотар, кимлар эса сув тортиб пул топиб, арзимаган чақа бўлса ҳам бу ёрдамга ўз ҳиссасини кўшишга интиларди.

Ана шундай қалби инфоқ-эҳсон ҳаяжонига тўла зотлардан бири Абу Бакр ал-Ансорий розияллоҳу анҳу икки соъ хурмо эвазига бутун кеча сув ташиб, даромадининг ярмини оиласининг эҳтиёжини учун қолдириб, иккинчи ярмини Аллоҳ розилигини қозониш умиди билан Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламга олиб келган (Таборий, X, 251).

Умар розияллоҳу анҳунинг шу ҳолати ҳам бунинг ҳисобсиз мисолларидан биридир. Ўзига Ҳайбар ғаниматларидан ер тушган Умар розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва салламга ёнларига келиб:

«Ё Расулulloҳ! Ҳайбарда ҳудуд қозондим, бугунгача унинг каби қийматли ер қозонмагандим. Уни нима қилишимни буюрасиз?» деди.

Пайғамбаримиз эса шундай деди:

«Хоҳласанг унинг аслини (Аллоҳ учун) ушлаб тур ва уни(нг фойдасида) вақф ҳисобига бер!»

Шунда кейин Умар розияллоҳу анҳу ерини қуйидаги шарҳлар билан вақф ҳисобига берди: унинг асли сотилмайди, эҳсон қилинмайди ва унга ворис бўлиши мумкин эмас. У фақирлар, яқин қариндошлар, қул озод қилиш, Аллоҳ йўлида сарфлаш ва йўлда қолган кишилар учундир» (Бухорий, «Шурӯт», 19; Муслим, «Васият», 15).

Бугун бизлар ҳам саҳобалар каби дунё ҳаётини охират саодати учун сарфлаш, бу йўлда камбағал бўлиб қолишдан қўрқмаслигимиз керак. Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

“Кимнинг ташвиши охират бўлса, Аллоҳ бойликни унинг қалбига жойлаб қўяди, ишларини тартибсизликдан қутқаради ва дунё унга бўйин эгиб келади. Ҳар кимнинг ташвиши дунё бўлса, Аллоҳ фақирликни унинг кўзи ўнгига қўяди, ўзини дарбадар қилади ва дунёдан ҳам тақдирига ёзилганича келади» (Термизий, «Қиёмат», 30/2456)

Шу сабабли мўмин Аллоҳ розилиги учун моли ва жонини фидо қилиб, сахийлик ортидан келувчи виждон халоватини бахийликнинг ўткинчи ва нафсоний васвасаларидан афзал қўради.

Мавлоно Жалолиддин Румий сахийлик ва бахийликни жуда чиройли тасвирлаб беради:

“Сахийлик – жаннат дарахтининг шохидир. Бу шохни қўлидан чиқарганларнинг ҳолига вой. Экин эқмоқчи бўлган киши

аввал омборини бўшатади, шундан кейин мўл ҳосил олади. Аммо уруғни омборда сақлаганлар эса, охир-оқибат уни сичқонларга ем қилади”.

Унутмаслик керакки, мулк, шубҳасиз, Аллоҳникидир. Банда муайян вақт давомида унинг иқтисодчиси ва ғазначисидир, холос.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ
خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخَلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Аллоҳ фазлу карами билан ато қилган нарсаларнинг (закотини) беришга бахиллик қилган кишилар ҳаргиз бу қилмишларини ўзлари учун ёмонликдир. Бахиллик қилиб бермаган нарсалари Қиёмат кунида бўйинларига ўралажак! (Барча жонли-жонсиз нарсаларкетар ва) осмонлару ер мерос бўлиб Аллоҳнинг ўзига қолур. Аллоҳ қилаётган амалларингиздан хабардордир» («Оли-Имрон», 180).

Аллоҳ таоло огоҳлантириш сифатида бошқа бир ояти кари-мада шундай деб марҳамат қилади:

“Сизни уларнинг молу дунёлари ва бола-чақалари қизиқтирмасин! Чунки Аллоҳ ўша нарсалар сабабли бу дунёда уларни азоб-уқубатга солишни ва кофир бўлган ҳолларида жонлари чиқишини истайди, холос» («Тавба», 85).

Аллоҳ йўлида сарфланмаган мол-дунё шайтоннинг сармоясидир. Ривоят қилинадики, қиёмат кунида бой банда олиб келинади. Аллоҳ таоло:

«Сени менга бандаликдан тўсган нарса нима эди?» деб сўрайди. Бой киши:

«Ё Парвардигоро! Молимнинг кўплиги мени машғул қилди», дейди.

Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломни мисол келтириб:

«Сен Сулаймон бандамдан ҳам бой эдингми? Уни нима учун мулки бу қадар машғул этмади?» дейди. (Бурсавий, «Рухул Баён», IV, 258; Байхакий, «Шуабул-ийман», V, 202-203).

Ҳақ субҳонаху ва таоло мол ва дунё севгисига кўнгили кўйишининг фожиали оқибатини ояти каримада шундай ифода қилади:

“У (топган) мол-дунёси ўзини мангу (ўлмайдиган) қилиб кўйган, деб ўйлаган ҳолида (аммо) мол тўплаган ва ўша (мол-дунё)ни ҳисоб-китоб қилиб (он савобли ишга сарфлама-сдан) юрган кишидир. Йўқ, (унинг бу ҳисоб-китоби бекордир)! Қасамки, албатта, у чилпарчин қилгувчи (дўзах)га ташланур! (Эй инсон), чилпарчин қилгувчи нима эканини сен қаердан билар эдинг?! (У) Аллоҳнинг ёқиб қўйилган олови-дирки, (ўз алангаси билан баданлари тешиб ўтиб) юракларга қадар етур!” («Хумаза», 3-7)

Дунё кунларини мол тўплаш билан ўтказганларнинг қабр сафарига чиққанларида ҳовучларида тупроқдан бошқа нарса топа олмасликлари жуда ачинарлидир. Ҳаёт – бешик билан тобут орасидаги тор коридор бўйлаб саёҳатдир. Бу саёҳат давомида ахлоқий фазилатлар, хайрли амаллар ва унутилмас гўзалликда хотиралар қолдиради, орқасидан раҳмат билан эсга олинадилар.

Нафсоний орзуларни бартараф қилиб мол севгисини қалбга киргизмасликнинг аҳамиятини Мавлоно Жалолиддин Румий шу мисолларда жуда гўзал ифода қилади:

“Сув кеманинг ичига кирса кемани чўктиради; кеманинг остидаги сув эса кемага тиргак бўлиб, уни хоҳлаган манзилига етказади”.

“Тоза бир кўнги́л кўзи ва тоза қалб хоҳласанг, очкўзлик пардаларини йирт”.

Аллоҳ таоло бизларни ҳам хайрларнинг калити, сирларнинг қулфи бўлган бахтиёр бандалардан қилсин. Умрнинг қисқа кунларини охиратнинг чексиз ҳаёти учун сарф қилиб, абадиёт юртига ёруғ юз билан бора олишни барчамизга насиб айласин!..

Омин!..

*Қаноти синганлар:
етимлар ва муҳтожлар*

Ҳар бир мўмин муҳтож, ғариб, камбағал ва етимларни излаб топиши, уларни моддий ва маънавий жиҳатдан сийлаб, синиқ кўнгилларини хурсанд қилиши, яъни уларга Исломнинг очиқ юзини кўрсатиши керак. Етимни ва муҳтожни излаб топган, уларнинг бошини силаган инсон Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва салламни ўйлаши керак. Зеро, оламларнинг султони Пайғамбаримиз ҳам етим бўлганлар.

Садий Шерозий шундай дейдилар:

“Ҳақ дўстлари ҳеч ким учратмаган дўконлардан савдосотиқ қиладилар...”

Қаноти синганлар: етимлар ва мухтожлар

Бу оламда кундузи қоронғи бўлганларни излаб топ! Токи, ўлганингдан кейин яхшилигинг сенга шам бўлсин.

Аллоҳ таоло инсонни коинотнинг энг шарафли мавжудоти ўлароқ яратган, бутун дунёдаги неъматларни унга омонат қилиб топширган. Ўзига лутф айланган буюк салоҳият билан яшаган инсон Яратувчисига нисбатан сидқидилдан бандалик қилиши ва эҳсон ҳисси билан яшаши керак.

Исомнинг руҳи асли эътиқодда тавҳид; амалда эса одоб, тўғри йўлда бўлиш ва марҳаматдир. Марҳамат иймоннинг илк мевасидир. Ундан узоқ бўлган кўнгил мудҳиш зарар гирдобиди бўлади. Ҳар яхшилиқнинг боши бўлган “Бисмиллоҳ” ҳамда Қуръони каримнинг илк сураси бўлган “Фотиҳа” Аллоҳнинг раҳмат ва марҳаматини ифода қилган “**Раҳмон**” ва “**Раҳим**” исмлари билан бошланади. Пайғамбарлар ва валийларнинг ҳаётлари ҳам марҳамат ривоятлари билан тўладир. Зеро, иймоннинг лаззат ва ҳаловати энг кўп марҳаматда кўринади. Марҳамат эса, **сенда бўлганини сендан кўра мухтожроқ бўлганга инъом қилишингдир.** Шунингдек, марҳамат дунёда виждон ҳузури ва жаннат хушхабари, охирада эса абадий саодат сармоясидир. Чунончи, бир киши Муоз ибн Жабалнинг ёнига келиб:

«Менга насиҳат қилинг!» деганларида Муоз розияллоҳу анху:

«Марҳаматли бўл, токи мен ҳам сенинг жаннатга киришингга кафил бўлайин», деганлар.

Кунимизда бир мўминни иймон ҳиссида яшатадиган, нафсининг бухазурлигидан қутқариб, руҳини мушоҳадага чорлайдиган ва назокатли қиладиган хислат – марҳаматдир. Марҳаматнинг мевалари эса, саҳийлик, камтарлик, хизмат, кечиримлилик, ҳасаддан қутилиш каби гўзал хислатлардир. Марҳаматнинг савиясини эса энг гўзал шаклда хизматдаги фидойилик ва ишқ намоеън қила олади. Бир мўминнинг марҳамат, шафқат, назокат ва ҳассослик билан зийнатланишининг энг қисқа йўли мол ва жон билан қилинган фидокорликлардан кечмоқда. Чунончи, қалбининг ғамидан шикоят қилган бир саҳобага Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *“Агар қалбинг юмшагини хоҳласанг, фақирнинг қорнини тўйгаз, етимнинг бошини сила!”* дея марҳамат қилганлар (Аҳмад, II, 263, 387)

Шайх Саъдий шундай насиҳат қиладилар:

“Хизматдаги фазилат куч-қувватли ва соғ-саломат бўлган чоғида шукрона сифатида заифларнинг барча юкини кўтармоқдир”.

Чанқоқликдан қийналган тупроқнинг баракотли ёмғирларга муштоқлик чекиши каби жамиятимизда хизмат ва ғамхўрликка муҳтож бўлганларнинг энг аввалида қаноти синган етимлар ва муҳтожлар келади. Улар бизга Аллоҳнинг омонатларидир. Аллоҳ таоло бир неча ояти каримада, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам жуда кўп ҳадиси шарифларида муҳтожларга хизматни рағбатлантириб, етим ва муҳтожлар ҳимоясининг зарурий бўлганини билдириб марҳамат қилганлар.

Ояти карималарда шундай деб марҳамат қилинади:

وَأْتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

“(Вояга етганларидан кейин қўл остингиздаги) етимларга молларини берингиз ва (етимларнинг сизлар учун) нопок бўлган (молларини ўзингизнинг ҳаққингиз бўлган) пок нарсага алмаштириб олмангиз! Ва уларнинг молларини ўзингизнинг молингизга қўшиб емангиз!...” («Нисо», 2)

“...Сиздан етимларнинг (моллари) ҳақида сўрайдилар. Айтинг: «Уларни ислоҳ қилиш яхшидир. Агар (молларингизни) уларнинг (моллари) билан қўшиб юборсангиз (зарари йўқ). Зеро улар биродарингиздир»...” («Бақара», 220)

“(Эй Муҳаммад алайҳиссалом), Сиздан нималарни эҳсон қилишни сўрайдилар. Айтинг: «Қандай яхшилик қилсангиз, ота-онага, қариндош-уруққа, етим-мискинларга ва йўловчи-мусофирларга қилингиз. Қандай яхшилик қилсангиз, шубҳасиз, Аллоҳ уни Билгувчидир»” («Бақара», 215).

“Етимларни то балоғат ёшига етгунларича имтиҳон қилиб (текшириб) турунглар...” («Нисо», 6)

“(Мерос) тақсимотида (узок) қариндошлар, етим ва мискинлар ҳам ҳозир бўлсалар, уларни ҳам шу (меросдан) баҳраманд қилиб, уларга яхши сўзлар айтинглар» («Нисо», 8)

“...Етимларнинг ҳақларини тўлалигича беришда адолат билан туришингизни амр қилур. Сизлар нима яхшилик қилсангиз, албатта, Аллоҳ уни билиб тургувчи бўлган Зотдир” («Нисо», 127).

Ибн Аббос розияллоху анхудан шундай нақл қилинади:

“Аллоҳ таолонинг, **“Етимнинг молига то у вояга етгунича, аммо энг чиройли йўл билангина яқинлашингиз!..”** («Анъом», 152) ва **“Етимларнинг молларини зулм йўли билан ейдиган кишилар, ҳеч шак-шубҳасиз, қоринларига оловни еган бўлурлар. Ва албатта, дўзахга киражаклар!”** («Нисо», 10) оятлари нозил бўлганида, ён-атрофларида етим бўлган саҳобаи киромлар дарҳол бориб, уларнинг емоғини ва ичмоғини ўзлариникидан ажратдилар. Етимларга тегишли озиқ-овқатлардан бирор нарса ортса ҳам унга тегмасдилар, етим егунигача ер, қолганини чириб, бузилгунгача сақлардилар...” (Абу Довуд, «Васая», 7/2871; Насай, «Васая», 11)

Шунингдек, Ибн Аббос розияллоҳу анҳумодан ривоят билан Ата раҳимахуллоҳ дейдиларки:

“Али розияллоҳу анҳу бир кеча миқдор арпа эвазига хурмо боғини суғордилар. Эрталаб ҳақи бўлган арпани олиб уйига келди. Олиб келган арпанинг учдан бирини тегирмондан чиқариб “ҳазира” дейилган овқат қилдилар. Овқат пишгач, бир мухтож келди ва овқат сўради. Улар эса пишган овқатни борича мухтожга бердилар. Кейин иккинчи учдан бирини тегирмондан чиқариб овқат қилдилар. Овқат пишгач бу сафар бир етим келиб егулик сўради. Бу овқатни ҳам етимга бердилар ва қолган сўнгги учдан бирини тегирмондан чиқариб, ундан яна овқат қилдилар. Овқат пишганида мушриклардан бир асир келди ва бир нарса сўради. Охирги овқатларини ҳам унга бердилар ва ўша куни оч ҳолатда ўтказдилар. Бошқа бир ривоятга кўра, уч кун биринкетин ифторликларини фақирга, етимга ва асирга бериб юбориб, фақатгина сув билан ифторлик қилдилар. Мана шундан кейин шу ояти карима нозил бўлди:

﴿۸﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿۸﴾

﴿۹﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿۹﴾

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا غَمًّا قَمَطِرًا ﴿١٠١﴾
فَوَقَّيْهِمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّيْهِمُ نَصْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾

“Ва таомни суюб хохлаб турсалар-да, (ўзлари емасдан) мискин, етим ва есирларни таомлантирурлар. (Улар айтурлар): «Биз сизларни Ёлғиз Аллоҳнинг юзидан таомлантирурмиз. Сизлардан (бу ишимиз учун) бирон мукофот ва миннатдорчилик истамасмиз-қутмасмиз. Албатта, бизлар Парвардигоримиз томонидан бўладиган, (дахшатли азобдан юзлар) тиришиб, буришиб қолгувчи кундан кўрқурмиз». Бас, Аллоҳ уларни ўша куннинг ёмонлигидан сақлади ва улар(нинг юзлари)га жилва-нур, (дилларига) сурур бахш этди” («Инсон», 8-11) (Воҳидий, 470; Замаҳшарий, VI, 191-192; Розий, XXX, 244)

Бу ояти карималарда Аллоҳ таоло фақир, етим ва асирга қилинган икром ва фидойиликнинг эвазига жаннатда эҳсон қилинадиган мукофотнинг хушхабарини берган.

Ояти карималарда тасвирланган кўнгилдан ва самимий инфоқ-эҳсондаги баъзи жиҳатларни шундай изоҳлашимиз мумкин:

Мўмин ўзи мухтож бўлса ҳам биродарини ўзидан кўра афзал кўриши керак. Жамиятдаги қаноти синганларнинг изтиробларини кўнгилдан ҳис қилиши керак. Уларни таниш, дардлари билан қайғуриш, эҳтиёжларини қондириш асл табиат ҳолатига келиши керак. Зеро, Аллоҳ таоло:

تَعْرِفُهُمْ بِسَيِّئِهِمْ

“...Уларнинг (фақирликларини) сиймолардан билиб оласиз...” (Бақара, 273) дея марҳамат қилади. Жамият ичидаги изтироб чекканларни ҳолатини арз қилишга эҳтиёж қолдирмасдан

– таний олишимиз, қалбимизнинг сезгирлиги ва тафаккуримизнинг теранлигидан нишонадир.

Саъдий Шерозий Аллоҳ дўстларининг фақир ва етимлар билан биргалигини ва уларга хизмат сафарбарлигига киришишимиз кераклигини шундай тушунтириб беради:

“Ҳақ дўстлари ҳеч ким учрамаган дўконлардан савдо-сотиқ қиладилар...”

Унутмаслик лозимки, берилган садақалар ўткинчи ва дунёвий манфаатлар учун эмас, балки Аллоҳ розилиги учун бўлиши керак. Муҳтожга эҳсон қилаётиб, уни миннат ва машаққат остида қолдирмаслик лозим. Чунончи, ҳадиси шарифларда шундай марҳамат қилинган:

“Фақирларни химоя қилинглар. Орангиздаги заифлар сабабли Аллоҳдан ёрдам кўриб ризқланаётганингиздан шубҳангиз бўлмасин” (Абу Довуд, «Жиход», 70/2594; Аҳмад, V, 198)

“Аллоҳ бу умматга ораларидаги заифларининг дуоиси, ибодати ва ихлоси сабабли ёрдам бериб туради” (Насоий, «Жиход», 43)

Абу Лайс Самарқандий ҳазратлари эса:

“Берган киши олганга миннатдорчилик услубида инъом қилиши керак.” дейдилар. Зеро, инфоқ-эҳсон қилган киши бу мақсадда Парвардигорининг хушнудлигига эришади, ўзига келадиган балоларни, касалликларни ва мусибатларни шу садақалар билан ва мазлумларнинг хайрли дуолари билан бартараф этишга ҳаракат қиладилар.

Мавлоно Жалолиддин Румий ҳам фақир ва заифларга қилинган инфоқ ва ёрдамлардан аслида эҳсон қилган кишининг ўзи кўпроқ фойдаланганини шундай ифода этади:

“Гўзалларга соф ва тоза ойна лозим бўлгани каби, сахийларга ҳам фақир ва заиф кишилар керак. Гўзалларнинг юзи ойна-

да гўзал кўринади, инъом ва эҳсоннинг гўзаллиги эса фақир ва гариблар билан аён бўлади”.

Юқорида зикр қилган оятларимиздан хулоса қилиш мумкинки, “инфоқ-эҳсон” бизни қиёматнинг шиддатидан муҳофаза қилади. Шунингдек, ихлос билан қилинган инфоқ Аллоҳ таоло наздида қабул қилинади ва қиёмат куни эгасининг юзини ёруғ қилади.

Ўзи ҳам мухтож бўлган ҳолатда овқатини етим ва мухтожларга юборган Довуди Тайий ҳазратларининг ушбу ҳаракати ҳам ниҳоятда ибратли:

Хизматига қараган талабаси бир куни унга:

«Бироз гўшт пиширгандим, хоҳлайсизми?» деди ва устозининг жим турганига қараб гўшт олиб келди. Бироқ Довуди Тайий олдига қўйилган гўштга қараб:

«Фалончи етимлардан қандай хабар бор, болам?» деб сўради. Талаба вазиятлари яхши эмаслигини ифода қилиш мақсадида кайғу билан чуқур нафас олиб:

«Билганингиздай, жаноб!» деди. У буюк Ҳақ дўсти:

«У ҳолда бу гўштни уларга олиб бориб бер!» деди. Тайёрлаган кромини устози ейишини истаган самимий талаба эса:

«Ҳожам, сиз ҳам узоқ вақтдан бери гўшт емадингиз!..» деб қаттиқ туриб олди. Аммо Довуди Тайий ҳазратлари қабул қилмасдан:

«Болам! Бу гўштни мен есам қисқа муддатдан кейин ташқарига чиқади, аммо у етимлар эса, абадий қолиб Арши Аълога кўтарилади!..» дея жавоб берди.

Демак, мана шундай ўзини жамиятдан масъул ҳис қилган, етимларнинг дардлари билан дардланган ва мотамларнинг атро-

фида айланган олий руҳ!.. Ажабо, бугун ҳашамат ва айш-ишрат ичида умр ўтказганлар, бир чеккада, ёлғизликка ташлаб қўйилган инсонларнинг изтиробларини қанчалар ҳис қила оладилар?..

Аллоҳ азза ва жалла муҳтожга қилинган ёрдамни ўзига қилингандек қабул қилади ва буни ўзига яқинликнинг белгиси эканини билдирмоқда. Ояти каримада шундай дейилади:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

“(Эй Мўминлар), то сизлар суйган нарсаларингиздан инфоқ-эҳсон қилиб бермагунингизча ҳаргиз яхшиликка (жаннатга) етмагайсиз!..» («Оли-Имрон», 92)

Пайғамбаримиз ҳам:

“Аллоҳ бандасига яхшиликни мақсад қилганида уни инсонларнинг эҳтиёжларини қондириши йўлида ҳаракат қилдиради”, дея марҳамат қилганлар (Суютий, II, 4/3924).

Шунингдек, Абу Хурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилинишича, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллом шундай деб марҳамат қилганлар:

“Эри бўлмаган аёллар ва муҳтожларнинг ишларига ёрдам берган киши Аллоҳ йўлида жиҳод қилгандай савоб қозонади.”

Ровий дейдики: “Ҳатто Пайғамбар алайҳиссаломнинг:

«У киши худди кечалари тўхтамасдан намоз ўқиган, кундузлари узлуксиз рўза тутган киши кабидир», дея марҳамат қилганини ҳам тахмин қиламан” (Бухорий, «Нааммо», 1; «Одоб», 25, 26; Муслим, «Зухд», 41; Насий, «Закот», 78; Ибни Можа, «Гижорат», 1).

Аллоҳ таоло муҳтожларга бегона бўлган бандаларни ҳам жиддий огоҳлантириб шундай деб марҳамат қилади:

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿٧١﴾
وَلَا تَحَاطُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٨١﴾

“Йўк, сизлар етимни иззат-инъом қилмассизлар! Мискин-бечорага таом беришга ҳам бир-бирларингни тарғиб қилмассизлар!» («Фажр», 17,18)

Давримиз моливий машаққатларнинг сўнгги саҳифасига тақалган давр бўлганидай, оддий замонларда бўлган закот билан каноатланмасдан, бундан кўра ортиғини беришимиз керак бўлган вазиятдамиз. Бизга марҳамат қилинган қирқдан бирини бериладиган закот ва тупроқ маҳсулотларининг ушри, инфоқ-эҳсондаги энг кам миқдор аслида. Банданинг маънавий даражаси ҳамда Аллоҳ таолога муҳаббат ва яқинлиги бу миқдорларнинг ортишини тақозо этади. Зеро, ояти каримада шундай зикр қилинмоқда:

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

“...Яна Сиздан нималарни эҳсон қилишни сўрайдилар. «(Ўзингиздан) ортганини», деб жавоб қилинг!...» («Бақара», 219)

Демакки, Парвардигоримиз биздан сахий, ғамхўр ва бой кўнгилли бўлишимизни истамоқда. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Сахийнинг камчилигига қараманг, Зеро, у, ҳар қоқилганида Аллоҳ таоло унинг қўлидан тутади”, дея марҳамат қилгандилар (Ҳайсамий, VI, 282).

Мавлоно Жалолиддин Румий эса бой кўнгиллиликнинг фазилатини шундай ифода қилади:

«Фақирлар илоҳий марҳаматнинг ва илоҳий саҳийликнинг ойнасидирлар. Ҳақ билан бўлганлар ва Ҳақда ўтқинчи бўлганлар доимо саҳийлик ҳолатидадирлар».

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам:

“Бойлик мусулмон учун жуда яхши дўстдир. У бойлигидан фақирга, етимга ва сафарга чиққан кишига берсин!” дея марҳамат қилганлар (Ахмад, III, 21).

Бойликни етарли миқдорда бериш уни маън қилинган ерларга сарфламаслик ва иккита катта хатар бўлган исроф ва бахилликдан узоқлашиш демақдир. Ҳақиқий бойлик саодати эса, маҳрумларни, ёлғизларни ва етимларни ўйламоқ, уларни кўриб-кўллаш билан бошланади. Камбағалларга бепарво бўлган жамиятлар молнинг шукридан узоқ бўлганлари учун саодат топмайди ва виждон ҳаловатига эриша олмайдилар. Балки бугун жамиятимиздаги беҳаловатликларнинг энг буюк сабабларидан бири ҳам шудир.

Куйида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг етимлар ҳақидаги ҳадиси шарифларидан айримларини келтираимиз:

“Бир киши мусулмонларнинг орасида бўлган етимни олиб, едириб-ичириш учун уйига олиб келса, кечирилмайдиган бир гуноҳ (ширк) содир қилмаган тақдирда, Аллоҳ таоло уни албатта жаннат билан неъматлантиради» (Термизий, «Бирр», 14/1917)

“Бир киши Аллоҳ розилиги учун бир етимнинг бошини силаса, қўли теккан ҳар соч толасининг эвазига унга савоб бор” (Ахмад, V, 250).

“Аллоҳим! Икки заиф кишининг; етим билан аёлнинг ҳаққини ейишдан барчани қатъий огоҳлантираман» (Ибн Можа, «Одоб», 6).

Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом:

“Мен ва етимни ҳимоя қилган киши жаннатда шундай бирга бўламиз”, дея марҳамат қилган ва ишорат бармоғи билан ўрта бармоғини, ораларини бир оз очиб кўрсатгандир (Бухорий, «Талок», 14, 25; «Одоб», 24)

Бошқа бир ҳадиси шариф шундайдир:

“Мен ҳар бир мўминга ўз нафсидан кўра олдиндаман ва яқинроқман. Бир киши ўлар экан, ортидан мол қолдирса, у мол ўз яқинларига тегишлидир. Аммо қарз ва етимлар қолдирса, у қарз меники, етимларга қараш ҳам менинг вазифамдир” (Муслим, «Жума», 43).

Чунончи, саҳобаи киромдан Абу Умама розияллоху анху вафотидан аввал Кабша, Ҳабиба ва Фария исмли уч қизини Расулulloҳ саллалллоху алайҳи ва салламга омонат қолдирганди. Пайғамбаримиз ҳимоясига олган бу етимларнинг эҳтиёжлари билан яқиндан шуғулланиб, уларнинг набавий тарбия остида улғайишларини таъминладилар (Ибн Саъд, III, 610).

Расулulloҳ саллалллоху алайҳи ва саллам ўзлари уйланган тул аёлларнинг етим болаларини ҳам бағрига босиб, уларга ўз фарзандларидай таълим ва тарбия берганлар. Шундай қилиб, етимларнинг дарду ташвишлари билан машғул бўлиш борасида ҳам умматига мукамал намуна бўлганлар.

Шунингдек, муҳтарама волидамиз Оиша розияллоху анҳо ҳам биродари Муҳаммаднинг етим қизларини тарбиясига олган ва ҳимоя қилган (Муватто, «Закот», 10).

Инсонга тафаккур, марҳамат ва шафқатдан ярашадиганрок ҳеч бир нарса йўқ. Марҳаматсизлик – бадбахтликдир. Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом:

“Марҳамат бадбахт бўлганнинг қалбидан олинади”, дея марҳамат қилганлар (Термизий, «Бирр», 16/1923; Абу Довуд, «Адаб», 58/4942).

Бошқа ҳадиси шарифларда:

“Марҳамат қилганларга Раҳмон бўлган Аллоҳ таоло марҳамат қилади. Ер юзидагиларга шафқат ва марҳамат кўрсатингларки, осмондагилар ҳам сизга марҳамат қилсин” (Термизий, «Бирр», 16/1924).

“Марҳамат қилмаганга марҳамат қилинмайди” (Бухорий, «Одоб», 18: Муслим, «Фазаил», 65).

Етимга бепарво бўлишнинг фожиали оқибатини тушунтирган куйидаги ҳақиқий ҳодиса жуда ибратлидир:

Тахминан 60 йил аввал Ҳирқаи Шариф масжидинининг минораларидан бири шиддатли бўрон сабабли қулайди. Рўпарасидаги уйлардан бирининг устига тушган минора уйдаги она ва болани эзиб кўяди. Уйдаги бошқа бола эса соппа-соғ қутилиб қолади. Ҳодисадан кейин билинадики, қутилган бола ўгай она ётоғига олмасдан, кўнглини маҳзун қилган етим бола экан. Ўлганлар эса она ва унинг ўз фарзанди бўлади.⁶¹

Саъдий Шерозий етимлар ва дардманлар учун хушёрликка чақириб:

“Етимларнинг кўз ёшини тўкиш ва дардли кўнгишларнинг «оҳи»дан эҳтиёт бўлинг!” дейди.

Аждодимиз бечораларни, фақирларни, беваларни ва етимларни ибодат лаззати билан муҳофаза қилган, уларнинг иззат ва қадр-қимматларини сақлашга ғоят катта эътибор, назокат ва ғайрат кўрсатганлар. Садақани берган билан олганнинг бир-бирини кўрмаслиги таъминлаш мақсадида жомеъларда **садақа тошлари** ихтиро қилганлар ва мухтожларга тарқатиладиган овқатларни, уларнинг қадр-қимматларини ранжида қилмаслик учун тун қоронғилигида тарқатганлар, шундай қилиб, марҳамат

⁶¹ Хошим Кўпрули, *Ҳирқаи Шариф ва Вайсал Қараний*, Истанбул, тарихсиз., 28-бет.

ва муҳаббатни мукаммал усулда рўёбга чиқара олганлар. Ҳатто хизматкорларнинг кўнгли оғритилмасин деб қўққисдан синдириб қўйган ёки зарар берганлари нарсаларнинг ўрнини тўлаб берган жамғарманинг қурилгани жуда ибратли ва хаёлга келмайдиган ҳолатдир. Бу нарсалар бугунги кунимизда инсоният иззат ва кадр-қимматини муносиб тақдирлай олиши учун аҳамият қаратиш ва амалга татбиқ этиш лозим бўлган ҳаётий дастурлардир.

1918 йилги Мондрос келишувидан кейин Истанбулни ишғол қилган ўша машаққатли кунларда етимларга қараган вазирлик ва муассасалар биносиз қолган, аммо аждодимизнинг ҳассослиги сабабли кимсасиз болаларнинг барчаси кўчага чиқариб юборилмаган, балки бўш турган баъзи саройларга жойлаштирилганлар. Истанбул ичида ва ташқарисида, «Кагитхона»даги «Чағлаян Қасри»гача бир нечта сарой бу ишга мослаширилган.⁶²

Шунингдек, Арман партизан отрядларининг қилган қатлиоми натижасида етим қолган тўрт минг ўғил ва икки минг қиз болаларни Козим Қорабекир Пошо ўз ҳимоясига олгандир. Кейинчалик бу болалардан Гурбузлар қўшинини қурган ва етим болалар ўз истаклари йўлида ватанга ва миллатга хизмат қилганлар. Қисқа муддатли ўқитишнинг орқасидан ҳар бири ўз касбини танлаган. Булардан матбуотчи бўлганлар Миллий кураш йилларида Сарикамишда «Борлик» газетасини чиқарган ва курашга ёрдам берганлар.

Ўша вақтларда йўқчилик бўлишига қарамасдан қилинган бу фидойиликлар билан бугунги имкониятларимизни таққослаб, виждонимизни ҳисоб-китоб қилишга киришимиз зарурдир. Бугун қашшоқлик гирдобида қийналган етим, мухтож ва бечораларга янгидан қутилиш имконини таъминлаш виждон қарзидир.

62 Хидоят Нухўғли, “Дарулайтам” моддасиз., ДИЭ, Истанбул 1993, VIII, 521.

Бошқача айтганда, инсониятнинг асл эҳтиёжи Исломнинг бепоён мазмунини муносиб тушуниб, ўзи учун орзу қилганни изтироб чекаётганлар учун ҳам орзу қилиши, “биз улар каби, улар ҳам биз каби бўлиши мумкин эди” деган фикр билан ҳаётига тўғри табиқ этиши муҳимдир.

Нарсалар омонат бўлганидай, инсонлар ҳам омонатдир. Ҳатто дунёга оид ҳар қандай нарса омонатдир. Омонатнинг жойига топширилиши эса раҳматга васила бўлади. Инфоқ-эҳсон ва ёрдам фақат моддий шаклда қилинмайди. Парвардигор инъон қилган ҳар нарсадан инфоқ-эҳсон қилиниши керак. Мусулмон киши ўзини жамиятдан масъул ҳис қилиб, молини, вақтини, билимини, марҳаматини, шафқатини муҳтожларга эҳсон қилиши керак. Унинг барча имконларини сафарбар қилиб, инсониятнинг дардига малҳам бўлишга интилиши нур устига аъло нур бўлади. Умарнинг елкасида ун қопларини ташиб, муҳтожларга ёрдам бериши, Дажланинг бир бурчида зарар кўрган қўйдан ўзини масъул ҳис қилиши ҳар бир мусулмоннинг дастурул амалига айланса, қанчалар саодатли мўминлар бўламыз, иншааллоҳ.

Имом Аъзам ҳазратларининг худди саҳобаи киром каби ўзини жамиятдан масъул ҳис қилган олий Ислом шахсияти кўрсатганлари биз учун жуда гўзал намунадир:

Имом Аъзам Абу Ҳанифа ҳазратларининг қўшниларидан майхўр бир йигит бор эди. Бу йигит эрталабдан кечгача ичар, тунда эса ўрnidан тура олмас, хайқириқлар билан сўқиниб, атрофдагиларни чидаб бўлмайдиган даражада безовта қиларди.

Бир кеча йигитнинг одадагидек хайқириқлари эшитилмади, имом эрталаб бориб, йигитнинг бошига бирор қор-қол тушиб тушмаганидан хабар олдилар. Дўстлари ичкилик сабабли тўполонга қатнашиб, ҳибсга олинганини айтдилар. Абу Ҳанифа ҳазратлари бундан жуда хафа бўлдилар. Қамоқхонага бориб, ваколатли бўлганлардан уни қўйиб юборишларини илти-

мос қилдилар. Ишчилар кафолат билан қўйиб юборишларини айтганида Имом Аъзам ҳазратлари кафил бўлдилар ва маст қўшниларини қамокдан озод эттирдилар.

Вазиятни ўрганган йигит дарҳол имомнинг ёнига чошиб бориб надомат кўз ёшларини тўқди. Ичкиликдан тавба қилганини айтди. Бундан кейин унга лойиқ қўшни ва талаба бўлишга сўз берди. Буюк имом йигитга шафқат билан қарадилар ва ғамгин овоз билан:

«Йигит, қўриб турганингдай, аслида биз сенга зиён қилдик! Сенга яқинлашишга ҳаракат қилмадик. Аслида сен биздаги ҳақкингни ҳалол бажар!» деди.

Имоми Аъзам ҳазратларининг бу мушоҳадасини муносиб англаб, ҳаётимизга татбиқ қилишга жуда мухтожмиз! Зеро, боши берк кўчаларнинг инсофига тарк қилинган тиланчи болалар, гиёҳвандликка мубтало йигитлар ва етимхоналардаги кимсасизлар ҳам бизнинг фарзандларимиздир. Аксарияти тўғри йўлни топмаган бу болалар, бу тоза баҳор шохи каби жисмлар очиқ-ойдин, секин-аста жамиятнинг супуринди жойларига ташланиб қолмоқдалар. Нафас олган захар билан жигарларини ёқмоқда, мияларини ва маънавий хусусиятларини маҳв қилмоқдалар. Хароб бўлган асаблари билан жамиятга душман бўлиб, шафқатиз тўдалар аъзосига айланишмоқда. Уларга дин, ахлоқ ва ватанпарварлик туйғуларини бера олмаганимиз учун ўзимизни виждонан қанчалар айбдор қила оламиз?

Диннинг зоҳирий қисми ақл билан, ботиний ва қалбга оид қисми эса кўнгил билан фикр қилинади ва ўргатилади. Инсонларни тарбия, назорат ва бошқаришда энг баракотли натижа марҳамат ва муҳаббат билан ҳосил бўлади. Чунки ҳуқуқ-тартиботга оид қувватга бўйин эгмаган кўплаб инсонлар муҳаббат ва марҳаматга ром бўлади. Шу сабабли, бугунимизда марҳамат ва унинг кўринишлари бўлган инфоқ-эҳсон,

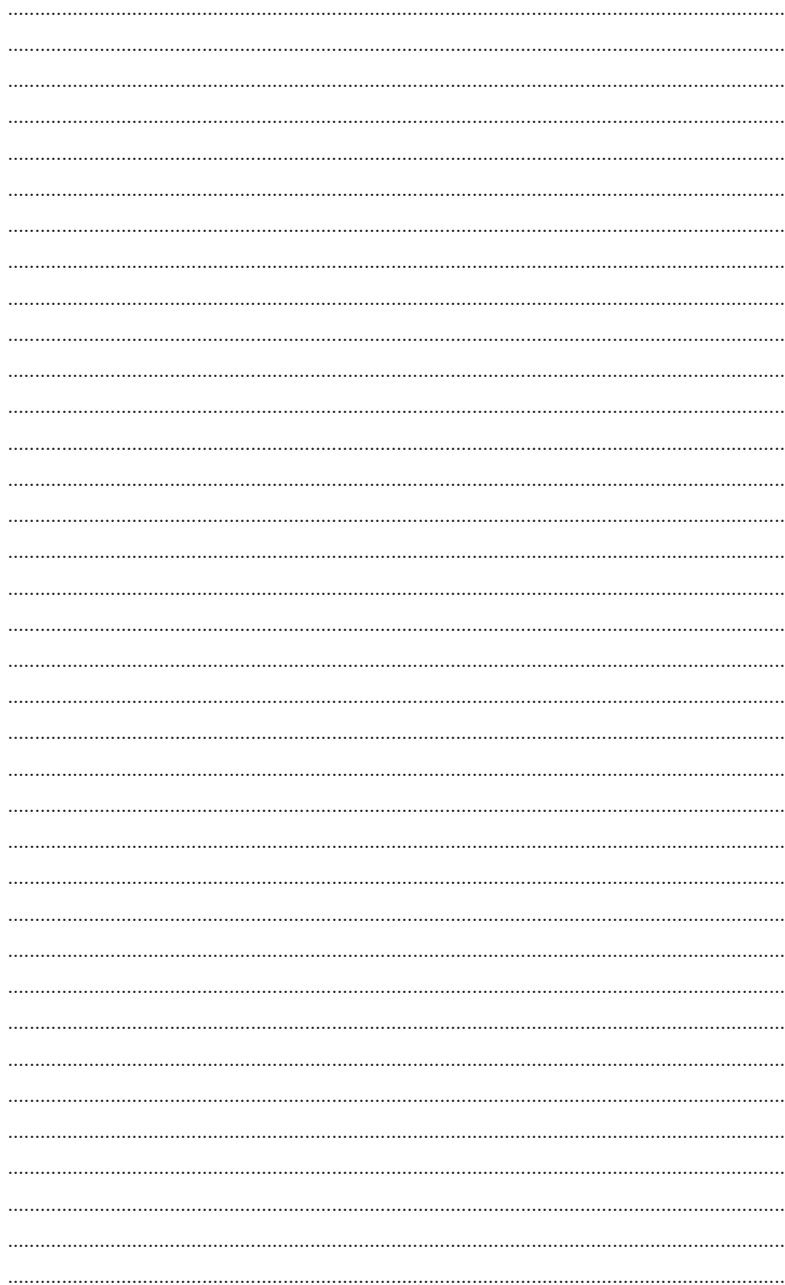
ёрдам, кимсасизларнинг қўлидан тутиш ва уларнинг ёнларида бўлиш каби гўзал сифатларда ҳар доим ҳозир бўлишимиз керак. Болаларимизни кичик ёшдан намозга одатлантиришимиз керак бўлганидай, уларга инфоқ ва ёрдам ҳаяжонини танитиб, муҳтож ва изтироб чекканларни севинтиришга ҳам одатлантиришимиз керак. Бу фазилатли ишларда уларни кичик ёшларданоқ одатлантиролмасак кейинчалик натижа олишимиз қийинлашади. Улар мулкнинг ҳақиқий эгасининг Аллоҳ эканини идроки этган ҳолда улғайишлари керак; ўзларини ғазна, омонатчи ва хизматкор қатори билишлари керак.

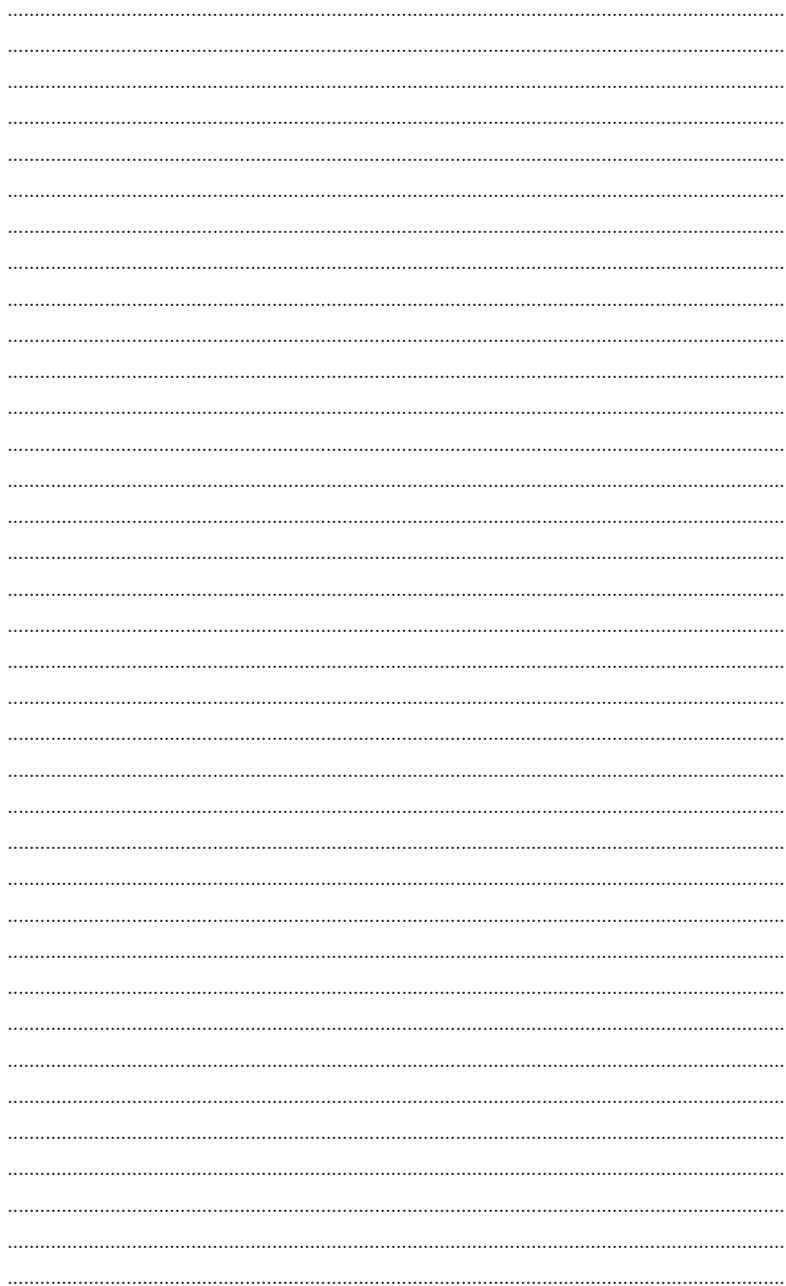
Қисқаси, теран мушоҳадали, нозик руҳли мўминлар ёрдамга муҳтож, кимсасиз ва ҳимоясиз етимларнинг ёнида бўлишлари керак. Мўминнинг муҳтожларни излаб топиши, моддий ва маънавий шаклда улар билан шуғулланиши, хусусан, уларга **Исломининг очик чехрасини** кўрсатиши лозим. Етимни ва муҳтожни излаб топган, уларни бошини силаган Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламни ўйлаши керак. Зеро, Пайғамбаримиз алайҳиссалоту вассалом ҳам етим эдилар.

Ё Парвардигоро! Қалбларимизни Яратгандан зиёда яратилганларга шафқат, марҳамат ва муқаддас туйғуларни сақлаш манбаи қил! Гуноҳ ва камчиликларимизни савоб ва гўзалликларга ўзгартир! Замонимиз нозик бўлгани сабабли Ҳаққа ва хайрга даъватни мазлумларга, бечораларга хизматни зиммамизга юкланган нисбатда бажариб, илоҳий ҳузурида оқланишни барчамизга насиб қил!..

Омин!..

ФАЙЗ ВА РУҲОНИЯТ ИҚЛИМИ

*Ҳақиқати Мабрури
ва Ҷура*

Усмон Нурий Тупбаш

ҲУЗУРБАХШ ОИЛА

ДУНЁ
ЖАННАТИ

Усмон Нури Тўпбош

**БИР НАСИҲАТ -
МИНГ БИР ИБРАТ**

Усмон Нурий Тўпбош

БЕҚИЁС НАМУНАЛИ ЗОТ

Ҳазрати
Муҳаммад
Мустафо

соллаллоҳу алайҳи ва саллам

Усмон Нури Тўпбош